

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

OSUDY NĚMECKY MLUVÍCÍ POŠUMAVSKÉ
ŠLECHTY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Disertační práce

Mgr. Nina Zemanová

Školitel: doc. JUDr. PhDr. Jan Štemberk, Ph.D.

Praha 2019

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně Univerzity Karlovy a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. 10. 2019

Nina Zemanová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěla poděkovat zejména vedoucímu této práce doc. JUDr. PhDr. Janu Štemberkovi, Ph.D. za jeho velmi cenné rady a trpělivost v průběhu celého doktorského studia.

OBSAH

Prohlášení	2
Poděkování	3
Obsah	4
Abstrakty	6
1 Úvod.....	8
1.1 Výzkumné metody a otázky	14
1.2 Přehled výzkumu šlechty 20. století v české historiografii	19
1.3 Vymezení základních pojmů – kolaborace, kolaboracionismus versus odboj.....	22
2 Šlechta v Československu v první polovině 20. století.....	27
2.1 Šlechtic jakožto specifický sociologický typus	32
3 Biografie jednotlivých šlechticů	34
3.1 Biografie Josefa Windischgrätze	35
3.1.1 Doba Rakouska-Uherska	35
3.1.2 Meziválečná doba	38
3.1.3 Doba 2. světové války.....	42
3.1.4 Windischgrätzův poválečný osud	47
3.1.5 Národnost německy mluvící šlechty	79
3.2 Biografie Otomara Pelikána	84
3.2.1 Doba Rakouska-Uherska	84
3.2.2 Meziválečná doba	87
3.2.3 Doba 2. světové války.....	93
3.2.4 Pelikánův poválečný osud	100
3.2.5 Pelikánova rozporuplná kolaborace.....	110
3.3 Biografie Georga Heintschela-Heinegg.....	115
3.3.1 Doba Rakouska-Uherska	115

3.3.2	Meziválečná doba	118
3.3.3	Doba 2. světové války.....	122
3.3.4	Heintschelův poválečný osud	127
3.3.5	Heintschelova versus Pelikánova kolaborace	144
4	Srovnání šlechtických osudů.....	147
5	Závěr	165
6	Prameny a literatura	171
6.1	Archivní prameny	171
6.2	Vzpomínky pamětníků	174
6.3	Ostatní zdroje.....	175
6.4	Dobová literatura	176
6.5	Odborná literatura.....	177

ABSTRAKTY

Český abstrakt:

Tato práce srovnává poválečné osudy tří šlechticů z oblasti šumavského podhůří. Prince Josefa Windischgrätze, Otomara šlechtice von Pelikána a Georga Heintschela šlechtice von Heinegg. Jedná se o šlechtice, kteří mají několik základních charakteristik společných. Kromě toho, že byli příslušníci šlechty, tak jejich mateřským jazykem byla němčina a všichni měli také podobně rozsáhlé pozemkové vlastnictví o velikosti několika set hektarů. Tyto pozemky se nacházely v nepřilíh úrodné oblasti šumavského podhůří. Vzhledem k tomu, že byli všichni tři muži šlechtici, cítili se po roce 1918 být cizinci ve vlastním státě. Tento dojem byl ještě silnější na jejich šumavských velkostatech, které se nacházely v dominantně českých oblastech s německou menšinou. Každý z těchto mužů na svou vykořeněnost reagoval jinak – Georg Heintschel se angažoval v rakouské Vlastenecké frontě a později vstoupil do NSDAP a byl velmi oddaným nacistickým předákem. Za to byl válce odsouzen k trestu smrti. Pelikán vkládal velké naděje do sudetoněmeckého hnutí a vstoupil do SdP a během tzv. druhé republiky do NSDAP, avšak už na začátku války začal své názory mírnit a nakonec využíval své postavení v nacistické hierarchii k pomoci lidem z okolí. V rámci této práce Pelikán figuruje jako příklad nejednoznačné kolaborace. Pelikánův poválečný soud však postrádá rozsudek, protože Pelikán byl před jeho vynesením odsunut. Windischgrätz figuruje v této práci jako příklad jednoznačné nekolaborace. V době Protektorátu se spíše držel stranou dění. Po válce se snažil získat zpět svůj zkonfiskovaný velkostatek, avšak vývoj po Únoru 1948 definitivně konfiskaci zpečetil.

Klíčová slova: šlechta, velkostatek, konfiskace majetku, kolaborace, retribuice

English abstract:

This thesis compares afterwar fates of three noblemen from the foothills of the Šumava mountains – prince Joseph Windischgrätz, Otomar von Pelikan and Georg Heintschel von Heinegg. These noblemen share a few characteristics. Except being members of the royalty, their mother tongue was German and they all had similarly huge property in a size of a few hundreds hectares. These estates were situated in the not so fertile area of the Šumava foothills. Since all three men were noblemen, after 1918, they felt as being strangers in their own country. This impression was even stronger on their Šumava manor farm estates which were situated in

predominantly Czech areas with German minority. Each of the men reacted differently to his uprootedness – Georg Heintschel was involved in the Austrian Fatherland Front and he later entered NSDAP and was a dedicated Nazi member. After the war, he was for this sentenced to death. Pelikan pinned his hopes on Sudeten German movement and entered SdP and during the so-called second republic also into NSDAP. However, already in the beginning of the war he started to temper his opinions and at the end he used his position in the Nazi hierarchy for helping people. Pelikan represents an example of an equivocal collaboration in this thesis. Pelikan's afterwar trial lacks verdict because Pelikan was expelled before the verdict was pronounced. Windischgrätz represents in this thesis an example of a clear noncollaboration. During Protectorate he tried to stand aside. He tried to get his confiscated property back after the war but the development after February 1948 definitively sealed the confiscation.

Key words: nobility, manor farm estate, property confiscation, collaboration, retribution

1 ÚVOD

Tato práce si klade za cíl zhodnotit a srovnat poválečné životy tří šlechticů-velkostatkářů, jejichž velkostatek se nacházel v oblasti šumavského předhůří. Práce je omezena časově na dobu po druhé světové válce, s nutnými logickými přesahy do doby válečné a předválečné, protože právě v těchto historických dobách budeme hledat kořeny a determinanty jednání všech tří mužů. Časové vymezení nám umožňuje komparaci lépe zacílit a hlouběji popsat jednání vybraných šlechticů.

Geograficky je práce vymezena oblastí tzv. Pošumaví, což v rámci této práce chápeme jako oblast šumavského podhůří, konkrétně tím myslíme oblast dnešního Klatovska a Sušicka. Zde v době meziválečné tvořilo většinu české obyvatelstvo oproti německému, nicméně tyto oblasti sousedily s územím dominantně německým a po obsazení Sudet hitlerovským Německem na podzim 1938 se státní hranice posunula často do bezprostředního okolí velkostatků zmíněných tří šlechticů. V jednom případě dokonce procházela skrze velkostatkářovy pozemky, nicméně drtivá většina mu stále zůstala v nově ustaveném Česko-Slovensku.

Geografické vymezení nám zejména umožňuje srovnávat mezi sebou osoby, jejichž velkostatky se nacházely ve stejném prostředí. Z čistě hospodářského hlediska bylo Pošumaví pro velkostatky nevýhodnou lokalitou – jedná se o hornatou oblast, kde jsou dlouhé zimy. Zároveň zde převažují lesy, které se nicméně nachází v poměrně složitě přístupném hornatém terénu, proto zisk z takového pošumavského velkostatku se jen těžko mohl srovnávat s velkostatkem v úrodnějších a nížinatých oblastech.

Mezi tři rozebírané šlechtice patří princ Josef Windischgrätz, na jehož velkostatku se nacházel hrad a zámek Velhartice, šlechtic Otomar von Pelikán, kterému patřil zámek a přilehlé pozemky v Hlavňovicích, a nakonec šlechtic Georg Heintschel von Heinegg, což byl majitel velkostatku a zámku v Kojšicích u Jiříčné. Všichni tři muži měli mnoho společných charakteristik. Všichni se narodili v 90. letech 19. století, vyrůstali tedy ve stejné době. Všichni se narodili do šlechtické rodiny a byli vychováni ještě v době Rakouska-Uherska, kdy se od nich očekávalo, že nastoupí vojenskou či úřednickou kariéru. Dalším společným znakem byl stejný „obcovací“ jazyk. Všichni tři muži mluvili německy. Ačkoliv uměli i jiné jazyky, němčina pro ně byla hlavním dorozumívacím prostředkem již od dětství. Díky této řeči byli součástí německy mluvící menšiny oproti dominantně českému obyvatelstvu v Pošumaví. Všichni tři také měli podobně velké pozemkové vlastnictví. Všichni vlastnili majetky o velikosti několik set hektarů, což bylo v tehdejší šlechtické kontextu relativně málo,

nicméně v porovnání se zbývajícím obyvatelstvem v dané oblasti se jednalo o rozsáhlé pozemky.

V době Rakouska-Uherska by se tito tři muži možná ani nepotkali. Pokud by se potkali, tak ačkoliv všichni měli šlechtický původ, tak velmi pravděpodobně by každý z nich byl na různém stupni šlechtické hierarchie, a tudíž v jiném postavení. Windischgrätz pocházel z knížecího rodu, který patřil k nejvyšším příčkám společenské hierarchie a jehož členové měli i relativně snadný přístup k císaři. Pelikán a Heintschel pocházeli z nižších šlechtických rodů. Pelikánové se nejčastěji uplatňovali na úřednických pozicích nebo v armádě. Heintschelové byli spíše průmyslníci. Přesto má ale smysl jejich osudy po druhé světové válce popsat a srovnat, protože po rozpadu Rakouska-Uherska se velmi výrazně změnil kontext, v němž všichni tito tři muži žili. Najednou už jejich šlechtické postavení nedeterminovalo jejich životní dráhu, najednou si museli svou životní dráhu najít sami. A právě díky zcela zásadní změně kontextu jejich životů má smysl osudy všech tří mužů porovnávat. Zatímco v 19. století by každý z nich měl zcela odlišný osud a také postavení, vývoj 20. století je přivedl dohromady. Najednou už jejich šlechtická příslušnost nedeterminovalo jejich osudy a museli si všichni najít svou cestu sami. Navíc všichni vlastnili velkostatek v oblasti, kde byli jedni z mála německých mluvících osob a zároveň jejich velkostatky měly přibližně podobnou výměru. V období okolo druhé světové války tak byli tito muži postaveni do velmi podobné situace a najednou jejich rozdílné postavení ve šlechtické hierarchii přestalo hrát jakoukoliv roli.

Prvotní změny, které postupně přiváděly osudy těchto mužů dohromady, se začaly dít v době první světové války a v době po ní. První světová válka vtrhla do života těchto mužů přesně v době, kdy čerstvě dosáhli dospělosti. Někteří rozebíraní šlechtici se do války zapojili a bojů se přímo zúčastnili. Jeden ze šlechticů dokonce v té tzv. Velké válce, jak ji tehdy nazývali současníci¹, ztratil otce. Vývoj po první světové válce znamenal pro všechny šlechtice citelnou ránu, protože se změnil status quo tehdejší společnosti. Hodnoty, které byly těmto mužům vštěpovány, se najednou staly obsolentními. Přestaly fungovat tradiční sociální struktury založené na vrozených predispozicích podle toho, do čeho se daný jedinec narodil. Naopak začaly převažovat meritokratické struktury založené na úspěchu, a nikoliv na předem daném předurčení².

Všichni tři muži byli vychováni ve světě rakouského mocnářství a systému, který jim měl přinášet výhody pouze na základě jejich původu. Nyní tento systém přestal existovat.

---

¹ Schulze, 2003, s. 265.

² Harrington, 2006, s. 46-49.

Nikdo je na tuto situaci nepřipravoval a každý se s ní vyrovnal po svém. Každý z rozebíraných tří šlechticů si postupně po roce 1918 prošel různými názorovými zvraty, které se vyvíjely v kontextu složité meziválečné situace, v níž šlechtici přišli nejen o své tituly, ale mělo být výrazně umenšeno jejich případné pozemkové vlastnictví. Pozemková reforma sice nakonec nedopadla tak razantně, jak se zpočátku zdálo, ale spíše dala šlechticům další důvod, proč se případně utvrdit ve svém negativním stanovisku vůči nově ustaveným národním státům.

Když už ty nejhorsí dopady pozemkové reformy odezněly, objevila se na počátku 30. let nová hrozba pro šlechtická hospodářství. Tou hrozbou byla hospodářská krize. S ní kromě ekonomických potíží docházelo k silné radikalizaci společnosti, v níž se neustály objevovaly silnější hlasy po vládě pevné ruky, která by do nastalého chaosu vnesla pořádek. K tomu se přidaly ještě silné nacionalistické tlaky a iredentistické tendence, například Němců v Československu. I rozebíraná trojice šlechticů se názorově silně profilovala a také alespoň částečně radikalizovala.

Vyvrcholením složitého vývoje 30. let bylo silná rozpínavost Německa, která měla za následek mj. obsazení Sudet, později i zbytku Československa a následně i počátek nové války. Každý z rozebíraných šlechticů musel k této situaci zaujmout nějaký postoj. Každý měl nějaký názor na okupaci Československa Hitlerem, přičemž si musíme uvědomit, že ne všichni ji vnímali jako okupaci. Pro některé byla chápána spíše jako osvobození, minimálně ve svém počátku, kdy vzestup Hitlera některým sliboval lepší zítřky a návrat starého mocnářství ve smyslu jedné sjednocené říše. Později někteří zjistili, že toto byla pouhá iluze a postupně své názory upravili.

Všichni tři rozebíraní šlechtici tedy měli mnoho vlastností podobných, ale lišili se v tom, jaký zaujali postoj k nacismu. Na jeho základě byli tito muži do této studie vybráni, protože na nich pak budeme sledovat jejich poválečné životní dráhy a jak jejich válečná a předválečná rozhodnutí determinovala tento osud. Windischgrätz je v našem vzorku příkladem nekolaborace, byl to tedy muž, který s nacistickou mocí nijak nespolupracoval a do nacistických organizací nevstoupil. Heintschel byl z hlediska svého přístupu k nacismu Windischgrätzovým opakem, vítal příchod nacistických vojsk a litoval, že se tato vojska zastavila před jeho velkostatkem a měl v úmyslu tuto hranici posunout a patřit do Třetí říše. Heintschel také vstoupil do několika nacistických organizací, v nichž byl velmi aktivní. Pelikánův přístup se nachází někde mezi těmito názorovými extrémami. Pelikán slouží jako příklad jakési polovičaté spolupráce s okupační mocí. Pelikán vstoupil sice do nacistických struktur, podobně jako Heintschel, nicméně nebyl v nich nijak výrazně aktivní. Dokonce

dokázal pomáhat lidem okolo v jejich snaze o přežití okupace. Na základě přístupu šlechticů k nacismu jsme si vytvořili základní typologii, přičemž každý ze šlechticů je představitelem jednoho typu, každý je tedy specifickou případovou studií.

Ačkoliv měli naši tři vybraní šlechtici názory odlišné, tak měli mnoho charakteristik společných. Kromě toho, že všichni bydleli nedaleko od sebe, v oblasti Pošumaví, která nebyla příliš pro zemědělskou produkci ideální a kde bylo užitečné, aby si lidé navzájem vypomohli. V době války byl takový přístup ještě důležitější. Navíc všechny tři muže stále spojovalo jejich „bývalé“ šlechtictví, jejich německý jazyk a v porovnání s ostatními obyvateli v okolí i relativně velké pozemkové vlastnictví.

V době těsně po válce byli všichni tři označeni za osoby německé národnosti buď díky jejich německému jazyku nebo díky přihlášení se k německé národnosti při sčítání lidu a na tomto základě jim byl zkonfiskován majetek. Zároveň se všichni ocitli před soudem. Pelikán a Heintschel stanuli před soudem v pozici obžalovaných a Windischgrätz v roli žalující strany, nicméně s postupujícím soudním řízením se i on fakticky dostal do pozice, kdy musel vysvětlovat některá svá rozhodnutí v době druhé světové války a před ní, aby tím prokázal, protože tím potřeboval prokázat, že není osobou německé národnosti.

Rozhodnout tyto soudní spory nebylo vždy zcela snadné. Z hlediska soudního verdiktu byl pravděpodobně nejkomplicovanější Pelikánův případ právě kvůli jeho již zmiňované nejednoznačné kolaboraci. Bohužel Pelikánův případ je zároveň jediný z těchto rozebíraných tří, který nedospěl k definitivnímu verdiktu, protože byl Pelikán odsunut z Československa a jeho soud tak musel být ukončen bez jasného výsledku. Windischgrätzův případ byl také poměrně složitý. Windischgrätz se sice snažil dokázat, že neměl německou národnost, nicméně nezúčastnil se rozhodného sčítání lidu v roce 1930, proto bylo nutné jeho národnost zjišťovat jinými způsoby. Relativně jednoznačný byl naopak soud s Georgem Heintschelem, jehož kolaborace byla jen velmi těžko popíratelná.

Samozřejmě tito tři muži nebyli jedinými německy mluvícími šlechtici v Pošumaví. Takových šlechticů zde alespoň několik let v průběhu války pobývalo více. O některých se ještě budeme v rámci této práce zmiňovat, protože měli mezi sebou velmi vřelé společenské vztahy, případně se znali díky obchodování skrze jejich velkostatky. Jednalo se např. o Georga Schreineru, Rudolfa Lumbeho, Adalberta Schönborna a jiné. Nicméně tyto šlechtice už zpracovává Mgr. Lukáš Kopecký na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem,

část ze své práce už vydal v rámci článku o Adalbertu Schönbornovi³ a další se chystají. Nicméně i kdybychom odhlédli od tohoto faktu, tak nám v rámci výběru šlechticů bude chybět čistý příklad nekolaborace s nacistickým režimem. Ani u jednoho šlechtice z výše uvedeného výčtu nelze jednoznačně konstatovat, že s nacistickým režimem nijak nespolupracoval. Všichni byli členové NSDAP, nebo byl jejich vztah k nacistickému režimu značně rozporuplný. Do budoucna však bude možné sjednotit všechny tyto studie spojit a vytvořit přehledovou studii týkající se šlechtické historie a střetávání Němců a Čechů v šumavské pohraničí.

Hlavním cílem této práce bude tedy porovnat poválečné osudy jednotlivých šlechticů, k tomu však potřebujeme velmi dobře pochopit jejich názorové proměny v době válečné ale i předválečné, protože názory všech tří šlechticů se postupně utvářeli právě v kontextu historických změn, v nichž žili. Do budoucna bude možné množství zkoumaných osob rozšířit, protože v oblasti Sušicka a Klatovska žilo v období druhé světové války vícero bývalých šlechticů, některé si zmíníme v souvislosti s jejich kontakty na Windischgrätze, Pelikána či Heintschela.

V rámci této práce se tedy držíme Weberovy definice sociologie, pro něhož je to věda, která se snaží interpretovat lidské jednání tak, aby bylo možné najít kauzalitu průběhu různých jevů a událostí, což předpokládá dobré pochopení duševních pochodů jednotlivých aktérů⁴ a také pochopení smyslu jejich chování⁵. Tímto krokem Weber fakticky propojil sociologii s historií tím, že sociální jevy nastínil v diachronní perspektivě.

Práce je strukturována do několika hlavních kapitol. Úvod obsahuje uvedení čtenáře do tématu a základní nastínění cíle výzkumu, včetně použitých výzkumných metod a otázek. V rámci úvodu si také nastíníme dosavadní stav historiografického bádání o šlechtě ve 20. století, přičemž také popíšeme společenskou a vědeckou relevanci tématu. Vzhledem k tomu, že hlavní jádro této práce leží v době 20. století, tak si po úvodu krátce popíšeme vývoj šlechty v kontextu 20. století střední Evropy a specificky zejména Československa. Poté se zaměříme na šlechtu jakožto na specifický objekt sociologického výzkumu a na vztah šlechty k nacistické moci. Tím končí úvodní, teoretická, část práce a následuje druhá, praktická, část, která se skládá z biografii samotných šlechticů, přičemž každá biografie sleduje chronologickou linku – počínaje dobou do první světové války, tedy dobou rakousko-uherského mocnářství a dobou, kdy všichni tři rozebíraní šlechtici

---

³ KOPECKÝ, Lukáš. Vojtěch hrabě Schönborn - šlechtic před Mimořádným lidovým soudem. *Historická penologie*. Praha: Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2015, 13(1), 18-30. ISSN 2533-803X. Dostupné také z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Historicka%20penologie/2015/HP_1_2015.pdf

⁴ Poggi, 2006, s. 104-106.

⁵ Horský, 2009, s. 41.

vyrůstali. Následuje doba meziválečná, tedy doba první republiky, poté následuje doba druhé světové války a nakonec je zařazena kapitola z doby poválečné. Na konci biografie každého šlechtice je také podkapitola, která se zabývá stěžejním tématem, které je pro poválečný osud daného šlechtice charakteristické, konkrétně otázka národnosti a otázky kolaborace. Celá disertační práce je nakonec zakončena zodpovězením výzkumných otázek a závěrem, který shrnuje výsledky výzkumu.

S ohledem na terminologický úzus nebudou německé protektorátní názvy úřadů či funkcí v této práci překládány a budou psány v originálním německém znění, protože tyto názvy nesměly být překládány ani v době Protektorátu⁶, proto pro ně dodnes neexistuje běžně užívaný český ekvivalent, takovými slovy jsou např. Oberlandrat nebo Blockleiter. Výjimku tvoří slova, která jsou často používaná a svůj český ekvivalent tudíž mají (např. Protektorát), u nich v této práci budeme používat jejich českou variantu.

Dále je dobré poznamenat, že pro lepší čitelnost textu jsou všichni zde rozebíraní šlechtici psáni bez svých šlechtických titulů, pouze při jejich prvním zmínění v úvodní části textu budou uvedeni s titulem.

---

⁶ Brandes, 2000, s. 195.

1.1 VÝZKUMNÉ METODY A OTÁZKY

Základní metodu, kterou využijeme k popisu života jednotlivých šlechticů, bude biografická metoda, která je velmi často využívána v historické sociologii⁷. Biografie je sepsaná historie života jednotlivce, při níž dochází k rekonstrukci tohoto života někým jiným, než je osoba, o které je biografie psána⁸. K tomu, abychom byli jednak schopni popsat životní běhy jednotlivých šlechticů a tím pádem i dobře zmapovat jejich jednání v době okupace a po ní, musíme zvolit vhodné metody sběru dat. Základním zdrojem informací budou archivní prameny zejména úřední povahy. Dobu válečnou a poválečnou můžeme velmi dobře zdokumentovat skrze poválečné soudní spisy všech tří šlechticů. V případě Windischgrätze půjde o fond Nejvyššího správního soudu v Praze, v případě Pelikána o fond Krajského soudu v Klatovech a v případě Heintschela o fond Mimořádného lidového soudu v Klatovech.

V těchto spisech samotní šlechtici popisují své jednání v době okupace a krátce před ní a zároveň zde žalobci či svědci doplňují případné chybějící informace nebo je rozporují. Kritický přístup k archiváliím je vyžadován v případě všech dostupných archivních materiálů, nicméně v případě poválečných soudních spisů je kritičnost a obezřetnost dvojnásobně důležitá. Je totiž potřeba si uvědomit, že se historicky budeme pohybovat v době omezené demokracie, kdy soudy sice byly relativně uchráněny vlivu komunistů skrze osobu ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny, nicméně bezpečnostní složky státu, které vedly vyšetřování proti některým šlechticům, a ministerstvo zemědělství, které mělo konfiskovat šlechtický zemědělský majetek, bylo zcela pod vlivem komunistické strany. Obecně lze tedy konstatovat, že poválečné soudy se snažily nestranně a nezaujatě posoudit případnou vinu, zatímco různé bezpečnostní složky měly tendenci volat po odplatě za válečná příkoří, avšak často se spoléhaly na důkazy, které nebylo možné z různých důvodů dostatečně ověřit.

Pramenů soukromé povahy je v případě všech tří šlechticů poměrně málo. Často se v příslušných archivních fondech nachází pouze několik dopisů informačně nevalné hodnoty, protože se buď jedná o dopisy posílané mezi jednotlivými velkostatky nebo se jedná o dopisy v rámci rodiny. Těchto dopisů je velmi málo a ve větším množství je nalezneme pouze u rodiny Otomara Pelikána, nicméně i ty měli pouze citovou hodnotu pro odesílatele a adresáta, jejich hodnota z hlediska výzkumného není příliš vysoká. Všeobecně lze konstatovat, že s výjimkou poválečných soudních spisů, je velkým problémem archivních pramenů týkajících se všech tří šlechticů značná torzovitost. Fondy často obsahují jen několik málo kusů

---

⁷ Petrušek, Maříková, Vodáková, 1996, s. 614.

⁸ Hendl, 2005, s. 130.

dokumentů. Tato torzovitost značně znesnadňuje, či leckdy zcela znemožňuje, některé informace dohledat nebo ověřit.

S torzovitostí pramenné základny souvisí i její nevyváženost. V porovnání s fondy poválečných soudů, kde je pramenná základna bohatá, jsou prameny z jiných období velmi chudé. Často to jediné, co se v pořádku dochovalo v kompletním stavu k meziválečné době, jsou zápisy k první pozemkové reformě. Avšak ty leckdy „pouze“ mapují množství zabraných pozemků a později pozemků propuštěných ze záboru. Mohou nám tedy napovědět, jaká hospodářská situace panovala na velkostatku v době probíhající pozemkové reformy, avšak k pochopení osoby velkostatkáře nám ze své podstaty pomoci příliš nemohou.

Situaci komplikuje ještě fakt, že ne všechny rody nižší šlechty mají své rodové archivy. Z námi vybraných šlechticů nemají rodové archivy Pelikánové a Heintschelové. Dokumenty zástupců takovýchto rodů se pak nejčastěji nacházejí ve fondech příslušných velkostatků, nicméně ty jsou buď nezpracované (jako v případě fondu Velkostatek Jiříčná patřícímu rodu Heintschel) nebo obsahují jen relativně malé množství informací.

Nicméně ani u šlechticů, jejichž rod má rodový archiv, nemusí být situace o moc lepší. Rodové archivy jsou totiž často neúplné nebo je množství dokumentů z období 20. století značně omezené. Příkladem takového rodového archivu je český rodový archiv Windischgrätzů, který je sice velmi rozsáhlý, nicméně ke jménu Josef Windischgrätz se v něm objevuje pouze jedna složka, v níž jsou shromážděna přání, která zasílali známí a příbuzní rodičů Josefa Windischgrätze k narození syna. Avšak díky tomu že rod Windischgrätz je rod velmi významný, má kromě českého ještě jeden rodový archiv v Německu. Zejména díky tomuto archivu a informacím z něj mohla být o rodu Windischgrätz vydána vědecká monografie⁹, v níž se vyskytují informace i o Josefu Windischgrätzovi, avšak vzhledem k tomu, že se jedná o publikaci popisující celý windischgrätzovský rod, není tato kniha schopna popsat život Josefa Windischgrätze v celé šíři, konkrétně zde chybí zejména hlubší vhled do Windischgrätzova života po druhé světové válce.

O rodu Windischgrätz byla sepsána ještě jedna monografie¹⁰. Ta vyšla vlastním nákladem a uchovává vzpomínky jednoho člena rodu o tom, co se v jeho rodině traduje – kde a v jaké době má rod Windischgrätz svůj původ, jak se rozvíjel apod. Bohužel tato

---

⁹ STEKL, Hannes a Marija WAKOUNIG. *Windisch-Graetz: ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*. Wien: Böhlau, c1992. ISBN 32-050-5468-7.

¹⁰ WINDISCH-GRAETZ, Hugo-Vinzenz. *Unsere Familiengeschichte. Bisherige Resultate, Erforschungen der Urfänge, Lose Zusammenhänge und Vermutungen Denkwürdiges*. Im Selbstverlage der Fürstl. Familie Windisch-Graetz, 1959, 200 s.

monografie se spíše týká druhé, weriandovské, větve rodu, která začíná Werianem Windischgrätzem, bratrem generála Alfréda I. Windischgrätze a která se oddělila v 19. století¹¹. Do této větve rodu však Josef Windischgrätz nepatřil.

Situace ohledně malého množství pramenů se mění v případě doby poválečné a to právě díky probíhajícím soudním řízením, kterých se jednotliví šlechtici zúčastnili. Z doby poválečné existují zápisy o průběhu soudního řízení u Nejvyššího správního soudu v Praze ve Windischgrätzově případě, u Krajského soudu v Klatovech v případě Pelikána a v případě Heintschela u Mimořádného lidového soudu v Klatovech. Z těchto soudních řízení byl zpracován však pouze jediný, konkrétně popis Heintschelovy soudní. Byl vydán populárně-naučnou formou v rámci publikace *Klatovské oprátky*¹², která se zabývá vícero případy Mimořádného lidového soudu v Klatovech. Ačkoliv se často u všech tří šlechticů potýkáme s torzovitostí pramenů, tak soudní složky všech tří zmíněných šlechticů se dochovaly ve velmi dobré kvalitě, pouze Windischgrätzův spis je mírnou výjimkou, protože v jeho spise prokazatelně několik stran textu z porad soudců chybí, avšak to nic nemění na tom, že lze vše podstatné z tohoto spisu vyčíst, tedy obžalobu, obhajobu i průběh soudního řízení.

Naším stěžejním přístupem k danému tématu tedy bude metoda mikrohistorického přístupu, protože se budeme detailně zabývat třemi konkrétními osobami. Nicméně díky značné torzovitosti pramenů je užitečné kombinovat metodu mikrohistorického přístupu k pramenům ještě s jinou metodou a získat tak informace, které buď v pramenech nejsou nebo případně získat plastičtější obraz doby. V tomto případě bude naší druhou využívanou metodou metoda orální historie v rámci rozhovorů s pamětníky. Nicméně i tato metoda má svá úskalí. Vzhledem k tomu, že tématem disertační práce je období před téměř 80 lety, tak pamětníků velmi výrazně ubylo a stále ubývá. Situace je ještě komplikovanější v případě rozhovorů s příbuznými jednotlivých šlechticů, jednak jich už dnes není mnoho a jednak se často o válečné či poválečné době v jejich rodině raději nemluvílo, případně se ani nechtějí k této turbulentní době vracet a chtějí ji raději zcela uzavřít a bolestivé rány znovu neotevírat. Navíc platí, že během téměř 80 let staré se vzpomínky staly spíše interpretacemi reality, kdy část z nich už je pozapomenutá a část spíše domyšlená¹³. Pokud je však budeme konfrontovat s informacemi získanými v pramenech, můžeme získat poměrně plastický obraz tehdejší doby.

---

¹¹ Županič, Fiala, Stellner, 2001, s. 295-296.

¹² JIŘÍK, Václav. *Klatovské oprátky*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-7238376-9.

¹³ Vaněk, Mücke, Pelikánová, 2007, s. 65-70.

Hlavním cílem těchto metod bude srovnání poválečných osudů vybraných třech šlechticů a s odůvodněním jejich činů na základě jejich chování za války, případně v době předválečné. Stěžejní výzkumné otázky jsou tedy následující:

1. Jakými **názorovými postoji si každý šlechtic prošel před vytvořením Protektorátu Čechy a Morava**, tedy v době zániku Rakouska-Uherska, v době meziválečné a v době tzv. druhé republiky? V rámci této otázky nás zajímá, v jakém historickém kontextu vyrůstal, jak jej formovala první světová válka a poté i meziválečná doba? Jaké historické mezníky měly na tuto profilaci vliv (např. rozpad Rakouska-Uherska, zrušení šlechtických titulů, první pozemková reforma, hospodářská krize 30. let, obsazení Sudet apod.)?

Tato otázka se snaží zmapovat celou názorovou genezi a analyzovat rozhodující vlivy, které tři rozebírané šlechtice názorově formovaly. Máme v tomto případě hypotézy, že zásadními milníky bylo zrušení šlechtických titulů a pozemková reforma, kdy obě tyto události negativně ovlivnily vztah šlechticů k novému státu. Pozemková reforma a hospodářská krize 30. let pravděpodobně mohla napomoci směřování daného šlechtice názorově protičesky. Stejně tak už jen fakt, že se rozpadlo Rakousko-Uhersko a bylo nahrazeno několika národními státy, pravděpodobně nesl šlechtic nelibě, protože tímto krokem ztratil své privilegované postavení. V této souvislosti nás také bude zajímat, jak šlechtic chápal tyto nově vzniklé národy.

2. Jak příslušný šlechtic **jednal v době okupace Československa a během druhé světové války**? Toto bude druhá stěžejní otázka, kdy nás bude zajímat přístup daného šlechtice k nacismu. Byl tento přístup dobrovolný nebo nedobrovolný, něčím vynucený? Pokud byl vynucený, tak čím (nebo kým) byl vynucen? V té souvislosti nás bude také zajímat, zda byl šlechtic členem nacistických organizací, zda udával gestapu apod. Budou nás ale zajímat i „drobnější“ prohršky, jako například zda zdravil nacistickým pozdravem nebo zda nosil uniformu nacistických organizací. Budeme se snažit zmapovat sociální kontakty daného šlechtice, tedy jaké vlivy jej případně mohly ovlivňovat, snažíme se tedy pochopit, v jakém názorovém prostředí se vyskytoval a jaké názory jej mohly formovat. Stejně tak se budeme ptát, jaké názorové směřování měla šlechticova nejbližší rodina, tedy manželka a děti. V souvislosti se sociálními kontakty nás také bude zajímat šlechticův vztah k Čechům. Jaký používal jazyk k dorozumívání se s Čechy, byl ochoten používat češtinu? Pokud ano, tak v jakých situacích? V neposlední řadě se budeme snažit zmapovat, zda se šlechticovo chování a jeho názory nějak proměňovaly v čase. A pokud ano, co bylo důvodem takové změny.

3. Jaké bylo **chování nacistické moci a nacistických úřadů vůči danému šlechtici**? Třetí otázka se zabývá přístupem daného šlechtice k nacismu, tato otázka se tedy na šlechticovy názory dívá z pohledu nacistických úřadů. Zda měl šlechtic důvěru nacistických

úřadů a kde se tato případná důvěra či nedůvěra vzala. Byl na daného šlechtice vyvíjen nějaký nátlak? Byla na jeho majetek uvalena nucená správa?

4. Jaké **přístupy zaujali šlechtici po válce**? Toto je další stěžejní otázka této práce. V té se zabýváme tím, jak se šlechtici chovali po válce, jak tento vývoj vnímali. Zda chtěli v tzv. třetí republice zůstat? Jaké byly hlavní argumenty, které uváděli před soudy?

5. Jak šlechtici využívali svůj **sociální kapitál po válce**? Existovaly nějaké sociální skupiny, které působily po válce ve prospěch, nebo naopak v neprospěch, jednotlivých šlechticů? Sociálním kapitálem rozumíme množství styků a známostí, které může případně daná osoba využít¹⁴.

6. Měli **kolaborující šlechtici nějaké společné charakteristiky**, které determinovali jejich kolaboraci? A čím se lišili od nekolaborantů? V rámci této otázky se ptáme se, zdali jejich případnou kolaboraci bylo možné zahrnout pod jedno pomyslné paradigma, nebo zda bylo způsobů kolaborace více a pokud ano, tak jak se odlišovaly.

7. Měli šlechtici k dispozici nějaký **ekonomický kapitál**? Byli případně schopni jej využít ve svůj prospěch? Ačkoliv všichni tři šlechtici byli označeni za osoby německé národnosti a jejich majetek byl konfiskován, tak je otázka, zda takoví šlechtici nevyužívali finance z cizích zdrojů.

8. Měly poválečné soudy a konfiskace majetku šlechticů **dohru ještě po Únoru 1948**? Tato otázka se týká zejména toho, zda jednotlivé soudní pře či konfiskace nebyly znovu otevřeny a znovu prozkoumány. A pokud ano, jaký pro to byl důvod a jak tento nový rozbor dopadl.

---

¹⁴ Petrusek, Maříková, Vodáková, 1996, s. 475.

1.2 PŘEHLED VÝZKUMU ŠLECHTY 20. STOLETÍ V ČESKÉ HISTORIOGRAFII

V české historiografii nebylo po dlouhou dobu možné věnovat se výzkumu života šlechty ve 20. století díky vládnoucímu komunistickému režimu, který na více než 40 let možnost jakéhokoliv vědeckého, ideologicky nezabarveného bádání zcela zastavil. Během této dlouhé doby se odehrálo mnoho věcí, které znesnadňovaly a dodnes znesnadňují vědecké bádání. Mnoho šlechticů odešlo do emigrace, svědci tehdejší doby ubývají a ze šlechtických rodových archivů se leccos poztrácelo a je dnes nenávratně ztraceno. Výzkum šlechty v době 20. století je tím tedy výrazně ztížen.

Navíc i po pádu komunismu zůstávalo téma šlechty zpočátku stranou vědeckého zájmu. Koneckonců témat, která bylo najednou po revoluci 1989 možné zkoumat, bylo velmi mnoho a nebylo možné je obsáhnout ihned všechna. Situace ohledně výzkumu šlechty se začala měnit před několika lety, kdy se objevilo několik monografií o životě šlechty ve 20. století¹⁵. Pravděpodobně ta nejdůležitější díla o šlechtě byla publikována v roce 2011. První kniha popisovala vývoj postavení šlechty v Československu ve 20. století¹⁶ a druhá se zaměřovala na českou a moravskou šlechtu od středověku až do 20. století¹⁷. V současnosti vycházejí další a další monografie a studie o životě šlechty. Zatím poslední monografií vydanou v českém kontextu o šlechtě usazené v Československu je kniha zabývající se otázkou, zda si šlechta po rozpadu Rakouska-Uherska uchovala svůj způsob života, přičemž hlavním pramenem jsou pro tuto knihu ego-dokumenty z jednotlivých šlechtických archivů¹⁸.

V západní Evropě sice nebyl výzkum o šlechtě zastaven komunistickou totalitou, nicméně i tam se významnější práce objevují až v 90. letech, zejména na Vídeňské univerzitě,

---

¹⁵ HORÁK, Ondřej. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním: příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*. Praha: Libri, 2010. Otazníky našich dějin. ISBN 978-80-7277-457-9; HORČIČKA, Václav. *Lichtenštejnové v Československu*. Praha: Agentura Pankrác, 2014. ISBN 978-80-86781-22-8; JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita a Zdeněk HAZDRA. *Ve znamení tří deklarací: šlechta v letech nacistického ohrožení československého státu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-14-0; HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. ISBN 978-80-86781-33-4.

¹⁶ HAZDRA, Zdeněk, Václav HORČIČKA a Jan ŽUPANIČ, ed. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století: Der Adel Mitteleuropas in Konfrontation mit den totalitären Regimen des 20. Jahrhunderts*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-87211-52-6.

¹⁷ KNOZ, Tomáš a Jan DVOŘÁK, ed. *Šlechta v proměnách věků*. Vydala Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2011. Země a kultura ve střední Evropě. ISBN 978-80-86488-71-4.

¹⁸ JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska. ISBN 978-80-7422-520-8.

kde se v 90. letech zabývali srovnáním měšťanstva a šlechty¹⁹. Případně vznikaly sborníky zabývající se delším časovým obdobím, včetně období 20. století²⁰. Specifické zaměření pouze na šlechtu 20. století se objevuje až v poslední době. Například se objevuje téma šlechty ve vztahu k národnostním otázkám²¹ či komparace různých šlechtických názorových postojů zaujímaných po roce 1918²².

Avšak drtivá většina studií a monografií se zabývá pouze dobře známými rody či rody nějak vysoce společensky či politicky exponovanými. Život nově nobilitované šlechty ve 20. století je zatím spíše okrajovým tématem. V rámci českého výzkum dříve převažovaly studie o primárně česky mluvících příslušnících jednotlivých rodů. Upozorňovaly na českou šlechtu, přesněji řečeno česky mluvící šlechtu, která zůstala věrná Československu i po rozpadu Rakouska-Uherska. Tyto studie se de facto snažily vyvrátit názor panující v české společnosti o tom, že Češi svou českou šlechtu prakticky neměli. Životy německy mluvících šlechticů zatím zůstávají spíše stranou hlavního badatelského zájmu, nicméně situace se postupně mění.

Vyplňování bílých míst české historie však není vždy snadné díky velké torzovitosti archivních pramenů. Tato torzovitost je v případě méně známých rodin nebo nižší šlechty ještě vyšší, což je případ i několika zde rozebíraných šlechticů, zejména Otomara Pelikána a Georga Heintschela, jejichž rody ani nemají vlastní rodové archivy, protože se nejedná o historicky příliš význačné rody. Existují pouze archivní fondy jejich velkostatků, v nichž se nachází informace o majitelích, byť často v torzovité podobě. Často je tedy v rámci výzkumu potřeba dávat dohromady značně útržkovitá a mozaikovitá zjištění z mnoha různých zdrojů. Situace je komplikovaná zejména v případě Pelikána a Heintschela, jejichž životy zatím zůstávají z velké části nezmapovány. V případě Josefa Windischgrätze je situace o něco snazší, protože o rodu Windischgrätz vyšla knižní monografie, v níž je velhartický velkostatkář několikrát zmíněn, ale ani v jeho případě se nejedná o monografii specificky pouze o jeho osobě.

Díky této skromnosti pramenů i literatury, vyžaduje takový výzkum pečlivé studium mnoha archivních fondů a pramenů. Nicméně navzdory těmto překážkám je důležité a užitečné

---

¹⁹ STEKL, Hannes. *Adel und Bürgertum in der Habsburgermonarchie 18. bis 20. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004. Sozial- und wirtschaftshistorische Studien. ISBN 3-7028-0412-9.

²⁰ WEHLER, Hans-Ulrich, ed. *Europäischer Adel 1750-1950*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990. *Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft*. ISBN 35-253-6412-1; CONZE, Eckart, ed. *Aristokratismus und Moderne: Adel als politisches und kulturelles Konzept, 1890-1945*. Köln: Böhlau, 2013. *Adelswelten*. ISBN 978-3-412-21007-6.

²¹ GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: Garamond, 2012. ISBN 978-80-7407-140-9.

²² KUIPER, Yme, Nicolaj BIJLEVELD a Jaap DRONKERS, ed. *Nobilities in Europe in the twentieth century: reconversion strategies, memory culture and elite formation*. Leuven: Peeters, 2015. *Groningen studies in cultural change*, v. 50. ISBN 978-90-429-3227-2.

zabývat se německy hovořícími šlechtici. Jednak z důvodu vědeckého, abychom zaplňovali pomyslná bílá místa v české, resp. československé, historii a jednak také z důvodu společenské relevance tohoto tématu. Společenská relevance tkví ve dvou věcech. Zaprvé ve studiu šlechty jako takové a zadruhé ve studiu německy mluvících osob a jejich roli v československé historii.

Studium šlechty jako takové je pro dnešní společnost důležité, protože šlechta byla po dlouhá staletí zcela běžnou součástí společnosti. Ačkoliv se rok 1918, zrušení šlechtických titulů a pozemková reforma snažil společnost nivelizovat, resp. zmenšit rozdíly mezi jednotlivými vrstvami společnosti, šlechta stále zůstávala součástí této společnosti, ač spíše na jejím okraji, ale byla zde přítomna. Až poválečný vývoj a zejména pak únorové události roku 1948 definitivně ukončily působení šlechty v Československu, kdy většina šlechticů z Československa zmizela a zbývající členové šlechtických rodů se stali zcela marginální skupinou obyvatelstva. To však neznamená, že by šlechta z historie zmizela, zůstává stále její nedílnou součástí, proto pro pochopení společnosti musíme zkoumat všechny její složky.

Stejně tak studium německy mluvících osob má své opodstatnění, protože i oni byli součástí české, resp. československé, historie a dodnes je patrné, že téma vztahu česky hovořícího obyvatelstva vůči tomu německy mluvícímu je v dnešní České republice stále živé a budí kontroverze. Zejména pokud si uvědomíme, že je toto téma spojeno s odsunem německého obyvatelstva z poválečného Československa a s tzv. Benešovými dekrety, resp. přesněji s dekrety prezidenta republiky. Nejen že tato témata jsou součástí veřejného diskurzu, ale dodnes probíhají i soudní spory týkající se restitucí majetku v důsledku dekretů prezidenta republiky.

1.3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ – KOLABORACE, KOLABORACIONISMUS

VERSUS ODBOJ

Kolaborace a odboj jsou dva hraniční body jednoho kontinua, které mapuje vztah jedince k okupační moci. Pokud chceme tyto postoje k okupační moci zmapovat, je potřeba si nejprve vydefinovat, co je odboj a co je kolaborace, abychom věděli, v jakých hranicích se pohybujeme.

V souvislosti s kolaborací se v zahraniční literatuře objevuje i pojem kolaboracionismus, což je významově synonymní pojem ke slovu kolaborace²³. Téma kolaborace, či kolaboracionismu, je složité téma, které se silně dotýká etických a mravních otázek, proto často musí uplynout delší doba, než jsou lidé schopni na své chování, resp. chování svých předků, nahlédnout s odstupem a racionálně s chladnou hlavou reflektovat situaci. Obzvláště pro okupované národy je téma kolaborace často velmi nepříjemné, protože nejednou otevírá bolestivé rány.

Když se tedy chceme zabývat kolaborací, musíme ji nejprve definovat. Vzhledem k tomu, že mezi našimi třemi rozebíranými je jeden šlechtic, jehož spolupráce s nacistickými úřady byla velmi diskutabilní, je tato definice pro nás důležitá, abychom mohli lépe určit, zda se o kolaboraci jedná, či nikoliv. Velký sociologický slovník kolaboraci definuje jako vstřícné, morálně negativně hodnocené chování jedinců, skupin či celých států v určitých mezních situacích, přičemž mezními situacemi je zde zejména míněno ovládnutí daného společenství jiným. Je také důležité si uvědomit, že kolaborace usnadňuje ovládnutí konkrétní skupiny jinou. Tudíž ovládaní mají menší snahu o emancipaci²⁴.

Autoři, kteří se specificky věnují kolaboraci v době druhé světové války, ještě zmiňují, že kolaborace je dobrovolným rozhodnutím jedince nebo skupiny, kdy tito lidé přijmou veřejný úřad, který zavedla okupační moc a tento úřad je jí i podřízen²⁵. Nicméně tato definice zapomíná na udavačství, při němž také jde o spolupráci s vládnoucí mocí, avšak daná osoba nemusí nutně zastávat jakýkoliv post či úřad. Obecně vzato, zahraniční autoři věnují značnou pozornost kolaboraci úředníků a státních činitelů, pravděpodobně proto, že jejich činy mají vliv na větší množství lidí. Nicméně tito autoři výrazněji opomíjejí udavačství. Pro účely této práce budeme kolaboraci chápat v tom nejobecnějším slova smyslu, tedy jako jakoukoliv spolupráci

---

²³ Hoffmann, 1968, s. 375-376; viz také: Jackson, 2006, s. 178-220.

²⁴ Petrušek, Maříková, Vodáková, 1996, s. 498.

²⁵ Hickman, 2017, s. 228.

s okupační mocí, která tuto okupační moc podporuje a tedy přispívá k podmanění okupovaného národa.

Metodologickou inspirací nám v tomto případě bude Francie, která se ocitla v podobné situaci jako Československo. Ve Francii vzniklo vichystické, loutkové, zřízení, podobné jako byl Protektorát na území bývalého Československa. Jeden z velkých teoretiků kolaborace, Stanley Hoffmann, v té souvislosti uvádí, že zkoumání kolaborace není problematické jen v tom, že otevírá staré křivdy, ale zároveň tím, že samotná kolaborace je složité téma, protože typů kolaborace je velmi mnoho. Základní dělení dle Hoffmanna je na kolaboraci nedobrovolnou a dobrovolnou. Nedobrovolná kolaborace je podle něj způsobena nevyhnutelností nastalé okupace, kdy příslušníci okupovaného území se touto spoluprací s okupanty snaží zmírnit dopady okupace. Naopak dobrovolná kolaborace je otevřená, zamýšlená spolupráce s okupanty²⁶.

Ačkoliv Hoffmann spojuje kolaboraci se složkami státní moci, zejména hovoří o vyšších státních úřednících a vojácích, u nichž nedobrovolná kolaborace znamená snahu nejít za vynucené kroky odsouhlasené vichystickou Francií a nacistickým Německem, mohli bychom tento druh kolaborace chápat i v obecnějším smyslu jakožto nutnost spolupráce danou okolnostmi, tedy jako „nucenou“ kolaboraci. A dobrovolnou kolaboraci chápat jako kolaboraci, která šla za tuto nutnou hranici.

Hoffmann dále rozlišuje kolaboraci servilní a ideologickou. Servilní kolaborace sleduje svůj vlastní prospěch a své vlastní cíle a chce být na straně vítězů, aby získala výhody pro sebe, např. společenské postavení. Nicméně takový člověk nemusí nutně s ideologií okupační moci souhlasit. Kdežto ideologická kolaborace vyjadřuje, že člověk se zcela identifikuje s myšlenkami vládnoucí moci, která je navíc v tomto kontextu viděna jako ochránce národních zájmů²⁷.

Hoffmann dále upozornil, že kolaboranti se ve Francii rekrutovali buď z nejvyšších příček společenského žebříčku, např. z nejvyšších pozic armády, vedoucích firem či statkářů. Ty nazývá tzv. *collaborateur d'état*²⁸. Na druhé straně se kolaboranti rekrutovali z řad těch, kteří do společnosti nějakým způsobem nezapadali a kteří by se za normálních okolností nikdy neměli šanci dostat k moci, ty lze nazývat *collaborateur de sentiment*. A pak tu byli lidé, kteří byli někde mezi těmito dvěma skupinami, či případně ještě oportunisté, kteří sice

---

²⁶ Hoffmann, 1968, s. 375-376.

²⁷ Tamtéž, s. 379-380.

²⁸ Tamtéž, s. 389-391.

primárně nechtěli ani nové uspořádání v Evropě, ani návrat starých pořádků, ale byli to lidé, kteří využili šance, která se jim momentálně naskytla a oportunisticky ji využili²⁹.

Specificky v poválečném Československu byla kolaborace definována v retribučních dekretech, což byly dekrety prezidenta republiky, které měly za cíl potrestat činy způsobené různými osobami v průběhu okupace. Jako retribuční lze označit celkem 3 dekrety – tzv. malý a velký retribuční a dekret o Národním soudu. Prvním z nich dekret č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ten trestal ty nejzásadnější prohřešky proti republice, tedy např. ohrožení bezpečnosti republiky, zrady státního či vojenského tajemství, násilí proti ústavním činitelům ale i členství v nacistických či fašistických organizacích (např. SS, NSDAP, SdP apod.) či podporu fašistického či nacistického hnutí a v neposlední řadě tento dekret trestal nejzávažnější trestné činy vraždy, udavačství či omezování osobní svobody³⁰. Tento dekret také ustanovoval, že přečiny podle tohoto dekretu budou soudit mimořádné lidové soudy³¹. Přesně podle tohoto dekretu byl po válce souzen Otomar Pelikán i Georg Heintschel. V případě Josefa Windischgrätze se o žalobě na mimořádný lidový soud pouze uvažovalo, nicméně tento plán nakonec nebyl realizován. Dne 19. června 1945 byl také vydán dekret o Národním soudu, který měl trestat provinění ústavních činitelů a jiných veřejně činných osob. Třetím dekretem byl dekret č. 138/1945 Sb. ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti. Ten oproti tzv. velkému retribučnímu dekretu trestal drobnější provinění. Později se tomuto dekretu začalo říkat tzv. malý retribuční dekret³².

Ačkoliv žádný z námi rozebíraných šlechticů nebyl součástí nějaké odbojové organizace, měli bychom si přesto definovat odboj, abychom měli představu „druhé, opačné“ hranice vztahu k okupační moci. Je potřeba si uvědomit, že kolaborace a odboj jsou dva hraniční přístupy, přičemž většina populace se vždy rozdělí mezi tyto hraniční body. Ať už se ale kdokoliv rozhodne pro jakýkoliv přístup zvažuje při tomto rozhodnutí mnoho skutečností. Jak upozorňuje Hoffmann, takový člověk zvažuje nejen vlastní osobní zájmy, ale snaží se i predikovat, zda daná okupační moc už definitivně zvítězila a zda tudíž nemá smysl se této síle bránit a bojovat proti ní, či zda je případně možné tuto situaci zvrátit a zapojit se do odboje³³.

---

²⁹ Gross, 2000, s. 27-28.

³⁰ Beneš, 2002, s. 282-283.

³¹ Tamtéž, s. 285.

³² Borák, 1998, p. 35.

³³ Hoffmann, 1968, s. 378-379.

Odboj je ilegální aktivita, která je protizákonná nejen v očích okupantů ale i podle zákonů okupované země. A zejména zpočátku nemusí být vůbec mezi obyvatelstvem této okupované země oblíbená, protože nenávisť okupantů vůči odbojářům může v konečném důsledku ohrozit i celý národ. Deák jmenuje několik základních charakteristik správného člena odboje. Ten musí zvládat činnosti, jako je padělání dokumentů, musí umět krást a v některých krajních případech, pokud se jedná o ozbrojenou rezistenci, musí umět i zabít. Zároveň však účast v odboji vyžaduje dávku hrdinství, zanícení a sebeobětování se. Nepřítelem odbojáře většinou není člen gestapa nebo okupační voják, ale spíše krajan, o němž se daná odbojová skupina domnívá, že je zrádce či kolaborant. Což je další charakteristika odbojáře – přináleží do nějaké odbojové skupiny, z níž dostává rozkazy či informace, nicméně tuto skupinu nezná nikdy celou. Musí se mít neustále na pozoru a v případě potřeby měnit i své místo působení. Deák v té souvislosti upozorňuje, že odbojová činnost kladla na jedince velmi vysoké nároky a byla spojena se značným rizikem pro jednotlivce, ale z dlouhodobého hlediska byla důležitá pro důstojnost celého národa³⁴.

Odboj i kolaborace nabývaly mnoha různých podob a často se jednalo o pouhé drobnosti. Za kolaboraci může být považováno cokoliv od nabídnutí sklenice vody německému vojákovu až po donášení informací německému gestapu. Stejně tak odboj se může projevovat pouze drobnými hrdinskými skutky, jako například tím, že člověk nosí národní odznak schovaný pod kabátem. Zároveň se může demonstrovat i velikými heroickými činy, jako například tím, že daný jedinec bojuje v partyzánské skupině proti okupační moci.

Někdy se ale kolaborace a odboj potkávají v jedné osobě. To v případě, pokud někdo chce úspěšně bojovat proti okupační moci, tak ji musí velmi dobře znát. To znamená, že musí být její součástí³⁵. Je tedy jasné, že posuzování jednotlivých činů není jednoduché, nicméně tato práce si nevytyčila za cíl soudit kroky jednotlivých šlechticů, ale spíše se je snaží popsat, porovnat mezi sebou, navíc v kontextu toho, že jednotliví muži byli (bývalí) šlechtici.

Většina obyvatelstva se však postojově zařadí někam mezi odboj a kolaboraci, což István Deák označuje jako smíření se se situací (*accommodation*), případně pokud chce ještě více zdůraznit pasivitu v chování jedince užívá pojmu *passive accommodation*, tedy pasivní smíření. Deák pohlíží na vztah s okupační mocí v celé její šíři, tedy nejen na vztah mezi okupační mocí a správním aparátem okupovaného státu, ale rozebírá postoje i těch obyvatel, které nebyly tak na očích veřejnosti. A upozorňuje, že rozhodnutí, jaký postoj

---

³⁴ Deák, 2015, s. 112-114.

³⁵ Tamtéž, s. 5-6.

jednotlivec zaujme, velmi závisí na okolnostech, v nichž se nachází³⁶. Deák rozděljuje druhou válku na 3 fáze: v první, trvající až do napadení Sovětského svazu nacistickým Německem, byla Evropa překvapena razancí a úspěchy Německa natolik, že brala některé jeho kroky jako nevratné a příslušníci okupovaných národů začali s okupanty spolupracovat jen proto, že měli pocit, že výhra Německa je prakticky nezvratná. Po napadení Sovětského svazu Německem se situace začala obracet a Evropané najednou byli schopni přemýšlet o odporu. Po prohře nacistů u Stalingradu začali mít lidé pocit, že válečná prohra Německa je skutečně reálná. S přibývajícými válečnými prohrami zůstávali nacistům věrní jen ti opravdu ideologicky zanícení fanatici nebo blázni³⁷.

Okolnosti rozhodnutí jednotlivých šlechticů nás budou také zajímat. Bude nás konkrétně zajímat, v jaké době svá rozhodnutí učinili? Pokud je změnili, kdy to bylo? Případně byli ke svým rozhodnutím nuceni okolnostmi nebo se jednalo o jejich vlastní rozhodnutí?

---

³⁶ Deák, 2015, s. 2-7.

³⁷ Tamtéž, s. 27-28.

2 ŠLECHTA V ČESKOSLOVENSKU V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Šlechta je sociální skupina, jejíž otisk v historii každého národa a státu je jasně patrný a prakticky nesmazatelný. Šlechta po mnoho staletí ovlivňovala vývoj dějin a určovala jejich směřování. Ať už se jednalo o vyšší či nižší šlechtu, tak vždy každá z nich měla významnou a nezanedbatelnou roli během historických událostí. A to jak v událostech lokálního, tak i celospolečenského dosahu. Nelze tedy při popisu jakékoliv historické události vynechat šlechtu.

Šlechta zaujímalá po staletí nejvyšší příčky společenského žebříčku, byla velmi uzavřenou skupinou, mezi jejíž členy bylo značně nesnadné se dostat a ani 19. století a relativně štědré udělování šlechtických titulů na tomto faktu příliš nezměnilo. Většina společnosti šlechtě přiznávala její výlučnost a stejně tak šlechta sama sebe vnímala jako elitu a dělala maximum pro to, aby tato její jedinečnost nebyla ztracena.

Samotná šlechta však nebyla homogenním celkem, ale byla vnitřně hierarchizovaná. Nejvyšší příčky zaujímalá aristokracie. Ačkoliv se často pojem šlechta a aristokracie zaměňuje, z hlediska šlechtické hierarchie jsou aristokraté ti lidé, kteří mohou doložit minimálně 16 předků narozených ve šlechtickém stavu. Členové této nejvyšší vrstvy zastávaly vyšší dědičné zemské úřady. Jednalo se o velmi kosmopolitně smýšlející skupinu osob oddanou císaři, která se většinou nezapojovala do národnostních sporů, protože jim tyto problémy byly příliš vzdálené. I samotná aristokracie se vnitřně dělila na dvě skupiny – tou nejvyšší skupinou byla tzv. vysoká šlechta, nebo také panující šlechta³⁸. Do té patřil i rod Windischgrätz³⁹. Zbývající se nazývala služebná šlechta, do níž patřily nejen osoby ze starobylé šlechty, ale i ty osoby, kterým udělil titul udělil v předchozích stoletích jakýkoliv panovník. Zbývající část šlechtické obce tvořila tzv. druhá společnost, která se opět dělila na dvě skupiny. Vyšší vrstva se skládala povětšinou z potomků starých šlechtických rodů, kteří obdrželi nobilitaci ještě před rokem 1804, tedy ještě před vznikem Rakouského císařství⁴⁰. Nás však bude více zajímat nižší skupina druhé společnosti, která se nazývala nobilita, které lze nazvat „pracující šlechtou“, protože jejich příjmy plynuly právě z výkonu nějakého povolání⁴¹. Mezi tuto nobilitu patřili i nově nobilitovaní šlechtici, mezi které patří i dva námi rozebíraní šlechtici, konkrétně Otomar Pelikán a Georg Heintschel. Mezi Josefem Windischgrätzem a Pelikánem

---

³⁸ Županič, 2006, s. 16-17.

³⁹ Tamtéž, s. 45-46.

⁴⁰ Tamtéž, s. 17.

⁴¹ Tamtéž, s. 18.

a Heintschelem byly z hlediska šlechtické hierarchie velké rozdíly. Ty se však začaly po roce 1918 zmenšovat.

Pro účely této práce budeme pojmem šlechta nazývat členy první i druhé společnosti, protože jejich existence měla smysl primárně v době rakousko-uherského císařství, nicméně z hlediska postoje šlechticů k nacistickému zřízení a poválečnému osudu, nebyly podstatné rozdíly mezi první společností a druhou společností, případně mezi starou rodovou šlechtou a tou nově nobilitovanou.

Díky tomu byla šlechta elitním klubem privilegovaných a stala se tak specifickým sociologickým typem se svým vlastním habitem v bourdieuovském smyslu slova, pro něhož je habitus „soubor dispozic historických aktérů, které se vytvářejí v procesu socializace. Habitus vede aktéry k určitým strategiím, určitému jednání, přičemž individua sledují domněle své vlastní zájmy, protože svůj habitus nevnímají, nereflktují.“⁴² To však neznamená, že by habitus striktně determinoval jednání jednotlivce, spíše vymezuje hranice jednání a určuje způsob provedení tohoto jednání⁴³.

Rok 1918 a vývoj po něm se však snažil šlechtické výlučné postavení zničit a šlechtici se najednou z mnohasetletého nadřazeného postavení dostali do pozice „jedněch z mnoha“. Ve střední Evropě byli šlechticům odebrány jejich tituly a privilegia⁴⁴, protože takováto výlučnost určité skupiny lidí se neslučuje s principy v demokratické společnosti, kde platí rovnost ve všech občanských právech a před zákonem. A bylo omezeno i rozsáhlé šlechtické pozemkové vlastnictví. Šlechtici tak najednou přišli o symbolický kapitál, tedy svou elitní výlučnost, a měli přijít i o ekonomický kapitál⁴⁵ díky omezení svého pozemkového vlastnictví. Ekonomická ztráta byla pro šlechtice nepříjemnější než ztráta postavení jako takového, protože k pozemkovému vlastnictví se šlechta po staletí vztahovala a předávala si jej po generace⁴⁶. Šlechtici totiž svůj modus vivendi udržovali mezi sebou neustále. V soukromé korespondenci nadále běžně používali tituly a šlechtická oslovení⁴⁷, protože do těchto jejich soukromých záležitostí neměl stát přístup a oni zde tedy mohli nadále udržet habitus, v němž vyrostli a na který byli zvyklí z doby před zánikem Rakouska-Uherska. Tento habitus se nemohl vytratit pouhým přijetím jakéhokoliv zákona. Navíc i ostatní lidé podle příjmení

---

⁴² Pullmann, 2007, s. 501.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Gábriš, 2019, s. 104-109.

⁴⁵ Pullmann, 2007, s. 502.

⁴⁶ Jelínková Homolová, 2017, s. 331.

⁴⁷ Hořejš, 2014, s. 136-138.

poznali, že se jedná o šlechtice, byť de iure bývalého⁴⁸. Stejně to bylo v případě tří námi rozebíraných šlechticů. Z hlediska lokálního se jednalo o muže, kteří byli v očích svého okolí viděni jako vyšší vrstva, nicméně tato jejich „sláva“ byla jen lokálního významu a jen těžko se přenášela do vyšších pater společnosti, což dokládá i to, že v době první byli místní šlechtici nazýváni pejorativně „ovesnými pány“ či „ovesnými barony“⁴⁹. Toto označení naznačovalo, že ač měli tito šlechtici dříve vyšší postavení, tituly a na ně navázaná privilegia, tak fakticky v současné době jejich bohatství nebylo příliš velké a tím pádem ani příliš významné. Výjimkou byl v tomto směru Josef Windischgrätz, jehož příjmení bylo mezi Čechy poměrně nechvalně známé díky generálu Alfrédu Windischgrätzovi.

Rok 1918 také přinesl vznik států v důsledku rozpadu Rakouska-Uherska. Většina šlechticů byla příliš kosmopolitní na to, aby národní státy podpořila a pochopila. Zejména ti šlechtici z nejvyšších příček šlechtické hierarchie. Šlechtici, kteří měli příbuzné prakticky po celé Evropě a zcela běžně po Evropě cestovali, se jen těžko smiřovali s tím, že najednou každý patří do jiného státu. Myšlenka národního státu byla pro šlechtice jen těžko uchopitelná, protože na ni nahlíželi z pozice „světoobčanů“, kteří dříve měli „svého“ císaře ve Vídni, nicméně velkostatek mohli mít stovky kilometrů daleko a jejichž život od narození až do smrti mohl procházet mnoha fázemi, kdy mohli žít na mnoha různých místech a nebylo to nic zvláštního. Národní stát pro šlechtice postrádal smysl a jakýkoliv význam. Šlechtici tak měli do značné míry pocit, že najednou světu, v němž žijí, chybí jasná struktura a řád. Nicméně objevili se i tací, kteří nakonec národní státy vzali na milost a dokázali se s ním alespoň částečně identifikovat⁵⁰.

Velký rozkol pro šlechtu představovala 30. léta 20. století, kdy se někteří šlechtici identifikovali s nastupujícím Hitlerem a nacionálním socialismem, protože právě Třetí říše pro některé představovala ono ztracené mocnářství, po němž tak toužili a které jim chybělo. Jiní se naopak v této dramatické době rozhodli projevit československému státu věrnost. Došlo k rozkolu šlechty na českou a německou, nikoliv ve smyslu jazykovém či národnostním, ale ve smyslu politického názoru⁵¹. Zatímco tedy někteří šlechtici vstupovali do nacistických organizací, jako byly například Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei, SdP),

---

⁴⁸ Knapiková, 2011, s. 89.

⁴⁹ Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Klatovy, fond (dále jen f.) 1282 Škola Hartmanice, signatura (dále jen sign.) ŠK 68, inventární číslo (dále jen inv. č.) 34, Kronika obecné a národní školy Hartmanice 1919-1951, str. 4. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://www.portafontium.cz/iipimage/30460329/soap-kt_01282_skola-hartmanice-1919-1951_0050?x=10&y=57&w=542&h=205.

⁵⁰ Jelínková Homolová, 2017, s. 331-332.

⁵¹ Jelínková Homolová, 2017, s. 335.

Nacionálně socialistická strana německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP), úderné oddíly Sturmabteilung (SA) apod., jiní se rozhodli svou věrnost mladé Československé republice deklarovat v rámci prohlášení věrnosti šlechty. Celkem se jednalo o tři prohlášení (ze září 1938, ledna 1939 a ze září 1939), která předali zástupci předních šlechtických rodů prezidentu Benešovi a později Emilu Háchovi⁵². V rámci námi rozebíraných tří šlechticů nebyl žádný, kdo by prohlášení šlechty podepsal. Windischgrätz se v té době ještě příliš v Československu nepohyboval, prohlášení však podepsali někteří jeho přátelé, s nimiž se v té době stýkal, např. Klement Kerssenbrock či Jindřich Schlik. Pelikán prohlášení věrnosti republice nepodepsal, protože se cítil být Němcem a nebyl tudíž příznivcem Československa. Heintschel prohlášení nepodepsal, protože chtěl patřit do Třetí říše, nikoliv do Československa.

Názorový rozkol se však neobjevil v rámci šlechty jakožto sociální skupiny ale i v rámci šlechtických rodů či rodin samotných. Příkladem budiž rodina Kinských, kdy Ulrich Kinský byl příznivcem nacionálního socialismu⁵³, kdežto Zdenko Radslav či František Kinští podepsali prohlášení věrnosti státu⁵⁴. I v případě rozebíraných šlechticů v rámci této práce došlo ve 30. letech k rozkolu v rámci jednoho rodu, který vyvrcholil za doby druhé světové války – Georg Heintschel se stal členem NSDAP, zatímco jeho bratranec participoval v protinacistickém odbojovém hnutí v Rakousku. Okupace a druhá světová válka sice názorové rozdíly mezi některými šlechtici ještě více zvýraznila. Přesto však někteří šlechtici udržovali styky mezi sebou, přestože měli odlišné názory.

Důvody pro tento rozkol byly různé. Jednak někteří šlechtici se cítili být Němci a tudíž jim byl bližší nacionální socialismus než mladé Československo. Menší část šlechticů už byla poměrně dobře etablovaná ve službě první republice například v diplomatických službách, proto naopak nechtěli tuto mladou republiku bořit. Nesmíme zapomínat na ekonomické důvody, kdy někteří uvěřili, že se opravdu budou mít lépe s nacionálními socialisty než v republice, která nechala jejich velkostatky projít pozemkovou reformou, z níž se někteří jen velmi těžko hospodářsky vzpamatovávali a někde dokonce ještě ve 30. letech nebyla zcela ukončena. Tato víra v lepší ekonomickou budoucnost velkostatku se rozhodně netýkala signatářů prohlášení věrnosti republice. Ti tušili, že nacisté se jim za jejich názory pomstí.

---

⁵² Tamtéž, s. 19-35.

⁵³ Glassheim, 2012, s. 134.

⁵⁴ Jelínková Homolová, Hazdra, 2014, s. 95-109.

Obsazení Sudet a pozdější zřízení Protektorátu postavilo každého jedince do nesnadné situace. Šlechtici měli tuto situaci ztíženou svým nemalým pozemkovým vlastnictvím, které nacisté měli tendenci využít. Pokud ještě daný šlechtic mluvil primárně německy, tak bylo jasné, že se dříve či později dostane do hledáčku nacistických úřadů a bude muset k nim zachovat jasný postoj. Druhů takových postojů bylo v rámci šlechty mnoho. Buď se jednalo o odbojovou činnost (jako v případě Zdeňka Bořka Dohalského či Maxe Lobkowicze⁵⁵), případně bylo možné zdánlivou kolaborací krýt odbojovou činnost (jako v případě Bedřicha Kinského⁵⁶). Dalšími možnými přístupy byla kolaborace, ať už dobrovolná či nedobrovolná nebo jen pasivní přizpůsobení se podmínkám. O těchto přístupech bude ještě řeč.

Poválečný vývoj však nakonec smetl všechny šlechtice bez rozdílu. A to včetně těch, jejichž názory nešlo považovat za pronacistické, jako například u již zmiňovaného Zdenka Radslava Kinského⁵⁷. Majetky nemalého množství šlechticů byly zkonfiskovány na základě dekretů prezidenta republiky. Někteří byli dokonce souzeni za různé přečiny v době okupace, ať už za ty domnělé či reálné. Vypořádávání se s dobou okupace bylo tedy velmi složité a zdaleka neprobíhalo ideálně. Zvláštním případem se po válce stal tzv. lex Schwarzenberg, tedy zvláštní zákon, který konfiskoval majetek pouze schwarzenberské primogenituře, ačkoliv její členové se proti českému národu ničím neprovinili⁵⁸. Tento krok vlády už naznačoval, jakým směrem se bude vývoj Československa ubírat a že snaha vyrovnat se s okupací nebude vždy na prvním místě.

Únor 1948 a komunistický převrat definitivně ukončil působení šlechty jakožto významného společenského činitele v českých, resp. československých dějinách. Část šlechty emigrovala a část byla podrobena tvrdé perzekuci ze strany komunistických úřadů. Někteří šlechtici se zahraničním pasem se alespoň dočkali částečné satisfakce v podobně finančního odškodnění od československých úřadů za své v Československu zkonfiskované majetky. Zbývající si museli počkat na dobu po revoluci roku 1989 a na žádost o restituce.

---

⁵⁵ Jelínková Homolová, Hazdra, 2014, s. 62-63.

⁵⁶ Tamtéž, s. 79-84.

⁵⁷ Tamtéž, 2014, s. 97.

⁵⁸ Mašek, 1999, s. 7.

2.1 ŠLECHTIC JAKOŽTO SPECIFICKÝ SOCIOLOGICKÝ TYPUS

Šlechta byla elitní uzavřenou skupinou, která měla svůj vlastní specifický habitus. Jeho součástí byl dojem výlučnosti, výjimečnosti a své vlastní odlišnosti. Šlechta měla specifické vědomí své dlouhé historie, proto každý šlechtic sám sebe chápe jako jednoho z řetězce mnoha. Zaujímal sociálně nadřazené postavení ve společnosti, s čímž je spojena specifická funkce v rámci dějin evropských monarchií a povinnost sloužit císaři, která je považována zároveň za čest⁵⁹.

Šlechta je tedy specifický sociologický typ. Tedy specifická sociální skupina se svými zvláštními charakteristikami. Tyto jejich odlišnosti vystoupí ještě více, pokud se blíže podíváme na šlechtice, kteří mluvili primárně německy, tedy jejichž obcovacím jazykem byla němčina, a žili v majoritně české oblasti. Pokud se tito lidé cítili jako Němci, ocitli se po roce 1918 a rozpadu Rakouska-Uherska cizinci ve vlastní zemi hned z několikerého důvodu, jednak těžko přijímali fakt, že svět, jak jej znali a díky němuž byli na předních příčkách společenského žebříčku, přestal existovat. A jednak se odlišovali od ostatních svým jazykem, ačkoliv mohli umět česky, tak jejich čeština většinou nebyla tak výtečná jako němčina. Jejich situace se mohla zkomplikovat i tím, že tito šlechtici často vlastnili nemalé pozemkové vlastnictví, což mohlo vytvářet opět další propast vůči zbytku obyvatelstva žijícímu na daném území.

Šlechtici se tak po roce 1918 stali, řečeno slovy Victora Turnera, svého druhu liminárními osobnostmi, osobnostmi mimo strukturu⁶⁰, už se nemohli ztotožnit se zaniklým mocnářstvím a nechtěli se ztotožnit ani s nově založenými národními státy. Stali se cizinci ve vlastních zemích, protože byli reliktem minulých dob, které už byly passé a které nebyly s myšlenkami moderního národního státu v souladu. Šlechtici se snažili z této role dostat a být opět právoplatnou, a nikoliv jen trpěnou, částí společnosti. Avšak to šlo jen velmi těžko vzhledem k jejich negativnímu vztahu vůči novým národním státům. Jinými slovy se šlechtici snažili překonat svou liminaritu, nicméně podmínky tomu vesměs nebyly nakloněny. Pro některé se stal nadějí na stavovském principu založený Dollfussův režim ve 30. letech v Rakousku, který byl založen na reminiscencích na staré Rakousko, tedy na dobu, kdy Vídeň byla centrem evropského dění a šlechtici byli na špičce společenského žebříčku⁶¹.

---

⁵⁹ Oexle, 1990, s. 21-56.

⁶⁰ Turner, 2004, s. 96-97.

⁶¹ Jeřábek, 2004, s. 142-143.

Jak vidno, překonat šlechtickou vykořeněnost nebylo tak snadné, protože se neustále měnily i okolní podmínky. V Československu se jednalo o první republiku, poté krátce o druhou republiku, dále pak Protektorát a nakonec o republiku třetí. V průběhu všech těchto fází zaujímali šlechtici různé přístupy k tomuto zřízení. Budeme se snažit zmapovat názorový vývoj a proměny jednotlivých šlechticů, abychom našli důvody a příčiny budoucích rozhodnutí a případně našli paradigma, jak tyto názory vznikaly.

3 BIOGRAFIE JEDNOTLIVÝCH ŠLECHTICŮ

V rámci této části disertační práce si nejprve krátce nastíníme životopisy jednotlivých tří šlechticů a poté zodpovíme jednotlivé výzkumné otázky. Tyto životopisy slouží k základnímu zasazení jednotlivých osob do historického kontextu. Řečeno slovy Fernanda Braudela, jedná se o popis krátkého časového průběhu (*courte durée*), tedy lidského života a jednotlivých životních událostí na pozadí (velmi) dlouhých časových průběhů (*longue durée*), což budou v našem případě historické události zejména první poloviny 20. století. Přičemž se v životopisech tří šlechticů budou objevovat i cyklicky se opakující se hospodářské konjunktury a recese⁶².

Postupně si tedy projdeme životní příběhy Josefa Windischgrätze, Otomara Pelikána a Geoga Heintschela. Díky tomu že všichni tři muži žili ve stejné době, tedy narodili se na sklonku 19. století a všechny tři zasáhly podobné společensko-politické události, je první životní příběh, tedy ten týkající se Josefa Windischgrätze obsáhlejší než zbývající dva. Je to z toho důvodu, že u Windischgrätze si nastíníme historický kontext poprvé a u ostatních budeme spíše jen doplňovat, co nebylo u předchozího zmíněno a zároveň je pro daného šlechtice relevantní.

Po biografii každého šlechtice místo klasického závěru následuje shrnující kapitola, která vyzdvihuje nějaký aspekt, který je typický pro daného šlechtice a porovnává jej se zbývajícími dvěma šlechtici.

---

⁶² Šubrt, 2007, s. 447.

3.1 BIOGRAFIE JOSEFA WINDISCHGRÄTZE

3.1.1 DOBA RAKOUSKA-UHERSKA

Joseph Franz Maria Johannes Georg princ zu Windischgrätz se narodil 29. ledna 1895 v Klatovech. Ty v té době patřily do předlitavské části Rakouska-Uherska a v roce 1918 se staly součástí nově vzniklého Československa. Josef Windischgrätz byl nejstarší z osmi dětí Františka Windischgrätze (*3. července 1867) a jeho ženy Margarety (*18. května 1870), rozené Harrachové. Dospělosti se však dožilo jen šest dětí⁶³. Otec František ani jeho žena Margareta sice byli členy dvou významných šlechtických rodů, nicméně ani jeden z nich nepatřil do hlavní větve svého rodu. V případě Františka Windischgrätze měla jeho pověst vysoce urozeného muže dokonce jeden závažný šrám – matkou Františka Windischgrätze totiž byla neurozená Marie Taglioni, což byla baletka pocházející ze slavného umělecky založeného rodu⁶⁴. Sňatek s Marií Taglioni si otec Františka Windischgrätze Josef nakonec prosadil, nicméně celá rodina tento sňatek bojkotovala – nikdo z rodiny se na svatbu v září 1866 nedostavil⁶⁵ a o mnoho let později, až v meziválečném období 20. století bude František Windischgrätz hledat pro svého syna práci, bude windischgrätzovská rodina ve své pomoci poměrně laxní.

Josef Windischgrätz se tedy narodil do velmi významného knížecího rodu, jehož historie sahá až do 13. století⁶⁶, někteří jej datují ještě dále do historie⁶⁷. Do Čech se Windischgrätzové dostali až v 16. století, ale český inkolát obdrželi až o století později, konkrétně v roce 1689⁶⁸. Pro Čechy je pravděpodobně nejslavnější člen windischgrätzovského rodu generál Alfréd I. Windischgrätz, který v roce 1848 potlačil povstání v Praze při tzv. svatodušních bouřích⁶⁹. Alfréd I. Windischgrätz byl také prvním Windischgrätzem, který získal knížecí titul, bylo to roku 1804⁷⁰. A právě generál Alfréd I. Windischgrätz usadil rod Windischgrätzů v Čechách – konkrétně na panstvích v Tachově, Štěkní a okolí. V Tachově nechal vybudovat velkolepou jízďárnu, na realizaci plánů na stavbu zámku už nicméně nedošlo.

---

⁶³ Stekl, Wakounig, 1992, s. 300.

⁶⁴ Tamtéž, s. 60.

⁶⁵ Tamtéž, s. 65.

⁶⁶ Pouzar, 1999, s. 450.

⁶⁷ Windisch-Graetz, 1959, s. 9-12.

⁶⁸ Županič, Stellner, 2001, s. 294.

⁶⁹ Tamtéž, s. 297.

⁷⁰ Mašek, 1999, s. 303.

Později získal Windischgrätz sekularizované benediktinské opatství Kladruby, kde nechal zbudovat pivovar⁷¹.

Z matčiny strany je znám zejména dědeček Josefa Windischgrätze, Jan Nepomuk František Harrach, jakožto slavný český mecenáš, politik⁷² a autor několika česky psaných hospodářských knih. Byl také předsedou několika českých vlasteneckých spolků, podporoval kulturní rozvoj české menšiny ve Vídni, stavbu Národního divadla a ve své funkci kurátora Matice české vydával četná díla české literatury⁷³. V roce 1848 se byl Jan Nepomuk Harrach jedním z účastníků Slovanského sjezdu roku 1848⁷⁴. Jana Nepomuka Harracha v dětství značně formovali jeho čeští učitelé, proto také aktivně využíval češtinu jako dorozumivací jazyk⁷⁵ a v dospělosti podporoval např. stavbu Národního divadla, působil jako kurátor Matice české a snažil se hledat řešení komplikovaných národnostních sporů mezi Čechy a Němci⁷⁶. Stejně jako kníže Alfréd III. Windischgrätz, byl hrabě Harrach také silným obhájcem punktací z roku 1890, které byly pokusem o dosažení kompromisu mezi Čechy a Němci, který ale nakonec nebyl aplikován v praxi⁷⁷.

Vzhledem k tomu, že Windischgrätzové i Harrachové patřili mezi význačné osobnosti rakouského mocnářství, byla před mladým princem velmi slibná budoucnost. Zpočátku to skutečně tak vypadalo. Protože Windischgrätzové byli silně katolicky založení, získal mladý Windischgrätz prestižní vzdělání na jezuitské škole Stella Matutina ve Feldkirchu v rakouském Vorarlbersku, na níž studovali i potomci jiných slavných šlechtických rodů – např. Schönburg-Hartensteinové⁷⁸ či Schönbornové⁷⁹. Základní charakteristikou této školy byl její důraz na disciplínu a řád⁸⁰.

V červnu 1914, když bylo Windischgrätzovi 19 let a byl čerstvým maturantem, byl v Sarajevu spáchán atentát na rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Tento násilný akt se stal záminkou pro rozpoutání války, kterou tehdejší současníci nazývali Velká válka⁸¹. Ačkoliv byl Josef Windischgrätz pravnuke generála Alfréda Windischgrätze, dobrovolně do války nastoupit nechtěl. Jeho otec to však viděl jinak. Protože měl František

---

⁷¹ Županič, Stellner, 2001, s. 297.

⁷² Mašek, 1999, s. 96.

⁷³ Georgiev, 2011, s. 307.

⁷⁴ Luštinec, 2006, s. 3.

⁷⁵ Mašek, 1999, s. 95-96.

⁷⁶ Votýpka, 2017, s. 43-44.

⁷⁷ Georgiev, 2011, s. 322.

⁷⁸ Vašáková, 2012, s. 56.

⁷⁹ Nozar, 2011, s. 265.

⁸⁰ Stekl, Wakounig, 1992, s. 48.

⁸¹ Schulze, 2003, s. 265.

Windischgrätz vojenského ducha, tak očekával, že tento vojenský étos bude sdílet i jeho syn, proto jej neustále tlačil, aby se nechal naverbovat do armády. Syn nakonec nátlaku otce podlehl a do armády skutečně vstoupil⁸² v rámci čtvrtého dragounského pluku⁸³. Na druhou stranu je málo pravděpodobné, že by si Windischgrätze jakožto mladého zdravého muže nakonec rakousko-uherské mocnářství do armády nepovolalo samo, vzhledem k tomu, že první světová válka byla válka totální, při níž došlo k mobilizaci prakticky všech bojeschopných mužů⁸⁴. Josefu Windischgrätzovi se však v rámci válečných operací poměrně vojensky dařilo. Postupem času se vypracoval natolik, že na sklonku války končil s hodností nadporučíka. Díky válce si mohl Windischgrätz dokončit své vzdělání až po jejím skončení⁸⁵, přičemž už od doby své maturity přemýšlel mladý Windischgrätz o své budoucí kariéře, chtěl si zvolit nějaké svobodné povolání. Otec na něj však už během války naléhal, aby toto své rozhodnutí ještě zvážil a popřemýšlel o úřednické kariéře, konkrétně o kariéře konzula. Později se dokonce vyjádřil v tom smyslu, že je Josef egoista, který si chce zařídit „snobskou kariéru“⁸⁶. To ještě nikdo z těchto mužů netušil, že poválečná situace v Rakousku rozhodně nebude pro svobodnou a bezproblémovou volbu povolání ideální.

---

⁸² Stekl, Wakounig, 1992, s. 158.

⁸³ Tamtéž, s. 292.

⁸⁴ Schulze, 2003, s. 273.

⁸⁵ Stekl, Wakounig, 1992, s. 292.

⁸⁶ Tamtéž, s. 214.

3.1.2 MEZIVÁLEČNÁ DOBA

Windischgrätz nakonec po válce vystudoval mezinárodní obchod a práva. Doktorem práv byl promován v roce 1922⁸⁷. Situace v poválečném Rakousku však byla velmi špatná. Rakousko trpělo hyperinflací, neúměrně vysokými mzdami v porovnání s nízkou produktivitou práce a malou výkonností průmyslové výroby⁸⁸. Mladý Windischgrätz proto složitě hledal pracovní uplatnění a musel přijmout téměř jakékoliv pracovní místo, které mu slibovalo alespoň základní obživu. Mezitím vypomáhal při správě windischgrätzovského majetku. Vzhledem k tomu, že v Československu právě probíhala první pozemková reforma, která zasáhla i windischgrätzovské majetky, mohl se Josef Windischgrätz uplatnit právě při správě zbývajících československých majetků rodu Windischgrätz, nicméně pro tuto pozici mladému Josefu Windischgrätzovi chyběla znalost češtiny⁸⁹, proto mohl tyto majetkové přesuny vnímat pouze zpovzdálí, ale přímo se jej nijak výrazně netýkaly.

Nakonec se však Windischgrätzovi podařilo si pracovní místo najít. Od 1. dubna 1923 pracoval v exportním oddělení firmy Österreichisch-Alpine Montangesellschaft. Měl to být odrazový můstek k lépe placené práci v zahraničí. Prorazit v zahraničí se mu nakonec vydařilo za výrazného přispění otce. Od počátku roku 1924 začal pracovat v německém Hamburku ve firmě Schubach, Thiemer and Co., v níž usiloval o přeložení do její zámořské filiálky, což se snaživému, leč stále ještě nezkušenému Windischgrätzovi, v době obrovského tlaku na pracovní místa permanentně nedařilo. Tyto pracovní nezdary působily velmi nepříznivě na jeho psychiku, avšak neměly výraznější vliv na jeho politické smýšlení, o čemž neustále mladý Windischgrätz ujišťoval své rodiče, když jim tvrdil, že se nepřidal do „červeného tábora“⁹⁰. Ačkoliv tedy Windischgrätz na tom nebyl ekonomicky příliš dobře, tak přesto se svými vrstevníky nesdílel onu touhu po vládě pevné ruky, což byl myšlenkový proud, který se neustále různě v Evropě, včetně Rakouska, objevoval. Mladší generace té doby tíhla buď k socialismu či krajnímu nacionalismu⁹¹. Můžeme prohlásit, že Windischgrätz, i přes svou složitou ekonomickou situaci, k socialismu netíhl.

Windischgrätz nakonec po třech letech Hamburk opustil a roku 1927 se vrátil zpět do Vídně, kde mu jeho otec domluvil další pracovní působení, opět ve firmě Österreichisch-Alpine Montangesellschaft. Tato firma později přešla pod firmu Vereinigte Stahlwerke AG Düsseldorf. Nicméně ani zde nebyl Windischgrätz spokojen, jednalo se z jeho pohledu o špatně

---

⁸⁷ Stekl, Wakounig, 1992, s. 292.

⁸⁸ Veber, 2002, s. 480.

⁸⁹ Stekl, Wakounig, 1992, s. 214.

⁹⁰ Tamtéž, s. 214-215.

⁹¹ Schulze, 2003, s. 278-279.

placenou práci, kde možnosti dalšího kariérního růstu byly mizivé, proto Windischgrätz stále hledal jiné zaměstnání. Nakonec se opět vrátil do Hamburku a 1. října 1928 nastoupil do pojišťovny Hermes, kde postupoval přes různé pracovní pozice, až se vypracoval na vedoucího hamburské pobočky. I v soukromém životě Windischgrätz zaznamenal několik dobrých zpráv. To když se 28. prosince 1927 oženil jeho mladší bratr Jan s neurozenou Lucií Wettelovou (*1. listopadu 1903) a z jejichž svazku o necelý rok po svatbě dcera Margareta (*11. září 1928)⁹².

Windischgrätzova radost však neměla trvat dlouho. Poté co se 24. října 1929 zhroutil trh akcií na newyorské burze, začala se do všech zemí světa šířit velká hospodářská krize. Ta zasáhla nejdrtivěji ty státy, které byly hodně založené zahraničním obchodu. Z evropských zemí konkrétně nejvíce utrpěla Británie, dále pak Německo, Rakousko a Španělsko⁹³. Výjimkou však nebylo ani Československo, které díky své závislosti na exportu bylo také razantně zasaženo⁹⁴. Velká hospodářská krize znamenala zhoršující se budoucnost i pro Josefa Windischgrätze. Firma Hermes začala od svých pracovníků vyžadovat vyšší výkony, avšak zároveň jim platila nižší mzdy. Tento krok však nezabránil tomu, že se situace nadále rapidně zhoršovala a lidé tak dostávali výpovědi a museli nuceně z práce odejít. Windischgrätz měl zpočátku štěstí v tom, že si mohl vzít svou první kratší dovolenou. Tu strávil na ostrově Helgoland, v Dánsku a také v Čechách⁹⁵. Kde přesně Windischgrätz tuto svou dovolenou trávil, není jasné. Avšak vzhledem k tomu, že Windischgrätzovi sourozenci se většinou během svých pobytů v Čechách zajeli podívat minimálně do Tachova za svými příbuznými a také do Klatov za Klementem hrabětem Korff-Schmising Kerssenbrockem⁹⁶, je tedy možné, že i Josef Windischgrätz se na těchto místech objevil. Momentálně se můžeme pouze dohadovat, zda už tehdy se Josef Windischgrätz zajel podívat na velhartický velkostatek, který mu jednou v budoucnu poměrně razantně vstoupí do života.

Vraťme se však do doby 30. let. Windischgrätzova krátká dovolená byla sice možná příjemná, nicméně ani po Windischgrätzově návratu z dovolené nebyl stav německé ekonomiky příznivý. Windischgrätz byl proto v roce 1933 jakožto cizinec z pojišťovny propuštěn⁹⁷. Paradoxem bude, že po druhé světové válce bude Windischgrätz označen za Němce, ačkoliv jak vidno, samotní Němci jej nepovažovali „za svého“. Každopádně se Josef

---

⁹² Pouzar, 1999, s. 455.

⁹³ Veber, 2002, s. 507-508.

⁹⁴ Průcha, 2004, s. 144.

⁹⁵ Stekl, Wakounig, 1992, s. 216.

⁹⁶ Kniha hostů Klementa Kerssenbrocka z let 1910-2014 – za nahlédnutí děkuji paní Márii Sternbergové.

⁹⁷ Stekl, Wakounig, 1992, s. 215-216.

Windischgrätz opět dostal do situace, kdy musel znovu hledat práci. Jeho otec se neustále snažil najít pro něj uplatnění v diplomacii, přičemž se obrátil i na tehdejšího rakouského ministra zahraničních věcí a zároveň kancléře Engelberta Dollfusse. Nicméně všechny snahy byly zcela neúspěšné.

V roce 1934 však začala německá ekonomika zvolna růst, přičemž se v pozdějších letech tento růst neustále zrychloval, jednalo se o tzv. zbrojní konjunkturu, která přišla spolu s nástupem nacismu, kdy se německá ekonomika odrazila ode dna díky velkým výdajům na přípravu války, např. stavbu dálnic a do zbrojního průmyslu⁹⁸. V roce 1934 se usmálo štěstí i na Josefa Windischgrätze, protože začal pracovat ve farmaceutické firmě Sosinski v německém Hamburku. Nicméně i zde se počáteční nadšení z možnosti cestovat, využívat různé jazyky a navazovat kontakty se zajímavými lidmi postupně rozplývalo, protože Windischgrätzova výplata dokázala pokrýt pouze základní životní potřeby, na nic víc už nezbývalo⁹⁹.

Ani v soukromém životě Josefa Windischgrätze to však nebylo vždy růžové. 11. ledna 1935 totiž zasáhla všechny windischgrätzovské sourozence tragická zpráva – zemřela jejich matka Margareta¹⁰⁰. Josef Windischgrätz po této události vyřizoval dědické záležitosti. Pro tyto neradostné úkony však našel novou oporu, byla jí jeho družka Gertruda Masonová¹⁰¹, rozená Frachová, rodačka ze slezské Vratislavi (tehdy označované německy Breslau), která se vdala za Američana Williama Masona, s nímž měla jednoho syna. Gertrudin a Williamův svazek byl někdy okolo roku 1931 rozveden¹⁰².

Nedlouho po smrti Margarety Windischgrätzové, konkrétně 21. září 1935, se konala svatba, kdy si v rakouském Kirchdorfu brala Antoinetta Windischgrätzová maďarského knížete Ladislava Batthyány-Strattmanna de Nemet-Ujvár (*23. června 1904)¹⁰³. Nicméně doba nastupujícího nacismu a touhy lidí po vládě pevné ruky vedla další dvě Windischgrätzovy sestry, Marii a Matildu, na konci 30. let k emigraci do Anglie¹⁰⁴.

Ve 30. letech 20. století se také začala pomalu odvíjet nejen nová kapitola evropských dějin, která začala vzestupem nacionalistických tendencí, ale začala nová kapitola

---

⁹⁸ Veber, 2002, s. 508.

⁹⁹ Stekl, Wakounig, 1992, s. 217.

¹⁰⁰ Pouzar, 1999, s. 455.

¹⁰¹ Stekl, Wakounig, 1992, s. 217.

¹⁰² William Henry "Harry" Mason. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <https://www.findagrave.com/memorial/31925136>.

¹⁰³ Pouzar, 1999, s. 455.

¹⁰⁴ SOkA Klatovy, f. Okresní národní výbor (dále jen ONV) Klatovy - důvěrný vnitroinstitucionální list adresovaný Zemskému národnímu výboru ze dne 10. prosince 1945.

i pro samotného Windischgrätze. V roce 1934 zdědil Josef Windischgrätz a jeho 5 sourozenců, tedy Marie (*23. června 1896), Jan (*17. srpna 1897), Antoinette (*2. září 1902), Matilda (*2. srpna 1906) a František (*5. ledna 1913)¹⁰⁵, část velkostatku Velhartice¹⁰⁶ a také část přidruženého velkostatku Hrádek u Sušice v jihozápadním Československu po jejich zemřelém strýci Bohumilu Henneberg-Spiegelovi. Dědiců bylo více, dalším dědicem byla biskupská konzistoř v Českých Budějovicích, dále pak svobodný pán Georg Hertling se svou nezletilou dcerou Alžbětou, svobodná paní Otilie Hertlingová a samozřejmě manželka Bohumila Henneberg-Spiegela Anna Henneberg-Spiegelová, rozená Harrachová, sestra matky windischgrätzovských sourozenců¹⁰⁷. Zbývající část velhartického velkostatku získala tato skupina dědiců po smrti jejich tety Anny Henneberg-Spiegelové, vdově po strýci Bohumilovi¹⁰⁸. Josef Windischgrätz si se svými sourozenci po smrti své tety Anny Henneberg-Spiegelové (1858-1938) ponechal Velhartice a Hrádek přenechal Georgu Hertlingovi¹⁰⁹.

---

¹⁰⁵ Pouzar, 1999, s. 455-456.

¹⁰⁶ Velkostatek Velhartice se skládal z hradu, přidruženého zámku a cca 700 hektarů luk, polí a lesů.

¹⁰⁷ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. Rodový archiv Spiegel, sign. GOTTLIEB EMANUEL MAJETEK, složka Pozůstalostní řízení po G. E. Henneberg-Spiegelovi (nezpracováno).

¹⁰⁸ Národní archiv (dále jen NA), f. Ministerstvo zemědělství (dále jen MZ) II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – opis žádosti Josefa Windischgrätze adresovaný Národnímu pozemkovému fondu ohledně vydání svršků z Velhartic z 29. listopadu 1949.

¹⁰⁹ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – opis žádosti Josefa Windischgrätze adresovaný Národnímu pozemkovému fondu ohledně vydání svršků z Velhartic z 29. listopadu 1949.

3.1.3 DOBA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Windischgrätz si s tehdejšími velhartickým lesníkem, Arnoštem Prokopem, prošel hrad i zámek a přiléhající lesy, louky a polnosti a do Velhartic se doslova zamiloval. Proto později zamítl nápad svého bratra Jana, který chtěl spolu s Josefem začít podnikat v Rakousku¹¹⁰. Nakonec se Josef Windischgrätz dohodl s Georgem Hertlingem, že si Georg Hertling ponechá Hrádek u Sušice, což byl zámek patřící k velhartickému velkostatku, a sourozenci Windischgrätzovi si ponechají Velhartice. Ačkoliv občas některý ze sourozenců pomohl při opravě Velhartic, například když František Windischgrätz pomohl na úřadě dojednat výjimku ze zákazu staveb, tak ve skutečnosti ten, kdo se snažil dotáhnout rekonstrukci do zdárného konce, byl zejména Josef Windischgrätz. O něm si sušický architekt Karel Houra, který na celou rekonstrukci dohlížel, zapsal, že je to muž „ušlechtilé duše, milující historii, památky a tím dvojnásob hrad velhartický.“¹¹¹

Josef Windischgrätz se však zavázal k nelehkému úkolu. Oprava chátrající památky je složitý cíl, pokud si k tomu připočteme Windischgrätzovu složitou finanční situaci a fakt, že rekonstrukce velhartického majetku byla vyčíslena na 686.931,75 korun¹¹², jednalo se o nadmíru komplikovanou situaci. Velmi malou část oprav zaplatilo tehdejší Ministerstvo školství a lidové osvěty (celým tehdejším názvem: Ministerium für Schulwesen und Volkskultur)¹¹³. Architekt Karel Houra si celý průběh opravy poctivě zapisoval, díky tomu dnes víme, že s rekonstrukcí se započalo v roce 1940 a ačkoliv Josef Windischgrätz a architekt Karel Houra měli velkou oporu v inženýru Pecánkovi ze Státního památkového úřadu, tak díky nesnadné situaci za druhé světové války se opravy neustále zpožďovaly. Problémů, které zabraňovaly v bezproblémové rekonstrukci, bylo vícero. Prvním problémem bylo počasí, nejvíce stavitele trápilo počasí na podzim a v zimě 1941. Práce tak musely být obnoveny až v roce 1942¹¹⁴. Jenže následně přišel zákaz staveb, který opět rekonstrukci zastavil. Nakonec po dlouhém vysvětlování dostala oprava Velhartic v polovině roku 1942 výjimku a mohlo se rekonstruovat dál. Ale objevily se další potíže – nedostatek jednak pracovních sil, protože ty byly neustále odváděny na nucené

---

¹¹⁰ Vzpomínky Hanse-Martina Windischgrätze.

¹¹¹ Přepsané vzpomínky architekta Karla Houry – za nahlédnutí děkuji Lence Kosové Křivancové.

¹¹² NA, f. Státní památkové péče v Praze, k. 581, sign. hrad Velhartice – rozpočet týkající se oprav zámku ve Velharticích od architekta Karla Houry ze dne 25. července 1941.

¹¹³ NA, f. Státní památkové péče v Praze, k. 581, sign. hrad Velhartice – dopis Ministerstva školství a kultury adresovaný Státnímu památkovému úřadu v Praze ohledně výše dotace na renovaci zámku ve Velharticích ze dne 26. září 1941

¹¹⁴ Lenz, 1942, s. 42.

práce do Říše a jednak také nedostatek stavebního materiálu. Majiteli Velhartic se tak často stávalo, že pokud už mu bylo povoleno stavět, tak mu chyběl na takovou stavbu materiál nebo pracovní síla, což bylo obzvláště nepříjemné, protože výjimka ze zákazu staveb se udělovala pouze na určitou dobu, tudíž se o ni muselo neustále nově žádat. Například 5. dubna 1943 bylo vydáno povolení platné do 29. května 1943¹¹⁵, přičemž je jasné, že necelé 2 měsíce jsou na opravu poměrně velké památky zoufale nedostačující. Sice tehdejší stavitelé lhůtu překročili o celých 8 týdnů, museli poté rekonstrukční práce na nějakou dobu zastavit a pokračovat zase až v září¹¹⁶.

Jak je z popisů Karla Houry patrné, tak zásadní stavební práce se děly zejména v zámecké části Velhartic, hradní část měla přijít na řadu pravděpodobně až později. Josef Windischgrätz zvolil opravu zámku jako prioritní z jednoduchého důvodu – připravoval si zde své budoucí bydliště. Kromě základních stavebních úprav byl zámek zároveň vybavován tak, aby byl pro budoucího majitele pohodlný, proto byl zámek nově elektrifikován a také musela být učiněna úprava obecního vodovodu, aby z kohoutku netekla zakalená voda, což se do té doby při deštích stávalo vcelku běžně¹¹⁷. Z těchto kroků nového velhartického majitele těžila i samotná obec, protože před samotnou elektrifikací zámku, bylo nutné nejdříve modernizovat velhartickou elektrárnu. Díky tomu měli nyní velhartičtí obyvatelé dodávky elektřiny bez výpadků celý den¹¹⁸. Stejně tak byla velmi kvitována oprava obecního vodovodu, protože díky ní tekla čistá voda nejen na zámku ale i ve vsi. Ačkoliv tyto Windischgrätzovy plány neplatil samotný Windischgrätz zcela ze svého, jak naznačuje jedna ze schůzí obecní rady, kde se řeší financování již zmiňovaného obecního vodovodu¹¹⁹, tak i přesto tyto kroky byly pro obec zásadní. Dle Windischgrätzova tvrzení z doby poválečné oceňovala velhartická obec Windischgrätzovu snahu o rozvoj hradní dominanty i celé obce a své díky mu vyjádřila i dopisem¹²⁰. Bohužel o tomto dopise nemáme žádné bližší informace.

To však nebyly jediné Windischgrätzovy kroky, kterými zasáhl do chodu obce. Dalším krokem byla záchrana velhartických kostelních zvonů, původně se totiž plánovalo jejich

---

¹¹⁵ Přepsané vzpomínky architekta Karla Houry.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ SOkA Klatovy, f. Archiv obce (dále jen AO) Velhartice, kniha 24 – zápis ze zasedání obecní rady Místního národního výboru z 5. července 1940.

¹¹⁸ Vzpomínky p. Šperla.

¹¹⁹ SOkA Klatovy, f. AO Velhartice, kniha 24 – zápis ze zasedání obecní rady Místního národního výboru z 5. července 1940.

¹²⁰ NA, f. Klub československých turistů (dále jen KČsT), sign. Velhartice 1948-1949 – dopis Josefa Windischgrätze Místnímu národnímu výboru ve Velharticích ze 14. července 1949.

zničení v rámci rekvírování¹²¹. Windischgrätzovy plány byly vskutku velmi rozsáhlé. Plánoval nejen opravu velhartického hradu a zámku, stavbu prostorů pro dělníky, ale také zamýšlel zbudování windischgrätzovské hrobky na velhartickém hřbitově u kostela sv. Máří Magdaleny¹²². Toto rozhodnutí bylo velmi závažné. Rodové hrobky šlechty nejsou jen místa vzpomínání, ale zároveň patří do širšího komplexu šlechtických hodnot a symbolů¹²³, že každý je součástí nějakého rodového řetězu, tedy něčeho, co jej časově přesahuje. Proto o záměru vybudovat hrobku musel Josef Windischgrätz informovat i tehdejší hlavu rodu Ludvíka Aladára¹²⁴. Nicméně veškeré plány ohledně nové windischgrätzovské hrobky i opravy středového hradu byly odsunuty na pozdější dobu a později přerušeny díky konci války a nadcházející konfiskaci velhartického velkostatku.

V době vrcholící války se Windischgrätz také rozhodl oženit, 22. května 1943 si v německém Hamburku vzal za ženu svou družku Gertrudu (*23. prosince 1895)¹²⁵. Manželský pár však v Hamburku příliš dlouho po svatbě nepobyl. Vzhledem k tomu, že oprava Velhartic postupovala, podařilo se v roce 1944 dostat několik zámeckých pokojů do takového stavu, že se tam windischgrätzovský pár mohl přestěhovat¹²⁶. Je možné, že Windischgrätzův přesun z německého Hamburku do poměrně odlehle vesnice v Protektorátu uspil i blížíící se konec války, který se začal čím dál tím rychleji přibližovat po porážce nacistické Třetí říše u Stalingradu¹²⁷. Ať už byl důvod přesídlení jakýkoliv, oba novomanželé brali tuto situaci velmi vážně, protože si oba přepsali do Velhartic i své trvalé bydliště a hamburské bydlení si ponechali jen jako druhé bydliště¹²⁸. Gertruda Windischgrätzová si Velhartice zamilovala, ale údajně už tehdy varovala před tím, co může přijít po válce a obávala se, že to pro ni a jejího muže nebude nijak příznivé¹²⁹.

Nejenže se Velhartice staly novým domovem manželů Windischgrätzových, ale údajně se staly i místem schůzek dalších německy mluvících šlechticů z velhartického okolí, konkrétně Georga Heintschela z Kojšic u Jiřičné, Otomara Pelikána z Hlavňovic, Georga Schreinerera

---

¹²¹ Vzpomínky p. Šperla; vzpomínky Hanse-Martina Windischgrätze.

¹²² Stekl, Wakounig, 1992, s. 263-264.

¹²³ Jelínková Homolová, 2017, s. 286-287.

¹²⁴ Stekl, Wakounig, 1992, s. 263-264.

¹²⁵ Tamtéž, s. 292.

¹²⁶ Přepsané vzpomínky architekta Karla Houry.

¹²⁷ Průcha, 2004, s. 417.

¹²⁸ SOkA Klatovy, f. Okresní soud Horažďovice, přihlášky cizinců (nezpracováno).

¹²⁹ Přepsané vzpomínky architekta Karla Houry.

z Nemilkova a Rudolfa Lumbeho z Malonic¹³⁰, přičemž všichni tito muži byli za války členy NSDAP¹³¹. O Georgu Heintschelovi a Otomaru Pelikánovi se více píše v následujících kapitolách této práce, proto se zaměříme zatím pouze na dva zbývající muže. Georg Schreiner byl členem NSDAP. Po válce byl zatčen a nakonec odsunut z Československa. Poválečný osud Rudolfa Lumbeho je zatím zahalen tajemstvím, nicméně existují informace o tom, že měl být rozrušeným davem v květnu 1945 zlynčován. Zde je samozřejmě otázka, zda skutečně k takovýmto schůzkám docházelo, nicméně je to velmi pravděpodobné. Windischgrätz mluvil primárně německy, česky rozuměl jen velmi špatně. K tomu si musíme připočíst, že všichni okolní velkostatkáři byli bývalí šlechtici, mohl si s nimi rozumět i v této oblasti. Navíc máme doklady, že velkostatky mezi sebou čile obchodovaly, tudíž se jejich majitelé museli znát. O četnosti šlechtických návštěv se bohužel můžeme dočíst pouze z jediné dochované knihy hostů z nemilkovského zámku, jehož majitelem byl Georg Schreiner. V těchto zápisech Windischgrätzovo jméno několikrát figuruje v době před válkou i během ní¹³².

Windischgrätz se také během války měl setkávat se sušickým okresním hejtmanem Emiliánem Skramlíkem rytířem von Cronreuth, který Windischgrätze v soukromém dopise nazval přítelem¹³³ a který svému příteli pomáhal vyjednat státní podporu na opravu stropů a střechy velhartického zámku¹³⁴. Byl to také právě Emilián Skramlík, kdo doučoval tehdy nového velhartického majitele češtině, nicméně vzhledem k tomu, že Emilián Skramlík působil v Sušici jen do června 1942¹³⁵, musel Windischgrätz s učením češtiny začít už několik let před faktickým přestěhováním se na Velhartice, protože k němu došlo v roce 1944. Skramlíkův sluha František Chovít po válce vypověděl, že Skramlík a Windischgrätz mezi sebou velmi hrubě uráželi Čechy – nazývali je: psi, chátra nebo bestie¹³⁶. Otázka je, zda této informaci lze věřit, vzhledem k tomu, že Skramlík měl podezření, že zahradník a topič okresního úřadu Chovít je muž, který spolupracuje s Němci a dával si před ním pozor,

---

¹³⁰ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – zpráva Oblastní úřadovny státní bezpečnosti Velhartice ze dne 8. prosince 1947 ohledně šetření ve věci Josefa Windischgrätze zasláná v rámci dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

¹³¹ SOA Plzeň, f. Mimořádný lidový soud (dále jen MLS), Ls 15/45.

¹³² SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. Velkostatek Nemilkov, Rd Schreiner, i. č. 2, kniha hostů 1931-1945.

¹³³ SOkA Klatovy, f. Obecní úřad (dále jen OÚ) Sušice, sign. I S/9.

¹³⁴ SOkA Klatovy, f. OÚ Sušice, sign. I S/9.

¹³⁵ Holá, 1978, příloha 1.

¹³⁶ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – zpráva Oblastní úřadovny státní bezpečnosti Velhartice ze dne 8. prosince 1947 ohledně šetření ve věci Josefa Windischgrätze zasláná v rámci dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

aby na něj nemohl Chovít cokoliv udat¹³⁷. Skramlík byl v roce 1942 převelen ze Sušice do Prahy a po roce 1945 byl zatčen a souzen Mimořádným lidovým soudem v Praze s nejasným výsledkem¹³⁸.

Když se blížil konec války, byl ve Velharticích tento fakt patrný díky transportům zajatců, které okolo této obce procházely. Jeden transport s asi 259 zajatci a jejich německými vězniteli prošel i skrze Velhartice a usídlil se na místním zámku a na statku pod ním. Podle velhartické kroniky byli zajatci v zuboženém stavu a velhartičtí obyvatelé jim proto nosili jídlo, což jejich němečtí věznitelé neviděli rádi, ale tuto situaci nějak trpěli¹³⁹. O část zajatců se starala i nová majitelka velhartického zámku, Gertruda Windischgrätzová¹⁴⁰, která v té době začala mít těžké zdravotní problémy¹⁴¹, jak se později ukáže, projevila se u ní tuberkulóza plic.

---

¹³⁷ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Očistné komise, sign. VOK Praha 626/47 – prohlášení Lubomíra Piskory z 27. února 1947 o Skramlíkově protinacistickém smýšlení (nezpracováno).

¹³⁸ SOA Praha, f. MLS Praha, sign. Emilián Skramlík Ls 676/46.

¹³⁹ SOA Plzeň, f. Archiv města (dále jen AM) Velhartice 962, kronika obce Velhartice (roky 1914-1956), zápis z 22. dubna 1945: str. 161. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://www.portafontium.cz/iipimage/30460246/soap-kt_00962_mesto-velhartice-1914-1956_0840.

¹⁴⁰ Vzpomínky p. Hosnedla.

¹⁴¹ Přepsané vzpomínky architekta Karla Houry.

3.1.4 WINDISCHGRÄTZŮV POVÁLEČNÝ OSUD

Co se dělo během osvobození Velhartic americkou armádou 7. května 1945 je poměrně nejasné a plné dohadů. Vše mělo začít povstáním, kdy se rozhodl místní revoluční výbor odzbrojit velhartickou německou posádku, která už v té době nicméně byla značně oslabená¹⁴². Velhartická kronika tvrdí, že princ Windischgrätz a jeho žena byli zajištěni¹⁴³. Nevíme, zda byli zajištěni revolučním výborem nebo až americkými vojáky a také není jasné, co se přesně během tohoto zajištění s Gertrudou a Josefem Windischgrätzem dělo. Nicméně samotné zajištění proběhlo pravděpodobně na základě toho, že Windischgrätz byl se svou ženou označen za Němce a později Místním národním výborem ve Velharticích navržen k odsunu spolu se sudetskými Němci. Windischgrätz údajně předložil jakési dokumenty, díky nimž byl z odsunu vyňat¹⁴⁴. Nevíme, o jaké dokumenty se jednalo, nicméně pravděpodobně mohlo jít o osvědčení o jeho rakouském občanství.

Co Windischgrätze v poválečném Československu drželo? Byla to pravděpodobně kombinace důvodů. Jednak Windischgrätz se kvůli své nemocné ženě nechtěl nikam přesouvat a jednak u něj pravděpodobně panovala touha rekonstrukci Velhartic dokončit. Windischgrätzovi nakonec pro setrvání v Československu zůstal už jen onen druhý důvod. Gertruda Windischgrätzová byla totiž s těžkou tuberkulózou plic hospitalizována 11. září 1945 v klatovské nemocnici, nicméně její zdravotní stav se permanentně zhoršoval. Nakonec 11. února 1946 Gertruda Windischgrätzová podlehla této nemoci¹⁴⁵, která po válce trápila mnoho zemí¹⁴⁶. Gertruda Windischgrätzová je dodnes pohřbena na klatovském hřbitově.

Shodou okolností ve stejný den, kdy byla Gertruda Windischgrätzová převezena do klatovské nemocnice s tuberkulózou plic, tedy 11. září 1945, byla na windischgrätzovský velhartický velkostatek vydána konfiskační vyhláška na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa¹⁴⁷ (dále jen zemědělský konfiskační dekret). Windischgrätz podal proti konfiskaci protest 29. září 1945

---

¹⁴² Jirák, 2015, s. 103.

¹⁴³ SOA Plzeň, f. AM Velhartice 962, kronika obce Velhartice (roky 1914-1956), zápis ze 7. května 1945: str. 165. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://www.portafontium.cz/iipimage/30460246/soap-kt_00962_mesto-velhartice-1914-1956_0860.

¹⁴⁴ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – zpráva Oblastní úřadovny státní bezpečnosti Velhartice ze dne 8. prosince 1947 ohledně šetření ve věci Josefa Windischgrätze zasláná v rámci dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

¹⁴⁵ SOkA Klatovy, Místní národní výbor Velhartice (dále jen MNV), k. Dodatky 2 – hlášení o propuštění Gertrudy Windischgrätzové z nemocnice z 11. února 1946.

¹⁴⁶ Judt, 2005, s. 22.

¹⁴⁷ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – opis konfiskační vyhlášky z 11. září 1945 zasláný v rámci dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

a poté tento protest ještě doplnil (prostřednictvím svého advokáta JUDr. Adolfa Boháčka) o nové skutečnosti 8. října 1945. Vzhledem k tomu, že Windischgrätz vlastnil pouze jednu šestinu Velhartic, zbývajících pět šestin vlastnili jeho sourozenci, musel se Josef Windischgrätz vyjádřit ke konfiskaci u všech majitelů, nicméně my se v této práci zaměříme primárně na Josefa Windischgrätze.

Zemědělský konfiskační dekret konfiskoval majetek osobám, které měly německou, popř. maďarskou, národnost, což znamenalo, že se při kterémkoliv sčítání lidu po roce 1929 přihlásili k německé, případně maďarské národnosti. Konfiskace také měla proběhnout u osob, které vyvíjely činnost namířenou proti Československu¹⁴⁸. Windischgrätz se vyjádřil k oběma těmto případným výtkám. Jednak tvrdil, že je Rakušan a nikoliv Němec, protože se za Němce při žádných sčítáních lidu nehlásil¹⁴⁹. Zde však narážíme na problém, Windischgrätz totiž nebyl v žádných československých meziválečných sčítáních lidu sčítán, protože v té době pobýval mimo republiku, kde se otázka národnosti nezjišťovala. Vzhledem k tomu, že sčítání lidu v roce 1930, o které tu jde především, kladlo rovnítko mezi národnost a mateřský jazyk¹⁵⁰, konkrétně je ve sčítacím operátu psáno: „Národnost (mateřský jazyk)“¹⁵¹. Windischgrätzovým mateřským jazykem byla němčina, takže by měl být zařazen mezi Němce. A zpočátku jej vůbec nic nenutilo mluvit česky. Ačkoliv se narodil v česky mluvící oblasti, pobýval až do druhé světové války téměř výhradně v německy mluvících zemích (zprvu v Rakousku a později v Německu) a až po svém přesídlení do Protektorátu Čechy a Morava začal mluvit česky¹⁵². Tendenci mluvit česky bral Windischgrätz velmi vážně, protože už v Hamburku navštěvoval hodiny češtiny a později chodil i na soukromé lekce k okresnímu sušickému hejtmanovi Emiliánu Skramlíkovi rytíři von Cronreuth, jemuž poslal pozdravnou pohlednici z Hamburku v češtině¹⁵³. V tomto případě je možné, že Windischgrätzova snaha mluvit a naučit se česky mohla být způsobena starým pravidlem zakořeněným u vyšší šlechty, pro kterou platilo, že mají mluvit tím jazykem, jakým hovoří jejich poddaní, resp. jakým se hovoří v místě, kde žijí.

Windischgrätz se také hájil tím, že se nezapojil do „hitlerovského hnutí“ a že nikdy nebyl členem NSDAP¹⁵⁴. V tomto s ním lze souhlasit, protože jeho jméno (ani jméno kohokoliv

---

¹⁴⁸ Gronský, Hřebejk, 2004, s. 52-53.

¹⁴⁹ SOkA Klatovy, f. Místní národní výbor (dále jen MNV) Velhartice, k. Dodatky 1 – dopis Windischgrätzova právního zástupce JUDr. Adolfa Boháčka odvolávající se proti konfiskaci z 8. října 1945.

¹⁵⁰ Kladiwa, Gawrecki, Kadlec, Pokludová, Popelka, 2016, s. 168-170.

¹⁵¹ NA, f. Státní úřad statistický (dále jen SÚS) I – Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930 – sčítací operáty.

¹⁵² Vzpomínky p. Hosnedla.

¹⁵³ SOkA Klatovy, f. ONV Sušice, k. 462, i. č. 462 – protokol z výslechu Emiliána Skramlíka z 27. března 1946.

¹⁵⁴ SOkA Klatovy, f. MNV Velhartice, k. Dodatky 1 – dopis Windischgrätzova právního zástupce JUDr. Adolfa Boháčka odvolávající se proti konfiskaci z 8. října 1945.

z jeho příbuzných) se v seznamech spolupracovníků NSDAP a gestapa nenachází¹⁵⁵. Windischgrätz ještě ve svém dopise upozornil, že jej Němci tlačili, aby na velhartickém velkostatku zaměstnal německého pachtýře a hajného. Windischgrätz dal ale vždy přednost Čechům, jeho hajný byl Čech Prančl a pachtýřem byl Karel Šos¹⁵⁶. Avšak ani dva písemné protesty proti konfiskaci rozhodnutí úřadů nezvrátily. Zemský národní výbor v Praze ukončil své šetření ve věci konfiskace Velhartic se závěrem, že se námitky proti konfiskaci zamítají jako bezdůvodné¹⁵⁷.

Mezitím však téměř došlo k tomu, že Windischgrätz mohl stanout před mimořádným lidovým soudem a bránit se tak nejen konfiskaci ale závažnějším obviněním. Okresní národní výbor v Sušici totiž ještě v lednu 1946 zvažoval, že podá na Josefa Windischgrätze žalobu k Mimořádnému lidovému soudu v Klatovech¹⁵⁸. Na jakých argumentech chtěl Okresní národní výbor svou žalobu postavit však není jasné, stejně tak nevíme, co nakonec přimělo úředníky od žaloby ustoupit. Můžeme pouze usuzovat, že to mohlo být ze dvou důvodů. Jednak mohl Okresní národní výbor v Sušici nabýt dojmu, že nedisponuje pádnými argumenty proti Windischgrätzovi, protože jak už bylo uvedeno, Windischgrätz nebyl členem žádných nacistických organizací. A jednak také z toho důvodu, že místo řízení před mimořádným lidovým soudem se musel Okresní národní výbor v Sušici zabývat stížností, kterou podal Josef Windischgrätz proti konfiskačnímu řízení k Nejvyššímu správnímu soudu v Praze.

K soudní při ale nakonec došlo, Windischgrätz v ní však stál v pozici žalujícího, nikoliv obžalovaného. Stalo se tak poté, co Windischgrätz a jeho pět sourozenců podali prostřednictvím svého právního zástupce JUDr. Adolfa Boháčka žalobu k Nejvyššímu správnímu soudu v Praze, v níž žalovali Zemský národní výbor v Praze. K soudnímu přelíčení byl ještě přizván zástupce Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství, jakožto právnická osoba, jíž se spor a jeho výsledek také dotýkal¹⁵⁹. Národní pozemkový fond byl zcela nový úřad, který byl zřízen zemědělským konfiskačním dekretem jakožto úřad, který měl konfiskáty spravovat do doby, než budou přiděleny přidělcům¹⁶⁰. Toto soudní řízení je

---

¹⁵⁵ ABS, f. Akce R – Majetkové nároky rakouských občanů vůči ČSR – výsledek lustrace některých členů Windischgrätzova rodu provedené ministerstvem vnitřní věci dne 16. dubna 1957.

¹⁵⁶ SOkA Klatovy, f. MNV Velhartice, k. Dodatky 1 – úřední dopis z ONV v Sušici pro MNV Velhartice o porážce jatečního dobytka z velkostatku Velhartice z 29. srpna 1945.

¹⁵⁷ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – text nálezu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace Velhartic z 23. února 1946.

¹⁵⁸ NA, f. Zemský úřad - Zemský národní výbor, k. 638 XIII-1, spis 5867/48 – závěrečný spis z inspekce Ing. Rejhy na ONV Sušice z 21. ledna 1946.

¹⁵⁹ NA, f. Nejvyšší správní soud (dále jen NSS), k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – popis osob a průběhu soudního líčení.

¹⁶⁰ Kuklík, 2002, s. 448.

pro případ konfiskace Velhartic velmi důležité, protože nabízí základní argumenty pro konfiskaci (v případě Zemského národního výboru v Praze a Národního pozemkového fondu) a také proti konfiskaci (v případě windischgrätzovských majitelů Velhartic).

Než se však budeme věnovat průběhu soudního šetření, zaměřme nyní svou pozornost na sedmnáctistránkový posudek, který se tou dobou objevil na komunisty ovládaném ministerstvu zemědělství (v čele ministr Július Ďuriš)¹⁶¹. Tento posudek velmi podrobně řeší podstatu konfiskace velhartického velkostatku a zasazuje celý konfiskační zemědělský dekret do kontextu československého i mezinárodního práva. Bohužel v tomto dokumentu není zmíněno ani kdo jej sepsal, ani kdo si jej objednal, obsahuje pouze datum a místo: 14. května 1946 v Praze¹⁶². Vzhledem k některým argumentům použitým v posudku se můžeme domnívat, že tento posudek sepsal právní zástupce windischgrätzovských sourozenců, tedy JUDr. Adolf Boháček, nicméně je otázka, proč by svůj posudek nepodepsal a proč na něj nikde jinde neodkazuje.

Je užitečné se tímto právním dokumentem zabývat podrobněji, protože uvádí významné argumenty týkající se zemědělského konfiskačního dekretu a to nejen v souvislosti s windischgrätzovským velkostatkem na Velharticích a otázce národnosti všech šesti majitelů, ale vyjadřuje se i ke konfiskačnímu zemědělskému dekretu jako takovému, k důvodu jeho vzniku a také jej zasazuje do kontextu mezinárodního práva.

Kromě nám již známých informací, např. toho, jak sourozenci Windischgrätzovi získali Velhartice do svého vlastnictví, tak zmiňuje státní příslušnost všech šesti majitelů – Josef, Jan a František Windischgrätzové měli rakouskou státní příslušnost, Marie a Matilda anglickou a Antoinetta, provdaná Batthyány-Strattmannová, měla maďarskou státní příslušnost¹⁶³. Nicméně ke konci 40. let si Antoinetta opět zažádá a získá zpět rakouskou státní příslušnost.

V úvodní pasáži posudku jsou také windischgrätzovští sourozenci zasazeni do kontextu svého rodu, přičemž pisatel daného posudku nezmínil pravděpodobně nejznámějšího člena windischgrätzovského rodu a zároveň pradědečka všech šesti velhartických majitelů, knížete Alfréda Windischgrätze. Naopak zmiňuje dědečka velhartických majitelů Jana hraběte Harracha, kterého posudek popisuje jako muže, který byl znám jako velký vlastenec

---

¹⁶¹ Horák, 2013, s. 276.

¹⁶² NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – vylíčení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem z 14. května 1946.

¹⁶³ Tamtéž.

a podporovatel českých požadavků¹⁶⁴. Podle posudku se toto pročeské smýšlení přeneslo skrze dceru hraběte Harracha Annu, provdanou Henneberg-Spiegelovou, i na její synovce a neteře z rodu Windischgrätz¹⁶⁵. Pravděpodobně tím pisatel posudku míní zaměstnávání českých zaměstnanců na velhartickém velkostatku, tedy českého pachtýře a českého hajného¹⁶⁶. Toto poté posudek označuje jako případný argument pro uplatnění výjimky z konfiskace, tedy snahu o odpor vůči nacistickým úřadům, které na Velhartice prosazovali německé zaměstnance¹⁶⁷.

Posudek se dále poměrně ostře vyhrazuje proti až nebyvale vysoké aktivitě poválečných úřadů, které velmi rychle využily příležitosti, aby obvinily Josefa Windischgrätze i jeho sourozence, tedy velhartické spolumajitele, z neloajality vůči Československu a na základě tohoto obvinění tak mohli velkostatek Velhartice majitelům zkonfiskovat. Navíc posudek upozorňuje, že konfiskační vyhláška nebyla majitelům písemně doručena, pouze byla vyvěšena ve Velharticích, přesto se v řádné lhůtě proti ní stihl Josef Windischgrätz odvolat. A ačkoliv toto řízení u Zemského národního výboru v Praze stále ještě probíhalo a nebylo uzavřeno, místní úřady pokračovaly v parcelaci zemědělské půdy z velhartického velkostatku a přistupují tak ke konfiskaci jako k již uzavřené věci¹⁶⁸. V tomto lze s posudkem souhlasit. Parcelace nebyla nikdy pozastavena a probíhala i v době, kdy se Windischgrätz a jeho sourozenci odvolali k Zemskému národnímu výboru v Praze a později i v době probíhající soudní pře u Nejvyššího správního soudu v Praze¹⁶⁹.

K nedoručení písemného vyhotovení konfiskační vyhlášky se posudek vyjadřuje ještě v jiné souvislosti – upozorňuje totiž na to, že pokud nebyla vyhláška majitelům doručena, znamená to, že nenabyla právní moci. Tehdejší předpisy nařizovaly písemné doručení¹⁷⁰. Až se na tento fakt bude odvolávat Josef Windischgrätz u Nejvyššího správního soudu v Praze, soud tento argument neuzná s odůvodněním, že konfiskační vyhláška má pouze deklaratorní charakter a už jen konstatuje stav věcí, který sám o sobě nastal po vydání prezidentského

---

¹⁶⁴ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – vylíčení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem z 14. května 1946.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž – úřední dopis z ONV v Sušici pro MNV Velhartice o porážce jatečního dobytka z velkostatku Velhartice z 29. srpna 1945.

¹⁶⁷ Tamtéž – vylíčení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem z 14. května 1946.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ SOkA Klatovy, f. MNV Velhartice, k. Dodatky 2 – přihláška o přiděl půdy na základě dekretu o konfiskaci a rozdělení půdy z 30. června 1945.

¹⁷⁰ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – vylíčení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem z 14. května 1946.

dekretu jako takového. Navíc v kontextu zásady, že neznalost zákona neomlouvá, nelze Windischgrätzovu výtku na nedoručení konfiskační vyhlášky brát podle soudu v potaz¹⁷¹.

Stěžejní informací v rámci posudku je však vyjádření se k národnosti windischgrätzovských majitelů, protože na konfiskaci na základě národnosti je zemědělský konfiskační dekret postaven. Vzhledem k tomu, že žádný z majitelů se neúčastnil československých sčítání lidu a v Rakousku, kde byli sčítáni, nebyla tato otázka součástí sčítání, musel posudek národnost velhartických majitelů určit jinak. Posudek upozorňuje, že ani obcovací, ani mateřský německý jazyk nemůže být determinantem německé národnosti, protože pisatel posudku zvolil, v souladu s tehdejší judikaturou soudů a odbornou právníkou literaturou, raději restriktivní výklad zemědělského konfiskačního dekretu a nikoliv extenzivní s odůvodněním, že konfiskační dekret je výjimečný zákon, který hluboce zasahuje do vlastnických práv, která jsou jednotlivci dána ústavou, proto pokud jsou někde pochybnosti, zda má být dekret využit, či ne, je v tomto případě lepší konfiskaci neprovádět, protože by se jinak výrazně omezovala práva jednotlivce na základě ne příliš pevných důkazů¹⁷².

Pisatel posudku si tímto tvrzením připravil půdu pro svou následující kritiku samotného zemědělského konfiskačního dekretu, na němž kritizuje právě primárně onu definici německé národnosti, která byla definována buď přihlášením se k německé národnosti ve sčítáních lidu kdykoliv po roce 1929, případně účast v seskupeních, která osoby německé národnosti sdružují. Tuto definici posudek odsuzuje, protože nezapadá na středoevropského práva, kde se národnost bere jako subjektivní se zařazení do nějaké skupiny obyvatelstva – a to buď verbálně nebo činy¹⁷³.

Pisatel posudku dále upozorňuje, že při výkladu konfiskačního zemědělského dekretu je potřeba brát v potaz smysl a myšlenku zákona, nikoliv doslovný výklad. To znamená, že zemědělský konfiskační dekret je zcela výjimečný právní předpis, který lze chápat ve dvou rovinách. Buď jakožto trestní opatření proti osobám, které se nějakým nezákonným způsobem provinily proti Československu a československému národu nebo se vůči němu zachovaly nelояálně, nebo jakožto likvidační opatření po válce. Pisatel posudku vidí první rovinu jako tu správnou s odůvodněním, že druhé mu dává smysl pouze v případě, že by vydání takového likvidačního zákona bylo Československu nařízeno mírovou konferencí mocností, nikoliv však

---

¹⁷¹ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – vylíčení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem z 14. května 1946.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

jednostranně pouze ze strany československé vlády. Pro volbu první roviny výkladu konfiskačního zemědělského dekretu také hovoří fakt, že sám prezident Edvard Beneš na konci roku 1945 zdůraznil, že konfiskační dekret je nutno vykládat právě oním prvním způsobem¹⁷⁴.

Pisatel posudku také připomněl, že Rakousko bylo výnosem ministerstva vnitra ze 17. září 1945 č. 17827 uznáno jako samostatný stát, který se stal obětí nacistické agrese a že se tudíž na rakouské státní příslušníky nevztahují předpisy, které byly vydány pro Němce¹⁷⁵. Místní národní výbor ve Velharticích byl důvěrnou zprávou informován o tom, že s rakouskými státními příslušníky je potřeba jednat jako s příslušníky spojeneckých států za předpokladu, že se neprovinili proti Československu. Pisatel posudku připomíná, že podobné nařízení jako pro Rakušany bylo vydáno i pro občany Švýcarska¹⁷⁶. Pisatel také dodává, že Rakušané ještě zdaleka nemají v Československu vyhráno, protože podle něj existují určité politické snahy, které chtějí pozici Rakušanů oslabit¹⁷⁷. Nicméně posudek tyto snahy nijak nekonkretizuje.

Na závěr posudek zasazuje konfiskaci Velhartic do kontextu mezinárodního práva a upozorňuje v té souvislosti, že beznáhradná konfiskace majetku cizích státních příslušníků je zcela v rozporu s mezinárodním právem, alespoň co se týká podílu rakouských a anglických státních příslušníků, protože v jejich případě se jedná o Československu spřátelené státy, jejichž majetky nemohou být bezdůvodně zabaveny. A pokud už k takovému zabavení majetku má dojít, je třeba tyto cizí státní příslušníky plně odškodnit. Navíc, jak upozorňuje posudek, mezinárodní právo nezná pojem národnost či jazyková příslušnost, ale zná pojem státní příslušnost jakožto právně relevantní status a na jeho základě případné spory posuzuje¹⁷⁸.

Posudek je uzavřen tvrzením, že konfiskace majetku cizích státních příslušníků bez jakékoliv náhrady odporuje jak československému i mezinárodnímu právu, které se Československo zavázalo dodržovat tím, že přistoupilo ke Spojeným národům¹⁷⁹.

Ve snaze získat zpátky Velhartice nebyli sourozenci Windischgrätzovi sami. Dařilo se jim převést konfiskaci velhartického velkostatku na zahraniční půdu. Tudíž za navrácení velkostatku bojovali na základě toho, že byli státními příslušníky států Československu

---

¹⁷⁴ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – vylíčení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem z 14. května 1946.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ SOkA Klatovy, f. MNV Velhartice, k. Dodatky 1 – důvěrná zpráva z ONV v Sušici pro MNV Velhartice o zacházení s rakouskými státními příslušníky z 24. října 1945.

¹⁷⁷ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – vylíčení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem z 14. května 1946.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

spřátelených. Už bylo zmíněno, že Windischgrätzovi a jeho ženě se podařilo vymanit se z odsunu, pravděpodobně dokument, který Windischgrätz na svou obhajobu předložil, bylo osvědčení Zplnomocněnce k hájení zájmů rakouských státních příslušníků v ČSR, v němž je psáno, že Windischgrätz je rakouský státní příslušník a že přísluší do Vídně¹⁸⁰.

Později se rakouský zmocněnec pro hájení zájmů Rakušanů v ČSR přimlouval za Windischgrätze ještě jednou. Upozorňoval, že sourozenci Windischgrätzovi nesplňují definici německé národnosti uvedenou v konfiskačním zemědělském dekretu a žádal přezkum celé záležitosti¹⁸¹. Československé ministerstvo zahraničních věcí obratem informovalo ministerstvo zemědělství, to skutečně přezkum provedlo s výsledkem, že německá národnost sourozenců Windischgrätzových je nesporná a že rod Windischgrätz vždy patřil mezi německou šlechtu.

Tento závěr ministerstva zemědělství nebyl pro rakouského zmocněnce vyhovující a skrze československé ministerstvo zahraničních věcí 29. října 1946 odpověděl, že ministerstvo zemědělství zapomíná, že je potřeba národnost určovat podle charakteristik psaných v konfiskačním zemědělském dekretu a nikoliv jinak. K tomuto dopisu je také připojeno vyjádření politického vyslance rakouské spolkové vlády, který upozornil na nesrovnalosti, které podle něj nese konfiskační řízení na velhartickém velkostatku – zaprvé ani Okresní národní výbor v Sušici, ani Zemský národní výbor v Praze nikdy skutečně nezkoumaly národnost windischgrätzovských sourozenců či případně jejich příslušnost ke skupinám tyto osoby sdružující. Vyslanec upozornil, že nelze využívat jazyk, kterým dané osoby mluví, jako determinantu jejich národnosti, protože podle stejné logiky bychom museli odsoudit i německy mluvící židovské obyvatelstvo. Zadruhé vyslanec připomněl, že podle výnosu ministerstva vnitra ze dne 2. října 1945 existuje rakouská národnost, kterou podle vyslance mají právě bývalí velhartičtí majitelé¹⁸². V tomto případě se nabízí logická otázka, zda ona rakouská národnost, kterou vyslanec zmiňuje, není jen utilitární charakteristikou, která se momentálně hodila jako dobrý argument proti konfiskaci.

---

¹⁸⁰ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – příloha dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

¹⁸¹ Archiv ministerstva zahraničních věcí (dále jen AMZV), f. TO-T Rakousko 1945-1954, k. 2, složka Konfiskace rakouského majetku v ČSR – opis dopisu rakouského zmocněnce ministerstvu zahraničních věcí ve věci konfiskace majetku rodiny Windischgrätz z 29. října 1946; viz také: NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – úřad rakouského zmocněnce žádá přezkum konfiskace Velhartic z 28. června 1946

¹⁸² NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – dopis ministerstva zahraničních věcí ministerstvu zemědělství z 15. listopadu 1946 obsahující dopis politického zástupce rakouské spolkové vlády a jeho vyjádření ve věci konfiskace Velhartic z 29. října 1946.

Každopádně ministerstvo zemědělství s názorem vyslance rozhodně nesouhlasilo. Jeho první námitku odmítlo s tím, že konfiskační zemědělský dekret rozhodně neobsahuje veškeré charakteristiky osoby německé národnosti, ale uvádí pouze některé příklady, jak určovat německou národnost. Tudíž je podle ministerstva zemědělství možné určovat národnost i pomocí jiných charakteristik, například jako v případě sourozenců Windischgrätzových podle jejich rodného a zároveň obcovacího jazyka. Podle ministerstva zemědělství, zemědělský konfiskační dekret je takto namířen jak proti říšským Němcům, tak i proti rakouským Němcům. Ministerstvo zemědělství své tvrzení zdůvodnilo i historicky, nicméně zároveň právně poměrně nelogicky tím, že po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku samostatného Rakouska zůstali rakouští státní příslušníci stále národností Němci a že mají tudíž stejnou národnost jako Němci českoslovenští či například polští¹⁸³. Tento argument týkající se národnosti je minimálně právně velmi pochybný. Jednak lze jen těžko dovozovat, zda v prezidentském konfiskačním zemědělském dekretu je opravdu pouze část seznamu znaků, podle nichž lze posuzovat německou národnost a jednak je otázka, zda byli všichni německy mluvící obyvatelé Československa či Rakouska de facto Němci.

Nyní se však vraťme ke stížnosti na konfiskaci velhartického velkostatku, kterou Windischgrätz podal za sebe a své sourozence v květnu 1946 na Nejvyšší správní soud v Praze. Průběh tohoto řízení byl poměrně dlouhý, celá stížnost se kompletovala mezi lety 1946 a 1947, při nichž se přidávaly různé správní a odvodní spisy žalované strany. Také pravděpodobně v této době proběhla první porada soudců Nejvyššího správního soudu a byl sepsán návrh rozsudku, který byl nicméně neveřejný. Až teprve poté, co byl celý spis kompletní, se mohlo přistoupit k veřejnému líčení, které se konalo 3. prosince 1948, kde Josefa Windischgrätze a jeho sourozence zastupoval advokát JUDr. Adolf Boháček. Po ukončení líčení oznámil předseda soudu JUDr. Janovský líčení za skončené a rozhodl, že rozsudek bude vydán písemně. Ihned poté se soudci vydali k poradě, ta pokračovala 23. dubna 1949, kdy byl vyhotoven písemný rozsudek¹⁸⁴.

Windischgrätzovští stěžovatelé napadli konfiskaci ze dvou hledisek – jednak pro její nezákonnost a jednak pro vadnost konfiskačního řízení jako takového. Z hlediska vadnosti konfiskačního řízení jsou míněny zejména sporné aspekty v rámci úředního postupu

---

¹⁸³ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – nedatovaný dopis ministerstva zemědělství odeslaný skrze ministerstvo zahraničních věcí politickému zástupci rakouské spolkové vlády týkající se jeho odpovědi na jeho vyjádření ve věci konfiskace Velhartic z 29. října 1946.

¹⁸⁴ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – popis osob a průběhu soudního líčení.

při konfiskaci, konkrétně je tím míněno písemné nedoručení konfiskační vyhlášky majitelům a jejich nepoučení o případných opravných prostředcích¹⁸⁵.

Adolf Boháček navíc v souvislosti s procesními záležitostmi týkajícími se konfiskace, upozornil, že nikdy úřady neprovedly jakékoliv šetření, při němž by zjišťovaly národnost majitelů¹⁸⁶. Nicméně jakési vyšetřování probíhalo, protože samotný Windischgrätz ve svém protestu proti konfiskaci přiznal, že 13. července 1945 Místní národní výbor ve Velharticích a poté i 17. září 1945 Komise ústředního vyšetřovacího výboru v Sušici došly k závěru, že nemají proti Josefu Windischgrätzovi jakékoliv námitky¹⁸⁷. Velmi pravděpodobně se Místní národní výbor ve Velharticích a Komise ústředního vyšetřovacího výboru v Sušici zabývaly případnou bezúhonností Josefa Windischgrätze, je možné, že toto vyšetřování mohlo probíhat v souvislosti s poválečným zajištěním Josefa Windischgrätze a jeho ženy Gertrudy během květnového osvobozování Velhartic, je nicméně otázka, zda se při této příležitosti řešila i případná německá národnost velhartického majitele. Bohužel z těchto vyšetřování nedlouho po osvobození neexistují žádné záznamy či dokumenty, které by dokládaly, jak taková vyšetřování probíhala, co se během nich řešilo a co měla tato vyšetřování za úkol. Je každopádně zvláštní, že Josef Windischgrätz tvrdí, že velhartický Místní národní výbor neměl proti němu žádné námitky, vzhledem k tomu, že v červnu 1945 se ten samý Místní národní výbor rozhodl, že učiní udání na Josefa Windischgrätze ohledně jeho chování¹⁸⁸. A proto 2. října 1945 velhartický Místní národní výbor oznámil dopisem Josefu Windischgrätzovi, že mu nevystaví jím žádané potvrzení o nezávadném chování za doby války, protože nedodal žádné doklady, které by jeho bezúhonnost za války prokazovaly¹⁸⁹.

Adolf Boháček v žalobě Nejvyššímu správnímu soudu v Praze však uvádí, že i kdyby konfiskační řízení proběhlo správně, tedy pokud by konfiskační vyhláška byla majitelům doručena písemně, informovala velhartické majitele o možnosti odvolání a dala jim možnost se hájit, tak i přesto existuje 5 zásadních důvodů, které hovoří pro vyjmutí Velhartic

---

¹⁸⁵ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ SOkA Klatovy, f. MNV Velhartice, k. Dodatky 1 – dopis Windischgrätzova právního zástupce JUDr. Adolfa Boháčka odvolávající se proti konfiskaci z 8. října 1945.

¹⁸⁸ SOkA Klatovy, f. AO Velhartice, kniha 24 – zápis ze zasedání obecní rady Místního národního výboru z 3. června 1945.

¹⁸⁹ SOkA Klatovy, f. MNV Velhartice, k. Dodatky 1 – list odeslaný 2. října 1945 z MNV Velhartice Josefu Windischgrätzovi.

z konfiskace¹⁹⁰. Vyjmutí z konfiskace, respektive využití výjimky, kterou zemědělský konfiskační dekret nabízel, se vztahovala na osoby, které se aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti a osvobození Československa¹⁹¹.

Prvním důvodem pro vyjmutí z konfiskace je zaměstnávání českého hajného. Nacistické úřady toto nesly poměrně nelibě a tlačily na Windischgrätze, aby přijal německé zaměstnance. Windischgrätz je neuposlechl, nicméně hajného musel kvůli tomu dvakrát během války měnit. Vždy však nakonec zaměstnal Čecha¹⁹².

Druhý důvod se týká zaměstnávání českého nájemce, Karla Šose. Nacisté v roce 1939 prohlásili pachtovní smlouvu za neplatnou a Windischgrätz musel složitě pachtovní smlouvu prodlužovat, přičemž v této situaci využil pomoci doktora Helbiga. Adolf Boháček připomněl, že doktor Helbig tento krok neudělal poprvé a byl za takovýto krok později odsouzen a vězněn. Nicméně Windischgrätz později potřeboval služby doktora Helbiga ještě jednou. V roce 1942 byl totiž Karel Šos zatčen kvůli zatajování obilí a všechn jeho majetek propadl státu. Windischgrätz tedy využil znovu služby doktora Helbiga a advokáta Magersteina, aby zmínil Šosův trest¹⁹³. Co se týče doktora Helbiga, pravděpodobně jím Adolf Boháček myslí ThDr. JUDr. Bruno Helbig-Neupauera (1884-1963), který působil ve Svazu německých velkostatkářů v Čechách od roku 1924 až do jejich rozpuštění. Dne 8. června 1943 byl zvláštním soudem odsouzen k trestu odnětí svobody na jeden rok na základě udání, že se mezi svými známými vyjadřoval hanlivě o Vůdci a NSDAP¹⁹⁴. Pro československé úřady byl však Bruno Helbig-Neupauer Němec, proto mu po roce 1945 byl zkonfiskován majetek¹⁹⁵.

Nicméně ani pomoc doktora Helbiga dlouhodobě nepomohla, německé úřady se snažily českého nájemce zbavit jinými způsoby – vytýkaly mu, že má na své polnosti příliš málo dobytka, proto mu Josef Windischgrätz koupil 2 tažné voly a 22 krav, aby mohl Šos uklidnit německé úřady. Adolf Boháček uvedl, že tyto peníze ve skutečnosti patřily Windischgrätzovu

---

¹⁹⁰ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

¹⁹¹ Kuklík, 2002, s. 448.

¹⁹² NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ NA, f. Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu (AMV 110), inv. č. 766, sign. 110-5/56.

¹⁹⁵ NA, f. Schaffer Vilém, AMV 43, k. 54, sign. 43-12/40/193 – odvolání se proti konfiskaci z 20. února 1946.

nevlastnímu synovi Williamu D. Masonovi¹⁹⁶, což je velmi pravděpodobné, vzhledem k Windischgrätzově složité finanční situaci. Německé úřady zasáhly do nájemní smlouvy ještě jednou. V roce 1944 nařídily Windischgrätzovi, aby nájemní smlouvu zcela zrušil a převzal celý velkostatek do své režie. Windischgrätz toto skutečně udělal, nicméně de facto nechal vše při starém. Tato situace však Karlu Šosovi nevyhovovala, proto Windischgrätz nájemní smlouvu Šosovi o rok prodloužil¹⁹⁷. Díky značnému nedostatku pracovních sil se na samém sklonku války stali Šosovi pomocníky při rekonstrukci Velhartic¹⁹⁸.

Třetím důvodem pro vyjmutí Velhartic z konfiskace je podle Adolfa Boháčka fakt, že Josef Windischgrätz zajistil v roce 1938 propuštění z vězení jistého Jana Pollaka, přičemž jednal zejména s generálním československým konzulem. Čtvrtým důvodem pro vynětí z konfiskace je zaměstnávání pracovníků, kteří původně měli být totálně nasazeni v německé Třetí říši. Díky tomu, že tito lidé opravovali velhartický zámek, nemohli být zcela využiti pro nacistické plány a nemohli participovat na zbrojení¹⁹⁹. V tomto má Adolf Boháček pravdu, nicméně je potřeba si uvědomit, že nuceně nasazení pracovníci byla také poměrně levná a dostupná pracovní síla. Posledním, pátým důvodem pro vynětí z konfiskace je fakt, že se Gertruda a Josef Windischgrätzovi starali na samém sklonku války o válečné zajatce, které sem přivedli němečtí vojáci²⁰⁰.

Nakonec se Adolf Boháček zmínil i o ostatních windischgrätzovských majitelích velhartického panství. U Marie Windischgrätzové uvedl, že za války pracovala v Londýně na americkém propagačním úřadě a spolu se svou sestrou Matildou se stýkala se členy české emigrace. Údajně měly obě patřit do přátelského společenského kruhu okolo ministra zahraničí Jana Masaryka²⁰¹. Tuto informaci je bohužel těžké ověřit, Jan Masaryk byl velmi společenský člověk, jehož vztah ke šlechtě zdaleka nebyl tak odtažitý jako u jeho otce, který založil stát, který stál na protišlechtické myšlence²⁰².

Ke stížnosti Adolf Boháček také přiložil potvrzení rakouského demokratického hnutí svobody z Kössenu ze 4. listopadu 1945, kde je psáno, že Jan Windischgrätz patřil k místnímu

---

¹⁹⁶ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Přepsané vzpomínky architekta Karla Houry.

¹⁹⁹ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Schwarzenberg, Hvízd'ala, 1997, s. 91.

hnutí odporu. Další bratr Josefa Windischgrätze, František, byl dobrovolníkem v rakouské republikánské armádě. Františku Windischgrätzovi hrozilo, že bude muset po anšlusu Rakouska nastoupit do nacistické armády, on se však raději místo toho věnoval studiu teologie a později vstoupil do benediktýnského řádu v Seckau ve Štýrsku²⁰³. V této souvislosti je zajímavé, že Místní národní výbor ve Velharticích v rámci řešení otázky konfiskace té části velhartického velkostatku, která patřila Marii a Matildě Windischgrätzovým, zmiňuje, že někteří spolujatelé velhartického velkostatku jezdili do Velhartic pouze na krátkodobé návštěvy. Jedním z těchto krátkodobých návštěvníků byl právě i František Windischgrätz, kterého údajně zahlédli v uniformě německého wehrmachtu²⁰⁴.

Adolf Boháček se však ve stížnosti proti konfiskaci musel vyjádřit k tomu nejdůležitějšímu. A tím byla národnost všech velhartických majitelů. Národní výbory usuzovaly německou národnost velhartických majitelů na základě několika znaků – jednak díky jejich přímé příbuzenské lince s Alfrédem I. Windischgrätzem, který díky tomu, že v roce 1848 tvrdě zakročil proti revolucionářům v Praze, musel být podle úřadu Němec. Dalším důvodem byla příbuznost s Alfrédem Augustem Windischgrätzem, což byl bratranec otce velhartických majitelů. Alfréd August byl předsedou rakouské panské sněmovny v době Rakouska-Uherska a to úřady vedlo k názoru, že velhartičtí majitelé mají německou národnost. Velmi problematické v posuzování národnosti Windischgrätzů bylo působení Josefa Windischgrätze v německém Hamburku v době před přesídlením na Velhartice, úřady konkrétně tvrdily, že byl Windischgrätz důležitým činitelem v chemické výrobě válečného průmyslu Třetí říše²⁰⁵. Je však otázka, zda se ve Windischgrätzově případě dá mluvit o jakési důležitosti vzhledem k tomu, že Windischgrätz sháněl práci poměrně složitě a neměl příliš na výběr. Nicméně největším hendikepem v boji proti konfiskaci velhartického velkostatku byl jazyk jejich majitelů. Vzhledem k tomu, že pravděpodobně ani jeden z nich česky nehovořil. Pouze Josef Windischgrätz byl jediný z majitelů, který se snažil česky naučit, nicméně i jeho znalost byla češtiny byla pouze povrchní.

---

²⁰³ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

²⁰⁴ Tamtéž – dopis z Místního národního výboru ve Velharticích adresovaný ministerstvu zemědělství ve věci Marie a Matildy Windischgrätzových a jejich podílu na velkostatku Velhartice z 24. srpna 1945.

²⁰⁵ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

Adolf Boháček k tomuto určení národnosti uvedl, že pokud nelze národnost majitelů jednoznačně určit a existují pochybnosti, zda konfiskovat, či nikoliv, měl by být konfiskační zemědělský dekret vykládán spíše restriktivně a nikoliv extenzivně, protože natolik zasahuje do práv jedince, že není dobré jej využívat v nadměrné šíři a tudíž raději majetek v ruku původních majitelů ponechat²⁰⁶. Nicméně Adolf Boháček už neuvedl, k jaké národnosti se tedy windischgrätzovští majitelé vlastně hlásí, nemluví tedy o žádné rakouské národnosti, zmiňuje pouze státní příslušnost majitelů a tvrdí, že Windischgrätzové se cítili být příslušníky toho státu, jehož byli občany²⁰⁷. Avšak podle tohoto tvrzení by Josef Windischgrätz byl až do roku 1944 Němec, protože právě až v roce 1944 se Josef Windischgrätz trvale přestěhoval z Hamburku do Velhartic.

Podle Adolfa Boháčka se k národnosti musí každý subjektivně přihlásit, což Windischgrätzové nikdy neudělali a to, jakým jazykem mluví, je podle Adolfa Boháčka zcela nedostačující důkaz. Stejně tak Adolf Boháček zcela odmítá brát jako důkaz německé národnosti majitelů jejich předky a jejich činy, které činili před desítkami let, nicméně přesto se věnuje reminiscencím na činnost Alfréda a Alfréda Augusta Windischgrätze. U generála Windischgrätze odůvodňuje jeho kroky snahou zachovat zákon a pořádek a poznamenal, že se jeho rozhodnutí nesečkala s pozitivní odezvou ani na rakouské straně. U Alfréda Augusta Windischgrätze připomíná jeho vystupování za rovnoprávnost národů a jeho spolupráci s Františkem Riegerem. Adolf Boháček také zmínil matku windischgrätzovských sourozenců, hraběnku Harrachovou, která podle něj patřila do českého šlechtického rodu²⁰⁸. V tomto případě se Windischgrätzové dostali do nepříjemné situace, vzhledem k tomu, že jejich rodokmen je až příliš známý a není díky tomu příliš složité najít v rámci tohoto rodu osobu a tu využít k demonstraci téměř jakéhokoliv argumentu. Navíc si z působení jakékoliv osoby lze vybrat jen určitou část jejího života a to použít jako důkaz. O generálu Alfrédu Windischgrätzovi nelze tvrdit, že byl striktně protičeský, byl to primárně konzervativní muž, který se snažil udržet rakouskou monarchii v jejích stávajících hranicích, tudíž se nesnažil potlačit pouze povstání v Čechách, ale i v Uhrách, ač tam se mu vojensky nedařilo²⁰⁹. Tato snaha o nalezení „ideálního předka“, jímž se dá dokázat, že Windischgrätzové jsou nebo nejsou protičeští lze vést prakticky donekonečna. Nicméně z hlediska soudu by

---

²⁰⁶ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Veber, 2002, s. 411.

neměly historické reminiscence sloužit jako argument windischgrätzovského naladění, ať už protičeského, či pročeského.

Velmi problematičká je také formulace Zemského národního výboru v Praze, který kladl rovnítko mezi protičeské chování a proněmecké chování a tím fakticky vytvořil dichotomii pročeské versus proněmecké, nicméně jednak se v 19. století začalo národní povědomí teprve utvářet a jednak protičeské ještě nemusí nutně znamenat německé.

Na závěr stížnosti Adolf Boháček upozorňuje, že všichni majitelé jsou cizí státní příslušníci – jednak rakouští a jednak britští. A konfiskace majetku obyvatel Československu spřátelených států podle Boháčka odporuje mezinárodnímu právu²¹⁰. Zde je však potřeba si uvědomit, že Adolf Boháček nezmínil Antoinettu Windischgrätzovou, která se provdala do Maďarska za Ladislava Batthyány-Strattmanna. Maďarsko rozhodně nelze považovat za Československu spřátelený stát. Na druhou stranu, je otázka, zda má vůbec smysl rozebírat státní příslušnost velhartických majitelů, když konfiskační zemědělský dekret prezidenta republiky se vztahoval na osoby německé národnosti bez rozdílu státní příslušnosti. Informaci o státních příslušnostech majitelů Velhartic zmínil Adolf Boháček spíše proto, aby ještě více podtrhl důvody, proč by se zrovna sourozencům Windischgrätzovým majetek konfiskovat neměl. Snažil se tím dokázat, že lidé, kteří před Hitlerem utekli nebo kteří zůstali věrni Rakousku, nemohli být zároveň na straně Hitlera, tudíž by se na ně měla vztahovat výjimka z konfiskačního dekretu. Navíc je zde další problém – šlechtici často cestovali a svá působiště měnili zcela přirozeně, což samozřejmě dosti znemožňuje je zařadit do nějaké národnosti a oni sami takového zařazení leckdy nejsou úplně schopni, protože šlechta je kosmopolitní a cítí se doma na více místech současně²¹¹.

Zemský národní výbor v Praze, jakožto žalovaná strana zaslal svůj odvodní spis, v němž se hájí proti výtkám ohledně konfiskace velhartického velkostatku 5. listopadu 1946. Z hlediska vadnosti řízení si velhartičtí majitelé prostřednictvím advokáta Adolfa Boháčka stěžovali na to, že jim nebyla vyhláška o konfiskaci doručena poštou. V tomto případě Zemský národní výbor uvádí, že když se k němu velhartičtí majitelé odvolávali proti konfiskaci, tak nedoručení vyhlášky nikdy nezmínili, Zemský národní výbor se tím díky tomu nijak nezabýval. Nicméně i kdyby si velhartičtí majitelé stěžovali na nedoručení konfiskační

---

²¹⁰ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 10. května 1946.

²¹¹ Schwarzenberg, Hvižďála, 1997, s. 39-40.

vyhlášky, tak Zemský národní výbor, jak uvádí ve svém odvodním spise, by stejně tuto námitku nebral jako relevantní, protože konfiskační zemědělský dekret č. 12/1945 Sb. má povahu evidenčního správního aktu a tento zákon nepotřebuje ke své platnosti jakýkoliv výrok úřadu. Konfiskační vyhláška je chápána pouze jako konstatování stavu již nastalého²¹². De facto tím Zemský národní výbor upozorňuje velhartické majitele, že neznalost zákona neomlouvá a že díky tomu nemusí být informováni o každém zákonu, který vychází a který se jich týká.

Co se týče vznesení případných námitek, tak na jejich vznesení měli velhartičtí majitelé 15 dní a stejně tak dostali šanci nahlédnout do spisů a na základě toho mohli vznést námitky. Josef Windischgrätz i jeho advokát Josef Boháček do spisů skutečně nahlédli, vznesli námitky, kterými se Zemský národní výbor zabýval, shledal je jako neodůvodněné, proto je zamítl. Důvodů, proč Zemský národní výbor učinil závěr, že windischgrätzovští majitelé Velhartic jsou německé národnosti, je vícero. Jednak po vzniku Československa přijala rodina Windischgrätzů rakouskou státní příslušnost, československou si nechal pouze otec sourozenců windischgrätzových a to proto, že díky tomu pobíral československé zaopatřovací požitky, avšak při sčítání lidu se hlásil k německé národnosti, stejně jako zbývající členové rodiny, kteří svou německou národnost nikdy nezměnili, protože k ní „...jasně patřily svým rodem a vychováním a ke které se hlásily celý svůj život.“²¹³. Zemský národní výbor v tomto případě rozebírá zejména státní příslušnost Windischgrätzů, avšak ta není z hlediska konfiskace vůbec podstatná. Navíc se úřady opírají o velmi nejistou argumentaci. Jednak zde dovozují národnost rodiny na základě jednoho jejího člena a navíc zde pouze tvrdí, že se Windischgrätzové hlásili k německé národnosti celý svůj život, protože k této národnosti patří celý jejich rod i jejich výchova toto prokazuje. Toto je zcela nepodložené tvrzení. Zemský národní výbor v tomto případě zcela bez jakéhokoliv šetření a tudíž bez jakýchkoliv důkazů odvažuje národnost rodiny a celého rodu. Nicméně i kdyby toto šetření provedl, jednalo by se o velmi náročnou problematiku, která je navíc pro konfiskační zemědělský dekret zcela nepodstatná, protože pro něj bylo důležité sčítání lidu.

Hlavními argumenty Zemského národního výboru v Praze proti Josefu Windischgrätzovi bylo jeho působení v německém Hamburku a jeho obcovací (a zároveň i mateřský) německý jazyk²¹⁴. Úřad tím de facto dovozuje, že Windischgrätz by se přihlásil

---

²¹² NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text odvodního spisu Zemského národního výboru v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 5. listopadu 1946.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž.

k německé národnosti, pokud by byl sčítán v Československu, protože se zde určovala národnost na základě obcovacího jazyka.

Úřad se také vyjádřil k faktu, na který upozornil už Adolf Boháček ve stížnosti proti konfiskaci, tedy že pokud jsou nějaké pochybnosti, zda konfiskovat majetek, či nikoliv, je v takovém případě lepší majiteli majetek ponechat, protože jinak hrozí, že budou výrazně omezována práva jednotlivce. Zemský národní výbor k tomu uvádí, že konfiskační zemědělský dekret zabavuje majetek naprosto všem Němcům, aby tak zbavil národ zbytků rakousko-uherských feudálních domén²¹⁵. V tomto případě Zemský národní výbor v Praze využívá k argumentaci dobu, která není pro konfiskační zemědělský dekret relevantní, nicméně tím zároveň tento úřad naznačuje své skutečné záměry, tedy definitivně se vypořádat se šlechtickým majetkem a tím pádem se šlechtou jako takovou.

Co se týče rakouské národnosti, tak ani tento argument neshledal Zemský národní výbor v Praze jako opodstatněný. Jednak kvůli tomu, že se windischgrätzovští majitelé Velhartic odvolávají na oběžník ministerstva vnitra, které tak jako tak podřízen dekretům prezidenta republiky a jedná se tedy v jeho případě o omyl. I kdyby podřízen dekretu nebyl, tak tento oběžník je vnitroinstitucionální dokument, který není určen veřejnosti, proto se na něj nemůže nikdo takto oficiálně odvolávat. Zemský národní výbor tedy označil windischgrätzovské majitele Velhartic za osoby německé národnosti, přičemž tento fakt odůvodnil tím, že se jedná o věc všeobecně známou a tedy nespornou²¹⁶. V tomto případě se Zemský národní výbor v Praze odvolal na vládní nařízení č. 8/1928 Sb., konkrétně na §48 odstavec 1, kde je psáno: „Skutečnosti všeobecně známé nebo známé úřadu z jeho vlastní úřední činnosti, jakož i skutečnosti, pro jejichž existenci stanoví zákon právní domněnku, nepotřebují důkazu.“²¹⁷ Zemské národní výbory využívaly odůvodnění, že se jedná o všeobecně známou skutečnost poměrně často – např. i v případě knížat z Lichtenštejnu, kteří se odvolávali na své švýcarské občanství a odmítali konfiskaci na základě „obvinění“ z německé národnosti²¹⁸. Díky této právní klíčce nemusely úřady nijak dokládat národnost majitelů příslušných velkostatků, naopak důkazní břemeno bylo tentokrát přeneseno na velkostatkáře, kteří museli dokazovat, že nejsou německé národnosti.

---

²¹⁵ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text odvodního spisu Zemského národního výboru v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 5. listopadu 1946.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Vládní nařízení č. 8/1928 Sb. § 72, odst. 1 ze dne 13. ledna 1928 o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správním řízení). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=4531&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

²¹⁸ Horčíčka, 2011, s. 283.

Na základě výše uvedených argumentů uzavírá Zemský národní výbor v Praze svůj odvodní spis s doporučením zamítnout stížnost majitelů Velhartic proti konfiskaci jako bezdůvodnou²¹⁹.

Poslední, který se k případu konfiskace Velhartic vyjádřil, byl Národní pozemkový fond v Praze, který měl spravovat konfiskované německé (a maďarské) majetky před tím, než budou předány novým majitelům. Tohoto úřadu se tedy případ windischgrätzovských majitelů Velhartic také týkal. Stanovisko Národního pozemkového fondu však do značné míry kopíruje stanovisko, které vyjádřil Zemský národní výbor v Praze. Tedy že konfiskační řízení nevykazovalo žádné vady, že konfiskační vyhláška nemůže být nikomu doručována poštou, protože díky tomu by pak konfiskační řízení zabralo neúměrně dlouhou dobu, což odporuje prezidentskému dekretu, v jehož samotném názvu je uvedeno, že se jedná o urychlené konání. Navíc Národní pozemkový fond tvrdí, že prezidentský dekret je zvláštní právní dokument, na který tak nelze bezvýhradně aplikovat veškeré zásady správního řízení. Pokud by Národní pozemkový úřad kontaktoval bývalé velhartické majitele, je to pouze kvůli doplnění případných chybějících informací k lepšímu prozkoumání skutkové podstaty věci, do té doby nevidí Národní pozemkový fond důvod bývalé majitele kontaktovat. Pokud se ke konfiskačnímu řízení chtějí vyjádřit, musí úřad kontaktovat oni sami²²⁰. Národní pozemkový úřad jednoznačně upřednostňuje co nejrychlejší provedení konfiskace, ideálně bez nutnosti jakéhokoliv případného odvolání majitelů. Ačkoliv údaj o urychleném rozdělení konfiskovaného majetku stojí přímo v samotném názvu konfiskačního dekretu, tak na druhou stranu nelze dávat přednost snaze o urychlené vyřízení úřední záležitosti před snahou o spravedlnost.

Národní pozemkový fond si však velmi pozorně všiml, že velhartičtí majitelé neustále upozorňují na svou státní příslušnost, nicméně nikde nijak zřetelně nepopírají svou národnost. Národní pozemkový fond v této souvislosti tvrdí, že Windischgrätzové jsou německé národnosti a ta je nesporná, tudíž není potřeba v této věci provádět jakékoliv šetření. Stejně tak odvolání se na výnos ministerstva vnitra o tom, že rakouským státním příslušníkům se majetek konfiskovat nemá, není pro Národní pozemkový fond relevantní, protože je v rozporu se zemědělským konfiskačním dekretem, proto nemá být brán tento výnos v potaz²²¹.

---

²¹⁹ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text odvodního spisu Zemského národního výboru v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 5. listopadu 1946.

²²⁰ Tamtéž – text odvodního spisu Národního pozemkového fondu v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 9. listopadu 1946.

²²¹ Tamtéž.

Národní pozemkový fond však šel ve svých myšlenkách dále a zamyslel se nad tím, zda se případně na majitele Velhartic nevztahuje výjimka z konfiskačního zemědělského dekretu, tedy, že se konfiskace nevztahuje na osoby německé (nebo maďarské) národnosti, které se aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti a osvobození Československa²²². Národní pozemkový fond v této větě zdůrazňuje onen aktivní boj a chápe jej jako fyzický boj se zbraní v ruce, což pro tento úřad v praxi znamená, že daná osoba musela bojovat v československé armádě nebo v nějaké ilegální či partyzánské skupině, popřípadě musela aktivně vystupovat proti německé Říši. Toto však podle Národního pozemkového fondu velhartičtí majitelé nedělali, ti pouze nacistické úřady jen trpěli, ale nijak proti nim nebojovali, proto nemohou uplatňovat výjimku z konfiskace. Sečteno a podtrženo, Národní pozemkový fond konstatoval, že by měla být stížnost Windischgrätzových pro neodůvodněnost zamítnuta²²³.

Avšak před tím, než došlo k hlavnímu líčení ve věci konfiskace Velhartic, sešli se soudci Nejvyššího správního soudu v Praze ke své první poradě. Pravděpodobně se tato porada konala roku 1947, z dalších dokumentů vyplývá, že se pravděpodobně jedná o 28. březen 1947.

V tomto návrhu nálezu je hned v hlavičce uvedeno, že naříkané rozhodnutí se ruší²²⁴, tedy jinými slovy, že se ruší rozhodnutí o konfiskaci Velhartic. V dokumentu se uvádí, že sice Josef Windischgrätz neměl při své stížnosti adresované Zemskému národnímu výboru k dispozici plné moci všech majitelů, nicméně dle Nejvyššího správního soudu bylo zřejmé, že podává stížnost za všechny majitele Velhartic a Zemský národní výbor měl Josefu Windischgrätzovi udat lhůtu, během níž měl plné moci dodat. Avšak tím, že toto žalovaný úřad neudělal, stala se tím v jeho úředním jednání chyba, která způsobila, že velhartičtí spolumajitelé byli vyloučeni z účasti na dalším řízení²²⁵.

Soudci Nejvyššího správního soudu se také své poradě usnesli, že ty argumenty, které uvedl Zemský národní výbor v Praze jako odůvodnění německé národnosti Josefa Windischgrätze a potažmo všech jeho 5 sourozenců, nepostačují k tomu, aby byl velhartický velkostatek zkonfiskován, protože v prezidentském dekretu číslo 12 je jasně dáno,

---

²²² Kuklík, 2002, s. 448.

²²³ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text odvodního spisu Národního pozemkového fondu v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice z 9. listopadu 1946.

²²⁴ Tamtéž – text návrhu nálezu Nejvyššího správního soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice datovaném rokem 1947.

²²⁵ Tamtéž.

koho lze považovat za osobu německé národnosti a nelze tudíž využívat jakékoliv jiné charakteristiky než ty, které jsou v dekretu skutečně uvedeny. Nejvyšší správní soud v Praze nepřipustil posuzovat národnost podle mateřského (nebo obcovacího) jazyka, podle jejich předků nebo podle rodiny, proto Nejvyšší správní soud navrhl zrušení žalovaného rozhodnutí²²⁶.

Pokud by byl rozsudek vydán ihned po této poradě, musela by se konfiskace prošetřit. Jenže soudy byly po konci okupace zavaleny různými soudními řízeními a soudní jednání ve věci velhartické konfiskace se konalo až 3. prosince 1948, během něhož byly vyslechnuty všechny zainteresované strany. Poté se soudci odebrali k další poradě s tím, že rozsudek bude vydán písemně. V protokolu z této porady bohužel chybí patrně několik prvních stran. Díky tomu nám chybí odpověď na tu nejzásadnější odpověď celé velhartické konfiskace. Tou je otázka národnosti velhartických majitelů. Nemáme tedy informace o tom, jak debata nad touto problematikou probíhala a jak dopadlo hlasování soudců.

Až ze zbývajících stránek zápisu porady se dozvídáme, že jeden ze členů senátu, JUDr. Pilík, konstatoval, že konfiskační vyhlášce skutečně chybí poučení o opravných prostředcích a že by tam mělo být. Co se týče nedoručení plných mocí zbývajících spolumajitelů, tak u tohoto bodu doktor Pilík upozornil, že konfiskační vyhláška byla vydána pro pět spoluvlastníků (bez Antoinetty Batthyány-Strattmannové), tudíž odvolání, které proti této vyhlášce podal Josef Windischgrätz, se týkalo jen pěti spolumajitelů, nicméně fakt, že Josef Windischgrätz nedodal plné moci svých sourozenců, v nichž jej pověřují jednáním před soudem, byla opravdu chyba ze strany Josefa Windischgrätze. Podle soudce Pilíka musí být žádost o vynětí z konfiskace na tomto základě považována za bezpředmětnou, tudíž je potřeba ji brát pouze jako žádost o zrušení konfiskace na 1/6 velhartického velkostatku, tedy na části velkostatku, která patřila Josefu Windischgrätzovi. S názorem soudce Pilíka souhlasil i soudce JUDr. Zetka. S tímto názorem souhlasil ještě jeden ze soudců, protože hlasování skončilo 3:2 ve prospěch návrhu soudce Pilíka, tedy že řízení ze strany Zemského národního výboru bylo vadné, pokud rozhodovalo o všech majitelích velkostatku, ačkoliv ještě nemělo všechny jejich plné moci²²⁷.

Dále se debatovalo o tom, zda se na Josefa Windischgrätze vztahuje výjimka z konfiskačního dekretu, neboli zda se Josef Windischgrätz za druhé světové války choval

---

²²⁶ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text návrhu nálezu Nejvyššího správního soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice datovaném rokem 1947.

²²⁷ Tamtéž – průběh porady a hlasování soudního senátu Nejvyššího správního soudu v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 3. prosince 1948.

loajálně k Československu. K tomuto bodu podotkl předseda senátu, že žalovaný úřad neměl posuzovat, zda jsou, nebo nejsou splněny podmínky výjimky, protože k tomuto posuzování mu nikdo žádný podnět nedal. S tím souhlasili i další dva soudci – Köcher a Zetka. Soudce Pilík poznamenal, že věc lze vykládat dvojím způsobem – buď žalovaný úřad rozhodoval o výjimce, o které neměl právo rozhodovat nebo se jen snažil odůvodnit stanovisko první instance, tedy Okresního národního výboru v Sušici. Po této rozpravě dospěl senát jednomyslně k závěru, že žalovaný úřad, pokud rozhodoval o výjimce, byl k tomu nepřislusný a rozhodnutí žalovaného úřadu tedy zrušil. Nato byla porada odročena na neurčito²²⁸.

Další porada se konala 23. dubna 1949. Při této poradě byl i vyhotoven soudní verdikt. Soudce Pilík konstatoval, že stěžovatelé upozorňovali, že nebyli poučeni o opravných prostředcích a že jim nebyla vyhláška písemně doručena. Načež se soudce Pilík v této otázce ztotožnil s názorem Zemského národního výboru, že vyhláška nabyla právní moci jejím vyvěšením, což je ze zákona postačující. Nicméně hlas soudce Pilíka a jeho názorového spojence Köchera byl přehlasován v poměru 3:2 a tudíž rozhodnutí Zemského národního výboru bylo zrušeno²²⁹.

Poté soudci uvažovali, zda se na stěžovatele nevztahuje výjimka z konfiskačního dekretu. Soudce Köcher a Pilík opět zkonstatovali, že Zemský národní výbor neměl oprávnění rozhodovat o tom, zda Josef Windischgrätz a další spolumajitelé splňují podmínky konfiskace. Bohužel nevíme, jak dál porada probíhala, protože opět patrně chybí několik listů záznamu porady a ve spise se objevuje až list poslední, v němž je psáno, že návrh na zamítnutí stížnosti (je tím myšlena stížnost Josefa Windischgrätze na Zemský národní výbor – pozn. autorky), byl jednohlasně schválen²³⁰.

V rozsudku stojí, že žalovaný úřad rozhodoval pouze o Josefu Windischgrätzovi. Protože samotný Josef Windischgrätz se zpočátku vyjadřoval jen o sobě, ale v podání z 31. ledna 1946 už uvádí i své sourozence. Na toto měl žalovaný úřad reagovat tím, že měl dát Josefu Windischgrätzovi lhůtu, během níž by formální nedostatek odstranil. Nicméně protože to úřad neudělal (ačkoliv to udělat měl), rozhodoval tím pouze o Josefu Windischgrätzovi²³¹.

---

²²⁸ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – průběh porady a hlasování soudního senátu Nejvyššího správního soudu v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 3. prosince 1948.

²²⁹ Tamtéž – text návrhu nálezu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 23. dubna 1949.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž.

Dalším problémem byla národnost Josefa Windischgrätze. O té skutečně mohl rozhodovat Okresní národní výbor v Sušici, jakožto první instance, nicméně o odvolání a případně o sporných případech mělo podle §1, odst. 3 konfiskačního zemědělského dekretu rozhodnout ministerstvo zemědělství v součinnosti s ministerstvem vnitra. Proto Nejvyšší správní soud oznamuje, že díky tomuto pochybení žalovaného úřadu je třeba jeho rozhodnutí zrušit²³².

Co se týče Windischgrätzovy výtky na nedoručení konfiskační vyhlášky zbývajícím pěti spolumajitelům a nepoučení o opravných prostředcích, tak Nejvyšší správní soud konstatoval, že konfiskační vyhláška byl správní akt, jehož výrok není žádným interním výrokem, ale platným rozhodnutím, proto není potřeba jej jakkoliv doručovat písemně. Stížnost Josefa Windischgrätze proti konfiskační vyhlášce zamítl soud jako bezdůvodnou, protože ve svých stížnostech Josef Windischgrätz nikdy nezmiňoval nedoručení konfiskační vyhlášky a ani si nestěžoval na nepoučení o opravných prostředcích. Ty zmiňoval až při podání žaloby k Nejvyššímu správnímu soudu, ale žalovaný úřad o nich neměl šanci rozhodnout, protože mu stěžovatel ani nezavdal důvod o těchto stížnostech uvažovat²³³.

Co se týče německé národnosti, tak zde Nejvyšší správní soud upozorňuje, že Josef Windischgrätz vždy kladl důraz na to, že je rakouský státní příslušník, avšak konfiskační dekret se zabývá pouze národností bez ohledu na státní příslušnost. A k té se Josef Windischgrätz ve svých stížnostech nevyjádřil. Na dopadu konfiskačního dekretu nezmění nic ani oběžníky ministerstev, na které se Josef Windischgrätz odvolává. Konfiskaci dle Nejvyššího správního soudu nezvrátí ani fakt, že Josef Windischgrätz tvrdí, že se proti Československu nijak neprovinil, protože konfiskační dekret měl konfiskovat majetek všech Němců bez rozdílu toho, zda se proti Československé republice a jejímu národu provinili, či ne²³⁴.

K problematice národnosti se vyjádřil soud ještě jednou, kdy upozorňuje, že německý národ je nutné pro potřeby konfiskačního dekretu chápat jako: „... souhrn osob, k němuž patří bez ohledu na státní příslušnost a bydliště všechny osoby, spojené stejnou kmenovou příslušností, a jehož středisko tkví v Německu a v Rakousku, a konečně že otázku, zda se nějaká osoba stala Němcem, dlužno řešiti podle toho, zda se tato osoba podle svého cítění, projevivšího se různými vnějšími znaky jejího celého způsobu života, hlásila k sounáležitosti s ostatními

---

²³² NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text rozsudku ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 23. dubna 1949.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

členy národa německého.“²³⁵ Co si pod touto definicí představit rozvádí rozsudek dále tím, že se jedná primárně o používání německého jazyka. Ne však jako nutného dorozumivacího prostředku, ale jako jazyka, kterým člověk demonstruje nějaké vnitřní cítění a sounáležitost k určité skupině obyvatel. Dalšími znaky, které rozsudek uvádí, jsou např. navštěvování německých škol, němečtí rodiče, účast v německém veřejném životě, četba a odebírání německých knih a časopisů, společenský styk s osobami německé národnosti apod. Jak soud dále podotýká, Josef Windischgrätz vykazuje několik takovýchto objektivních znaků osoby německé národnosti – mluví německy, byl v Německu ekonomicky činný a jeho rod je německý. Tuto poslední výtku neumenší dle soudu ani fakt, že matka Josefa Windischgrätze pocházela z české šlechty a vychovávala jej v českém duchu²³⁶. Podle čeho však byl určen původ Windischgrätzovy matky v české šlechtě a podle čeho bylo určeno, že její výchova byla v českém duchu, to se však nedozvídáme. Stejně tak se nedozvídáme, co si máme přesně pod výchovou „v českém duchu“ představit a podle čeho byl přesně určen německý původ Windischgrätzova rodu.

Josefu Windischgrätzovi nepomohlo ani jeho upozornění, že pokud bude konfiskační dekret platit i na Rakušany a Angličany, tedy občany spřátelených zemí, je to v rozporu s mezinárodním právem. Na tuto výtku totiž Nejvyšší správní soud opáčil, že konfiskační dekret prezidenta republiky, obzvláště jeho první paragraf je tak kategorický, že je dle soudu evidentní, že úmyslem zákonodárce bylo, aby konfiskace proběhla podle tohoto dekretu, jakožto vnitrostátní normy a bez zřetele k mezinárodním hlediskům²³⁷. Zde soud fakticky naznačil, že konfiskační dekret mohl být v rozporu s mezinárodním právem, protože se autor tohoto dekretu na mezinárodní právo vůbec neohlížel.

Na základě výše uvedených argumentů Nejvyšší správní soud rozhodl, že se stížnost Josefa Windischgrätze zamítá²³⁸. Tento zamítavý rozsudek padl 23. dubna 1949. Definitivním verdiktem soudu tedy byl závěr, že pokud Zemský národní výbor v Praze odmítl rozhodnout o konfiskaci majetku sourozenců Josefa Windischgrätze, tak toto rozhodnutí Nejvyšší správní soud ruší, protože Zemský národní výbor v Praze si totiž měl nejprve vyžádat plné moci zbývajících majitelů, resp. měl dát stěžovatelům lhůtu na odstranění formálních chyb, teprve poté měl možnost rozhodovat. Nejvyšší správní soud tedy nyní rozhodoval pouze o Josefu

---

²³⁵ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text rozsudku ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 23. dubna 1949.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

Windischgrätzovi, jehož podanou stížnost zamítl, protože se na něj vztahuje definice osoby německé národnosti.

Než však byl písemně vyhotoven rozsudek Nejvyššího správního soudu, trvalo to ještě několik měsíců, definitivní verdikt soudu se tedy Adolf Boháček, jakožto advokát žalující strany dozvěděl až na konci července 1949²³⁹. Windischgrätz však do poslední chvíle doufal, že alespoň část Velhartic získá zpět, jednak protože do rekonstrukce Velhartic investoval nemalé prostředky a ještě zbývalo mnoho plánů, které čekaly na svou realizaci a jednak také proto, že měl k Velharticím citový vztah. Windischgrätz svůj vztah k velhartickému hradu a zámku popsal ve svém emotivním dopise, který odeslal na Místní národní výbor ve Velharticích: „Těšil jsem se na to, že z městečka bude krásné výletní, zahradní město s upravenými cestami, vysázenými stromy, kterému by dominoval starobylý hrad spolu s překrásným kostelem a památným hřbitůvkem (...). Nemohu se tudíž, při nejlepší vůli zřící svého a svých sourozenců majetku, poněvadž jej mám nesmírně rád.“²⁴⁰. Windischgrätz v dopise také nabízí Místnímu národnímu výboru dohodu – počítá s tím, že po vyhraném soudním řízení, kdy Velhartice připadnou zpět Windischgrätzům, si Josef Windischgrätz ponechá jen 3 místnosti v zámku, v nichž bude bydlet a zbytek hradu a zámku zpřístupní, přičemž bude ale zároveň platit všechny opravy a rekonstrukce, které se budou na této historické památce provádět²⁴¹. Windischgrätz netušil, že v době, kdy tento dopis psal, bylo už rozhodnuto v jeho neprospěch a velhartický hrad a zámek byly přiděleny Klubu československých turistů (pozdější Československé obci sokolské)²⁴². Je otázka, nakolik si v tomto případě Windischgrätz uvědomoval, že současný politický systém, v němž v Československu žil, rozhodně není nakloněn předávání poměrně velkých majetků do rukou soukromých osob, navíc šlechticů německy mluvících.

Zamítavým soudním rozsudkem se stížnost pěti windischgrätzovských majitelů Velhartic (tedy bez Josefa Windischgrätze), tedy těch, u nichž na počátku chyběla plná moc, fakticky vrátila první instanci, což byl v tomto případě Okresní národní výbor v Sušici, který o ní měl znovu rozhodnout. Ten nijak zvlášť své nové rozhodnutí neodůvodňoval. Ani nemusel. Jen konstatoval, že vlastníci Velhartic jsou německé národnosti, stejně jako jejich bratr Josef, a uplatnění výjimky z konfiskačního dekretu si ve své stížnosti nenárokovali, to znamená, že netvrdili, že se aktivně zasloužili o zachování celistvosti Československa.

---

²³⁹ NA, f. NSS, sign. 252/46 Windischgrätz – písemný verdikt soudu z července 1949.

²⁴⁰ NA, f. KČsT, sign. Velhartice 1948-1949 – dopis Josefa Windischgrätze Místnímu národnímu výboru ve Velharticích ze 14. července 1949.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Archiv Pozemkového úřadu v Klatovech, f. Velhartice.

A protože si vlastníci Velhartic tuto výjimku nenárokovali, neměl o ní Okresní národní výbor ani rozhodovat. Okresní národní výbor pouze připustil, že pokud by Krajský národní výbor v Plzni (Zemský národní výbor v Praze byl v té době už zrušen a jeho agendu převzaly krajské národní výbory – pozn. autorky) chtěl tuto výjimku u vlastníků Velhartic přezkoumávat, pak Okresní národní výbor prohlašuje, že se jedná o případ pochybný, tudíž jej podle §1, odst. 3 dekretu prezidenta č. 12/1945 Sb. nesmí rozhodnout on, ale Krajský národní výbor²⁴³. Nicméně na konfiskaci Velhartic se už nic neměnilo.

Windischgrätz však nebyl jediný šlechtic-velkostatkář, pro něhož únorová změna režimu znamenala i změnu rozsudku u Nejvyššího správního soudu v Praze. Velmi podobnou stížnost, jakou podali sourozenci Windischgrätzovi, podala i knížata z Lichtenštejnu. Mezi soudci, kteří tento případ soudili, byl i JUDr. Pilík, který soudil i případ velhartického velkostatku. Byl to právě Dr. Pilík, který v roce 1946 doporučoval konfiskaci zrušit, nicméně rozhodnutí soudu přišlo v roce 1951. Dr. Pilík poté své výtky proti konfiskaci stáhl a během porady bylo rozhodnuto stížnost Lichtenštejnů zamítnout²⁴⁴.

Stejně jako knížata z Lichtenštejnu i sourozenci Windischgrätzovi tedy svůj boj o navrácení majetku u Nejvyššího správního soudu v Praze prohráli. Josef Windischgrätz se však rozhodl, že v Československu zůstane, ačkoliv jej Československo připravilo o jeho oblíbené Velhartice. A to navzdory tomu, že se zde dostali v únoru 1948 k moci komunisté a Windischgrätz musel alespoň tušit, že za dané situace je zrušení konfiskace věc zcela nereálná. Windischgrätz ihned po konfiskaci Velhartic přesídlil ke svému známému Klementu hraběti Korff-Schmising Kerssenbrockovi do nedalekých Klatov a živil se vyučováním anglického jazyka²⁴⁵.

Na tomto místě stojí za povšimnutí, jak se Windischgrätzovi po druhé světové válce zcela proměnily sociální kontakty. Za války se stýkal zejména se svými bezprostředními sousedy, kterými byli primárně německy hovořící šlechtici, přičemž většina z nich měla poměrně komplikovanou pověst. Jediným, kdo z těchto válečných kontaktů vystupuje, je právě Klement Kerssenbrock, který sice byl německy mluvícím šlechticem, ale zároveň podepsal třetí šlechtické prohlášení věrnosti republice v září 1939²⁴⁶. Po konci okupace Československa se však Windischgrätzovy kontakty proměnily, a objevují se kontakty s Čechy, s nimiž se Windischgrätz během okupace příliš nestýkal. Také se po konci okupace

---

²⁴³ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – dopis z 8. června 1950 Okresního národního výboru Krajskému národnímu výboru v Plzni ohledně případné pochybnosti případu konfiskace Velhartic.

²⁴⁴ Horčíčka, 2011, s. 285-286.

²⁴⁵ Přepsané vzpomínky architekta Karla Houry.

²⁴⁶ Hazdra, 2015, s. 244.

Windischgrätz stýkal s lidmi, jejichž pověst nebyla zdaleka tak složitá jako pověst oněch šlechtických velkostatkářů ze sousedních velkostatků.

Windischgrätzovy kontakty s Klementem Kerssenbrockem pokračovaly i po válce, kdy se Windischgrätz přestěhoval do Kerssenbrockovy vily a v níž kromě něj bydlel po roce 1945 i Jindřich Schlik²⁴⁷. Ten v té době působil jako armádní důstojník československé armády²⁴⁸, byl také jedním ze signatářů třetího prohlášení šlechty na podporu země a národa ze září 1939²⁴⁹, později za druhé světové války spolupracoval s partyzány²⁵⁰. V Klatovech se také Windischgrätz setkával s doktorem Melanem a s bývalým ministrem národní obrany Františkem Machníkem²⁵¹, který byl v roce 1944 odsouzen k trestu smrti za velezradu, tomuto rozsudku unikl jen velkou náhodou²⁵².

Windischgrätz po válce už podruhé v životě ztratil svůj sociální status. Poprvé tuto situaci zažil po první světové válce, kdy se z války vracel bez šlechtického titulu a jakýchkoliv privilegií, která by mu titul mohl nabízet. Windischgrätz, ač měl slavné jméno, byl jen další z mnoha vojáků vracejících se z války a ač později vystudovaný právník, hledání zaměstnání ve válkou zničené zemi rozhodně nebylo snadné. Nyní, po druhé světové válce, prohraném soudu o navrácení zkonfiskovaného majetku a po komunistickém puči v Československu byl Windischgrätz nejen muž bez šlechtického titulu ale také zcela nemajetný, navíc mezi lidmi, jejichž jazyku téměř nerozuměl a kde většina jeho známých už byla za hranicemi.

Windischgrätzovi tak v této situaci chyběl jakýkoliv ekonomický kapitál, nicméně do značné míry mu chyběl i sociální kapitál. Mohl využít jen svůj kulturní kapitál, proto učil cizí jazyky. Přesto Československo neopouštěl. Je možné, že Windischgrätz naivně doufal, že mu k velhartickému hradu a zámku bude umožněn přístup přesně v tom samém duchu, jak se vyjádřil ve svém emotivním dopise směřovaném na Místní národní výbor ve Velharticích v červenci 1949. Navíc se Windischgrätz neměl kam vracet, od přelomu 30. a 40. let se permanentně snažil vytvořit si svůj nový domov právě na Velharticích. Nicméně ani tento sen se Windischgrätzovi nesplnil. Roku 1950 mu totiž nebyl povolen pobyt na území Československa²⁵³, Windischgrätz měl konkrétně nařizeno opustit Československo

---

²⁴⁷ SOkA Klatovy, f. ONV Klatovy, k. 4, i. č. 244 – přihláška k pobytu do Riegrovy ulice.

²⁴⁸ Votýpka, 1995, s. 141.

²⁴⁹ Hazdra, 2015, s. 244.

²⁵⁰ Vaculík, 2004, s. 31.

²⁵¹ Kopecký, 2014, s. 46.

²⁵² Schelle, Tauchen, 2017, s. 386.

²⁵³ SOkA Klatovy, f. MNV Velhartice, k. Dodatky 3 – úřední list odeslaný z Okresního velitelství národní bezpečnosti v Klatovech adresovaný Okresnímu velitelství národní bezpečnosti v Sušici ze dne 1. srpna 1949.

do konce června 1950²⁵⁴, protože ale ještě musel dořešit některé záležitosti týkající se Velhartic²⁵⁵, tak svůj odjezd u úřadů posunul až na konec roku 1950. Existují informace o tom, že Windischgrätz si ze zámku mohl odvézt poměrně velké množství svých věcí, tedy neměl v tomto směru žádné omezení, na rozdíl od odsunutých sudetských Němců. Údajně si Josef Windischgrätz mohl vzít veškerý majetek s sebou do Rakouska, z čehož byl prý překvapen a velmi si toho vážil²⁵⁶. Pamětníci si v této souvislosti vzpomínají na několik vagonů osobních věcí, které si s sebou Windischgrätz odvezl²⁵⁷.

Před svým definitivním odjezdem z Československa se Josef Windischgrätz podepsal do knihy hostů Klementa Kerssenbrocka, v jehož klatovské vile pobýval od 29. prosince 1946 až do 3. prosince 1950. Windischgrätz do této knihy při svém odjezdu napsal: „Tausend Dank für die liebe Gastfreundschaft und für die stille Zeit, die wir trotz allem zusammen verbracht haben!“²⁵⁸

Podle údajů československého ministerstva vnitra pobýval v 50. letech Josef Windischgrätz nejprve v Bavorsku, kde kolem sebe shromažďoval mladé vystěhovalé Němce, s jejichž pomocí se snažil navázat ilegální spojení s lidmi žijícími v Československu²⁵⁹. Není však jasné, s kým se chtěl Josef Windischgrätz spojit, případně zda se mu toto spojení podařilo. Ministerstvo vnitra pouze upozorňovalo, že tato Windischgrätzova činnost byla namířena proti Československé republice²⁶⁰. Je však otázka, zda by Windischgrätz skutečně chtěl a měl zájem o protistátní činnost, pravděpodobně jen chtěl zůstat v kontaktu s některými přáteli, kteří zůstali v Československu.

Pokud však Josef Windischgrätz pobýval v Západním Německu, tak tu rozhodně nepobýval příliš dlouho, protože 10. června 1953 se v rakouské Vídni oženil. Vzal si za ženu

---

²⁵⁴ NA, f. MZ II, IX. odbor/A, složka Na 187 (Win-Wit) (nezpracováno) – dopis Krajského národního výboru Národní kulturní komisi ohledně vydaných svršků Josefa Windischgrätze a také ohledně zajištěných knih a obrazů z 21. června 1950.

²⁵⁵ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – dopis Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství adresovaný Krajskému národnímu výboru v Plzni týkající se vydání věcí z hradu Velhartice ze dne 24. března 1950; viz také: NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – opis dopisu konsulárního oddělení rakouského ministerstva zahraničních věcí adresovaný Národnímu pozemkovému fondu v Praze žádající vydání zabavených svršků Josefu Windischgrätzovi ze dne 6. prosince 1949

²⁵⁶ ABS, f. Akce R – Majetkové nároky rakouských občanů vůči ČSR – zpráva Okresního oddělení ministerstva vnitra v Klatovech adresovaná Krajské správě ministerstva vnitra v rámci akce „R“ ze dne 17. ledna 1957.

²⁵⁷ Vzpomínky p. Hosnedla; vzpomínky pí. Fexové.

²⁵⁸ Volně přeloženo: Tisíce díky za vřelou pohostinnost a za klidný čas, který jsme spolu navzdory všemu strávili! (překlad autorka); kniha hostů Klementa Kerssenbrocka.

²⁵⁹ ABS, f. Akce R – Majetkové nároky rakouských občanů vůči ČSR – spis ministerstva vnitra týkající k žádosti náhrady za zkonfiskované majetky některých členů windischgrätzovského rodu ze dne 4. června 1957.

²⁶⁰ Tamtéž.

o necelé tři roky mladší hraběnkou Helene Orsichovou de Slavetich²⁶¹, pro kterou toto bylo v pořadí již třetí manželství²⁶². Svým odchodem z Československa započal Windischgrätz novou etapu svého života. Ve svých 55 letech začínal novou kariéru, přičemž využil svého právnického vzdělání a našel si zaměstnání jako právník v tehdejší Länderbank. Když odešel do důchodu, zabýval se zejména historií svého rodu, avšak stále si vyčítal, že velhartické panství původně neprodal, jak mu radil jeho bratr²⁶³.

V tuto chvíli by se zdálo, že beznáhradná konfiskace byla zcela uzavřená a nic ji nemohlo změnit. Opak je však pravdou. Československý stát se rozhodl na konci 40. let odškodnit některé cizí státní příslušníky, jimž zkonfiskoval majetek. Nicméně tímto krokem Československo de facto přiznalo, že beznáhradná konfiskace nebyla v pořádku podle mezinárodního práva. Nejrychleji byly zaplacený náhrady za tu část Velhartic, která nepatřila rakouským státním příslušníkům. Nejrychleji byly proplaceny nároky Marie a Matildy Windischgrätzových (tedy britských státních příslušnic), které řešila Dohoda mezi Československou republikou a Velkou Británií a Severním Irskem z 28. září 1949 o náhradě za britský majetek²⁶⁴, čímž se britští státní příslušníci zavázali v budoucnu si již nikdy své majetky či náhradu za něj nenárokovat, protože touto smlouvou se považovaly veškeré závazky za vypořádané²⁶⁵. Nároky maďarské státní příslušnice Antoinetty Batthyány-Strattmannové vyřešil tzv. Štrbský protokol, neboli Protokol mezi Československou republikou a Maďarskou republikou o konečné úpravě některých nerozřešených finančních a hospodářských otázek ze dne 25. července 1949²⁶⁶. Zbývající majitelé Velhartic (rakouští státní příslušníci) si museli na odškodnění poměrně dlouhou dobu počkat. Byli odškodněni až v 70. letech 20. století smlouvou o československo-rakouském vyrovnání sepsaném mezi těmito zeměmi.

Československo-rakouské vyrovnání se výrazně pozdrželo kvůli tzv. Akci „R“. Akce „R“ byla akce tehdejší Státní bezpečnosti, kdy byly prověřovány žádosti rakouských státních občanů o finanční náhradu za majetek, který zanechali v Československu v důsledku

---

²⁶¹ Stekl, Wakounig, 1992, s. 292.

²⁶² Pouzar, 1999, s. 455.

²⁶³ Vzpomínky p. Windischgrätze.

²⁶⁴ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – návrh dopisu ministerstva zemědělství Krajskému národnímu výboru v Plzni přibližně z května 1950 popisující, v jakém stavu se momentálně nachází vyřizování stížnosti Josefa Windischgrätze na konfiskaci Velhartic.

²⁶⁵ Kuklík, 2007, s. 288.

²⁶⁶ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – dopis ministerstva zemědělství Krajskému národnímu výboru v Plzni ze 4. prosince 1949 ohledně dalšího postupu ve věci stížnosti majitelů Velhartic na konfiskaci.

konfiskace nebo znárodnění po roce 1945. Tehdejší ministerstvo vnitra v rámci této akce mělo za úkol shromažďovat informace, které měly majetkové nároky rakouských žadatelů vyvracet. Při shromažďování dokumentů a informací se přišlo např. na členy gestapa a spolupracovníky jiných nacistických organizací. Někdy se také zjistilo, že rakouští žadatelé získali majetek jako odměnu za svou aktivní pronacistickou, leckdy dokonce špionážní činnost, případně po židovských obyvatelích Československa. Dále se zjistilo, že někteří rakouští žadatelé udržují styky s lidmi, kteří u nich dříve pracovali nebo byli pověřeni správou jejich majetku. Celkový počet Rakušanů, kteří se dožadovali náhrady za svůj zabavený majetek, dosáhl počtu 8.784²⁶⁷.

V rámci akce „R“ byli prošetřováni i členové rodu Windischgrätz, kteří měli rakouské státní občanství a za druhé světové války vlastnili v Československu nějaký majetek – kromě Josefa Windischgrätze se v dokumentech objevuje zmínka o jeho ženě Gertrudě Windischgrätzové, ačkoliv ta žádnou část velhartického velkostatku nevlastnila, stejně tak její švagrová Lucie, rozená Wettelová, manželka Jana Windischgrätze. Dále byli prošetřováni dva Josefovi bratři – František a již zmíněný Jan. Kromě nich se ještě dokumenty týkají i Ludvíka Aladára Windischgrätze, který vlastnil rozsáhlá panství Štěkeň, Kladruby, Tachov a okolí²⁶⁸. Pro tuto práci však budou stěžejní pouze vlastníci Velhartic, zejména Josef Windischgrätz.

Veškerá dokumentace k akci „R“ a Windischgrätzům začíná 14. lednem 1957, kdy byla na Okresním oddělení ministerstva vnitra v Sušici napsána zpráva odeslaná Krajské správě ministerstva vnitra obsahující informace o Josefu Windischgrätzovi, kromě nám už známé informace o tom, že Windischgrätz se do Velhartic přestěhoval z německého Hamburku, zpráva také zmiňuje, že Josef Windischgrätz byl údajně velmi hrdý na svůj šlechtický původ, proto s nikým styky nevyhledával, nicméně ke svým zaměstnancům byl zdvořilý a neměl žádné spory. Na rozdíl od své manželky, která ve Velharticích nebyla oblíbená a údajně i někomu vyhrožovala gestapem, což bohužel nebylo možno v rámci zprávy doložit, protože osoba, které Gertruda Windischgrätzová vyhrožovala, již zemřela. Všechny spory, které Gertruda Windischgrätzová měla, musel urovnávat její manžel²⁶⁹. V další zprávě z vyšetřování v rámci Akce „R“ se píše, že Josef a Gertruda Windischgrätzovi měli rozepře i s velhartickým nájemcem Karlem Šosem, přičemž tyto rozepře úmyslně vyvolávali, aby se svého českého

---

²⁶⁷ ABS, f. Akce R – Majetkové nároky rakouských občanů vůči ČSR – přehled o zpracování fondu 551 ze dne 24. srpna 1978.

²⁶⁸ Tamtéž – spis ministerstva vnitra týkající k žádosti náhrady za zkonfiskované majetky některých členů windischgrätzovského rodu ze dne 4. června 1957.

²⁶⁹ Tamtéž – zpráva Okresního oddělení ministerstva vnitra v Sušici adresovaná Krajské správě ministerstva vnitra v rámci akce „R“ ze dne 14. ledna 1957.

nájemce zbavili. A až v době, kdy bylo zcela jasné, že nacistické Německo prohraje válku, tak teprve poté vzali Windischgrätzovi Karla Šose na milost²⁷⁰. Tato tvrzení se v dnešní době jen velmi těžko ověřují, nicméně je značně pravděpodobné, že se zakládají spíše na velmi subjektivních domněnkách, než-li že jsou zcela smyšlené. Ze zpovídaných pamětníků nikdo o žádném sporu manželů Windischgrätzových neví. Ani dcera Karla Šose dnes o žádných sporech mezi jejím otcem a Windischgrätzem neví²⁷¹. Stejně tak další pamětníci tvrdí, že velhartičtí obyvatelé s Josefem Windischgrätzem žádné rozepře neměli. Naopak o něm hovoří jako o velmi milém člověku²⁷². Podobné hodnocení zaznělo i o jeho ženě Gertrudě²⁷³. Windischgrätzovo nekonfliktní chování dokládá i jiná zpráva, která konkrétně uvádí, že Windischgrätz nikdy nemluvil o politice a celkově se choval velmi slušně a na úrovni²⁷⁴.

Zpráva dále hovoří o tom, že na Velhartice nepřijížděli žádné návštěvy a samotný Josef Windischgrätz se stýkal pouze s lékařem z Klatov, jehož jméno se vyšetřovateli nepodařilo zjistit²⁷⁵. Nicméně tato informace si protirečí s informací, kterou zjistila roku 1947 Okresní úřadovna státní bezpečnosti v Klatovech, která tvrdila, že na Velharticích se scházeli přední představitelé místní NSDAP k pravidelným schůzkám²⁷⁶. Těmito návštěvami byli míněni pánové Heintschel, Pelikán, Schreiner a Lumbe. Co se týče klatovského lékaře, o němž mluví první zpráva, velmi pravděpodobně se jednalo MUDr. Engelberta Melana z Dobrovského ulice č. p. 87/II z Klatov²⁷⁷, u něhož si těsně po válce Josef Windischgrätz uschoval některé své osobní věci²⁷⁸. Okresní oddělení ministerstva vnitra se také dále informovalo na Místním národním výboru ve Velharticích, kde se snažilo najít materiály, které by Josefa Windischgrätze kompromitovaly. Nicméně žádné se jim nepodařilo nalézt²⁷⁹.

Další zpráva ze 4. května 1957, označená jako tajná, rozebírá případnou podporu nacistického hnutí ze strany Josefa Windischgrätze a dochází k závěru, že Windischgrätz nijak k nacismu neinklinoval a ani jej nijak nepodporoval. Zpráva dále hovoří o tom,

---

²⁷⁰ Tamtéž – spis ministerstva vnitra týkající k žádosti náhrady za zkonfiskované majetky některých členů windischgrätzovského rodu ze dne 4. června 1957.

²⁷¹ Vzpomínky pí. Kasíkové.

²⁷² Vzpomínky p. Šperla; vzpomínky p. Prunera; vzpomínky pí. Fexové; vzpomínky pí. Kasíkové.

²⁷³ Vzpomínky p. Šperla.

²⁷⁴ ABS, f. Akce R – Majetkové nároky rakouských občanů vůči ČSR – zpráva Okresního oddělení ministerstva vnitra v Klatovech adresovaná Krajské správě ministerstva vnitra v rámci akce „R“ ze dne 17. ledna 1957.

²⁷⁵ Tamtéž – zpráva Okresního oddělení ministerstva vnitra v Sušici adresovaná Krajské správě ministerstva vnitra v rámci akce „R“ ze dne 14. ledna 1957.

²⁷⁶ Tamtéž – výsledek šetření ministerstva vnitra ve věci konfiskace Velhartic ze dne 29. října 1947.

²⁷⁷ Rubáš, Protiva, 2008, s. 16.

²⁷⁸ NA, f. Státní památkové péče, sign. hrad Velhartice.

²⁷⁹ ABS, f. Akce R – Majetkové nároky rakouských občanů vůči ČSR – zpráva Okresního oddělení ministerstva vnitra v Sušici adresovaná Krajské správě ministerstva vnitra v rámci akce „R“ ze dne 14. ledna 1957.

že Windischgrätz nabídl po roce 1945 velhartický velkostatek k veřejnému užívání a později na zámku ubytoval americké vojáky²⁸⁰. Tato zpráva si ale odporuje s jiným vyšetřováním v rámci akce R, které konstatovalo, že Windischgrätz se jako nacista choval, což dokládají tím, že zdravil nacistickým pozdravem. Na druhou stranu říšské občanství přijal Windischgrätz prý velmi nerad²⁸¹.

Mezitím si 16. dubna 1957 nechalo ministerstvo vnitra lustrvat několik členů windischgrätzovského rodu, včetně Josefa Windischgrätze a jeho dvou bratrů, Františka a Jana. Mezi lustrovanými byla nicméně i Windischgrätzova žena Gertruda, ačkoliv ta během války neměla žádný majetko-právní vztah k Velharticím a zemřela nedlouho po osvobození. Ministerstvo vnitra konkrétně zjišťovalo, zda Windischgrätzové nebyli členy NSDAP nebo gestapa. Všechny lustrace dopadly negativně²⁸².

Ve výše zmíněných zprávách z vyšetřování z 50. let jsou často zmíněna poměrně vážná nařčení a obvinění vůči osobě Josefa Windischgrätze i jeho ženy. Tato obvinění si však často protirečí nebo se zakládají na značně subjektivních domněnkách, přičemž často se jedná o domněnky lidí, kteří už v době konání akce „R“ byli mrtví a tudíž už v době 50. let nebylo možné tato tvrzení jakkoliv ověřit. Některá z těchto obvinění popírají dnešní pamětníci. Je také třeba si v té souvislosti uvědomit, že se jedná o 50. léta a že československému státu šlo primárně o nalezení důkazů, díky nimž by nemusel platit náhradu za konfiskaci rakouského majetku. Z tohoto pohledu to vypadá, že se spíše československý stát snažil najít jakékoliv sebemenší dohady a domněnky, které by využil jako důkaz pro zneplatnění nároků Windischgrätzů na odškodnění za konfiskaci. To se však nevydařilo. Československo nakonec Windischgrätzům zaplatilo v 70. letech odškodnění i za rakouskou část velkostatku Velhartice. Windischgrätzové se tímto krokem vzdali jakýchkoliv budoucích nároků na majetek ve Velharticích. Josef Windischgrätz se tohoto finančního odškodnění už nedožil, zemřel 20. října 1970 v rakouském městě Hirtenberg u Vídně²⁸³.

Na tomto místě je užitečné si položit otázku, proč byla konfiskace Velhartic tak důležitá. Jednalo se o kombinaci většího množství důvodů. V první řadě je nutné si uvědomit, že Velhartice se neskládaly jen z gotického hradu a renesančního zámku a hospodářského

---

²⁸⁰ Tamtéž – tajná zpráva Okresního oddělení ministerstva vnitra v Klatovech adresovaná Krajské správě ministerstva vnitra v rámci akce „R“ ze dne 4. května 1957.

²⁸¹ ABS, f. Akce R – Majetkové nároky rakouských občanů vůči ČSR – spis ministerstva vnitra týkající k žádosti náhrady za zkonfiskované majetky některých členů windischgrätzovského rodu ze dne 4. června 1957.

²⁸² Tamtéž – výsledek lustrace některých členů Windischgrätzova rodu provedené ministerstvem vnitra dne 16. dubna 1957.

²⁸³ Stekl, 1992, s. 292.

stavení pod hradem, ale do velhartického velkostatku náleželo zejména poměrně rozsáhlé pozemkové vlastnictví. Ačkoliv v porovnání s jinými významnými šlechtickými rody, jejichž pozemkové vlastnictví se často počítalo na tisíce hektarů²⁸⁴, bylo velhartické panství poměrně malé, protože díky oddělení velkostatku Hrádek se fakticky rozdělilo na dvě poloviny. Velhartický velkostatek tak zabíral „pouze“ o něco více než 300 hektarů půdy²⁸⁵. Čeští rolníci z Velhartic a okolí nemohli takovému majetku konkurovat, koneckonců toto byl problém celého Československa, drtivá většina vlastníků půdy vlastnila pouze její malou část, cca do 2 hektarů²⁸⁶. Komunistická strana dokázala využít touhu po půdě, která mezi lidmi byla a nejen že lidem tuto půdu velkostatkářů přidělila, ještě navíc si tím vytvořila poměrně silný elektorát.

Navíc nesmíme zapomínat, že lidé po druhé světové válce nahlíželi s nedůvěrou na německy mluvící osoby, často se pro ně stali synonymem nacistů nebo minimálně podporovatelů nacismu²⁸⁷. Na jednu stranu tuto tendenci lze pochopit, vzhledem k tomu, že zejména v sudetských oblastech byla před válkou podpora Adolfa Hitlera velmi vysoká, na druhou stranu toto nenávist vůči všemu německému často zastírala schopnost objektivně posuzovat stávající situaci.

Windischgrätzovo postavení také zhoršovala jeho přínáležitost ke šlechtě. Ačkoliv šlechtické tituly již byly dávno zrušené, tak v hlavách lidí zůstaly. Navíc je bylo možné snadno poznat z příjmení daného jedince.

---

²⁸⁴ Macek, 1918, s. 40.

²⁸⁵ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – dopis Okresního národního výboru v Sušici adresovaný IX. odboru ministerstva zemědělství ohledně výpisu z pozemkové knihy ze dne 20. ledna 1949.

²⁸⁶ Rychlík, 1994, s. 43.

²⁸⁷ Kmoč, 2015, s. 63.

3.1.5 NÁRODNOST NĚMECKY MLUVÍCÍ ŠLECHTY

Celým případem sourozenců Windischgrätzových prostupuje otázka jejich národnosti. Tu nebylo možné určit přesně podle instrukcí z konfiskačního zemědělského dekretu prezidenta republiky, protože se žádný z velhartických majitelů nezúčastnil sčítání lidu po roce 1929 v Československu. Tato otázka národnosti se výrazněji objevuje pouze u Josefa Windischgrätze, u Otomara Pelikána a Georga Heintschela nebyla tato otázka řešena. Pelikán se totiž zúčastnil sčítání lidu po roce 1929, kdy uváděl, že je německé národnosti²⁸⁸ a u Heintschela byla otázka národnosti zcela irrelevantní vzhledem k závažnějším obviněním týkajícím se udavačství, členství v nacistických organizacích apod. Problematické tedy bylo pouze určení národnosti Josefa Windischgrätze a jeho sourozenců.

Vzhledem k tomu, že se Josef Windischgrätz neúčastnil rozhodného sčítání lidu, zjišťovaly úřady jeho národnost pomocí jiných charakteristik. Tou směrodatnou charakteristikou se stal Windischgrätz dorozumivací jazyk. A to i přesto, že sourozenci Windischgrätzovi mluvili i jinými jazyky. Víme minimálně to, že Josef, Marie a Matilda mluvili anglicky a že se Josef Windischgrätz už během plánování svého přesídlení na Velhartice začal učit česky.

Navíc je potřeba si uvědomit, že německý dorozumivací jazyk není typický jen pro Němce, ale i pro Rakušany a Švýcary. A právě na tento fakt se sourozenci Windischgrätzovi argumentačně odvolávali. Tvrdili, že jsou cizí státní příslušníci (Angličané či Rakušané), navíc ze zemí Československu blízkých. Přičemž Rakousko Windischgrätzové viděli jako podobnou oběť nacistické expanze, jakou bylo Československo. Sice v Rakousku existovaly na konci 30. let nemalé snahy o připojení této země k německé říši, tak ale spojení Rakouska s Třetí říší díky „anšlusu“ 12. března 1938²⁸⁹ byly porušeny mezinárodní dohody, které původně zaručovaly Rakousku neutralitu a které zároveň zajišťovaly jeho nezávislost na Německu²⁹⁰.

Po druhé světové válce se tak stala velmi významnou pozice Zplnomocněnce pro hájení zájmů rakouských státních příslušníků v Československu, protože to bylo právě on, kdo vydával potvrzení o rakouské státní příslušnosti. Rakouští státní příslušníci se poté mohli odvolávat na fakt, že některá československá ministerstva vydala pokyn, že rakouští státní

---

²⁸⁸ NA, f. SÚS I - Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Praha, k. 1057, sign. 114/251 Hlavňovice čp. 1-Ottomar Pelikan.

²⁸⁹ Veber, 2002, s. 532-533.

²⁹⁰ Jeřábek, 2004, s. 27-28.

příslušníci nemají být považováni za Němce, což znamená, že mají plnou svobodu pohybu a mohou se svým majetkem nakládat zcela podle svého uvážení, což znamenalo, že měli být postaveni na roveň československým státním příslušníkům²⁹¹. Nicméně činnost rakouského zplnomocněnce a těchto vnitroinstitucionálních nařízení byla ztížena tím, že Rakušané mluvili německy a tím pádem byli nazíráni jako osoby německé národnosti. A vůči německy mluvícímu obyvatelstvu měli Češi po válce značně negativní vztah. Windischgrätzové tvrdili, kromě toho že jsou cizími státními příslušníky, že jsou osobami rakouské národnosti. Ta však v samotném Rakousku rozhodně nebyla běžná. Ještě do poloviny 50. let se většina rakouských občanů necítila být Rakušany²⁹².

Určení národnosti sourozenců Windischgrätzových navíc komplikuje jejich příslušnost ke šlechtě. Určit národnost příslušníka šlechty je vždy poněkud sporné. Národnostní rozlišení bylo šlechtě do značné míry cizí. Příslušníci šlechty velmi cestovali, příbuzné měli často po celé Evropě a rádi a s chutí je navštěvovali, což dokazuje příklad samotného Josefa Windischgrätze, který ve své poslední práci pro farmaceutickou firmu Sosinski v Hamburku využíval pracovní cesty k návštěvám příbuzných a známých²⁹³.

Šlechtici však cestovali nejen za svými příbuznými a známými, ale i sami během svého života měnili zcela přirozeně působiště. Místo narození šlechtice nedeterminovalo k bydlení na daném místě. Toto přesouvání se z místa na místo v rámci Evropy probíhalo v důsledku studií, vojenské služby, starosti o různé statky po předcích, změny zaměstnání apod. Samotný Windischgrätz také vystřídal za svůj život značné množství míst a nebylo to pro něj nijak nepříjemné.

Fakt, že se šlechtici nebyli schopni přihlásit k jedné národnosti, případně byli na pomezí vícero národností (toto je patrné zejména u Windischgrätze), je důkaz jejich liminarity, tedy že fakticky nepatřili k žádné národnosti. Měli příbuzné po celé Evropě, proto se těžko zařazovali k jedné či oné národnosti. Šlechtici totiž sami sebe chápou velmi kosmopolitně²⁹⁴. Toto jejich vidění světa se konstitovalo už od poloviny 17. století. Šlechtici byli primárně zavázáni věrností habsburskému domu a národnostní dělení, které bylo od 19. století na vzestupu jim proto bylo cizí. Pokud už se příslušník šlechty musel zařadit do nějaké národnostní skupiny, rozhodovaly o jeho „národnostní“ příslušnosti takové faktory jako původ

---

²⁹¹ AMZV, f. TO-O Rakousko 1949-1959, k. 31, složka Vystěhovalectví, Přistěhovalectví, odsun, repatriace 1945-1959 – dopis z ministerstva vnitra směřovaný ministerstvu zahraničních věcí ze dne 24. července 1945.

²⁹² Veber, 2002, s. 507.

²⁹³ Stekl, Wakounig, 1992, s. 217.

²⁹⁴ Schwarzenberg, Hvížd'ala, 1997, s. 39.

rodu, rodinná tradice, věrnost vlastnímu králi, jazyk poddaných, nicméně i zcela subjektivní sebeurčení jedince. Později se k těmto faktorům přidala vazba mezi majitelem panství a poddanými, resp. později zaměstnanci, také proto se ve 20. století šlechta často politicky orientovala podle svých poddaných²⁹⁵. Jinými slovy, šlechtice v tomto rozhodování výrazně determinovalo místo, kde pobýval. Šlechtici chápali národnost na zemském principu, což je spíše bližší dnešnímu pojetí státní příslušnosti, kdežto nešlechtici chápali národnost spíše na principu etnickém.

Na národnosti Windischgrätzů se neshodnou historikové ani dnes. Objevují se interpretace o tom, že Windischgrätzové byli vždy Němci²⁹⁶, jiní tvrdí, že patřili mezi českou zemskou šlechtu²⁹⁷. V tomto případě také narážíme na lingvistický problém, protože čeština není schopna rozlišit pojmy „národnostně český“ ve smyslu etnika a „teritoriálně český“ ve smyslu bydlící na území Čech. Němčina pro tyto případy má dvě různá označení. Národnostně český ve smyslu etnika nazývá *Tscheche* (od toho je přívlastek *tschechisch*), kdežto pro popis teritoriálního češství má pojem *Böhme* (od toho je přívlastek *böhmisch*). Proto také sudetští Němci se v němčině nazývají kromě *Sudetendeutsche* také *böhmische Deutsche*, tedy lidé, kteří jsou národností Němci, ale žijí na českém území²⁹⁸. Pokud se tedy o Windischgrätzích autoři zmiňují o českém rodě, často tím vyjadřují pouze fakt, že tento rod byl usazen v Čechách, nikoliv že byl i národnostně český.

Problematika národnosti šlechty ve střední Evropě se ještě více zkomplikovala v turbulentním 20. století, kdy Československo se stavělo do opozice vůči Rakousku-Uhersku a definovalo se jako jeho negace. A rozhodně to dalo najevo zrušením šlechtických titulů a také snahou o důkladnou pozemkovou reformu. Českoslovenští šlechtici, míněno ti, kteří žili na území Československa, se odmítali s novým státem sžít a díky tomu se ani nechtěli přihlásit k československé národnosti. Pro některé šlechtice tak byla německá národnost přeci jen bližší než ta československá²⁹⁹.

Problém národnosti není však jen v tom, jak ji určovat, ale leží v konfiskační zemědělském dekretu jako takovém. Ten byl totiž podrobován kritice už v době svého vzniku a ani navazující vysvětlující úřední prohlášení ministerstva zemědělství nebyla právně ideální a příliš tedy nenapomáhala nalezení práva. Tento fakt lze snadno vidět při porovnání konfiskačního zemědělského dekretu č. 12 a dekretu č. 108, který konfiskoval veškerý

---

²⁹⁵ Hazdra, 2011, s. 234.

²⁹⁶ Mašek, 1999, s. 304.

²⁹⁷ Glassheim, 2012, s. 66; také: Koblasa, 2011, s. 88.

²⁹⁸ Glassheim, 2012, s. 8.

²⁹⁹ Votýpka, 2005, s. 55-57.

nezemědělský majetek. Nejenže je dekret č. 108 na první pohled výrazně delší, mj. právě proto že obsahuje bohatší definici osoby, které se majetek konfiskuje a také možnost vyvinění se z tohoto dekretu je zde lépe popsána. V případě dekretu č. 108 nebylo potřeba se jen aktivně zúčastnit boje za zachování celistvosti republiky, ale stačilo dokázat, že daná osoba trpěla pod nacistickým nebo fašistickým útlakem. Díky tomu nemohlo v případě dekretu č. 108 docházet k podobně paradoxním situacím, jako docházelo v případě zemědělského konfiskačního dekretu č. 12, v jehož případě byl konfiskován zemědělský majetek i Židům německé národnosti, ačkoliv prošli koncentračním táborem. Konfiskace u nich proběhla, protože se na ně nevztahovala výjimka z konfiskačního zemědělského dekretu, to znamená, že aktivně nebojovali za celistvost Československa³⁰⁰. Konfiskační zemědělský dekret tak ani neumožňoval vyvinění se židovských obyvatelů s německou národností.

Zemědělský konfiskační dekret velice silně následoval myšlenkovou linku udanou už Košickým vládním programem, na jehož vznik měli značný vliv komunisté, kteří si zároveň pohlíkali i způsob, jakým byl zaváděn do praxe skrze ministerstvo zemědělství (ministr Július Ďuriš), případně stížnosti na přezkum skrze ministerstvo vnitra (ministr Václav Nosek)³⁰¹.

Komunisté měly konfiskace dopředu promyšlené a dokázaly využít dobu po válce, kdy mnoho lidí žádalo odplatu nebo dokonce mstu a navíc, když byl značný hlad po půdě, kdy mnoho lidí vidělo ve velkostatecích zdroj majetku, o který se mohou obohatit. Této tendence dokázali komunisté skvěle využít a získat na konfiskacích nemalý elektorát, nicméně podobně získala elektorát agrární strana v době první pozemkové reformy, takže tato situace pro šlechtice rozhodně nebyla nová. Nová byla situace omezené demokracie, která výrazně limitovala možnost domoci se spravedlnosti. To, že komunisté plánovali touhu některých lidí po půdě a zároveň touhu po pomstě využít, dokazuje text Prof. Dr. Ing. Jiřího Koťátka, původním jménem Katze³⁰², což byl dlouholetý člen KSČ, který druhou světovou válku strávil v Moskvě a po válce patřil k blízkým spolupracovníkům ministra zemědělství Ďuriše³⁰³. A byl to právě Jiří Koťátko, kdo byl podepsán pod některými šetření v případě konfiskace Velhartic. Jiří Koťátko už v roce 1944 sepsal dokument, v němž píše, že Němci musí být z české půdy vymeteni železným koštětem³⁰⁴, přičemž pod pojmem Němci myslí prakticky kohokoliv, kdo má šlechtický titul, proto mezi Němce počítá i hrabata Bořek-

---

³⁰⁰ Horák, 2013, s. 276-277.

³⁰¹ Tamtéž, s. 275-276.

³⁰² Blažek, 2007, s. 159.

³⁰³ Županič, 2011, s. 242.

³⁰⁴ Koťátko, 1945, s. 166.

Dohalské, kteří patřili k česky smýšlející šlechtě a byli nacistickým režimem dokonce perzekvováni³⁰⁵. Koťátko však zmiňuje i velhartického Windischgrätze: „A to bude konečně, po staletích, konec knížete Schaumburg-Lippe, pána na českém Náchodě a velitele německých SA v Protektorátě, konec černokosteleckého Lichtenštejna, dobříšského Colloredo-Mansfelda, mnichovo-hradištského Waldsteina, velhartického Windischgrätze, mníšeckého Kasta z Ebelsbergu – celé té německé pobělohorské smečky, které republika ponechala její hrady, zámky, paláce i četné dvory a revíry, a která se republice za její toleranci odvděčila bezvýhradnou spoluprací s okupanty!“³⁰⁶ Koťátko tedy už v době před pádem Protektorátu přemýšlel nad tím, komu po válce zkonfiskovat majetek, přičemž ideologicky se odvolává na bitvu na Bílé hoře, revizi první pozemkové reformy a odplatu za kolaboraci s nacismem.

Z dnešního pohledu by bylo zajímavé zjistit, k jaké národnosti se Windischgrätz přihlásil při sčítání lidu v roce 1950, kdy se uváděla národnost podle subjektivního zařazení jednotlivce, tedy bez návaznosti na mateřský (či obcovací) jazyk. Je pak otázka, zda Windischgrätz skutečně dostal svým tvrzením o tom, že je rakouské národnosti. Bohužel k informacím ze sčítání lidu z roku 1950 se kvůli zákonným lhůtám ještě nějakou dobu nebudeme moci dostat.

---

³⁰⁵ Hazdra, 2015, s. 153-156.

³⁰⁶ Koťátko, 1945, s. 168.

3.2 BIOGRAFIE OTOMARA PELIKÁNA

3.2.1 DOBA RAKOUSKA-UHERSKA

Josef Windischgrätz je zástupce aristokracie. Zbývající dva analyzovaní šlechtici jsou oba zástupci nobility, konkrétně nově nobilitované šlechty 19. století. První z této dvojice se narodil 13. června 1896 v Klatovech jako Otomar Eugen Ferdinand šlechtic von Pelikán. Byl nejstarším dítětem a zároveň jediným synem Othmara³⁰⁷ Franze von Pelikána a jeho ženy Marie Valerie Adalberthy Františky Josefy Alžběty Pelikánové, rozené Kotzové z Dobrše, nazývané familiárně Irma³⁰⁸. Othmar měl se svou ženou ještě 4 dcery – Marii Valerii (*30. listopadu 1897)³⁰⁹, Valerii (*12. srpna 1899)³¹⁰, Hildegardu a Markétu. O posledních dvou jmenovaných ženách máme velmi málo informací.

Na rozdíl od Windischgrätze nepatřil Pelikán do politicky význačného rodu s dlouhou historií a tradicí. Pelikánův rod naopak patřil mezi nově nobilitovanou šlechtu. V roce 1879 byl jako první z rodiny Pelikánů nobilitován Vincenc Pelikán (1814-1890), mohl používat titul Edler von. O tři roky později se stejného privilegia dostalo jeho mladšímu bratrovi Othmarovi (1830-1904), což byl dědeček Otomara Pelikána³¹¹. Na druhou stranu Pelikánův i Windischgrätzův rod spojuje vojenská tradice, protože i Pelikánovi předci zaujímali důležitá místa v armádě, ač ne tak význačná jako ti Windischgrätzovi. Otomarův otec byl nadporučíkem 14. dragounského regimentu. Později se stal majorem 12. dragounského regimentu. Pouze Otomarův strýc se vymykal rodinné vojenské tradici, byl tajemníkem ministra na rakouském ministerstvu obchodu³¹². Stejně tak z matčiny strany, tedy ze strany Kotzů z Dobrše byla patrná velmi silná tendence k úřednické kariéře u vídeňského dvora³¹³.

Další věc, která z hlediska rodových linií Pelikána a Windischgrätze spojovala, byl fakt, že oba měli v přímé linii někoho neurozeného – Windischgrätzova babička z otcovy strany byla (neurozená) baletka Marie Taglioni, přičemž zbytek windischgrätzovské rodiny velmi nelibě

---

³⁰⁷ Poznámka autorky: Pro lepší odlišení jmen otce a syna píše česky jméno šlechtice, o něhož v této práci jde, tedy jako Otomara Pelikána. Pokud zmiňuji jeho otce, píše jeho jméno v německém znění, tedy jako Othmara Pelikána. Tím předcházím situaci, kdy za každým jménem bude nutné psát mladší či starší, což je pro čtenářské pohodlí poměrně rušivé.

³⁰⁸ Mašek, 1999, s. 222; Pouzar, 2011, s. 467.

³⁰⁹ Vojenský historický archiv (dále jen VHA), f. Posádka Klatovy, Třídílná matrika N, O, Z z let 1870 – 1918 – zápis o narození z 30. listopadu 1987.

³¹⁰ SOA Plzeň, f. Sběrka matrik západních Čech, sign. Hlavňovice 03 - zápis o narození z 12. srpna 1899. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://www.portafontium.eu/iipimage/30061799/hlavnovice-03_0840-n?x=25&y=547&w=506&h=184.

³¹¹ Pouzar, 2011, s. 466-467.

³¹² Mašek, 1999, s. 222.

³¹³ Hahn, 1867, s. 116-117.

nesl skutečnost, že se do jejich rodu přivdala osoba bez vyššího šlechtického titulu³¹⁴. I Pelikán měl ve svém rodokmenu neurozenou osobu, tedy pokud nepočítáme pelikánovské předky v době před jejich nobilitací. Touto neurozenou osobou byla Terezie Chalupská, kterou si vzal Pelikánův pradědeček z matčiny strany Innocenc Kotz von Dobrsch³¹⁵.

Bohužel Pelikánové patří mezi rody, které nemají žádný dochovaný rodový archiv, proto o životě mladého Otomara Pelikána máme jen velmi málo informací. Víme pouze, že po studiu čtyřleté základní školy vystudoval sedmiletou reálku³¹⁶. Poté byl zařazen do 2. dragounského pluku. Otázka je, zda se Pelikán účastnil první světové války. Velmi pravděpodobně do bojů první světové války nijak nezasáhl, protože máme doloženu korespondenci mezi mladým Otomarem Pelikánem a jeho otcem, v rámci níž psal otec z fronty první světové války svému synovi do Hlavňovic, nikoliv tedy na bojiště³¹⁷. Nicméně povolání na frontu Otomar Pelikán dostal, naznačuje to telegram, který psala jeho matka otcí na frontu, v němž píše, že Otomar byl shledán schopným vojenské služby a že okamžitě proti tomu zahajuje kroky³¹⁸.

Otomaru Pelikánovi bylo pouhých 18 let, kdy jeho otec odešel do války a kdy se tedy mladý Otomar musel ujmout vedení hlavňovického velkostatku, přičemž v dopisech otcí na frontu informoval naprosto o všem, co se na velkostatku z hospodářského hlediska děje. Otec tak měl perfektní přehled. Když například jeho syn informoval o lihovaru, tak zmínil všechny zaměstnance, kteří v lihovaru pracují a co tam ten který zaměstnanec dělá. Otec měl také na frontě přehled o spotřebě brambor, stavu skotu, situaci o žních apod. Nezkušenost byla u mladého Otomara Pelikána poměrně znatelná, protože neustále vyžadoval od otce schválení svých kroků, které na velkostatku podnikal. Někdy jej žádal o radu, jako například když si nebyl stoprocentně jistý tím, zda je mléko dobrý prodejní artikl, který i během války půjde dobře na odbyt³¹⁹. Hlavňovický velkostatek však neřešil jen to, že hlava rodiny není právě k zastižení a velkostatek má nyní mladé a poměrně nejisté vedení, ale velmi drtivě na velkostatek dopadalo

---

³¹⁴ Stekl, Wakounig, 1992, s. 62.

³¹⁵ SOA Plzeň, f. Sběrka matrik západních Čech, matrika narozených Hlavňovice 03, roky 1808-1899 – zápis o narození Marie Valerie z 3. října 1869. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.eu/iipimage/30061799/hlavnovice-03_0530-n?x=16&y=-129&w=817&h=298.

³¹⁶ NA, f. Německé státní občanství (dále jen NSO), k. 568, inv. č. 1 – žádost Otomara Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939.

³¹⁷ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. Velkostatek Hlavňovice, k. 3, inv. č. 26, sign. Pelikán Otomar (*1864).

³¹⁸ Tamtéž – telegram odeslaný na frontu.

³¹⁹ Tamtéž – dopis z 20. prosince 1915.

i rekvírování dobytka a odevzdávání části sklizně³²⁰, čímž jim už příliš nezbývalo na jejich vlastní obživu³²¹.

Z dopisů je také patrné, že Othmar Pelikán svou rodinu během doby války nemohl téměř vůbec nenavštěvovat, proto mu na frontu přáli k narozeninám i k Vánocům. Až před Vánoci 1916 jej požádali, zda by s nimi mohl strávit svátky. Z textů dopisů se také dozvídáme, že Otomarova matka Marie Valerie trpěla zdravotními potížemi, které se projevovaly mdlobami, vysokou horečkou a skvrnami po těle, přičemž její stav neustále kolísal, proto bylo nutné k ní často volat lékaře³²².

Otec Otomara Pelikána se už konce první světové války nedožil. Zahynul 18. listopadu 1917, tedy necelý rok před tím, než německý státní tajemník Matthias Erzberger podepsal 11. listopadu 1918 ve Francii smlouvu o příměří a oficiálně tím tak ukončil první světovou válku³²³. Zpráva o manželově úmrtí pravděpodobně zhoršila zdravotní stav Pelikánovy matky, která zemřela 19. ledna 1918, tedy 2 měsíce po svém manželovi.

---

³²⁰ Schulze, 2003, s. 270.

³²¹ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. Velkostatek Hlavňovice, k. 3, inv. č. 26, sign. Pelikán Otomar (*1864) – dopis z 20. prosince 1915.

³²² SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. Velkostatek Hlavňovice, k. 3, inv. č. 26, sign. Pelikán Otomar (*1864) – dopisy z období první světové války.

³²³ Schulze, 2003, s. 276.

3.2.2 MEZIVÁLEČNÁ DOBA

Tyto životní tragédie se děly v Pelikánově rodině na pozadí velkých historických změn. Konec války také znamenal rozpad rakousko-uherského mocnářství do několika států, jejichž hlavním politicko-společenským problémem byla otázka postavení národnostních menšin³²⁴. Pelikánova rodina se zánikem Rakouska-Uherska dostala do menšinové pozice de facto hned dvakrát – jednak díky svému primárně německému obcovacímu jazyku byla součástí německé menšiny v dominantně české oblasti. Navíc díky svému šlechtickému původu se stala sociální skupinou, která nebyla nijak v Československu vítána, protože Československo se, jakožto nastupující stát po Rakousku-Uhersku, snažilo minulý politický systém popřít a nastavit zcela odlišný, tedy a priori protišlechtický³²⁵. Tento cíl si nový československý stát vytyčil už v rámci Washingtonské deklarace z 18. října 1918³²⁶, proto také jeden z prvních přijatých zákonů nové československé republiky byl zákon o zrušení šlechtických titulů č. 61/1918³²⁷. S tímto zákonným nařízením si nakonec šlechtici snadno poradili tím, že šlechtické tituly přestali používat v rámci úředního styku, avšak v rámci soukromé korespondence je využívali i nadále³²⁸. Zákon navíc rušil „pouze“ šlechtické tituly jako takové, nicméně šlechtice bylo možné stále poznat podle jeho jména, protože v hlavách lidí vědomí o šlechtictví ještě nějakou dobu zůstávalo³²⁹. Proto i Otomar Pelikán byl stále mezi místními obyvateli považován za šlechtice. Ti, kteří s ním přišli do styku, o něm mluvili jako o „panu baronovi“³³⁰, ačkoliv Pelikán baronského titulu nikdy nedosáhl.

Z hlediska Pelikánova sociálního postavení byl však nejhorší zákon o obstarání velkostatků³³¹ a následná pozemková reforma, jejímž provedením byl pověřen Státní pozemkový úřad, jehož prvním předsedou byl shodou okolností Karel Viškovský, rodák z nedaleké Sušice³³². Pozemková reforma se nevyhnula ani velkostatku v Hlavňovicích, její průběh na tomto velkostatku byl poměrně časově rozsáhlý a administrativně náročný, ale lze konstatovat, že první pozemková reforma připravila Otomara Pelikána cca o jednu pětinu jeho

---

³²⁴ Schulze, 2003, s. 280-281.

³²⁵ Glassheim, 2007, s. 194.

³²⁶ Gronský, 2005, s. 35.

³²⁷ Spirit, 2004, s. 61.

³²⁸ Hořejš, 2014, s. 136-138.

³²⁹ Knapíková, 2011, s. 89.

³³⁰ Vzpomínky pí. Fexové.

³³¹ Kuklík, 2010, s. 39.

³³² Kopecký, 2016, s. 327.

pozemkového vlastnictví (153,44 ha), přičemž poměrně velká část výměry mu byla propuštěna ze záboru (548,06 ha)³³³.

Velkostatkáři se snažili pozemkové reformě bránit skrze nově ustavený Svaz československých velkostatkářů³³⁴, který měl ovlivnit vznik samotné reformy, přičemž se samozřejmě snažil vytvořit reformu, která bude mít na velkostatky mírný dopad. Necelé tři roky byl členem Svazu československých velkostatkářů i Otomar Pelikán. Vstoupil do svazu roku 1919, nicméně už roku 1922 z něj z blíže nespecifikovaných důvodů vystoupil a přestoupil do Svazu německých velkostatkářů (Verband der deutschen Grossgrundbesitzer)³³⁵. Důvodů pro Pelikánův přestup mohlo být několik – první důvod mohl být finanční. Členství ve svazu bylo totiž placené, platilo se zápisné za vstup, za výměru velkostatku, za předplatné Věstníku a samozřejmě i pravidelný roční členský poplatek. Než Pelikán přestoupil do Svazu německých velkostatkářů, musel Svazu československých velkostatkářů zaplatit téměř 1.350 korun³³⁶. Druhý Pelikánův důvod přestupu mohl být národnostní – Svaz československých velkostatkářů sdružoval velkostatkáře české národnosti³³⁷, nicméně Pelikán se hlásil k německé národnosti a nikdy tento fakt nezpochybňoval, tudíž přirozeně tíhl ke svazu, který sdružoval velkostatkáře hlásící se k německu. Pelikán si pravděpodobně od Svazu československých velkostatkářů sliboval zmírnění dopadů pozemkové reformy, očekával od svazu pomoc. Ta se ale nedostavila, proto Pelikán odešel do svazu, který mu byl bližší svým národnostním složením. Takovéto rozdělení spolků na české a německé však bylo v dané době zcela běžné. Rozděleny byl nejen svazy a různé spolky, ale i banky a další instituce.

Ačkoliv Pelikánův postoj k nově ustavenému Československu nebyl v meziválečné době rozhodně ideální, rozhodl se Pelikán 2. listopadu 1926 přihlásit ke 4. jezdeckému pluku v Klatovech jako rotný v záloze³³⁸. Co Pelikána k tomuto kroku vedlo, není jasné, protože dozvuky první pozemkové reformy stále ještě nebyly na velkostatku dokončeny, nicméně je možné, že Pelikán vzal Československo částečně na milost a že se v něm probudila rodinná vojenská tradice.

---

³³³ Lustig, Světnička, 1933, s. 554.

³³⁴ Kubačák, 1987, s. 327.

³³⁵ NA, f. Svaz československých velkostatkářů Praha (dále jen SČV), k. 152, inv. č. 1278, sign.V - Korespondence SČV se členy – Pelikánův dopis ze 7. února 1922, v němž oznamuje, že ze Svazu československých velkostatkářů vystupuje.

³³⁶ Tamtéž – dopis Otomaru Pelikánovi ze Svazu československých velkostatkářů z 27. února 1922 žádající zaplacení některých nedoplatek.

³³⁷ Kubačák, 1987, s. 327.

³³⁸ SOKA Klatovy, f. AO Milínov, kniha 19 – zápis z 2. listopadu 1926.

Na pozadí všech těchto politických změn však Pelikán zaznamenal i pozitivní události. Nedlouho po válce se totiž Pelikán oženil, vzal si mladou šlechtičnu Elizabeth Carolinu Annu von Spaunovou (*19. dubna 1898³³⁹), jinak řečenou Ilse, z nedalekého Klášterského Mlýna na Šumavě, kde Elizabethin otec Maxmilián vedl sklárnu Lötzt³⁴⁰. Po válce se v Pelikánově rodině konala ještě jedna svatba, 10. listopadu 1919 se vdávala Pelikánova sestra Marie Valerie, jejím nastávajícím byl syn sedláka Václav Waldmann (*22. října 1890)³⁴¹. Za rok po této svatbě se chystala další svatba. To si druhá Pelikánova sestra Valerie brala 14. prosince 1920 za muže Františka Johna³⁴². Jeho úloha v souvislosti s hlavňovickým velkostatkem však měla teprve přijít.

Netrvalo dlouho a Pelikán slavil narození svého prvního dítěte, v roce 1921 se mu narodila dcera Gertraud a o 2 roky později, 25. března 1923, se mu narodil syn Friedrich, kterému říkali Fritz³⁴³. Pelikánova radost však neměla trvat dlouho, zanedlouho po Friedrichově narození totiž Pelikánova žena Elizabeth utekla s tehdejším správcem hlavňovického velkostatku Rudolfem Spiskem³⁴⁴. Pelikánovo manželství tak bylo později rozvedeno. Pelikánova dcera Gertraud po rozvodu zůstala pravděpodobně u matky, protože o ní nemáme žádné další zprávy. Pelikánův syn Friedrich však u otce v Hlavňovicích zůstal a chodil do místních škol. Školní docházku započal na škole přímo v Hlavňovicích, nicméně záhy přešel do německé školy v nedalekých Hartmanicích³⁴⁵, což byla šumavská obec s převahou německého obyvatelstva³⁴⁶. Mladý Friedrich poté postoupil na německé reálné gymnázium a nakonec studoval střední zemědělskou školu³⁴⁷. Další zprávy o něm nemáme, nedochovala se ani jakákoliv soukromá korespondence mezi ním a jeho otcem, případně kýmkoliv jiným z jeho rodiny.

Útěk manželky Otomara Pelikána a složitá hospodářská situace na velkostatku, jako by předznamenávaly období, kdy radostných chvil bylo v Pelikánově rodině velmi málo. Další

---

³³⁹ SOA Plzeň, f. Sběrka matrik západních Čech, matrika narozených Rejštejn 22, roky 1879-1901, str. 359. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://www.portafontium.eu/iipimage/30067882/rejstejn-22_3530-n?x=-102&y=26&w=1038&h=411.

³⁴⁰ Vybíral, 2011, s. 1.

³⁴¹ VHA, f. Posádka Klatovy, Třídílná matrika N, O, Z z let 1870 – 1918 – přípisek k zápisu o narození z 30. listopadu 1987.

³⁴² SOA Plzeň, f. Sběrka matrik západních Čech, sign. Hlavňovice 03 – přípisek k zápisu o narození z 12. srpna 1899. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://www.portafontium.eu/iipimage/30061799/hlavnovice-03_0840-n?x=25&y=547&w=506&h=184.

³⁴³ NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Friedricha Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939.

³⁴⁴ NA, f. Úřad říšského protektora (dále ÚŘP), k. 280, sign. 114-282-1.

³⁴⁵ SOKa Klatovy, f. Základní škola (dále jen ZŠ) Hlavňovice, inv. č. 75, matriky žáků od roku 1929.

³⁴⁶ Chytil, 1929, s. 342.

³⁴⁷ NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Friedricha Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939.

tragédie, která rodinu Pelikánovu zasáhla, byla smrt Václava Waldmanna, manžela Pelikánovy nejstarší sestry, který zemřel 16. března 1929 v Radosticích³⁴⁸. Existují domněnky, že Waldmannova poměrně brzká smrt byla zapříčiněna jeho silnou náklonností k alkoholu.

Když už se pravděpodobně Pelikánův velkostatek dostal hospodářsky z toho nejhoršího, tak započala velká hospodářská krize 30. let, která nicméně v zemědělství začala již o nějakou dobu dříve, už na konci 20. let³⁴⁹. Pokud si její průběh v Československu srovnáme se zahraničím, tak zjistíme, že její průběh byl poměrně dlouhý a dopady hluboké³⁵⁰. Ani hlavňovickému velkostatku se ekonomicky příliš nedařilo. Alespoň to naznačuje výpověď jednoho z bývalých Pelikánových zaměstnanců, úředníka Josefa Schlossera. V roce 1933 totiž tento muž při odchodu z hlavňovického velkostatku požadoval po velkostatkáři Pelikánovi tzv. odbytné, který mu jej ale odmítal vyplatit. Když byl případ Schlosserův případ vyšetřován, Schlosser vypověděl, že Pelikán plánoval svůj velkostatek prodat. Tento plán byl dokonce převáděn do praxe, protože se na velkostatku určitou dobu pohyboval majitel realitní kanceláře a zajišťoval budoucí prodej. Bohužel se z vyšetřování nedozvídáme, v které době přesně měl Pelikán záměr prodat svůj majetek a co chtěl po tomto prodeji se získanými penězi dělat³⁵¹. Vše však nasvědčuje tomu, že situace byla vyvolána v důsledku dozvuků první pozemkové reformy, kdy odškodnění za zabrané pozemky bylo velmi nízké, vzhledem k tomu, že ceny byly stanoveny podle cen z doby předválečné, proto odškodnění tvořilo pouze několik procent reálné ceny zabaveného majetku³⁵². Dalším faktorem působícím v neprospěch hlavňovického velkostatku byla hospodářská krize 30. let. Kombinace těchto faktorů pravděpodobně způsobila tak závažné ekonomické problémy, že se hlavňovický majitel nezvládal o jím zděděný majetek adekvátně postarat a rozhodl se k jeho prodeji. K prodeji však nakonec nedošlo. Je otázka, zda to bylo kvůli tomu, že ekonomické problémy velkostatku byly nakonec zažehnány nebo kvůli tomu, že se nenašel kupec. Důvody pro toto rozhodnutí dnes není možné dohledat.

Finanční problémy však ve 30. letech trápilo vícero firem či jednotlivců. Řešení této krize lidé často hledali ve vládě pevné ruky, protože ta jim nabízela jistoty a stabilitu v nestabilní době. Tyto jistoty však musely být vykoupeny minimálně částečnou ztrátou

---

³⁴⁸ SOA Plzeň, f. Sbirka matrik západních Čech, sign. Hlavňovice 07, kronika z let 1808-1899, přípisek k zápisu o narození. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.cz/iipimage/30061803/hlavnovice-07_0320-n.

³⁴⁹ Průcha, 2004, s. 245-246.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 273.

³⁵¹ NA, f. Státní pozemkový úřad – vlastnické soubory majitelů velkostatků (dále jen SPÚ-VS), k. 3961 – protokol týkající se propuštění úředníka Josefa Schlossera sepsaný v kanceláři přidělového komisaře Státního pozemkového úřadu ve Strakoniciích 16. srpna 1933.

³⁵² Clary-Aldringen, 2002, s. 166.

svobod³⁵³. Toto se pravděpodobně dělo i v Pelikánově rodině. Pelikán přibližně v době obecních květnových komunálních voleb roku 1938 vstoupil do Sudetoněmecké strany (Sudetendeutsche Partei, SdP) Konráda Henleina³⁵⁴. Tato strana rapidně zvyšovala ve 30. letech počet svých členů, až její členská základna přesáhla milion osob³⁵⁵.

Ačkoliv září 1938 bylo na mnoha místech Šumavy poměrně vypjaté, provázené různými ať už fyzickými či slovními napadeními, příliš se tato vyhrocená situace nedotkla oblastí, v nichž se Pelikán v té době pravděpodobně pohyboval. Celkově byla tato část Šumavy a jejího předhůří o něco málo klidnější než například západní Čechy v oblasti Tachovska. Pohraničí se nicméně začalo pomalu ale jistě měnit – z německých oblastí utíkalo židovské obyvatelstvo a antinacisté. Naopak do německých pohraničních oblastí utíkali členové SdP³⁵⁶. Toto dění muselo doléhat i na Pelikána, jehož velkostatek sice ležel v obci s velmi málo početnou německou menšinou, nicméně na části Pelikánových pozemků si československá armáda v rámci mobilizačních příprav vytvořila palebné průseky a bunkry pro případnou obranu státu. K obraně republiky nakonec nedošlo, avšak Pelikánovi zůstaly škody v podobě vykáčeného lesa, ty si pak na počátku války nechá proplatit³⁵⁷.

Po Mnichovské dohodě došlo k obsazení pohraničních oblastí Československa. Velmi malá část Pelikánova velkostatku, konkrétně v oblasti dnešní Javorné, patřila právě do těchto obsazených oblastí. Na tyto pozemky uvalila nacistická moc nucenou správu a de facto je Pelikánovi bez náhrady zkonfiskovala. Pelikán se dotazoval nacistické správy, proč k této situaci došlo, nicméně nikdy odpověď nedostal a nucený správce mu tak na části velkostatku zůstal až do konce války. Pelikán však od té doby měl strach o zbytek svého majetku, obával se, že nacisté nucenou správu rozšíří i na zbývající část Pelikánova velkostatku a on o něj definitivně přijde.

Možná i toto byl jeden z důvodů, proč si Pelikán 1. dubna 1939 podal žádost do Nacionálně socialistické německé dělnické strany (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) poté, co splynula s SdP³⁵⁸. Toto členství nakonec získal³⁵⁹. O několik měsíců později, na své 43. narozeniny, tedy 13. června 1939, podepsal Pelikán žádost o členství

---

³⁵³ Schulze, 2003, s. 278-279.

³⁵⁴ NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Otomara Pelikána německé státní občanství z 20. července 1939.

³⁵⁵ Průcha, 2004, s. 267.

³⁵⁶ Jiráček, 2015, s. 22-23.

³⁵⁷ SOkA Klatovy, f. ONV Sušice, presidiální spisy 1918-1945, k. 4 – protokol z 28. listopadu 1939.

³⁵⁸ NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Otomara Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939.

³⁵⁹ SOA Plzeň, f. Krajský soud (dále jen KS) Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – protokol z výslechu Otomara Pelikána ze 4. července 1945.

v úderných oddílech Sturmabteilung (dále jen SA)³⁶⁰. Také Pelikánův syn Friedrich byl už v té době členem leteckého oddílu Hitlerovy mládeže (Hitlerjugend)³⁶¹. V červenci 1939 si také Otomar Pelikán i se svým synem Friedrichem a svou novou partnerkou Margaretou Gallistlovou (*2. dubna 1901³⁶²) zažádali o německou státní příslušnost. Ta jim nakonec byla přiznána 25. srpna 1939³⁶³, tedy několik dní před začátkem druhé světové války. Stojí za povšimnutí, že přihláška do SA a žádosti o německou státní příslušnost nejsou vyplněny Pelikánovou rukou. Podle rukopisu se zdá, že se jedná o rukopis Georga Heintschela, tedy muže, který byl silně oddán nacistické ideologii a který se snažil přimět různé osoby k přihlášení se k německému, případně ke vstupu do nacistických organizací. Pelikán tedy všechny přihlášky „pouze“ podepsal z pozice Blockleiters NSDAP.

---

³⁶⁰ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – přihláška do SA z 13. června 1939.

³⁶¹ NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Friedricha Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939.

³⁶² SOA Třeboň, f. Sběrka matrik Jihočeského kraje, inv. č. 849, matriční kniha - římskokatolická církev, N 1898-1902, kniha 24. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/2885/219>.

³⁶³ NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – odsouhlasení žádostí Otomara Pelikána, Margarety Pelikánové a Friedricha Pelikána o přidělení německého státního občanství.

3.2.3 DOBA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Doba začínající druhé světové války a konec roku 1939 byl však svým způsobem zlomový pro velkou část německého obyvatelstva žijícího v Pošumaví. Počáteční nadšení obyvatel z Vůdce se vytrácelo, protože zjišťovali, že sliby, které dostali, zůstávají nesplněny. Nacisté slibovali rozmach tohoto poměrně chudého kraje, k tomu ale nedošlo. Říšští Němci, a zvláště pak bavorská správa obsazeného území, pohlíželi na nově obsazené území s despektem pro jeho značnou chudobu a průmyslovou zaostalost, která se se zábořem Sudet ještě zvýšila, protože byly přerušeny některé obchodní styky mezi Česko-Slovenskem a zabranými Sudety³⁶⁴.

Pelikán také využil situaci a na sklonku roku 1939 si nechal finančně ocenit škody, které utrpěly jeho lesy při zbudování palebných průseků v roce 1938, tedy v době, kdy se československá armáda chtěla bránit případnému německému útoku. Celkem byla náhrada škody vyčíslena na 30.000 korun³⁶⁵. Pelikán však musel Ministerstvo národní obrany urgovat ještě na konci roku 1940, kdy už toto ministerstvo bylo v likvidaci³⁶⁶. Zda nakonec Pelikán odškodné skutečně získal, není jasné.

Pelikán se také hned na počátku války oženil, 16. prosince 1939 si vzal svou bývalou hospodyní a dlouholetou družku Margaretu Gallistlovou³⁶⁷, nazývanou Gretl, s níž přečkal zbytek války a která mu byla oporou zejména v době poválečné, kdy byl Pelikán vyšetřován na Krajském soudu v Klatovech.

Ačkoliv byl Pelikánův hlavňovický velkostatek zcela stranou protektorátnímu dění, tak určitou důležitost pro nacistické úřady měl. Vzhledem k tomu, že nacisté se snažili posílit německý vliv v Protektorátě tím, že propojí německé jazykové oblasti, vytipovali si předem několik německých šlechticů, kteří by se k danému záměru hodili. Mezi vybranými šlechtici byl i Otomar Pelikán z Hlavňovic. Na tomto místě je dobré si povšimnout, že mezi vybranými osobami nebyl ani Josef Windischgrätz, ani Georg Heintschel. Existuje několik důvodů, proč nebyli vybráni právě tito dva muži. V případě Windischgrätze jsou pravděpodobné dva důvody. První je čistě praktický, tedy že se Windischgrätz na Velharticích na počátku války až tak často nevyskytoval. Zatím ještě neměl trvalé bydliště ve Velharticích a jeho hlavní prioritou bylo opravit hrad a zámek do obyvatelného stavu. Druhý důvod je pravděpodobně

---

³⁶⁴ Jirák, 2015, s. 35-40.

³⁶⁵ SOkA Klatovy, f. ONV Sušice, presidiální spisy 1918-1945, k. 4 – protokol z 28. listopadu 1939.

³⁶⁶ Tamtéž – dopis z Finančního úřadu v Sušici z 12. listopadu 1940.

³⁶⁷ SOA Plzeň, f. Sběrka matrik západních Čech, číslo fondu 100014, sign. Klatovy - Standesamt 03. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.eu/iipimage/30072104/klatovy-standesamt-03_0360-o?x=363&y=108&w=775&h=283.

ideologický. Windischgrätz se totiž ani názorově k prosazování nacistického vlivu nehodil, protože ani on, ani nikdo z jeho rodiny nebyl členem nacistických organizací. V případě Heintschela je však situace odlišná. Jeho pronacistické smýšlení bylo očividné už v době předválečné. Byl navíc členem několika nacistických organizací, přesto však také nebyl vybrán. To může mít opět dva důvody – ekonomický a opět ideologický. Ekonomický důvod tkví v tom, že Heintschelovu velkostatku se příliš nedařilo. Heintschel měl problémy se splácením svých dluhů i v době meziválečné. Jako vzor tedy nebyl vhodný. Názorově sice s nacismem souzněl, nicméně byl až příliš horlivý a nacismus využíval spíše jako metlu na své nepřátele nebo lidi, kteří se mu nějakým způsobem znelíbili. Proto také Heintschelova udání přestalo po určité době brát gestapo vážně.

Nicméně nacisté si museli vybrané jedince důkladně prověřit. Kromě základních statistických informací, jako byla rozloha pozemků, bonita půdy a možných dědiců majetku byly prošetřovány i postoje majitele pozemků k nacistickému zřízení, angažovanost v nacistických organizacích, rasový původ, užívaný jazyk, dále pak kontakty a příbuzenské vazby na další příslušníky šlechty³⁶⁸.

Pelikána se konkrétně týkají vyšetřující dvě zprávy. První je datována 8. března 1944 a mířila na pražskou úřadovnu SD³⁶⁹. Druhá zpráva je datována 23. března 1944 a jejím adresátem byl Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu v Praze³⁷⁰. Obě tyto zprávy jsou prakticky identické, proto je můžeme považovat za jednu a tutéž zprávu.

O Pelikánovi je v těchto zprávách konstatováno, že jeho předci byli většinou vyšší úředníci v rakouské státní správě, kteří nikdy nevstupovali do smíšených manželství. Před ustavením Protektorátu nikdy Pelikán nezapomněl na svou přináležitost k německému národu, ačkoliv bydlel v místě, kde žili jen výhradně Češi a on zde tak byl jediným Němcem³⁷¹. S tímto tvrzením lze souhlasit pouze částečně. Je pravda, že Pelikán sám sebe označoval jako osobu německé národnosti – jednak v rámci censů, jednak i na poválečném soudu a jednak jej označovali za Němce i lidé, kteří psali dobrozdání na klatovský krajský soud. Nicméně Pelikán rozhodně nebyl jediný Němec v Hlavňovicích, německá menšina tvořila přibližně jednu desetinu hlavňovického obyvatelstva³⁷².

---

³⁶⁸ Hořejš, 2011, s. 193-195.

³⁶⁹ NA, f. Úřad říšského protektora (dále jen ÚŘP), k. 280, signatura 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 8. března 1944 (nezpracováno).

³⁷⁰ Tamtéž – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² Chytil 1929: 358.

Zpráva dále pokračuje konstatováním, že Otomar Pelikán svou příslušnost k německému národu nechtěl změnit ani v době Protektorátu, což mj. dokazuje i fakt, že jeho syn byl vychováván pouze v německém prostředí³⁷³. V tomto se zpráva nemýlila, Pelikánův syn Friedrich byl skutečně vychováván ve striktně německém prostředí – vyrůstal v německé rodině (Otomar Pelikán i Margareta Pelikánová byly osoby německé národnosti), a ačkoliv v Hlavňovicích byla česká obecná škola, tak mladý Friedrich Pelikán navštěvoval obecnou školu v nedalekých Hartmanicích, protože to byla škola německá³⁷⁴. Poté studoval německé reálné gymnázium v Praze, a nakonec studoval německou střední zemědělskou školu³⁷⁵.

O Pelikánových rodinných poměrech je zpráva velmi dobře informována. Konstatuje, že první manželka Otomaru Pelikánovi utekla s tehdejším správcem jeho velkostatku v době, kdy Friedrichovi bylo půl roku a že se Pelikán poté oženil podruhé³⁷⁶, nicméně v tomto případě je zpráva nepřesná, hovoří o tom, že se Pelikán oženil „před rokem“, což znamená v roce 1943, nicméně Pelikán se s Margaretou Gallistlovou oženil už 16. prosince 1939³⁷⁷. Je však nepravděpodobné, že by se zpráva v takovéto věci mýlila. Tato datace tedy naznačuje, že v záhlaví zprávy je sice rok 1944, nicméně reálně byla zpráva sepsána už dříve, tedy že popisovala Pelikánovy názory a rodinnou situaci z roku 1940. Tento fakt bude později důležitý pro poválečný soud, kde se bude řešit, jaké měl Pelikán názory a také zda neprošel názorovou proměnou v průběhu války.

Při podrobnějším popisu Pelikánových příbuzenských vazeb a společenských kontraktů, zpráva kvituje, že německou národnost nemá jen Pelikánův syn Friedrich, ale i Pelikánova žena, která navíc vůbec neumí česky. Pelikána také nepojí žádné příbuzenské či přátelské vztahy k české šlechtě. Kontakty na vlivných místech nemá a stejně tak nemá ani kontakty v zahraničí, protože za hranice nejezdí³⁷⁸. Zpráva má skutečně pravdu v tom, že se Pelikánova druhá žena Margareta přihlásila v rámci sčítání lidu v roce 1930 k německé národnosti, resp. německému

---

³⁷³ NA, f. ÚŘP, k. 280, sign. 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

³⁷⁴ SOkA Klatovy, f. Základní škola Hlavňovice, matrika žáků.

³⁷⁵ NA, f. NSO – žádost Friedricha Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939.

³⁷⁶ NA, f. ÚŘP, k. 280, sign. 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

³⁷⁷ SOA Plzeň, f. Sběrka matrik západních Čech, číslo fondu 100014, sign. Klatovy - Standesamt 03. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.eu/iipimage/30072104/klatovy-standesamt-03_0360-o?x=363&y=108&w=775&h=283.

³⁷⁸ NA, f. ÚŘP, k. 280, sign. 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

rodnému jazyku³⁷⁹. Jaká byla Margaretina znalost českého jazyka, se dnes bohužel jednoznačně nedozvíme, můžeme pouze nepřímou vyvozovat, že Margareta Pelikánová pravděpodobně česky neuměla, protože se pravděpodobně nedochoval žádný dokument psaný její rukou. Veškerá korespondence vedená s československými úřady byla psána rukou Otomara Pelikána a Margaretou pouze signována, což dokládá např. česky psaná žádost z roku 1930 odeslaná na Okresní úřad v Sušici ohledně navýšení ceny za honitbu, kterou sepsal Otomar Pelikán a Margareta Gallistlová tuto žádost pouze podepsala³⁸⁰. Co se týče Pelikánových příbuzenských vazeb, tak je samozřejmě otázka, jak chápat rod Kotzů z Dobrsche, který je v některé literatuře chápán jako původem český rod³⁸¹, nicméně ve 30. letech 20. století se přihlásil k německé národnosti³⁸². Co se týče Pelikánových společenských kontaktů, tak máme doklady o tom, že se Pelikán stýkal výhradně se šlechtici z okolí Hlavňovic, jejichž mateřským jazykem byla němčina. Konkrétně máme doklady o kontaktech s Josefem Windischgrätzem z Velhartic³⁸³, Georgem Schreinerem z Nemilkova³⁸⁴, Rudolfem Lumbem z Malonic³⁸⁵, okresním sušickým hejtmanem z doby nacistické okupace Emiliánem Skramlíkem³⁸⁶ a Georgem Heintschelem z Kojšic u Jiřičné, o němž ještě bude řeč. Všichni vyjmenovaní šlechtici kromě Emiliána Skramlíka a Josefa Windischgrätze byli členy nacistické NSDAP.

Nacistická zpráva si také velmi dobře všimla faktu, že Pelikánův velkostatek je svou polohou situován stranou centra Protektorátu, což majitele takového velkostatku přirozeně vede k tomu, že se straní hlavnímu společenskému dění. Dále zpráva konstatuje, že velkostatek je silně zadlužen a že prošel ekonomicky velmi složitým obdobím, avšak během války se situace na velkostatku podle jistého důvěryhodného zdroje výrazně zlepšila. Zpráva už nicméně neudává, z jakého důvodu se ekonomická situace na velkostatku zlepšila. Na druhou stranu tento důvěrný zdroj (jehož zpráva nijak nespécifikuje) uvádí, že vstup na Pelikánovo panství nedává o Pelikánově správě dobrý obrázek, ale toto se může zlepšit, pokud plzeňská správa

---

³⁷⁹ NA, f. SÚS I - Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Praha, k. 1057, sign. 114/251 Hlavňovice čp. 1 - Ottomar Pelikan.

³⁸⁰ Osobní archiv Josefa Švece – žádost Margarety Gallistlové zde dne 20. listopadu 1930 adresovaná okresnímu úřadu v Sušici, v němž žádá prodej části honby skrze dražbu, nikoliv z volné ruky – za nahlédnutí Josefu Švecovi děkuji.

³⁸¹ Meraviglia-Crivelli 1886: 13.

³⁸² Mašek: 1999: 189.

³⁸³ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno).

³⁸⁴ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. Velkostatek Nemilkov, Rd Schreiner, k. 1, i. č. 1 a i. č. 2, kniha hostů 1920-1931 a kniha hostů 1931-1945.

³⁸⁵ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno).

³⁸⁶ SOKa Klatovy, f. ONV Sušice, k. N 78, i. č. 462 – Okresní národní výbor v Sušici žádá 27. dubna 1946 Ústřední národní výbor v Praze vyslechnutí Emiliána Skramlíka z důvodu podezření na provinění proti národní cti.

doporučí nápravu³⁸⁷. Špatnou ekonomickou situaci na velkostatku později nepřímo potvrdí František John, Pelikánův švagr, správce jeho velkostatku a po roce 1945 i hlavňovický prozatímní nucený správce, který ve svém udání prozradil, že situace na velkostatku v Hlavňovicích byla za druhé světové války opravdu špatná. Proto se Pelikán snažil získat zdatného správce, který by mu se složitou péčí o velkostatek pomohl³⁸⁸.

Zpráva se poté zabývá už jen Pelikánovým vztahem k německu a k nacismu. Opět konstatuje, že Pelikánova rodina hovoří pouze německy, nicméně s čeledí, která je analfabetická, musí mluvit česky³⁸⁹. Toto je spíše urážka než fakt, který by se zakládal na pravdě. Všechny služební, které se při sčítání lidu v roce 1920 i v roce 1930 nacházely na Pelikánově velkostatku (a byly tudíž sčítány v rámci sčítacího operátu s ním) uměly číst a psát³⁹⁰. Stejně tak dobrozdání zaměstnanců velkostatku, které bylo odesláno na Krajský soud do Klatov, kde byl Pelikán po válce vyšetřován a držen ve vazbě, nenasvědčuje tomu, že by Pelikánovi zaměstnanci byli analfabetičtí.

Nacistická zpráva dále odhaduje, že Pelikánův náhled na nacionální socialismus a na židovskou otázku je pozitivní. Zpráva dále připomíná, že Pelikán byl v první světové válce důstojníkem jezdeckého. I v této právě probíhající válce by byl schopen bojovat, přičemž by bojoval za vítězství nacionálního socialismu, nicméně bojů se neúčastní, protože jeho slabé zdraví mu to nedovoluje. Z Pelikánovy rodiny nakonec do německé armády narukoval pouze syn Friedrich, konkrétně do tankové jednotky na východě, což samozřejmě neopomněla zmínit ani nacistická zpráva, která toto velmi kvituje a chválí, že Friedrich Pelikán je nadšeným vojákem³⁹¹. Jaký názor měl Pelikán na židovskou otázku jednoznačně nevíme, protože Pelikán se k ní vyjádřil pouze jednou, kdy po válce sepsal seznam lidí, kteří mohou dosvědčit jeho nezávadné chování za doby okupace a zároveň v rámci tohoto seznamu připomíná, že nikdy netoužil po židovském ani československém majetku³⁹². V žádných dokumentech také není uvedeno, jaký zdravotní problém Pelikán měl, že nemohl narukovat, nicméně Friedrich Pelikán

---

³⁸⁷ NA, f. ÚŘP, k. 280, sign. 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

³⁸⁸ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219 Krajský soud Klatovy, číslo spisu Tk 311/46 – protokol sepsaný s Františkem Johnem z 9. května 1945.

³⁸⁹ NA, f. ÚŘP, k. 280, sign. 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

³⁹⁰ SOkA Klatovy, f. OÚ Sušice, Sčítací operáty 1921, k. 509, Hlavňovice, inv. č. 1390; NA, f. SÚS I - Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Praha, k. 1057, sign. 114/251 Hlavňovice čp. 1-Ottomar Pelikan.

³⁹¹ NA, f. ÚŘP, k. 280, sign. 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

³⁹² SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219 Krajský soud Klatovy, číslo spisu Tk 311/46 – Pelikánův nedatovaný lístek se seznamem lidí, které je potřeba vyslechnout, cca rok 1946.

se skutečně zúčastnil bojů druhé světové války na straně německého wehrmachtu. Po konci války byl zajat v Rakousku a do Československa se poté už nikdy nevrátil³⁹³.

Nacistická zpráva dále konstatovala, že celá Pelikánova rodina patří do římsko-katolické církve, nicméně pro ni tato víra mnoho neznamena³⁹⁴. Zda Pelikánova víra byla jen hraná, přesně nevíme, ale je to nepravděpodobné, vzhledem k tomu, že Pelikán se jako římský katolík přihlásil i v prosinci 1939³⁹⁵. Hlavňovický velkostatkář také během okupace zachránil hlavňovického děkana Františka Jukla před nacistickým vězením³⁹⁶. O Pelikánově náklonnosti ke katolické církvi se ve své poválečné výpovědi zmínil i jeden z členů klatovského gestapa, který toto chápal jako důvod, proč Pelikánovi příliš nedůvěřovat³⁹⁷. Nicméně o Pelikánově víře máme doklady i z doby před okupací. Máme například doloženo, že písek z hlavňovického velkostatku byl použit na prodloužení hlavňovického hřbitova v roce 1933, protože původní hřbitov už nestačil. Pelikán také dal souhlas k postavení nového kříže na konci tzv. Březin v roce 1937³⁹⁸.

Zpráva je nakonec uzavřena konstatováním, že vzhledem k tomu, že jediný syn Otomara Pelikána je na frontě, jakékoliv negativní zprávy by mohly rodinu velmi silně zasáhnout³⁹⁹.

Jak vidno, Otomar Pelikán byl v hledáčku nacistických úřadů, protože se choval a vždy hlásil jako Němec a nacistické úřady tedy potřebovaly ještě zjistit Pelikánovu loajalitu k nacistické ideologii. Ze zprávy je patrné, že měly silný pocit, že Pelikán má k nacionálnímu socialismu blízko. Bohužel nevíme, kdo přesně zprávu pro pražskou úřadovnu SD sepisoval a kdo byl oním neznámým zdrojem, o němž se zpráva zmiňuje. Můžeme se pouze dohadovat, že zdrojem informací o Pelikánovi mohli být i jeho blízcí sousedé, velkostatkáři Lumbe či Schreiner, protože ti byli údajnými konfidenty klatovské úřadovny SD⁴⁰⁰.

---

³⁹³ SOkA Klatovy, f. ONV Sušice, k. N 191, inv. č. 621-632, složka 216 Zjišťování L-Ž – SNB Velhartice oznamuje 15. března 1949 Okresnímu národnímu výboru v Sušici osud Friedricha Pelikána po válce.

³⁹⁴ NA, f. ÚŘP, k. 280, sign. 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

³⁹⁵ SOA Plzeň, f. Sbírká matrik západních Čech, sign. Klatovy - Standesamt 03. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.eu/iipimage/30072104/klatovy-standesamt-03_0360-o?x=363&y=108&w=775&h=283.

³⁹⁶ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – dobrozdání Františka Jukla z 25. července 1945 a dobrozdání Karla Kaisera z 26. července 1945.

³⁹⁷ Tamtéž – protokol z výslechu členů klatovského gestapa z 23. ledna 1946.

³⁹⁸ Osobní archiv Josefa Švece – kronika obecné školy v Hlavňovicích.

³⁹⁹ NA, f. ÚŘP, k. 280, sign. 114-282-1 – zpráva o Pelikánově vztahu k nacistickému zřízení z 23. března 1944 (nezpracováno).

⁴⁰⁰ ABS, f. Studijní ústav ministerstva vnitra (dále jen SÚMV), f. 305, sign. 305-746-3 – zápis z výslechu Karla Hecka, řidiče pracujícího pro klatovskou úřadovnu SD ze dne 27. srpna 1945 (nezpracováno).

Jaké kroky vyvolala tato zpráva na straně nacistických úřadů vůči Otomaru Pelikánovi, o tomto nemáme žádné zprávy, nicméně nic nenasvědčuje tomu, že by se přístup úřadů vůči Pelikánovi nějak dramaticky změnil. Pelikán tak přežil v relativním poklidu stranou hlavního protektorátního dění až do konce války. A stejně jako Windischgrätz zaznamenal Pelikán blížící se konec války díky transportům zajatců a také německým vojákům prchajícím z východu na západ. Němečtí vojáci se usadili v únoru 1945 v hlavňovické škole a transport ruských zajatců se v dubnu 1945 usadil na hlavňovickém statku ve stáji, kam zajatcům hlavňovičtí obyvatelé nosili jídlo⁴⁰¹.

---

⁴⁰¹ Osobní archiv Josefa Švece.

3.2.4 PELIKÁNŮV POVÁLEČNÝ OSUD

Nedlouho poté co byla obec Hlavňovice osvobozena americkou armádou, byl 7. května 1945⁴⁰² Otomar Pelikán zajat a držen ve vazbě Krajského soudu v Klatovech, který jej obvinil pro zločin podle §2 a §3 čís. 2 retribučního dekretu č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, tedy podle tzv. velkého retribučního dekretu.

Soud byl pravděpodobně velmi zaneprázdněn jinými případy, protože k Pelikánově výslechu došlo až 4. července 1945. V tomto výslechu Pelikán uvedl, že se narodil do německé rodiny, protože oba jeho rodiče byli Němci a samotný Pelikán si celý život držel německou národnost⁴⁰³. V tomto má Pelikán zcela pravdu, při obou československých sčítáních Pelikán deklaroval svůj německý mateřský jazyk a tím pádem podle tehdejších pravidel sčítání lidu i německou národnost.

Pelikán dále v rámci své výpovědi uvedl, že ale na svém velkostatku zaměstnával většinou Čechy⁴⁰⁴. Toto máme doloženo také v rámci sčítacích archů, kde jsou skutečně jako zaměstnanci velkostatku uvedeni v drtivé většině Češi, respektive obyvatelstvo s českou rodnou řečí⁴⁰⁵. Toto nemusí být nutně způsobeno Pelikánovou vstřícností vůči českému obyvatelstvu, ale pouze prostým faktem, že v Hlavňovicích žila velmi nepočetná německá menšina, která tvořila cca desetinu z celkového počtu obyvatel. A velmi podobně tomu bylo v okolních obcích⁴⁰⁶, tudíž bylo pro velkostatkáře snazší najít zaměstnance české národnosti než německé.

Pelikán také konstatoval, že jej po osvobození nikdo z místních ani jeho zaměstnanců neosočil, že by byl nacista a ani se vůči němu nikdo nechoval agresivně či jakkoliv nepřátelsky. Pelikán si tento fakt vysvětlovat tím, že Pelikán nikdy Hitlerův režim neschvaloval. Na druhou stranu přiznal, že byl členem nacistické NSDAP, avšak nebyl žádným důležitým funkcionářem této strany a údajně vstoupil až na nátlak doktora Heintschela z Jiříčné⁴⁰⁷. V této výpovědi ještě Pelikán tento fakt nijak dále nerozvádí či nevysvětluje, jeho případná kolaborace se řešila

---

⁴⁰² SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219 Krajský soud Klatovy, číslo spisu Tk 311/46 – Pelikánův propouštěcí list z vazby z 11. listopadu 1945.

⁴⁰³ Tamtéž – protokol z výslechu Otomara Pelikána ze 4. července 1945.

⁴⁰⁴ Tamtéž – protokol z výslechu Otomara Pelikána ze 4. července 1945.

⁴⁰⁵ SOkA Klatovy, f. OÚ Sušice, Sčítací operáty 1921, k. 509, Hlavňovice, inv. č. 1390; NA, f. SÚS I - Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Praha, k. 1057, sign. 114/251 Hlavňovice čp. 1-Ottomar Pelikan.

⁴⁰⁶ Chytil, 1929, s. 358.

⁴⁰⁷ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – protokol z výslechu Otomara Pelikána ze 4. července 1945.

až později při druhém výsledku, kdy veřejný žalobci získal k dispozici Pelikánovu přihlášku do SA a dopis, v němž je jasně psáno, že Pelikán je členem SdP od 30. dubna 1938⁴⁰⁸.

Pelikánovi však hrozilo obvinění i z jiných přečinů z retribučního dekretu, konkrétně z toho, že vyhrožoval jiné osobě gestapem, že jiné osobě nařídil nucenou práci v Třetí říši a byl také obviněn z udavačství, jednalo se tedy o paragrafy 5, 6 a 11 retribučního dekretu⁴⁰⁹. Tato obvinění souvisela s jistým Františkem Pinlem, kterého měl vyslechnout Pelikánův hajný Ladislav Hrach a požádat Pelikána o udání Pinla na gestapu za nelegální přechovávání zbraní. Pelikán při svém výsledku tvrdil, že se mu nikdy nestalo, že by jej někdo požádal, aby učinil udání na někoho jiného jen z té pozice, že Pelikán je Němec⁴¹⁰. Toto udání se nakonec skutečně nepotvrdilo, protože bylo zjištěno, že Pinl řekl informaci o tom, že u sebe přechovává zbraně v hostinci před vícero lidmi, z nichž jeden z nich byl právě Pelikánův zaměstnanec, skrze něhož se měla tato informace dostat k Otomaru Pelikánovi a ten ji později měl udat klatovskému gestapu. Nicméně takovéto ústní předání si informací nebylo možno jakkoliv dokázat, vzhledem k většímu množství lidí, kteří Pinla v hostinci slyšeli. V této souvislosti však Pelikán připustil, že nacisté, konkrétně gestapo, němečtí četníci i Schutzpolizei, na jeho velkostatek dojížděli zcela běžně, zejména na začátku války a snažili se jej získat jako konfidenta. Vzhledem k tomu, že u Pelikána nepochodili, přestali k němu nakonec jezdit⁴¹¹. V seznamech konfidentů gestapa skutečně Pelikán nefiguruje⁴¹². Na druhou stranu Pelikán přiznal, že nějaké kontakty mezi ním a nacistickými úřady byly, nicméně vždy tyto kontakty měly svůj důvod – jednalo se o intervenci u gestapa ohledně hlavňovického faráře Jukla a učitele Kaisera, díky čemuž ani jeden z těchto mužů nebyl vzat do vazby⁴¹³. Což oba muži později nepřímou potvrdili ve svých dobrozdáních, která odeslali na Krajský soud v Klatovech, v rámci nichž se za Otomara Pelikána přimlouvali⁴¹⁴. Pelikán zmínil v té souvislosti i fakt, že děkan Jukl k němu chodil poslouchat zahraniční rozhlas⁴¹⁵. O této skutečnosti se však Jukl nijak nezmiňoval.

---

⁴⁰⁸ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – návrh veřejného žalobce na uvalení řádné vyšetřovací vazby na Otomara Pelikána ze 27. února 1946.

⁴⁰⁹ Tamtéž – žádost veřejného žalobce z 16. prosince 1945 o výslech Františka Pinla.

⁴¹⁰ Tamtéž – protokol z výsledku Otomara Pelikána ze 4. července 1945.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² ABS, f. SÚMV, f. 305, sign. 305-746-3 – zápis z výsledku Karla Hecka, řidiče pracujícího pro klatovskou úřadovnu SD ze dne 27. srpna 1945 (nezpracováno).

⁴¹³ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – protokol z výsledku Otomara Pelikána ze 4. července 1945.

⁴¹⁴ Tamtéž – dobrozdání Františka Jukla z 25. července 1945 a dobrozdání Karla Kaisera z 26. července 1945.

⁴¹⁵ Tamtéž – protokol z výsledku Otomara Pelikána ze 4. července 1945.

Pelikánovi však hrozilo i obvinění z vyhrožování gestapem. V této souvislosti měl údajně vyhrožovat svému zaměstnanci Briksi Kopelentovi gestapem za poslech londýnského rozhlasu⁴¹⁶. V této souvislosti Pelikán oznámil, že Briksi Kopelent byl muž výbušné povahy a Pelikán i jiní jeho zaměstnanci se snažili si Kopelenta proti sobě příliš nepopudit⁴¹⁷. Zda Pelikán skutečně některému svému zaměstnanci vyhrožoval, se tedy nepodařilo prokázat.

Poslední obvinění, které v této fázi vyšetřování Pelikánovi hrozilo, bylo obvinění z toho, že se Pelikán zasadil o nasazení Františka Johna na nucené práce do Třetí říše. František John byl správce Pelikánova velkostatku během druhé světové války a zároveň Pelikánův švagr, protože se 14. prosince 1920 oženil s Valerií Pelikánovou, prostřední z Pelikánových tří sester⁴¹⁸. Jmenovací listinou z 22. května 1945 vydanou Okresním národním výborem v Sušici se František John stal i poválečným prozatímním nuceným správcem na konfiskovaném hlavňovickém velkostatku⁴¹⁹. František John učinil na svého švagra udání nedlouho po konci okupace, už 9. května 1945. František John v tomto udání upozornil, že Pelikán jej zaměstnal jen proto, že mu hrozila ze strany německých úřadů vnucená správa za jeho nedbalé vedení velkostatku a Pelikán věděl, že John vedení velkostatku svědomitě zvládne. Nicméně jakmile vyšla vyhláška, která Johnovi zvyšovala plat, snažil se Pelikán Johna zbavit, jednak snižoval jeho autoritu před zaměstnanci svého velkostatku a jednak neustále kritizoval Johnova rozhodnutí. Celá situace vyústila ve stížnost Margarety Pelikánové na pracovním úřadě, která vedla k tomu, že byl John během několika dní zařazen na nucené práce v Říši. Johnovi prý navíc vznikl u Pelikána nedoplatek na platu, který velkostatkář nikdy nesplatil⁴²⁰. Ačkoliv John učinil udání na Pelikána velmi rychle po válce, nakonec si toto své udání rozmyslel a 28. prosince 1945 jej stáhl s odůvodněním, že Otomar a Margareta Pelikánovi jsou jeho příbuzní a že na nucených pracích v Německu žádnou újmu na zdraví neutrpěl, protože získával plat a rozdíl mezi platem, který dostával v Říši a který by dostával v Protektorátu, mu byl pravidelně vyplácen⁴²¹. Doplácení rozdílu platu byl vstřícný krok

---

⁴¹⁶ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – prohlášení Briksiho Kopelenta ze 17. června 1945.

⁴¹⁷ Tamtéž – protokol z výslechu Otomara Pelikána ze 4. července 1945.

⁴¹⁸ SOA Plzeň, f. Sběrka matrik západních Čech, sign. Hlavňovice 03 - zápis o narození z 12. srpna 1899.

[online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://www.portafontium.eu/ipimage/30061799/hlavnovice-03_0840-n?x=25&y=547&w=506&h=184.

⁴¹⁹ SOkA Klatovy, f. ONV Sušice, k. N 150, inv. č. 553, sign. X/7 Zemědělská půda – Zemědělské usedlosti nad 50 ha, likvidace usedlosti a předání Ch-Ž, složka Zemědělské usedlosti nad 50 ha – výkaz k oběžníku Zemského národního výboru v Praze ze 7. června 1945.

⁴²⁰ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219 Krajský soud Klatovy, číslo spisu Tk 311/46 – protokol sepsaný s Františkem Johnem z 9. května 1945.

⁴²¹ Tamtéž – Johnův dopis z 28. prosince 1945 na SNB Zejbiš, v němž se vzdává svědectví proti nim.

německých úřadů, jak získat více pracovníků pro práci v Říši⁴²². Zde je však otázka, zda na Johnovo rozhodnutí o stažení udání neměla vliv i Johnova manželka a zároveň Pelikánova sestra. Ta mohla svého muže přesvědčit, aby své udání stáhl. Nicméně i kdyby John své svědectví nestáhl, velmi pravděpodobně by to Pelikána nijak neohrozilo, vzhledem k tomu, že se na pracovním úřadě v Klatovech nenašly jakékoliv důkazy, které by Otomara Pelikána či jeho ženu usvědčovaly⁴²³.

Mezitím se však intenzivně snažila Margareta Pelikánová dostat svého muže z vazby a kontaktovala některé osoby, které by se dokázaly za jejího manžela zaručit ohledně jeho nezávadného chování během války. Takovýchto dobrozdání bylo několik, přičemž se jednalo o poměrně pestrou skupinu lidí a životních osudů. Prvním přímluvcem byl sušický advokát Vladimír Jaroš, který ve svém dopise popisoval, jak byl v létě 1943 určen k totálnímu nasazení. Jarošova manželka se dozvěděla, že hlavňovický velkostatkář Pelikán by jim v jejich situaci mohl pomoci. Pelikán intervenoval v této věci na pracovním úřadě v Klatovech, bohužel se vrátil s nepořízenou, ale vyřídil Jarošovi, že určení k totálnímu nasazení přišlo údajně „shora“ a on tudíž není schopen s touto situací nic dělat, protože Jaroš je u nacistických úřadů negativně zapsán⁴²⁴. I přesto však Vladimír Jaroš napsal své dobrozdání na klatovský soud a ocenil alespoň Pelikánovu snahu o pomoc.

V případě Vladimíra Jaroše tedy Pelikán úspěch neměl, nicméně v případě petrovického strojníka Arnošta Krejčího se situace otočila. V jeho případě se Pelikánovi podařilo docílit plného zrušení Krejčího totálního nasazení⁴²⁵.

Dalším pisatelem byl například Stanislav Valdman, hlavňovický uzenář, který děkoval Pelikánovi za to, že s jeho švagrem Josefem Ibrmajerem bylo po zatčení gestapem mírněji zacházeno⁴²⁶. Úředník Josef Švec děkoval Otomaru Pelikánovi za přímluvu na klatovském pracovním úřadě, který Josefa Švece původně určil na nucené práce do Říše, Pelikánovi se ale podařilo zvrátit toto rozhodnutí jednak díky osobní intervenci na pracovním úřadě a jednak tím, že Pelikán za Švece vyplnil žádost o zařazení na práci na bratrův statek⁴²⁷.

---

⁴²² Brandes, 2000, s. 367.

⁴²³ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219 Krajský soud Klatovy, číslo spisu Tk 311/46 – dopis z 15. ledna 1946 z Okresního úřadu ochrany práce v Klatovech informující, že na tamějším úřadě žádné jméno John nelze nalézt.

⁴²⁴ Tamtéž – dopis JUDr. Vladimíra Jaroše ve věci Pelikánovi intervence u klatovského pracovního úřadu ze dne 25. července 1945.

⁴²⁵ Tamtéž – dopis Arnošta Krejčího ve věci Pelikánovi intervence u klatovského pracovního úřadu ze dne 25. července 1945

⁴²⁶ Tamtéž – dopis Stanislava Valdmana ze dne 1. října 1945.

⁴²⁷ Tamtéž – dopis Josefa Švece ze dne 3. října 1945.

Pelikán však nepomáhal jen „cizím“ lidem, pomáhal i vlastním zaměstnancům. Například František Šebesta si vzal ženu německé národnosti a Georg Heintschel na ni tlačil, aby vstoupila do SdP. Šebesta zašel za Otomarem Pelikánem pro radu, ten Šebestu uklidnil a nějakým způsobem zasáhl a ušetřil tak Šebestu nepříjemností⁴²⁸. Vzhledem k tomu, že po válce bude Pelikán tvrdit, že se Heintschela bál, je otázka, zda si nyní událost nepřikreslil František Šebesta nebo spíše Otomar Pelikán nezveličil svůj strach z Heintschela při výslechu u soudu.

Dalšími dvěma muži, kteří se Pelikána přimlouvali, jsou už dříve v této práci zmínění Karel Kaiser a děkan František Jukl. Karel Kaiser, řídicí učitel a poválečný předseda Místního národního výboru v Milínově ocenil, že Pelikán jej uchránil od vyšetřování za neloajalitu vůči nacistickému zřízení. Později se Pelikán za Kaisera přimluvil ještě jednou, to bylo v době, kdy již Kaiser byl ve funkci řídicího učitele hlavňovické školy. Kaiser ve svém dopise také oceňoval, že Pelikán za války plnil povinné dodávky dobytka za ty zemědělce, kteří toto z nějakého důvodu nezvládali⁴²⁹. Povinné dodávky se v průběhu války rozšiřovaly na stále větší množství produktů a neplnění těchto povinných dodávek vedlo k finančním sankcím ze strany německých úřadů⁴³⁰.

Pelikán také údajně apeloval na místní obyvatele, aby u sebe nepřechovávali žádné zbraně a aby nemleli obilí načerno, aby tak neprovokovali nacistické úřady, které ale zároveň ujišťoval, že hlavňovičtí žádné zbraně doma nemají a že načerno rozhodně nemelou. Kaiser v této souvislosti ve svém dopise zmínil, že Pelikán se velmi bál, že nacisté mu jednou tyto lži prohlédnou⁴³¹. Mletí načerno byl závažný prohřešek, který mohl být ve výjimečných případech trestán i smrtí, nicméně objevoval se mezi lidmi neustále, proto zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich zavedl, že udávání těchto deliktů mělo být odměňováno⁴³².

Kaiser také zmínil, že se Pelikán zasadil u okresního hejtmána Skramlíka o zřízení české měšťanské školy v Hlavňovicích⁴³³. Emilián Skramlík velmi často cestoval během doby, kdy byl okresním hejtmánem, z jeho cest se dochoval pouze záznam, kdy s Pelikánem řešili povinné dodávky⁴³⁴. Doklady o tom, zda měl Pelikán vliv na zřízení měšťanské školy

---

⁴²⁸ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – dopis Františka Šebesty ze dne 1. října 1945.

⁴²⁹ Tamtéž – dopis Karla Kaisera ze dne 26. července 1945.

⁴³⁰ Brandes, 2000, s. 375.

⁴³¹ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – dopis Karla Kaisera ze dne 26. července 1945.

⁴³² Brandes, 2000, s. 268.

⁴³³ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – dopis Karla Kaisera ze dne 26. července 1945.

⁴³⁴ SOkA Klatovy, f. Okresní úřad Sušice, presidiální spisy 1939-1945, k. 8, sign. I S/9 – výkaz Skramlíkových služebních cest.

v Hlavňovicích, už dnes nelze dohledat. V hlavňovické kronice je pouze zmínka, že se v době těsně po válce rozhodovalo o zřízení měšťanské školy. Nakonec byla měšťanská škola postavena v blízkých Velharticích a v roce 1946 slavnostně otevřena. Žádné další informace týkající se Pelikána a místní školy nejsou k dispozici⁴³⁵. Zajímavé také na této Pelikánově snaze je fakt, že Pelikánův syn hlavňovickou školu nenavštěvoval, už od 1. třídy totiž chodil do německé školy v Hartmanicích⁴³⁶.

Hlavňovický děkan František Jukl si podobně jako řídící učitel Kaiser pochvaloval, že kdykoliv se na Otomara Pelikána obrátil s jakoukoliv žádostí, tak mu Pelikán ochotně pomohl a vše uspokojivě vyřídil⁴³⁷. Jukl později sepsal ještě jeden dopis, v němž zopakoval, že jej Pelikán zachránil před zatčením⁴³⁸.

Všechna tato dobrozdání splnila svůj účel. Pelikán díky tomu zůstal ve vazbě přesně půl roku, 7. listopadu 1945 byl propuštěn⁴³⁹ s tím, že bude vyšetřován na svobodě⁴⁴⁰. Soudkyně Milada Piřhová⁴⁴¹ neshledala důvody, proč by měl být Pelikán i nadále držen ve vazbě a pravděpodobně neshledala Pelikánovy přečiny tak závažnými, minimálně vzhledem k tomu, že Pelikán byl souzen na Krajském soudě v Klatovech, a nikoliv přímo na Mimořádném lidovém soudu tamtéž. Mimořádný lidový soud soudil závažnější trestné činy, Krajský soud soudil činy mírnější, aby ulevil Mimořádnému lidovému soudu, který byl po konci okupace zavalen stížnostmi a udáními⁴⁴².

---

⁴³⁵ Osobní archiv Josefa Švece – zápis v hlavňovické kronice z doby po květnu 1945.

⁴³⁶ SOkA Klatovy, f. ZŠ Hlavňovice, i. č. 75, matriky žáků od roku 1929.

⁴³⁷ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – dopis Františka Jukla z 25. července 1945.

⁴³⁸ Tamtéž – dopis Františka Jukla z 22. března 1946.

⁴³⁹ Tamtéž – Pelikánův propouštěcí list z vazby z 11. listopadu 1945.

⁴⁴⁰ Tamtéž – Protokol o Pelikánově propuštění z vazby.

⁴⁴¹ Soudkyně Milada Piřhová (*1914) se stala vyšetřující soudkyní na Mimořádném lidovém soudu v Klatovech. S jejími údajně mírnými rozsudky nesouhlasili zejména komunističtí poslanci. Poslanec KSČ Karel Štekl dal svůj nesouhlas najevo jednak v projevu v Prozatímním národním shromáždění 12. února 1946 a jednak tento projev byl druhý den otištěn i v deníku KSČ Pravda. Karel Štekl si stěžoval na měkkost trestů soudkyně Piřhové, zmínil v té souvislosti příklad Josefa Kohouta, který podle něj byl neprávem propuštěn na svobodu. Milada Piřhová si v otevřeném dopise vyžádala od poslance Štekla důkazy, aby doložil svá obvinění na adresu Josefa Kohouta (projev Karla Štekla z 27. února 1946). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/034schuz/s034004.htm>). Tato aféra se neustále stupňovala, Milada Piřhová byla dokonce 10. prosince 1947 obviněna komunistickým poslancem Juhou z fašistického smýšlení. Toto obvinění dementoval ministr spravedlnosti Prokop Drtina s odůvodněním, že odmítnutí komunistického světonázoru ještě neznamená přijetí toho fašistického a uvedl, že Milada Piřhová se účastnila domácího odboje, za což získala i čestný diplom (projev Václava Juhy z 10. prosince 1947) [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/084schuz/s084003.htm>). Tyto útoky nakonec vyústily v perzekuci Milady Piřhové po únorovém převratu v roce 1948 (inventář k fondu MLS Klatovy) [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://www.inventare.cz/pdf/soap-pn/soap-pn_ap0535_10365_mls-klatovy.pdf).

⁴⁴² Řeháček, 2016, s. 83-84.

Zatímco byl Pelikán na svobodě, byli vyslechnuti někteří příslušníci klatovského gestapa, zda neznají Otomara Pelikána nebo zda jim případně nedonášel nějaké informace, např. na již zmíněného Františka Pinla o přechovávání zbraní. V tomto případě je jen těžko myslitelné, že by členové gestapa cokoliv prozradili, vzhledem k tomu, že oni sami byli souzeni mimořádným lidovým soudem a každá informace o tom, že řešili nějaké udání, jim mohla přitížit. Všichni čtyři vyslýchaní členové gestapa v tomto směru zvolili pravděpodobně nejlepší taktiku, která se jim v dané situaci nabízela, tedy že si nic nepamatovali nebo o dané věci nevěděli. Všichni také přiznali, že Pelikána znají, nicméně že s nimi nikdy nespolečně pracovali, protože u nich nevzbuzoval důvěru díky své přílišné oddanosti církvi⁴⁴³.

Klatovský soud během Pelikánova pobytu na svobodě sesbíral další informace, zejména týkající se Pelikánova členství v nacistických organizacích. Díky tomu byl později opět vzat do vazby pro obvinění na základě §2 a §3 retribučního dekretu, tedy kvůli členství v SA, NSDAP a SdP. Soud už v danou chvíli nepotřeboval řešit žádná udání, protože v mezidobí žádná další na soud nedorazila.

Usvědčujícím důkazem Pelikánova členství v SdP a NSDAP byl dopis z 26. srpna 1939, v němž se nacistický úředník Mayer jménem Pelikána dotazuje na Krajské vedení NSDAP ve Zwieselu, proč Pelikánovi jakožto muži, který je od 30. dubna 1938 členem SdP a také čekatelem strany NSDAP, byla na část jeho velkostatku v Javorné uvalena nucená správa⁴⁴⁴. Javorná totiž patřila na podzim 1938 do nacisty zabraných Sudet. Pelikán však u Krajského soudu v Klatovech tvrdil, že si nepamatuje, že by někdy do SdP vstupoval a i kdyby do ní přeci jen vstoupil, nebyl v ní prý nijak činný, nenosil nacistickou uniformu, nechodil na žádná cvičení apod. Tento argument jen velmi těžko obstojí, vzhledem k tomu, že si Pelikán i se svou ženou Margaretou a synem Friedrichem 20. července 1939 zažádali o německou státní příslušnost, kde je v této žádosti Otomar Pelikán uveden jako člen strany SdP a zároveň jako čekatel na vstup do NSDAP, do níž podal žádost 1. dubna 1939 a také jako čekatel na vstup do SA⁴⁴⁵, do níž Pelikán podal žádost o vstup 13. června 1939, tedy na své 43. narozeniny⁴⁴⁶. Pelikán navíc podepsal svou žádost o německou státní příslušnost, stejně tak jako žádosti své manželky a svého syna svým jménem z pozice Blockleitiera strany, což byla

---

⁴⁴³ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – protokol z výslechu členů klatovského gestapa z 23. ledna 1946.

⁴⁴⁴ Tamtéž – dopis z 26. srpna 1939 o nucené správě na Javorné.

⁴⁴⁵ NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Otomara Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939.

⁴⁴⁶ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – Pelikánova přihláška do SA z 13. června 1939.

jeho pozice v nacistické hierarchii⁴⁴⁷. Argument, že si Pelikán nepamatoval svůj vstup do SdP může tedy jen velmi těžko obstát.

Na žádosti Otomara o vstup do SA a žádostech o německou státní příslušnost jeho rodiny je však pozoruhodná ještě jiná věc. Všechny tyto žádosti jsou psané jiným rukopisem, než je ten Pelikánův. Písmo na žádosti o vstup do SA totiž nápadně připomíná písmo Georga Heintschela z nedalekého velkostatku Kojšice u Jiříčné. Proto když Pelikán při svém druhém výslechu tvrdil, že přihlášku do SA podepsal jen díky nátlaku Georga Heintschela, je tato možnost pravděpodobná. Heintschel prý Pelikánovi vyhrožoval, že tuto přihlášku musí všichni Němci podat, jinak budou mít problémy. Pelikán se bál, že pokud nepodepíše, uvalí mu nacistické úřady nucenou správu i na zbývající část velkostatku⁴⁴⁸. Obavu z nuceného správce (Treuhandera) na hlavňovickém velkostatku patrně Pelikán vskutku měl, jak naznačil správce hlavňovického velkostatku František John. Ten však upozornil, že Pelikán se bál nacistické nucené správy, protože velkostatek si hospodářsky nevedl příliš dobře⁴⁴⁹.

Pelikán byla po svém druhém výslechu opět vzat do vazby. Pelikán po svém výslechu sepsal pro svou ženu Margaretu seznam lidí, kterým za války pomohl a kteří by tak měli dokázat Pelikánovu bezúhonnost v době války. Pelikánova žena Margareta poté tyto osoby kontaktovala. Mezitím, 24. března 1946, však byla na Krajském soudě v Klatovech provedena konfrontace mezi obviněným Otomarem Pelikánem a obviněným Georgem Heintschelem. Heintschel vypověděl, že sice ze své pozice Ortsgruppenleiters místní buňky NSDAP měl za úkol vybízet Němce ke vstupu SA, nicméně že nikdy na Pelikána netlačil a nikdy mu nevyhrožoval. Stejně to bylo i v případě Pelikánova vstupu do NSDAP. Pelikán sice podle Heintschelových slov nejevil radost ze vstupu do strany, nicméně tento fakt přijal. Heintschel zmínil, že mezi ním a Pelikánem nebyly v této době žádné spory, až v pozdější době se vztah obou těchto mužů vyhrotil⁴⁵⁰. Heintschel v této výpovědi naznačil, že Pelikán zřejmě prošel jakousi názorovou proměnou. Čím mohla být způsobena, případně kdy se vztah Pelikána a Heintschela vyhrotil, Heintschel nevedl. Následná přímá názorová konfrontace obou mužů už žádné nové informace nepřinesla, pouze se oba shodli na tom, že Pelikán byl Blockleiterem NSDAP, že tuto funkci odmítal převzít a když ji převzal, tak v této funkci prakticky nic

---

⁴⁴⁷ NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Otomara Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939; NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Margarety Pelikánové o německé státní občanství z 20. července 1939; NA, f. NSO, k. 568, inv. č. 1 – žádost Friedricha Pelikána o německé státní občanství z 20. července 1939.

⁴⁴⁸ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – protokol z výslechu Otomara Pelikána z 20. března 1946.

⁴⁴⁹ Tamtéž – protokol sepsaný s Františkem Johnem z 9. května 1945.

⁴⁵⁰ Tamtéž – konfrontace Pelikána a Heintschela z 24. března 1946.

nekonal⁴⁵¹. Dnes je dohledatelná jen informace o tom, že se Pelikán na konci 30. let účastnil schůze německé SdP v bavorské Železné Rudě⁴⁵².

Pelikánova žena Margareta mezitím na základě Pelikánova seznamu přinesla 29. března 1946 na klatovský soud dalších osm dobrozdání. Jednalo se jednak o druhé dobrozdání děkana Františka Jukla, ale bylo zde také dobrozdání od sušického městského zvěrolékaře Božetěcha Váchy, který o Pelikánovi ve svém dopise tvrdil, že za války Pelikán lidem vypomáhal s plněním povinných dodávek obilí a nesympatizoval s nacismem⁴⁵³. Obchodník František Chalupský zase upozornil, že Pelikán před nacisty zatajil, že cca 500-700 kg žita využil na upečení chleba, který rozdál svým zaměstnancům mimo systém potravinových lístků⁴⁵⁴. Stejně i správa statku v Zejbiši, kde Pelikán pracoval v době, kdy byl vyšetřován na svobodě (resp. v době od 1. prosince 1945 do 17. března 1946), si Pelikána pochvalovala jako výkonného zaměstnance⁴⁵⁵.

Pelikánův vliv však nekončil jen v nedalekých Klatovech či Sušici, protože, jak píše Vladimír Drmolil ve svém dopise, Pelikán intervenoval ve prospěch Drmolilova bratra v Hradci Králové⁴⁵⁶. V dalším dobrozdání se za Pelikána postavil celý Místní národní výbor v Milínově (pod který Hlavňovice v té době spadaly), který konstatoval, že Pelikán vypomáhal obci dodávkami obilí, brambor a slámy⁴⁵⁷. V podobném duchu se o Pelikánovi vyjádřili jeho zaměstnanci, kterým Pelikán dodával hrách a ječmen nad rámec potravinových lístků⁴⁵⁸. Karel Kaiser také přidal své už druhé dobrozdání, v němž konkrétně popsal příklady některých hlavňovických osob, o nichž Pelikán věděl, že gestapo u nich chce udělat kontrolu, protože má podezření, že melou obilí mimo povinné dodávky. Stejně tak Pelikán varoval Čechy před ukrýváním zbraní. Karel Kaiser také uvedl, že věděl o tom, že se v Hlavňovicích skrýval jistý Němci hledaný muž a protože byl Kaiser v hledáčku gestapa už před tím, měl obavy z vyzrazení. V jeho případě zasáhl Otomar Pelikán a přesvědčil nacistické úřady, že Kaiser je Říši loajální. Kaiser se tak vyhnul vyšetřování⁴⁵⁹. Na soud v Klatovech dorazilo poté už jen

---

⁴⁵¹ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – konfrontace Pelikána a Heintschela z 24. března 1946.

⁴⁵² Halla, 1947, s. 62.

⁴⁵³ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – dopis Božetěcha Váchy z 22. března 1946.

⁴⁵⁴ Tamtéž – dopis Františka Chalupského z 23. března 1946.

⁴⁵⁵ Tamtéž – dopis národní správy firmy Müller z 21. března 1946.

⁴⁵⁶ Tamtéž – dopis Vladimíra Drmolila z 22. března 1946.

⁴⁵⁷ Tamtéž – dopis Místního národního výboru v Milínově z 23. března 1946.

⁴⁵⁸ Tamtéž – dopis Pelikánových zaměstnanců z 23. března 1946.

⁴⁵⁹ Tamtéž – dopis Karla Kaisera z 21. března 1946.

jedno samostatné dobrozdání pro Pelikána, kdy opět pisatel oceňoval Pelikána, že zachránil pisatelova bratra před nuceným nasazením v Říši⁴⁶⁰.

3. června 1946 byl však klatovský soud požádán Národní správou zemědělských podniků v Hartmanicích, zda by nemohl být Pelikán propuštěn z vazby, že Pelikána využijí jako vedoucího skupiny rolníků při sklizni, protože má patřičné zkušenosti a znalosti⁴⁶¹. V té době už se Pelikán nacházel v internačním středisku, které jej nakonec na sklizně propustilo za podmínky, že bude vyšetřován na svobodě⁴⁶², nicméně Pelikán byl později i se svou ženou zařazen do odsunu a 28. června 1946 odsunut se sudetskými Němci z Československa⁴⁶³. Tato snaha československého státu rychle se po válce zbavit osob německé národnosti nebyla ojedinělá. Do odsunu tak byli zahrnováni i aktivní členové NSDAP či SA, kteří se dopustili kriminálních zločinů⁴⁶⁴.

Manželé Pelikánovi odešli do Německa, kde oba poměrně nedlouho po válce zemřeli, Otomar Pelikán zemřel 16. června 1948, jeho manželka 24. listopadu 1952. Jejich syn Friedrich Pelikán byl na sklonku války v Rakousku zajat a pracoval zde v továrně⁴⁶⁵. Jeho poválečný osud je zatím zahalen tajemstvím. Víme pouze, že zemřel 2. listopadu 1975 v brazilském městě Pontalinda⁴⁶⁶.

---

⁴⁶⁰ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – dopis Jaroslava Trnky z 2. dubna 1946.

⁴⁶¹ Tamtéž – žádost Národní správy zemědělských podniků v Hartmanicích z 3. června 1946 o propuštění Otomara Pelikána.

⁴⁶² Tamtéž – propuštění Otomara Pelikána z internačního střediska ze 7. června 1946.

⁴⁶³ Tamtéž – žádost o přerušování trestního stíhání Otomara Pelikána z 6. září 1946.

⁴⁶⁴ Beneš, 2002, s. 212.

⁴⁶⁵ SOkA Klatovy, f. ONV Sušice, k. N 191, inv. č. 621-632, složka 216 Zjišťování L-Ž – vyšetřování SNB ve Velharticích z 15. března 1949.

⁴⁶⁶ Náhrobek Otomara, Margarety a Friedricha Pelikánových na hlavňovickém hřbitově.

3.2.5 PELIKÁNOVA ROZPORUPLNÁ KOLABORACE

Na rozdíl od Windischgrätze a Heintschela, u nichž jejich vztah k nacismu byl jednoznačný – Windischgrätz žádným způsobem nekolaboroval, Heintschel naopak velmi intenzivně ano, nelze u Pelikána takto rychle rozhodnout, zda jeho vztah k nacismu byl či nebyl kolaborací. Je proto dobré se na Pelikánovu „kolaboraci“ podívat podrobněji. Pelikánovy názory v době před druhou světovou válkou a během ní jsou velmi rozporuplné a je velmi pravděpodobné, že se proměňovaly v čase. Je také potřeba se v rámci zhodnocení Pelikánova chování podívat na důvody jeho rozhodování komplexněji a v celé šíři a neomezovat se pouze na dobu druhé světové války, protože už v době Rakouska-Uherska, respektive vzniku Československa, najdeme kořeny Pelikánova pozdějšího jednání.

Rakousko-Uhersko byl státní útvar, díky němuž se Pelikánovi předci dostali na vyšší společenské příčky a díky němuž mohli získat výhody a privilegia, která by jinak využívat nemohli. Je proto logické, že Pelikánovi předci spojili s Rakouskem-Uherskem svůj osud a proto v první světové válce stál Otomar Pelikán starší na straně právě této velké mnohonárodnostní říše. Nicméně po jejím rozpadu, ztratila šlechta a tudíž i Pelikánové, identitu. Před tím sami sebe definovali příslušností ke dvoru a službou císaři, nyní všechno z toho zmizelo. A nový československý stát se stavěl vůči šlechticům odmítavě a šlechta jej také odmítala přijmout za vlastní, protože zničil mocnářství, s nímž byly jejich rody spjaté. I ti šlechtici, kteří byli ochotni vzít Československo na milost a k tomuto novému státu se přihlásit byli odrazováni faktem, že to bylo právě Československo, které jim v roce 1918 zrušilo šlechtické tituly a navíc v rámci pozemkové reformy často zabralo velkou část majetku. Některým šlechticům tak byla německá národnost mnohem bližší, než národnost česká⁴⁶⁷.

Výsledkem této situace v Pelikánově případě byla ztráta šlechtického titulu a silně ohrožené pozemkové vlastnictví, tedy ohrožený ekonomický kapitál a do značné míry ztracený symbolický kapitál. Tyto všechny okolnosti rozhodně nepřispívaly k Pelikánově náklonosti vůči novému československému státu. Obzvláště pokud si uvědomíme, že Pelikánovou mateřskou a obcovací řečí byla němčina, mohl si tudíž v novém československém státě a navíc v majoritně české oblasti připadat spíše jako cizinec. Připočteme-li k tomu ještě jeho odlišné společenské postavení od zbývajících (českých) obyvatel Hlavňovicka, máme tu obraz člověka, který se v Československu cítí být do značné míry cizincem.

Antagonistický vztah mezi šlechtou a československým státem, který vznikl po roce 1918, se vyhroutil ve 30. letech. Ve 30. letech se ke všem Pelikánovým problémům

---

⁴⁶⁷ Votýpka, 2005, s. 55-57.

přidala hospodářská krize, která definitivně mohla Pelikána vehnat do náruče německého nacionalismu, tudíž logickým vyústěním tohoto Pelikánova postoje mohl být vstup do SdP a NSDAP, případně i do SA. Je možné, že za těmito kroky byla jednak Pelikánova víra, že se mu hospodářsky bude lépe dařit a jednak také fakt, že Pelikán jakožto cizinec v Československu získal novou identitu. Měl pocit, že někam patří a že mu německá strana rozumí více než ta československá. Podobné důvody vstupu do nacistických organizací se ve 30. letech projevovaly i u šlechticů bydlících v Německu, kteří vstupem do nacistických struktur doufali v zastavení svého ekonomického poklesu a navrácení se k rodinným vojenským tradicím⁴⁶⁸.

Nacistický establishment si patrně Pelikánovu náklonnost uvědomoval, což dokládá jednak velmi pozitivně psaná zpráva SD o Pelikánově kladném vztahu k nacismu a jednak také to lze doložit i tím, že Pelikánovo jméno bylo zmíněno v článku v německém zpravodaji *Der Deutsche Bote* z 2. září 1939, kde byli v rámci historie hradu Rabí zmíněni Kotzové z Dobrsche⁴⁶⁹. V té souvislosti byl zmíněn i jejich potomek Otomar Pelikán, u něhož je uvedeno, že je majitelem statku Hlavňovice a je také Blockleiterem NSDAP⁴⁷⁰. Je velmi pravděpodobné, že pokud by Pelikán nebyl u nacistických úřadů oblíben, rozhodně by nebyl zmíněn v článku, který se jej fakticky ani netýkal.

V Pelikánově případě však nesmíme zapomínat na vliv Georga Heintschela, který sice zpočátku neměl s Pelikánem žádný problém, je tedy možné, že jejich vztah byl relativně přátelský, nicméně se postupně proměňoval a měnil v opak. Pelikán pravděpodobně zpočátku ochotně do nacistických struktur vstupoval, ale jak se proměňoval Pelikánův vztah k nacismu, proměňoval se i jeho vztah ke Georgu Heintschelovi. Sám Heintschel při poválečném výslechu poznamenal, že s Pelikánem měli dobré vztahy, které se však v určité době zhoršily. Bohužel Heintschel neupřesnil kdy. Je pravda, že Heintschel v roce 1942 z NSDAP vystoupil, proto je možné, že díky tomu se mohl zmírnit tlak, který na Pelikána vyvíjel, nicméně názorově se tyto dva muži pravděpodobně už nikdy neshodli. Pelikánův vztah s Heintschelem se proměnil do velmi problematického vztahu, kde na straně Pelikána se pravděpodobně mísil strach z tohoto obávaného muže s nevolí cokoliv dalšího podnikat. Pelikánův minimálně rezervovaný vztah k nacismu se později projevil i v některých dobrozdáních, která posílali lidé na Krajský soud v Klatovech.

---

⁴⁶⁸ Conze, 2013, s. 342-343.

⁴⁶⁹ V textu je nicméně jméno Kotz zkomoleno na Kacz.

⁴⁷⁰ *Der Deutsche Bote*, 2. září 1939, s. 4.

Z jakého důvodu mohlo u Pelikána dojít k takové názorové proměně? Je možné, že v květnu roku 1938 po volbách, které vyhrála SdP, si Pelikán skutečně připadal, že německý nacismus je odpovědí na všechny jeho problémy, které jej trápily – jednak na jeho hospodářské problémy na velkostatku a jednak na fakt, že si připadal v Československu jako cizinec. První trhliny v Pelikánových názorech mohly být způsobeny jednak nucenou správou na sudetské části jeho velkostatku, které se mu permanentně nedařilo zbavit, druhou byla neschopnost nacistické správy proplatit Pelikánovi škody za pokácené stromy československou armádou na konci 30. let a konečně na Pelikánovy názory musel mít vliv ochod jeho syna Friedricha do války. Nejenže Friedrich byl jediný Pelikánův syn, ale navíc Otomar Pelikán měl velmi dobře v paměti vzpomínky na dobu první světové války a otce, který v ní zahynul a je možné, že nyní měl strach, že přijde v další válce o syna.

Je také možné, že Pelikánův názorový obrat byl pouze oportunistickým řešením situace, kdy se začalo ukazovat, že by nacisté mohli válku prohrát. Tento důvod byl v Evropě během druhé světové války běžný – během razantního začátku druhé světové války velká část Evropy přijala fakt, že nacistické Německo válku vyhrává a že jsou oblasti, které mu už nezvratně patří a už na tom nelze nic změnit. Takovým územím bylo například Československo⁴⁷¹. Lidé, kteří se v této době rozhodli více či méně spolupracovat s nacisty chápali situaci také jako nezvratnou. A protože s ní nelze nic dělat, nezbyvá, než se jí podřídit a sžít se s ní. Tato víra v nevyhnutelné vítězství Německa se začala bortit až po napadení Sovětského svazu nacisty v červnu 1941. S porážkou nacistické armády u Stalingradu se dokonce objevila naděje, že nacistické Německo by přeci jen nemuselo tuto válku vyhrát a že je tedy možné jej porazit⁴⁷². Pro nacistické Německo toto nebyla první porážka, první strategickou porážku totiž utrpělo už v létě 1940 při napadení Británie. Nebyly toto důvody i pro Pelikána, proč se začít od nacismu odvracet? Nejednalo se tedy v jeho případě jen o oportunistický krok v době, kdy se zdálo, že Německo válku nemusí vyhrát?

Velmi pravděpodobně se jednalo primárně o Pelikánovy osobní důvody, jak bylo uvedeno výše, protože všechny Pelikánovy vstřícné kroky vůči německé Třetí říši se odehrály mezi květnem 1938 a červencem 1939 (vstup do SdP, NSDAP, SA a žádost o německou státní příslušnost), poté už Pelikán žádné podobné kroky nepodnikal. Tak rychle jak Pelikán vstupoval do nacistických struktur, tak stejně rychle jeho zájem ochladl. Stejně tak nikdy žádná udání nepodával, ačkoliv měl informace, které by mohly nacistický aparát zajímat –

---

⁴⁷¹ Deák, 2015, s. 27-28.

⁴⁷² Hoffmann, 1968, s. 378-379.

např. přechovávání nepovolených zbraní, mletí načerno, poslech zahraničního rozhlasu apod. Pelikán by v tomto rychlém názorovém obratu poměrně brzy po začátku válku nebyl jediný. Německé obyvatelstvo příhraničních šumavských oblastí postupně v roce 1939 vystřízlivělo z nacionálně socialistické euforie, protože po začátku válku zjistilo, že všechny sliby jsou jen plané a že se jejich situace nijak výrazně nezlepšila⁴⁷³.

Pelikán však dokázal svého vlivu člena nacistických organizací velmi dobře využít. Díky tomu se mu podařilo pomoci radou nebo varováním poměrně nemalému lidí, případně se dokázal u německých úřadů přimluvit za toho, kdo jej o přimluvu požádal. To všechno i přesto že některé z těchto osob Pelikán před tím ani neznal. Nicméně veškeré přimluvy u nacistických úřadů byly možné jen díky tomu, že Pelikán byl součástí tohoto nacistického establishmentu, od kterého dokázal získávat tehdy tak cenné informace. To tehdejší lidé však nevěděli, protože Pelikán nikdy nenosil uniformu nacistických organizací a nikdy ani svým chováním nedal lidem důvod si myslet, že se stal součástí nacistických struktur⁴⁷⁴.

Na druhou stranu Pelikánův postoj nelze považovat za odboj. Pokud Pelikána srovnáme například s Bedřichem Kinským, který svou zdánlivou kolaborací, konkrétně členstvím v Kuratoriu pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, kryl svou spolupráci s československým odbojem⁴⁷⁵, zjistíme, že Pelikánův odpor proti nacistickému režimu byl o poznání skromnější. Skládal se pouze z drobností – rad, včasných varování a menších pomoci, nicméně i tyto drobnosti měly v době Protektorátu velký dopad.

Ambivalentnost Pelikánova případu se projevila i u Krajského soudu v Klatovech, kde byl Pelikán vyšetřován na svobodě a kde ani později (při druhé vazbě) nebyl problém jej opět propustit, protože byl potřeba jako pomocná síla při sklizni. Pokud by Pelikánův případ byl jednoznačným případem kolaborace s nacistickým režimem, velmi pravděpodobně by soud Pelikána nepustil jen tak na svobodu a dával by větší pozor na to, aby mu tento případný kolaborant neutekl nebo nebyl odsunut za hranice.

Ač tedy Pelikán rozhodně nebyl muž, který by se snažil bojovat za Československo a který možná Československo nechápal ani za svou domovinu a nikdy se pravděpodobně s Československem zcela nesžil, tak stejně se Pelikán později odmítl sžít i s nacionálním socialismem. Pelikán nechtěl budovat Československo, ale zároveň jej nechtěl bořit, stejně jako nechtěl válčit za rozmach Třetí říše a nacionální socialismus, proti němuž vystupoval svými drobnými kroky či varováními. Pelikán ani netrpěl vnitřní averzí vůči tehdejším

---

⁴⁷³ Jirák, 2015, s. 35.

⁴⁷⁴ Vzpomínky pí. Fexové.

⁴⁷⁵ Jelínková Homolová, Hazdra, 2014, s. 79-84.

Čechoslovákům, on se jen necítil být jedním z nich. Pelikán se cítil být Němcem, ale nikoliv nacistou. Pelikánův postoj je pravděpodobně nejlépe vyjádřen v jeho větě při poválečném výslechu: „Považoval jsem tehdy za výhodnější raději přihlášku onu podat (myšlenka přihláška do SA – pozn. autorky) a míti pak pokoj...“⁴⁷⁶

Pelikán patrně zpočátku nacistický režim podporoval, nicméně jeho ochota postupně ochabovala a jeho vztah k nacismu ochládal, kdy vrcholem tohoto chladného vztahu byla přihláška do SA, kterou za něj vyplnil Georg Heintschel a Pelikán ji podepsal, aby měl v životě klid, což v jeho případě znamená, že existenčně neohrozil ani sebe, ani svou rodinu a nebyl mu zabaven jeho velkostatek. Pelikán tak dal přednost svému pohodlí a bezproblémovému životu před jakýmikoliv morálními hodnotami. Na druhou stranu Pelikán dokázal této situaci využít k pomoci druhým.

Stanley Hoffmann, teoretik kolaborace, upozornil, že nedobrovolná kolaborace, která se sice snaží zachránit maximum, co je možné, musí být posuzována z hlediska výsledků⁴⁷⁷, tedy zda daná nedobrovolná kolaborace vůbec měla smysl, zda mělo smysl vzdát se morálních zásad. Hoffmann odmítá posuzovat úmysly, které vedou k nedobrovolné kolaboraci. Nicméně v Pelikánově případě na jeho prvotní úmysly nesmíme rozhodně zapomínat, protože Pelikán nevstupoval do nacistických struktur, protože chtěl někomu později pomáhat a získávat tedy užitečné informace. Naopak vstupoval do nacistických funkcí na základě čistě osobních důvodů a teprve mohl pomáhat lidem okolo. Pelikánova kolaborace sice započala z čistě sobeckých důvodů, ale přesto smysl měla, jak dokládají lidé zachránění před odchodem na nucené práce do Říše, lidé ochránění před gestapem apod.

Pelikánovu kolaboraci bychom také mohli nazvat servilní kolaborací, ke které přistupuje ta osoba, která sleduje své vlastní cíle a chce být na vítězné straně, protože jí to přináší určité výhody. Nemusí však z okupační názorově souhlasit⁴⁷⁸. Toto byl případ Otomara Pelikána, který vstoupil do nacistických struktur ve snaze uchránit svůj velkostatek před nucenou správou.

---

⁴⁷⁶ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – protokol z výslechu Otomara Pelikána z 20. března 1946.

⁴⁷⁷ Hoffmann, 1968, s. 378.

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 379-380.

3.3 BIOGRAFIE GEORGA HEINTSCHELA-HEINEGG

3.3.1 DOBA RAKOUSKA-UHERSKA

Posledním šlechticem, jehož poválečný osud budeme v této práci sledovat, je Georg Oskar Felix Emanuel Heintschel šlechtic von Heinegg⁴⁷⁹, který se narodil 24. února 1892 ve Vídni⁴⁸⁰. Byl nejmladším synem textilního průmyslníka Oskara Josefa Franze Heintschela šlechtice von Heinegg (*11. února 1860)⁴⁸¹ a jeho ženy Heleny Theresie Anny, rozené Forsterové (*30. listopadu 1861)⁴⁸², dcery pražského notáře⁴⁸³. Georg měl ještě dva bratry, jednoho vlastního a druhého nevlastního. Jeho starším bratrem byl Zdenko Emanuel Felix Oskar (*11. srpna 1886), nejstarším byl Wolfgang Johann Maria (*4. února 1883), jehož matkou byla Marie Görlachová⁴⁸⁴, dcera libereckého lékaře⁴⁸⁵.

Stejně jako Otomar Pelikán i Georg Heintschel-Heinegg patřil mezi nově nobilitovanou šlechtu. Prvním, kdo byl povýšen do šlechtického stavu, byl Georgův dědeček Felix Jan Heintschel-Heinegg. Ten byl povýšen v roce 1883⁴⁸⁶, tedy rok poté, co byl do šlechtického stavu povýšen přímý předek Otomara Pelikána.

Heintschelové byli zejména průmyslníci, jsou spojeni primárně s Jindřichovicemi pod Smrkem v severních Čechách, tedy s oblastí s převahou německy mluvícího obyvatelstva⁴⁸⁷. Byl to právě již zmiňovaný Felix Jan Heintschel a jeho mladší bratr Eduard, synové tkalce, kteří vycítili podnikatelskou příležitost v rychle se rozvíjejícím textilním průmyslu 19. století⁴⁸⁸ a založili v roce 1852 v severočeských Jindřichovicích pod Smrkem tkalcovskou firmu Heintschel & spol.,⁴⁸⁹ která byla v roce 1873 oceněna medailí na světové

---

⁴⁷⁹ Archiv Pfarre 09., Rossau, Taufbuch, sign. 01-26, kronika z let 1891-1893 - zápis o narození z 24. února 1892. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/09-rossau/01-26/?pg=128>.

⁴⁸⁰ Vavřínek, 2011, s. 183.

⁴⁸¹ SOA Litoměřice, f. Sběrka matrik Severočeského kraje, sign. L60/4, kronika z let 1852-1861 - zápis o narození z 11. února 1860. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/permalink?xid=09ddd7cea03b9b8d:30bdd2c7:1201ea2ef5b:-7c45&scan=96#scan96>.

⁴⁸² AHMP, f. Sběrka matrik, matrika HV N18 (1856-1864) – zápis o narození z 30. listopadu 1861. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E226769FA588483A9032A492A92DEB2D&scan=178#scan178>.

⁴⁸³ Meraviglia-Crivelli, 1885, s. 6.

⁴⁸⁴ Vavřínek, 2011, s. 182-183.

⁴⁸⁵ SOA Plzeň, f. Sběrka matrik západních Čech, sign. Týnec 20, matrika z let 1878-1895 – zápis o narození. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.eu/iipimage/30069890/tynec-20_1130-n?x=-271&y=73&w=1673&h=637.

⁴⁸⁶ Vavřínek, 2011, s. 179.

⁴⁸⁷ Anděl, 2002, s. 227.

⁴⁸⁸ Mašek, 1999, s. 6.

⁴⁸⁹ Šternová, 2013, s. 212.

výstavě ve Vídni. Právě za své zásluhy v oblasti průmyslu získal Felix šlechtický titul a predikát von Heinegg. Později se spoluvlastníky firmy stali jeho čtyři synové⁴⁹⁰, mezi něž patřil i Oskar, Georgův otec. Textilka se nakonec díky Oskaru Heintschelovi rozrostla natolik, že na konci 19. století zaměstnávala 1500 zaměstnanců⁴⁹¹.

Díky svému nabytému a rozsáhlému majetku si mohli Heintschelové dovolit jednak zvelebovat samotnou obec (elektrifikovat ji, postavit větší školní budovu či dětský domov apod.⁴⁹²) a jednak si mohli dovolit nakupovat četné nemovitosti, včetně nemovitostí v jižních a západních Čechách⁴⁹³. Ne vždy se však jednalo pouze o nemovitosti k soukromému užívání. Například v roce 1893 založil Felix Heintschel v obci Klenová (ta se nachází cca 30 kilometrů od Kojšic) českou školu, přičemž darovací smlouvu uzavřel slovy: „Vám vždy dobře smýšlející Němec“⁴⁹⁴, čímž naznačil, že národnost pro něj nebyla zcela prázdným pojmem. Felixu Heintschelovi nečinilo problém se k nějaké národnosti přihlásit, nicméně nechápal národnost jako něco, co by mělo společnost rozdělovat na dvě protichůdné skupiny my versus oni. Na druhou stranu vzhledem k tomu, že takovouto dedikaci Felix Heintschel napsal, dokazuje, že si uvědomoval, že národnost společnost rozděluje.

Ačkoliv rod Heintschelů byl hodně spojen s českými zeměmi, samotný Georg Heintschel své mládí prožil ve Vídni, kde se narodil a kde i vyrůstal. Vychodil tam základní školu a pokračoval na gymnázium, které ukončil s vyznamenáním. Poté se Heintschel rozhodl pro studium práv. Po dvou letech se stal na rok dobrovolníkem v rakousko-uherské armádě, konkrétně ve 3. dragounském regimentu. Zde však Heintschela zradilo zdraví – začal mít problémy se srdcem. Vrátil se proto ke studiu na právnické fakultě⁴⁹⁵. Přes své zdravotní problémy se však později do války vrátil a opět se jí aktivně zúčastnil. Heintschel rozhodně neměl k válce tak odmítavý postoj jako například Josef Windischgrätz. Georg Heintschel vstupoval do války v lednu 1915 jako poddůstojník a na jejím konci odcházel do civilu v hodnosti poručíka. Po návratu také mohl Heintschel dokončit studium práv⁴⁹⁶. Některé informace hovoří o tom, že se věnoval i studiu hudby⁴⁹⁷.

---

⁴⁹⁰ Anděl, 2002, s. 186.

⁴⁹¹ Mašek, 1999, s. 101.

⁴⁹² Anděl, 2002, s. 186.

⁴⁹³ Mašek, 1999, s. 101.

⁴⁹⁴ SOA Plzeň, f. Škola Klenová 1780, kronika Obecné školy Klenová (roky 1893-1940), opis darovací listiny: str. 7. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.eu/iipimage/30460613/soap-kt_01780_skola-klenova-1893-1940_0060.

⁴⁹⁵ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946 část I – Heintschelův osobní dotazník.

⁴⁹⁶ Tamtéž – Heintschelův osobní dotazník.

⁴⁹⁷ Jiřík, 2004, s. 170-171.

V průběhu první světové války se Heintschel stihl také oženit. Ve svých 23 letech si 18. září 1915 si vzal za ženu svou jednadvacetiletou sestřenicí Irene Heintschelovou von Heinegg (*2. prosince 1893)⁴⁹⁸. Irene byla dcera Felixe Heintschela, což byl starší bratr Georgova otce Oskara⁴⁹⁹. Georgova matka Helena byla navíc kmotrou malé Ireny⁵⁰⁰. V této době to nebyl jediný sňatek mezi sestřenicí a bratrancem v rámci rodu Heintschel. Druhý sňatek byl uzavřen mezi Ireninou sestrou Alicí a jejím bratrancem Alfrédem⁵⁰¹.

Po skončení války si však Heintschel prošel stejnou změnou jako mladý Josef Windischgrätz, protože i Georg Heintschel vstupoval do války jakožto šlechtic, jakožto příslušník privilegované vrstvy a muž, který slíbil věrnost císaři a habsburskému domu. Po válce se však vracel do země, která zavrhlá monarchii, zrušila šlechtické tituly⁵⁰² a v níž už Heintschel neměl žádné výhody či privilegia spojená s jeho sociálním postavením. Najednou přestalo existovat politické zřízení, kterému celý Heintschelův rod vděčil za elitní společenské postavení.

---

⁴⁹⁸ Pfarre 19. Doebling, Trauungsbuch 02-12 (1913-1916). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/19-doebling/02-12/?pg=238>.

⁴⁹⁹ Vavřínek, 2011, s. 182.

⁵⁰⁰ Pfarre 19. Doebling, Taufbuch 01-17 (1893-1894). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/19-doebling/01-17/?pg=140>.

⁵⁰¹ Vavřínek, 2011, s. 180-182.

⁵⁰² Jelínková Homolová, 2017, s. 68.

3.3.2 MEZIVÁLEČNÁ DOBA

Ze sňatku Irene a Georga vzešla dcera Aglaja (*22. září 1924)⁵⁰³. Manželství však bylo 6. července 1938 rozvedeno⁵⁰⁴. Irene si nicméně po rozvodu ponechala část majetků svého bývalého manžela v Dolním Rakousku⁵⁰⁵ a bydlela nadále v Hartmanicích na Šumavě⁵⁰⁶, zatímco její manžel se už od konce války připravoval na převzetí statků na Šumavě, které do té doby patřily jeho rodičům a příbuzným. Nakonec jeho místem trvalého pobytu se nakonec staly Kojšice u Jiřičné, které sice de iure Heintschel získal o mnoho let později, nicméně de facto to byl on, kdo se o velkostatek Kojšice a statky Jiřičnou a Karlov staral místo svého otce Oskara, který zemřel 27. května 1925⁵⁰⁷. Sice statky až do své smrti držela také Georgova matka Helena, nicméně péči o ně předala v roce 1939 v rámci své závěti do rukou svého syna Georga. Druhou polovinu majetku předala svým dvěma vnučkám Eleonoře a Charlottě. Svému druhému synovi Zdenkovi žádný majetek nesaržila, protože jej z neznámých důvodů vydělila⁵⁰⁸.

Heintschel však o statky na území Československa fakticky pečoval daleko dříve než v roce 1939. Pečoval o něm už od doby po první světové válce. Zpočátku o ně pečoval spolu se svou matkou, později se stále více osamostatňoval. Avšak přestože měl Heintschel v nově ustaveném Československu své majetky a logickým krokem by tedy bylo vytvořit si zde i trvalé bydliště a získat tak československou státní příslušnost, tak se Heintschel rozhodl, že se stane raději Rakušanem. Povolání do československé armády bylo pro Heintschela poměrně velkou obavou, které se chtěl vyhnout⁵⁰⁹.

První republika byla také spojena s první pozemkovou reformou. Ta se nevyhnula ani Heintschelovým statkům. Ačkoliv nástup první pozemkové reformy vypadal velmi razantně a sliboval tvrdý dopad na všechny velké pozemkové vlastníky⁵¹⁰, její síla se s postupujícím časem vytrácela⁵¹¹. Nejinak tomu bylo i v případě heintschelovských majetků. Například velkostatek Karlov (Karlhof), který byl ve 20. letech v držení Georga Heintschela, jeho dvou bratrů, Wolfganga a Zdenka, a jejich matky Heleny, byl kompletně celý nakonec v roce 1927 propuštěn ze záboru⁵¹². Heintschel se přesto snažil pozemkové reformě všemožně zabránit, stal

---

⁵⁰³ Vavřínek, 2011, s. 183.

⁵⁰⁴ Pfarre 19. Doebling, Trauungsbuch 02-12 (1913-1916) – přípisek o rozvodu manželství. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/19-doebling/02-12/?pg=238>.

⁵⁰⁵ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁵⁰⁶ Tamtéž – Heintschelova výpověď u soudu.

⁵⁰⁷ Vavřínek, 2011, s. 182.

⁵⁰⁸ Úlovec, 1997, s. 169.

⁵⁰⁹ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946 část I – Heintschelův osobní dotazník.

⁵¹⁰ Průcha, 2004, s. 123.

⁵¹¹ Glassheim, 2007, s. 150.

⁵¹² NA, f. SPÚ – VS, Praha, k. 1733 – informace o propuštění ze záboru z 13. prosince 1927.

se proto členem Svazu německých velkostatkářů⁵¹³. K tématu pozemkové reformy se později vrátili nacisté. V roce 1942 nacistické úřady kontaktovaly Georga Heintschela a ptaly se na bližší informace k pozemkové reformě na Heintschelových statcích – např. kolik bylo zabráno hektarů, kolik bylo do roku 1938 propuštěno ze záboru, kolik z těchto hektarů leželo v budoucím Protektorátě, či zda bylo nutné propustit nějaké zaměstnance právě v důsledku pozemkové reformy⁵¹⁴. Ačkoliv Heintschel neměl Československo příliš v oblibě, tak přesto nacistické úřady ubezpečoval, že mu žádné škody během první pozemkové reformy nebyly způsobeny⁵¹⁵. Nakonec Heintschel v době Protektorátu hospodařil na 357 hektarech⁵¹⁶. Nedá se však říci, že byl v tomto hospodaření nějak výrazně úspěšný, ba naopak. Heintschel byl silně zadlužený, permanentně jej někdo vyzýval a upomínal k zaplacení dluhů, např. k zaplacení poplatků za členství ve Svazu německých velkostatkářů či za právní služby⁵¹⁷. Kojšický velkostatkář se zpočátku snažil vymlouvat na to, že jej česko-slovenské úmyslně zatěžují vysokými dědickými poplatky, protože je říšský státní příslušník⁵¹⁸. Jak později zjistíme, Heintschelovy dluhy narůstaly i v průběhu druhé světové války, tedy i v době, kdy o perzekuci vůči Heintschelově říšskému občanství nemůže být ani řeč.

Ve 30. letech se Georg Heintschel začal politicky angažovat a názorově profilovat, konkrétně byl organizován ve Vlastenecké frontě (Vaterländische Front) kancléře Engelberta Dollfusse⁵¹⁹. K této krajně pravicové politické straně měli šlechtici často velice blízko, protože odpor k levicovým myšlenkám se v rámci jejího ideologického směřování mísil s deziluzemi z nového politického uspořádání a reminiscencemi na rakousko-uherské mocnářství⁵²⁰. Ve službách vlády Engelberta Dollfusse se snažil uplatnit i Josef Windischgrätz, nicméně jeho snaha dopadla neúspěchem.

S pozdějším vzestupem nacismu na konci 30. let a zejména v důsledku anšlusu Rakouska se však politické směřování šlechticů rozdělilo⁵²¹. Ačkoliv všichni trpěli

---

⁵¹³ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiříčná, k. 3 – účet ze Svazu německých velkostatkářů ze 4. prosince 1939 (nezpracováno).

⁵¹⁴ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiříčná, k. 5, složka Zemědělství (nezpracováno).

⁵¹⁵ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiříčná, k. 3 – Heintschelův dopis z 20. srpna 1942 (nezpracováno).

⁵¹⁶ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – dopis Georga Heintschela Kreisleiterovi z 6. července 1942.

⁵¹⁷ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiříčná, k. 3 – účet advokáta Oskara Beckamanna z 21. března 1939 (nezpracováno); Tamtéž - účty od advokáta Antonína Švehly.

⁵¹⁸ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiříčná, k. 3 – dopis na říšské ministerstvo zahraničí ze 4. března 1939 (nezpracováno).

⁵¹⁹ Jiřík, 2004, s. 170-171.

⁵²⁰ Jelínková Homolová, 2017, s. 145-146.

⁵²¹ Tamtéž, s. 161-162.

reminiscencemi na bývalé rakousko-uherské mocnářství a často se nesžili s novým politickým zřízením, tak někteří se v této situaci přiklonili k myšlence jedné německé říše, druzí tuto myšlenku odmítli akceptovat. Právě mezi prvně jmenované patřil Georg Heintschel. Heintschel se rád po anšlusu Rakouska v březnu 1938⁵²² stal říšským občanem a když byla příležitost, rád tento fakt připomínal⁵²³. Stejně tak pro něj jistě bylo lákavé získat pro svůj velkostatek ono pověstné Heim ins Reich, které se rozmohlo mezi sudetskými Němci v Československu⁵²⁴. Jeho velkostatek však nakonec zůstal těsně před hranicí Sudet.

Na konci 30. let začal mít Heintschel silný nepříjemný pocit, že jej československé úřady vykořisťují a dělají mu naschvály. Nejenže mu uložily vysokou dědickou daň, ale navíc mu české úřady sebraly oprávnění na provozování hostince, který jeho předci po léta bez jakéhokoliv problému či stížnosti provozovali⁵²⁵. Také si Heintschel stěžoval na československé vojáky, které ubytoval na svém velkostatku v době mobilizace na konci 30. let, protože mu poničili část vybavení zámku⁵²⁶. Navíc se v říjnu roku 1938, tedy po obsazení Sudet, v Kojšicích u Heintschela na čtvrt roku usídlili českoslovenští celníci. Heintschel okamžitě žádal nápravu nastalé situace, nicméně svou žádost směřoval na říšské úřady⁵²⁷. Těm ale v této době Kojšice nespádaly do působnosti, protože byly stále za hranicí Říše, v nově ustaveném Česko-Slovensku. Heintschel pravděpodobně žádal právě tyto úřady, protože k nim měl větší důvěru a čekal od nich větší vstřícnost než od těch česko-slovenských. Navíc část Heintschelova pozemkového vlastnictví se po obsazení ocitla v obsazených Sudetech, takže Heintschel toto mohl použít jako argument, proč se svou žádostí obrací právě na říšské úřady.

Heintschel měl tedy na konci 30. let problémů příliš. Čemukoliv československému zcela nedůvěřoval, proto se rozhodl, že zažádá o posun hranic nově vytvořených Sudet hlouběji do česko-slovenského vnitrozemí. Pro Heintschela Sudety představovaly doslova osvobozené území (befreites Gebiet) a žádal, aby i zbytek jeho majetku byl do tohoto osvobozeného území přidružen⁵²⁸, protože za stávající situace se hranice Sudet zastavila nedaleko před Kojšicemi⁵²⁹.

---

⁵²² Jeřábek, 2004, s. 184.

⁵²³ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiřičná, k. 3 – usnesení Krajského soudu v Klatovech z 27. května 1939 (nezpracováno).

⁵²⁴ Benz, Graml, Weiss, 1997, s. 505.

⁵²⁵ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiřičná, k. 3 – Heintschelův dopis tajnému radovi ohledně stavu v oblasti okolo Kojšic u Jiřičné z 12. března 1939 (nezpracováno).

⁵²⁶ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiřičná, k. 3 – Heintschelův dopis vyčísľující škody z 9. prosince 1942 (nezpracováno).

⁵²⁷ Tamtéž – dopis na říšské ministerstvo zahraničí z 19. ledna 1939 (nezpracováno).

⁵²⁸ Tamtéž.

⁵²⁹ Halla, 1947, s. 121.

Proti Heintschelově kroku se však ozvali obyvatelé obcí Světlá a Loučová, kteří by se díky případnému posunutí hranic také stali součástí obsazených Sudet⁵³⁰.

O posun hranic Sudet dále do zbývajících československého vnitrozemí žádalo vícero osob, Heintschel v tomto směru rozhodně nebyl jediný⁵³¹. Dalším šlechticem z oblasti Pošumaví, u něhož máme doloženy snahy o posun hranice, byl Adalbert Schönborn z nedalekého Hořákova⁵³².

Heintschel byl muž, který nacistické ideologii věřil, což lze doložit několika důkazy. Jednak tím jak Heintschel už od konce 30. let využíval ve své korespondenci, včetně té soukromé, pozdrav Heil Hitler. Jednak také tím jak Heintschel ochotně vstupoval do nacistických organizací⁵³³ – v listopadu 1938 vstoupil Heintschel do SA a NSDAP. Dne 15. května 1939 byl ustaven Ortsgruppenleiterem NSDAP v Sušici a Jiříčné⁵³⁴. Heintschel později tvrdil, že v době, když se stal Ortsgruppenleiterem, byl ze seznamu členů SA vyškrtnut⁵³⁵. Ať už je tato informace pravdivá, či nikoliv, tak nijak neumenšuje fakt, že Heintschel do těchto organizací vstoupil zcela dobrovolně a ze svého osobního rozhodnutí.

---

⁵³⁰ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – dopis obyvatelé Světlé a Loučové Okresnímu úřadu v Sušici ze 12. prosince 1938.

⁵³¹ Beneš, 2002, s. 130.

⁵³² Kopecký, 2015, s. 21.

⁵³³ Jířík, 2004, s. 193.

⁵³⁴ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – Heintschel je ustaven Ortsgruppenleiterem a landwirtschaftlicher Kreisfachverater pro Kojšice a Sušici z 3. listopadu 1939 s účinností od 15. května 1939.

⁵³⁵ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

3.3.3 DOBA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Svou funkci místního vedoucího buňky NSDAP Heintschel zastával se vší vážností a svědomitostí, účastnil se různých stranických setkání a akcí, např. předával výtisky *Mein Kampf*⁵³⁶, v září 1939 uvítal v Sušici župního vedoucího Fritze Wächtlera⁵³⁷, pořádal oslavu při příležitosti narozenin Vůdce⁵³⁸ apod. Dokonce i poté co vedení místní buňky převzal Ernst Deglmann, se Heintschel účastnil oslavy Vánoc ve Zwieselu. Během této akce měl Heintschel proslov, v němž upozorňoval na význam a smysl Vánoc, které chápal jako starogermánský svátek⁵³⁹.

Heintschel byl také místním vedoucím buňky *Nationalsozialistische Volkswohlfahrt*⁵⁴⁰ (dále jen NSV), což byla nacistická organizace zabývající se pomocí vybraným skupinám obyvatelstva⁵⁴¹. Heintschel byl také zplnomocněncem hnutí *Winterhilfswerk des Deutschen Volkes*⁵⁴², které mělo za cíl vybrat od obyvatel potraviny, oblečení a jiné zboží, které mělo být poté přerozděleno chudým, nicméně později sloužilo i k podpoře jiných součástí nacistického establishmentu, např. *Hitlerjugend*⁵⁴³. Heintschel také permanentně podporoval německý wehrmacht, za což byl nacistickými úřady řádně oceněn. Získal potvrzení s poděkováním za příspěvek do sbírky vlněných, kožešinových a jiných kusů zimního oblečení pro vojáky na frontu⁵⁴⁴.

Mezi místními byl však Heintschel znám nejen jako člověk zanícený pro nacistickou ideologii, ale zároveň jako oddaný udavač gestapa, který se stal obávanou osobou mezi místními, proto dostal přezdívku „sušický K. H. Frank“⁵⁴⁵. Vzhledem k tomu, že Heintschel byl velmi vznětlivý a mstivý, každý se bál mu jen přijít do cesty, protože Heintschel udával i za zdánlivé maličkosti. Strach místních byl oprávněný, protože Heintschelovo jméno se skutečně v seznamech udavačů gestapa vyskytuje⁵⁴⁶.

---

⁵³⁶ Der Deutsche Bote, 18. srpna 1939, s. 6.

⁵³⁷ Der Deutsche Bote, 27. října 1939, s. 5

⁵³⁸ Der Deutsche Bote, 27. dubna 1940, s. 6.

⁵³⁹ Der Deutsche Bote, 2. ledna 1943, s. 5.

⁵⁴⁰ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – Heintschelův dopis Kreisleiterovi NSDAP Hansi Dotzlerovi z 30. prosince 1939.

⁵⁴¹ Benz, Graml, Weiss, 1997, s. 619.

⁵⁴² SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – Heintschelův dopis Kreisleiterovi NSDAP Hansi Dotzlerovi z 30. prosince 1939.

⁵⁴³ Benz, Graml, Weiss, 1997, s. 807.

⁵⁴⁴ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiřičná, k. 3 – Poděkování říšského vedoucího propagandy za dodání vlněných, kožešinových a jiných kousků zimního oblečení z roku 1941 (nezpracováno).

⁵⁴⁵ Halla, 1947. s. 63.

⁵⁴⁶ ABS, f. Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-62-1 Seznam konfidentů a spolupracovníků gestapa a SD v ČSR (nezpracováno); také zde: ABS, f. Okresní správa SNB Klatovy, k. 1, Opatření proti osobám, které nedováděli daně finančnímu odboru ONV, i. č. 13 (nezpracováno).

Heintschelova náklonnost vůči nacismu byla způsobena tím, že nacistické Německo nabídlo Heintschelovi to, po čem pravděpodobně tolik toužil. Jednak ukončení existence Československé republiky, o níž neměl valné mínění a k níž si nikdy nenašel cestu. Opovrhoval i českým jazykem. Tvrdil, že mu nerozumí a v dopisech se dožadoval používání němčiny⁵⁴⁷. Nacistická moc si také částečně uplatila některé šlechtice znovuzavedením šlechtických titulů v roce 1939⁵⁴⁸. Heintschel této situace využil a svůj šlechtický titul hojně používal, jak dokládá jeho četná korespondence. Avšak na konci roku 1941 tuto výsadu opět nacisté zrušili. Georga Heintschela o tomto faktu informovaly nacistické úřady písemně, ale zároveň se jej snažily v tom samém dopise uklidnit tím, že se domnívají, že po konci války se šlechtické tituly opět vrátí do užívání⁵⁴⁹.

Heintschel cítil vůči Československu nejen odpor, ale cítil se být i Československem nejednou poškozen. Jak už bylo zmíněno, na Heintschelových pozemcích se na sklonku 30. let vystřídala československá armáda i českoslovenští četníci. To však nebylo vše. Na Heintschelových pozemcích si také československá armáda, podobně jako na těch Pelikánových, zřizovala svá opevnění a vytvářela palebné průseky. Všechny tyto zásahy způsobily Heintschelovy škody na majetku, které Heintschel vyčíslil na 6.323 říšských marek⁵⁵⁰, později toto číslo ještě o jednu marku zvýšil, nicméně stejně jako Pelikán musel i Heintschel odškodnění několikrát urgovat a až v roce 1943 mu bylo nakonec odškodnění vyplaceno⁵⁵¹.

Na začátku druhé světové války měl tedy Heintschel pocit, že vše je tak, jak má a on nemusí řešit žádné problémy s československými úřady. Heintschel však neprožíval šťastné období jen z hlediska politického, ale i v soukromém životě jej čekali jen samé dobré zprávy. Nedlouho po svém rozvodu s Irene Heintschelovou (rozvedli se 6. července 1938⁵⁵²) se Heintschel oženil podruhé. V Klatovech si 9. března 1940 vzal o 20 let mladší Gertrud Angeliku Marii Berthu Sofii Johannu Hildegardu Antoinettu Josefu Gassauerovou

---

⁵⁴⁷ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiříčná, k. 2 – Heintschelův dopis z 21. března 1944 (nezpracováno).

⁵⁴⁸ Hazdra, 2011, s. 240.

⁵⁴⁹ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiříčná, k. 3 – dopis z budějovického okresního vojenského velení z 3. prosince 1941 (nezpracováno).

⁵⁵⁰ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiříčná, k. 3 – dopis adresovaný pražskému inspektorátu obrany (Rüstungsinspektion) z 29. ledna 1941 (nezpracováno).

⁵⁵¹ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiříčná, k. 3 – dopis z Městské spořitelny v Sušici adresovaný Georgu Heintschelovi z 14. července 1943 (nezpracováno).

⁵⁵² Pfarre 19. Doebling, Trauungsbuch 02-12 (1913-1916) – přípisek o rozvodu manželství. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/19-doebling/02-12/?pg=238>.

(*1. ledna 1912)⁵⁵³, familiárně nazývanou Gerti, což byla dcera vídeňského advokáta Antona Gassauera⁵⁵⁴. Za svědky novomanželům šel krajský vedoucí jedné z buněk NSDAP a vedoucí krajského úřadu NSDAP⁵⁵⁵. Gertrud vystudovala angličtinu na vídeňské univerzitě a část svých studií strávila ve Velké Británii na King's College⁵⁵⁶.

Gertrudin vztah k nacismu se velmi pravděpodobně shodoval s tím, který měl její choť. Například byla členkou nacistické NSDAP⁵⁵⁷ stejně jako její manžel, během války nabízela nacistickému Německu své dvě pomocnice v domácnosti, ať jsou využity tam, kde Říše uzná za vhodné⁵⁵⁸. Paradoxní je, že Gertrud Heintschelová o tyto pomocnice nedlouho před tím zoufale žádala, protože potřebovala pomoc se svými malými dětmi a péči o ně sama zvládala jen s vypětím všech sil⁵⁵⁹.

V době sňatku s Georgem Heintschelem Gertrud také vystoupila z katolické církve⁵⁶⁰. Gertrudin nastávající manžel tento krok učinil už o několik let dříve, vystoupil totiž z katolické církve už 4. března 1933⁵⁶¹. Nicméně oba stále shodně uváděli své vyznání jako gottgläubig, tedy jako věřící v boha⁵⁶², což byla jakási konfesijní identifikace pro osoby, které se nechtěli uvádět jako vysloveně nevěřící⁵⁶³. Jako bez vyznání Heintschel sám sebe označil i po válce.

Z Heintschelova druhého manželství vzešly celkem čtyři děti. Nicméně známa jsou jména pouze tři z nich Siegrun Heide Gertrud (*2. listopadu 1940) nazývaná Heide, Schwanhild (*17. ledna 1942⁵⁶⁴) a Tasso Siegurd Georg (*13. února 1943)⁵⁶⁵, jehož příchod na svět

---

⁵⁵³ Pfarre 04. St. Karl Borromaeus, Taufbuch 01-29 (1907 – 1914). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/04-st-karl-borromaeus/01-29/?pg=161>.

⁵⁵⁴ SOA Plzeň, f. Sbirka matrik západních Čech, sign. Klatovy - Standesamt 04 (1940-1945). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.cz/iipimage/30072105/klatovy-standesamt-04_0170-o.

⁵⁵⁵ SOA Plzeň, fond Sbirka matrik západních Čech, sign. Klatovy - Standesamt 04 (1940-1945). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.cz/iipimage/30072105/klatovy-standesamt-04_0170-o.

⁵⁵⁶ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiřičná, karton 3 – Gertrudin index z King's College (nezpracováno).

⁵⁵⁷ Der Deutsche Bote, 20. února 1943, s. 5.

⁵⁵⁸ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiřičná, k. 3 – Dopis Gertrud Heintschelové vrchnímu učitelu ve Světlé z 19. srpna 1943 (nezpracováno).

⁵⁵⁹ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiřičná, k. 3 – Gertrudin dopis z 26. října 1942 (nezpracováno).

⁵⁶⁰ Pfarre 04. St. Karl Borromaeus, Taufbuch 01-29 (1907 – 1914). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/04-st-karl-borromaeus/01-29/?pg=161>.

⁵⁶¹ Archiv Pfarre 09., Rossau, Taufbuch, sign. 01-26, kronika z let 1891-1893 – příspěvek k zápisu o narození. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/09-rossau/01-26/?pg=128>.

⁵⁶² SOA Plzeň, f. Sbirka matrik západních Čech, sign. Klatovy - Standesamt 04 (1940-1945), online, dostupné z: http://portafontium.cz/iipimage/30072105/klatovy-standesamt-04_0170-o.

⁵⁶³ Benz, Graml, Weiss, 1997, s. 493.

⁵⁶⁴ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiřičná, k. 2 – Heintschel přihlašuje rodinu k potravinovým lístkům v Rakousku 14. července 1942 (nezpracováno).

⁵⁶⁵ SOA Plzeň, f. Sbirka matrik západních Čech, sign. Klatovy - Standesamt 04 (1940-1945). [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: http://portafontium.cz/iipimage/30072105/klatovy-standesamt-04_0170-o.

ohlašovaly i německé pronacistické noviny jakožto příchod „válečného dítěte“⁵⁶⁶. Čtvrté dítě byl pravděpodobně chlapec, kterému říkali Helgi⁵⁶⁷ a měl se narodit pravděpodobně na konci dubna 1944⁵⁶⁸, nicméně na konci války zemřel⁵⁶⁹.

Ačkoliv se Heintschelova rodina utěšeně rozrůstala, hospodářsky se za druhé světové války velkostatku Kojšice u Jiřičné moc nedařilo. Už v době meziválečné byl velkostatek v dlužích, ty však za války ještě více narůstaly. Heintschel dlužil poplatky např. za členství ve Svazu německých velkostatkářů⁵⁷⁰ či za nákup materiálu na velkostatek⁵⁷¹ apod. Heintschel však dlužil i státním institucím, jako například Finanční prokuratuře v Praze⁵⁷². Kojšický velkostatkář měl před začátkem války výmluvu, že to není jeho chyba, ale je to chyba česko-slovenských úřadů, které jej úmyslně zatěžují vysokými dědickými poplatky, protože je říšský státní příslušník⁵⁷³. Tato výmluva však neplatila během války, nicméně dluhy stále přibývaly. Už jich bylo tolik, že některé dluhů končily vydáním soudního platebního příkazu k zaplacení dlužné částky. Jiní věřitelé ztratili trpělivost a chtěli část Heintschelova majetku dát do exekuce⁵⁷⁴. Ačkoliv si Heintschel permanentně stěžoval na vysokou dědickou daň, tak to paradoxně byla právě pozůstalost po matce, která nakonec pomohla Georgu Heintschelovi ve splácení jeho četných dluhů⁵⁷⁵. Heintschelova matka Helena zemřela přesně rok před koncem války, konkrétně 5. května 1944⁵⁷⁶.

Heintschel musel nepochybně vnímat blížící se konec války. Jednak díky tomu že měl poskytnout dva pokoje na svém statku pro lidi, jejichž obydlí byla poškozena nálety⁵⁷⁷. Navíc byl Hitlerovým výnosem z 25. září 1944 založen Volkssturm, tedy bojová jednotka pro muže mezi 16 a 60 lety, kteří do té doby nebyly nasazeni na frontě⁵⁷⁸. Heintschel se stal členem této jednotky a musel být připraven na obranu Třetí říše⁵⁷⁹.

---

⁵⁶⁶ Der Deutsche Bote, 20. února 1943, s. 5.

⁵⁶⁷ Helgi Heintschel-Heinegg. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z:

<https://service.chricar.at/webtrees/individual.php?pid=I519468&ged=Gassauer-Strakosch-Habig>.

⁵⁶⁸ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiřičná, k. 3 – účet z budějovické porodnice z 5. května 1944 (nezpracováno).

⁵⁶⁹ Šego, 2011, s. 50.

⁵⁷⁰ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiřičná, k. 3 – účet ze Svazu německých velkostatkářů ze 4. prosince 1939 (nezpracováno).

⁵⁷¹ Tamtéž – dopis od firmy Bayer z 23. srpna 1943 (nezpracováno).

⁵⁷² Tamtéž – dopisy a upomínky z Finanční prokuratury v Praze (nezpracováno).

⁵⁷³ Tamtéž – dopis na říšské ministerstvo zahraničí ze 4. března 1939 (nezpracováno).

⁵⁷⁴ Tamtéž – návrh na exekuci kvůli nesplaceným dluhům Krankensversicherungsanstalt Sušice z 28. prosince 1943 (nezpracováno).

⁵⁷⁵ Tamtéž – dopis notáře z 15. července 1944 (nezpracováno).

⁵⁷⁶ Tamtéž – parte Heleny Heintschelové von Heinegg, rozené Forsterové. (nezpracováno).

⁵⁷⁷ Tamtéž – dopisy o ubytování poškozených z 1. a 2. října 1944 (nezpracováno).

⁵⁷⁸ Benz, Graml, Weiss, 1997, s. 788.

⁵⁷⁹ SOA Plzeň, pracoviště v Nepomuku, f. VS Jiřičná, k. 3 – dopisy ohledně cvičení Volkssturmu z roku 1945 (nezpracováno).

Na sklonku války bylo vedení velkostatku stále obtížnější. Je otázka, zda byly problémem neustálé dluhy či obecně špatná hospodářská situace nebo kombinace obou důvodů. Kojšický velkostatkář si tak na pomoc s vedením velkostatku vzal svou ženu, tak se tak na samém konci války stala tou hlavní kontaktní osobou pro obchodní partnery kojšického velkostatku. Fakticky to byla ona, kdo na konci války velkostatky vedl. Je možné, že Heintschel úmyslně předal vedení velkostatku své ženě, protože plánoval těsně před koncem války utéci za hranice.

3.3.4 HEINTSCHELŮV POVÁLEČNÝ OSUD

Třetí říše nakonec padla a Heintschel tušil, že jej v Československu nečeká dobrý osud, proto se těsně před koncem války rozhodl, že z Kojšic uteče. Poměrně rychle byl však dopaden a předán Mimořádnému lidovému soudu v Klatovech, vězněn byl od 17. července 1945⁵⁸⁰.

Na Heintschela byla podána žaloba 19. února 1946. Na základě přečinů podle tzv. velkého retribučního dekretu byl obžalován ze sedmi trestních činů – za snahu o přivtělení části Československa k cizímu státu, za členství v SA, za členství v NSDAP od roku 1939 do roku 1942, Heintschel byl Ortsgruppenleiterem této strany, dále za podporu nacistického hnutí, také za vyhrožování různým osobám, za udavačství a dále pak za neoprávněné obohacení se na úkor československého obyvatelstva, protože Heintschel českým zaměstnancům buď zcela neplatil plat nebo jim platil méně, než kolik dle sazeb měl. Z hlediska udavačství se obžaloba opírala zejména o psaná Heintschelova udání, ač leckdy značně ohořelá. Německé četnictvo se je totiž snažilo na konci války spálit, nicméně některá se podařilo zachránit, z ohně vytáhnout a text z nich úspěšně přečíst⁵⁸¹. Soud tak především potřeboval dokázat ta udání, která učinil Heintschel pouze ústně nebo z nichž se žádný zápis nedochoval.

Seznam osob, které Heintschel udal, tvořil pestrý seznam, jednalo se o osoby české i německé národnosti, přičemž Heintschelova udání způsobila některým osobám těžkou újmu na zdraví a dva lidé dokonce na následky prožitých útrap z německého vězení zemřeli. Obžaloba také upozorňovala na Heintschelovu překotnou snahu vyhrožovat osobám české národnosti a nutit je k přihlášení se k německé⁵⁸². Heintschel v tomto směru zcela držel linii nacistické politiky, která tlačila Čechy pomalým omezováním jejich autonomie k přihlášení se k německé národnosti, díky níž by pak získali větší výhody⁵⁸³.

Obžaloba také zdůrazňovala Heintschelovu překotnou snahu udání provádět a také Heintschelovu horlivost a oddanost nacismu, která z jeho dochovaných válečných dopisů číší, např. z vět, v nichž přeje krajskému vedoucímu NSDAP k novému roku vítězství a splnění německých tužeb, případně jinde, kde slibuje, že zemi zaplavenou Čechy přivede k německví⁵⁸⁴.

---

⁵⁸⁰ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – dopis Gertrud Heintschelové z 25. února 1946.

⁵⁸¹ Tamtéž – komise Okresního národního výboru v Sušici zasílá ohořelá udání na Mimořádný lidový soud do Klatov, nedatováno.

⁵⁸² Tamtéž.

⁵⁸³ Brandes, 2000, s. 202-203.

⁵⁸⁴ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – návrh obžaloby z 19. února 1946.

Na základě výše uvedených obvinění měl být Heintschel zbaven veškeré občanské cti a odsouzen buď k doživotnímu žaláři, nebo trestu smrti.

Předsedajícím soudcem Mimořádného lidového soudu v Klatovech byl ustaven JUDr. Josef Švec, ten se s Heintschelem nepřímo už jednou setkal. Soudce Švec soudil už v době Protektorátu jiný soudní případ, v němž Heintschel figuroval jakožto žalující strana a žádal právě soudce Švece o přesun případu k německému soudu⁵⁸⁵. Heintschel jako důvod pro tento přesun uváděl svou říšskoněmeckou státní příslušnost, díky níž spadá pod německé soudy, nikoliv pod ty protektorátní⁵⁸⁶. Švec tehdy Heintschelovi v tomto vyhověl a Heintschelův případ se tedy nikdy k protektorátním soudům nedostal. Tváří v tvář se tedy Josef Švec a Georg Heintschel potkali až po válce.

Poté co bylo Heintschelovi sděleno obvinění, vzal na vědomí, že mu byl přidělen sušický advokát JUDr. Josef Vlášek a požádal o výslech jednak Jana Vosmíka a jednak své ženy Gertrud. Oba měli Heintschelovi dosvědčit jeho mírné chování za doby okupace Československa. Vosmík měl navíc dosvědčit, že si k Heintschelovi ukrýval zbraně od doby heydrichiády až do května 1945. Hlavní přelíčení bylo zatím stanoveno na 25. března 1946⁵⁸⁷. Situace se ale začala komplikovat, o několik dnů později od stanovení data hlavního přelíčení totiž požádal obhájce ex offo, JUDr. Vlášek, Mimořádný lidový soud v Klatovech o zproštění své funkce. Primárně ze zdravotních důvodů, protože trpěl těžkým revmatismem a zánětem sluchového nervu. Ale druhotně i ze své údajné podjatosti vůči Georgu Heintschelovi. Georg Heintschel se totiž zúčastnil zákroku gestapa proti Vláškovu za doby okupace a Vlášek jej tudíž nyní nemohl obhajovat⁵⁸⁸. Soudce Švec žádosti vyhověl, nicméně sám věděl, že Vlášek u jiných soudních případů zcela běžně obžalované zastupuje⁵⁸⁹, tedy že své zdravotní problémy Vlášek poněkud zveličil.

Na místo Heintschelova obhájce ex offo byl poté dosazen JUDr. Karel Nejdrl mladší, což byl v té době ještě advokátní koncipient⁵⁹⁰. Ten už ale jednou Heintschela obhajoval. Těsně na konci války jej hájil při řízení před Okresním národním výborem v Sušici, který řešil

---

⁵⁸⁵ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiříčná, k. 4 (nezpracováno) – usnesení Krajského soudu v Klatovech ze dne 27. května 1939.

⁵⁸⁶ Brandes, 2000, s. 49.

⁵⁸⁷ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – doručení obžaloby a předvolání obžalovaného 13. března 1946.

⁵⁸⁸ Tamtéž – JUDr. Josef Vlášek žádá o zproštění funkce obhájce ex offo 14. března 1946.

⁵⁸⁹ Tamtéž – dopis ze 4. dubna 1946 z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí na Okresní národní výbor v Sušici s dotazem, kdo by mohl Heintschela obhajovat.

⁵⁹⁰ Tamtéž – rukou psaný přípisek z 18. března 1946 na dopise od JUDr. Josefa Vláška, kde žádá o zproštění funkce obhájce ex offo 14. března 1946.

Heintschelovo odebrání malé dívky Jiřiny Tršové její matce v roce 1939⁵⁹¹. Nevíme, proč byl nakonec Nejdler odvolán, nicméně dále se dozvídáme, že Heintschelovi byl přidělen JUDr. František Šimsa ze Sušice⁵⁹², avšak ani ten příliš dlouho Heintschelovým obhájcem nezůstal, protože byl zcela zaneprázdněn jinými retribučními případy⁵⁹³. Obhájců, kteří odmítli Heintschela obhajovat však bylo více – jednalo se ještě o JUDr. Zahradníka i notáře JUDr. Egera⁵⁹⁴. Jenže na Klatovsku a Sušicku už brzy nebylo příliš mnoho lidí, kteří by roli obhájce ex offio zvládli. Soudce Švec však neustále doufal, že někoho nakonec najde, protože ačkoliv byl Heintschelův případ souzen Mimořádným lidovým soudem v Klatovech, Švec trval na tom, aby se hlavní líčení konalo v Sušici, která je Kojšicím blíže. Jenže díky tomu musel najít advokáta právě v Sušici. Tato Švecova snaha nakonec vyšla na prázdno. Heintschelovu obhajobu každý sušický advokát odmítl a již nebyl v Sušici nikdo, kdo by přicházel v úvahu⁵⁹⁵. Proto byl nakonec k obhajobě vybrán klatovský notář JUDr. Miloš Gregora⁵⁹⁶. Hlavním důvodem, proč nebylo možné nalézt pro Heintschela obhájce byla Heintschelova velmi špatná pověst. Nikdo nechtěl z dostupných obhájců nechtěl obhajovat tzv. sušického K. H. Franka. Podobně složité bylo najít obhájce i pro skutečného K. H. Franka, v jehož případě se také všichni případní kandidáti na obhájce snažili najít nejružnější výmluvy, aby tohoto muže nemohli zastupovat⁵⁹⁷.

Heintschel byl tedy seznámen s obžalobou a později se k ní i písemně vyjádřil. Ohledně malé Jiřiny Tršové, tedy dítěte, které Heintschel údajně odebral matce a poslal jej na převýchovu do Třetí říše, Heintschel upozorňoval na rozsudek z 29. ledna 1946 z Krajského soudu v Klatovech, při němž byl skutečně tohoto obvinění zproštěn⁵⁹⁸. Heintschel dále žádal o výsledky několika osob (jak české, tak i německé národnosti), kteří mu měli dosvědčit, že se vůči nim Heintschel choval zcela korektně a nevyhrožoval jim gestapem. Nicméně nejvíce Heintschel žádal o výsledky svou Gertrudu Heintschelovou, která tou dobou měla být podle Heintschelových informací ve Vídni. Heintschel tvrdil, že bez Gertrudiny

---

⁵⁹¹ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – hlavní líčení z 29. září 1945.

⁵⁹² SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – rukou psané usnesení z 21. března 1946.

⁵⁹³ Tamtéž – dopis JUDr. Františka Šimsy ve věci zproštění funkce obhájce ex offio z 22. března 1946.

⁵⁹⁴ Tamtéž – dopis ze 4. dubna 1946 z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí na Okresní národní výbor v Sušici s dotazem, kdo by mohl Heintschela obhajovat.

⁵⁹⁵ Tamtéž – dopis z 18. dubna 1946 z Okresního národního výboru v Sušici na Mimořádný lidový soud v Klatovech s informací, že nebyl nalezen žádný právník, který by mohl Heintschela obhajovat.

⁵⁹⁶ Tamtéž – pozvánka k hlavnímu přelíčení na 20. května 1946.

⁵⁹⁷ Tunys, 2010, s. 149.

⁵⁹⁸ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – rozsudek z 29. ledna 1946.

výpovědi nelze jakkoli pokračovat v soudním řízení⁵⁹⁹. Později Heintschel žádal o předvedení Gertrudy Heintschelové přímo do soudní síně a její přímou konfrontaci s dalšími svědky⁶⁰⁰. Heintschel si musel v této době být vědom toho, že předvedení Gertrudy Heintschelové by soud neúměrně zdrželo, protože už jen její nalezení by pro soud mohl být problém. Heintschel totiž sám přesně nevěděl, kde se Gertrud nachází, nebo úmyslně soud mátl. Tvrdil totiž, že se jeho žena nachází ve Vídni⁶⁰¹, nicméně ta tou dobou byla v Salcburku⁶⁰². Navíc si samozřejmě Heintschel sliboval, že jeho žena při výslechu bude rozporovat veškerá obvinění vznesená proti jejímu muži.

Gertrud Heintschelová své vyjádření na Mimořádný lidový soud v Klatovech odeslala už v únoru 1946. V tomto dopise se přimlouvala za svého manžela a žádala soud, aby vzal potaz vysoký Heintschelův věk (v té době mu bylo 54 let), jeho chatrné zdraví (ve vězení prodělal záchvat mrtvice), fakt, že přišel zcela o veškerý majetek a že jeho žena a malé děti už nemají vůbec nic. Gertrud Heintschela omlouvala tím, že se jedná o muže klidného, mírumilovného, apolitického, jemuž byla funkce ve straně vnučena, aby zachránil své statky. Nakonec ale uznal své pobloudilé názory a z této strany v roce 1942 vystoupil⁶⁰³.

Heintschelovo vystoupení z NSDAP byl poměrně komplikovaný krok a není zcela jasné, zda Heintschel z NSDAP nakonec opravdu vystoupil. Heintschel totiž ve svém rozhodnutí značně lavíroval. Vše začalo tím, že 30. prosince 1942 Heintschel podal žádost o vystřídání na své pozici vedoucího místní buňky NSDAP z toho důvodu, že momentálně z důvodu vysokého pracovního vytížení zanedbává práci na svých statcích a že už se nemůže dostatečně postarat ani o své zaměstnanci. Heintschel konkrétně upozorňoval, že už ani jeho němečtí zaměstnanci nemají k němu jakožto majiteli statku důvěru. Heintschel v tomto poměrně emotivním dopise dával částečně vinu i sám sobě. Tvrdil, že selhal, protože nemá ty správné vůdcovské vlastnosti⁶⁰⁴. Je velmi pravděpodobné, že svou úlohu sehrály četné dluhy, které Heintschel měl. Tudíž musel spíše řešit svou tísnivou finanční situaci, než zastávat neplacenou pozici funkcionáře strany. NSDAP si dobře uvědomovala, že Heintschel je jako straník využitelný, nicméně jakožto hospodáři se mu nedaří a je tím pádem špatným vzorem

---

⁵⁹⁹ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – Heintschelova žádost o předvolání svědků z 18. března 1946.

⁶⁰⁰ Tamtéž – Heintschelovo písemné vyjádření k obžalobě z 15. května 1946.

⁶⁰¹ Tamtéž – rukou psaná žádost o výslech Gertrudy Heintschelové v Salcburku z 25. dubna 1946.

⁶⁰² Šego, 2011, s. 50.a

⁶⁰³ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – dopis Gertrud Heintschelové z 25. února 1946.

⁶⁰⁴ Tamtéž – žádost o odstoupení z funkce Ortsgruppenleiters NSDAP z 16. ledna 1943 z důvodu pracovního přetížení.

pro ostatní a navrhovala, že by nejprve měl být zaveden pořádek na Heintschelově velkostatku⁶⁰⁵. Nakonec byl vzorem pro místní velkostatkáře určen Otomar Pelikán.

Na Heintschelův dopis o odstoupení z funkce Ortsgruppenleiters zareagoval Dauchert, krajský vedoucí klatovské NSDAP, který v únoru 1943 Heintschela v Kojšicích navštívil⁶⁰⁶. Sice nevíme, o čem spolu hovořili, nicméně víme, že Heintschel si v březnu 1943 své rozhodnutí rozmyslel s odůvodněním, že po vývoji válečné situace u Stalingradu je potřeba na svých pozicích setrvat a požádal, aby jeho dopis o odstoupení z funkce byl zapomenut, protože je opět schopen napsat všechny své síly službě Vůdci a lidu⁶⁰⁷. Nemáme informace, že by kdokoliv na tento Heintschelův dopis reagoval. Heintschel byl tedy už na počátku roku 1943 vystřídán Friedrichem Ernstem Deglmannem, který v té době už byl vedoucí sušické místní buňky NSDAP a převzal tak pouze Heintschelovo kojšické působiště⁶⁰⁸.

Heintschel se rozhodl toto rozhodnutí tehdejší NSDAP využít u poválečného soudu ve svůj prospěch a zprvu tvrdil, že u něj došlo k názorové změně, což dosvědčila i jeho žena v emotivním poválečném dopise, kdy tvrdila, že její manžel byl názorově poblouzněn, nicméně že po roce 1942 prozířel. V tomto případě ale Gertrud Heintschelová neupozornila na to, že si její manžel své rozhodnutí v březnu 1943 rozmyslel a opět nabídl straně své služby. Vzhledem k tomu, že poválečný soud měl Heintschelův dopis z března 1943 k dispozici, musel Heintschel tvrzení o své názorové proměně poupravit a řekl, že po porážce německé armády u Stalingradu nechtěl vypadat jako zbabělec, takže se rozhodl vrátit zpět do funkce, ale jeho místo bylo mezitím už přeobsazeno⁶⁰⁹.

Heintschelova snaha vyvázat se z funkce místního vedoucího NSDAP nemusela být způsobena jen tím, že výkon své funkce nestíhal v kombinaci s péčí o velkostatek, ale tato snaha mohla být způsobena i zcela osobními důvody. A to zadržením jeho synovce Hannse Georga Heintschela (*1919), který se stal členem Rakouského hnutí svobody, což bylo rakouské odbojové hnutí, které zastávalo patriotické ideje spolu s křesťansko-katolickými ideály. Tato skupina však byla prozrazena, Hanns Georg byl od června 1940 vyslýchán na gestapu, vězněn a 5. prosince 1944 odsouzen k trestu smrti za přípravu velezrady. Hanns Georg napsal ve vězení několik básní, které později vydal jeho přítel z dětství a rakouský

---

⁶⁰⁵ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – žádost o Heintschelovo zproštění funkce Landwirtschaftlicher Facharbeiter ze 7. prosince 1939.

⁶⁰⁶ Tamtéž – informace o tom, že Dauchert dorazí 2. února 1943 do Kojšic.

⁶⁰⁷ Tamtéž – dopis Georga Heintschela z 8. března 1943 krajskému vedoucímu klatovské NSDAP Dauchertovi s žádostí o vymazání jeho předešlého dopisu.

⁶⁰⁸ Tamtéž – dopis potvrzující Heintschelův odchod z pozice Ortsgruppenleiters z 31. července 1943.

⁶⁰⁹ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

historik umění Rüdiger Engerth⁶¹⁰. Toto mohlo mít na kojšického Heintschela nemalý vliv, ačkoliv většina jeho příbuzných se rozhodně do opozice proti nacismu jako Hanns Georg nestavěla, protože členy NSDAP bylo vícero členů Heintschelova rodu. Do NSDAP vstoupili např. Georgovi bratřenci Herbert (*1885) a Hans (*1904) či sestřenice Christa (*1909)⁶¹¹. Na druhou stranu Georg Heintschel nikdy svého synovce a jeho tragický osud nezmínil, ačkoliv tento fakt mohl snadno využít ke své obhajobě jako důvod svého případného názorového přerodu.

Vraťme se však k vyšetřování případu Georga Heintschela z kojšického velkostatku. V rámci tohoto soudního vyšetřování chtěl Heintschel také mluvit s rakouským konzulem⁶¹². Velmi pravděpodobně se mu s ním podařilo spojit, protože si Heintschel skrze něj opatřil osobní osvědčení od Zplnomocněnce k hájení zájmů rakouských státních příslušníků v Československé republice o svém rakouském občanství⁶¹³, o němž Heintschel tvrdil, že jej vlastnil vždy, s výjimkou doby, kdy po anšlusu Rakouska získal říšskoněmeckou státní příslušnost⁶¹⁴. V tomto případě se z Heintschelovy strany jedná spíše o utilitární krok, protože za doby Protektorátu rád a poměrně často ve svých dopisech upozorňoval na to, že je říšský státní příslušník. Soudce Švec však neuznal argument ohledně Heintschelova rakouského státního občanství s odůvodněním, že i cizí státní příslušníky lze stíhat pro porušení československých zákonů, ať už těch retribučních či těch z trestního zákoníku⁶¹⁵.

Heintschel se také musel vyjádřit k tomu, proč chtěl posunout sudetskou hranici na podzim 1938 ještě do vnitrozemí Česko-Slovenska. V tomto případě Heintschel značně měnil své výpovědi. Nejprve tvrdil, že dopis o posunu hranic skutečně napsal a že jej odeslal do Berlína, jen si nepamatoval, zda tento dopis odesílal přímo nebo prostřednictvím nějakého úřadu⁶¹⁶. Později však popřel, že by nějaký takový dopis psal⁶¹⁷. Následně ale svou výpověď poupravil v tom smyslu, že pokud přeci jen má klatovský soud k dispozici nějaký dopis, v němž Heintschel žádá o posun hranic, tak se jedná pouze o návrh dopisu, který Heintschel sepsal v emocemi rozjitřené době. Heintschel to vysvětloval tím, že mezi květnem a zářím 1938

---

⁶¹⁰ Concini, Dörr, Pehr, Pustejovsky, 2017, s. 37-39.

⁶¹¹ Biman, Baštecká, Bretlová, 2008, nestránkováno.

⁶¹² SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – Heintschelova žádost o předvolání svědků z 18. března 1946.

⁶¹³ Tamtéž – opis osobního osvědčení o Heintschelově rakouské státní příslušnosti z 16. března 1946.

⁶¹⁴ Tamtéž – Heintschelovo písemné vyjádření k obžalobě z 15. května 1946.

⁶¹⁵ Tamtéž – rukou psané usnesení zamítající odročení hlavního líčení z 16. května 1946.

⁶¹⁶ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část I – Heintschelův výslech v Sušici 25. září 1945.

⁶¹⁷ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – Heintschelova žádost o předvolání svědků z 18. března 1946.

byli na jeho velkostatku ubytováni vojáci v rámci mobilizace československé armády. Ti mu poničili vybavení statku, ukradli část nábytku a pobořili stodolu. Na základě svého rozčarování Heintschel sepsal svůj dopis, v němž posun hranic odůvodňoval terorem a bojkotem českého obyvatelstva vůči jeho osobě. Nakonec jej ale údajně neodeslal a nechal si jej ve stole⁶¹⁸. Tyto Heintschelovy názorové změny soud zdržovaly a soudní řízení protahovaly, protože soud se všemi Heintschelovými výroky musel zabývat.

Heintschel se později u Mimořádného lidového soudu v Klatovech ještě dvakrát písemně vyjádřil k žalobě, kde se snažil tvrdit, že jeho vliv na nacistické úřady byl relativně malý. To dokazoval tím, že jej na podzim roku 1939 vyškrtli ze seznamu členů SA, dále že mu v roce 1943 nacistické úřady nezaplatily za část vyhořelého hospodářského stavení a také, že mu nechtěly přidělit 2 koně na jeho velkostatek⁶¹⁹. Výmluvy, že měl Heintschel malý vliv na nacistické úřady nemohl obstát, vzhledem ke svým četným funkcím v nacistických strukturách a vzhledem k množství dochovaných udání. To všechno dokazuje, že se minimálně Heintschel snažil, aby vliv nějaký měl a snažil se jej využít.

Dále se Heintschel vyjádřil k četným udáním, která učinil gestapu. V tomto případě se Heintschel hájil tím, že udání k němu putovala, protože byl zkrátka funkcionář strany, přičemž některá udání zahodil, ale některá musel hlásit, protože byl vázán úřední přísahou⁶²⁰. Tento argument však neobstojí, vzhledem k tomu, že se Heintschel stal funkcionářem strany zcela dobrovolně, tedy dobrovolně se dostal i pod onu úřední přísahu, která jej nutila udání postupovat dále. Heintschelova obhajoba vůči konkrétním udáním se sestávala primárně z toho, že Heintschel tvrdil, že dané osoby vůbec nezná, nebo případně příslušné obvinění jednoduše popřel. V jednom případě se Heintschel hájil až absurdním způsobem – jednalo se o udání jistého Jana Strejce, v jehož případě Heintschel tvrdil, že měl za to, že Strejce je Němec a pokud Heintschel Strejce udal, tak to bylo udání vůči německé osobě, nikoliv vůči české⁶²¹. V rámci této obhajoby však Heintschel nijak nerozporoval, že ale Strejce opravdu udal.

Heintschel se také snažil sám sebe vykreslit jako člověka, který má a vždycky měl pročeské smýšlení. Důležitým argumentem v tomto směru bylo ukrývání zbraní Jana Vosmíka v době heydrichiády. Heintschel tím dokládal, že Janu Vosmíkovi zachránil život⁶²². Jan Vosmík však danou situaci popisoval trochu jinak než Heintschel. Vosmík totiž při svém výslechu uvedl, že se nejednalo o zbraň, ale pouze o jednu zbraň. Tu Vosmík vlastnil,

---

⁶¹⁸ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁶¹⁹ Tamtéž – Heintschelův písemný dodatek k žalobě sepsaný 20. března 1946.

⁶²⁰ Tamtéž.

⁶²¹ Tamtéž.

⁶²² Tamtéž.

protože byl původně u Heintschela zaměstnán jako pomocný hajný a měl tudíž na tuto zbraň platný zbrojní průkaz vystavený tehdejším Oberlandratem v Klatovech. Avšak Vosmík se přesto bál ponechávat si tuto zbraň u sebe a raději ji proto předal Heintschelovi do úschovy. Heintschel s úschovou souhlasl teprve poté, co zjistil, že k ní má Vosmík i zbrojní průkaz. Nakonec ji měl v držení až do konce války⁶²³.

Navíc se Heintschel snažil na Vosmíkově případu demonstrovat, že právě v době heydrichiády změnil Heintschel své chování a názorové směřování⁶²⁴. Tomuto lze jen těžko uvěřit, vzhledem k tomu, že Heintschel pro svou názorovou změnu neměl žádný důvod. Nicméně je pravda, že drtivá většina udání se odehrála primárně v roce 1939 a 1940, z pozdější doby už žádná udání nemáme dochovaná. To však neznamená, že by Heintschel své chování změnil. Nikdo z Heintschelových zaměstnanců a lidí, kteří s ním byli často ve styku, se nezmínil, že by se Heintschel v průběhu války nějak názorově proměňoval. Pouze jeden svědek naznačil, že Heintschel byl ke konci války méně na očích a chodil se sklopenou hlavou⁶²⁵. To ale spíše svědčí o tom, že Heintschel si uvědomoval, že válka je prohraná a měl tedy spíše obavy o svůj budoucí osud, než že by se mu změnily názory.

Paradoxně Jan Vosmík byl pravděpodobně jeden z mála Heintschelových zaměstnanců, který s ním neměl přílišné problémy. Ačkoliv ve své výpovědi Vosmík uvedl, že Heintschel byl zarytým nacistou, který byl schopen ublížit člověku kvůli maličkosti, tak zároveň přiznal, že si jej oblíbil. Vosmík viděl důvod v tom, že byl Heintschelovým dlouhodobým zaměstnancem, s nímž nebyly žádné problémy⁶²⁶. Zaměstnanců, s nimiž Heintschel neměl žádné problémy, bylo ale poměrně málo, protože Heintschel se dokázal ke svým zaměstnancům chovat velmi krutě a zastrašování četníky či gestapem bylo běžné⁶²⁷. Dokonce i jeden z členů klatovského gestapa přiznal, že Heintschel je volal i kvůli banalitám a malichernostem, např. pokud zaměstnanec přišel o 5 minut pozdě do práce, protože toto považoval za sabotáž⁶²⁸. Stejně tak si Heintschel stěžoval, když mu malý chlapec zničil prakem okno u auta, což chápal jako pokus o atentát⁶²⁹.

---

⁶²³ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – protokol z výsledku Jana Vosmíka z 9. dubna 1946.

⁶²⁴ Tamtéž – Heintschelovo písemné vyjádření k obžalobě z 15. května 1946.

⁶²⁵ Tamtéž – protokol z výsledku Františka Zemanského z 11. dubna 1946.

⁶²⁶ Tamtéž – protokol z výsledku Jana Vosmíka z 9. dubna 1946.

⁶²⁷ Tamtéž – protokol z výsledku Emanuela Švarce ze 7. dubna 1946; viz také: SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – protokol z výsledku Karla Brožovského ze 7. dubna 1946.

⁶²⁸ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – protokol z výsledku Richarda Lindnera z 16. dubna 1946.

⁶²⁹ Tamtéž – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

Na rozdíl od Pelikána, za kterého se přimlouval i Místní národní výbor v Milínově, do jehož správní působnosti Pelikánův velkostatek spadal, v Heintschelově případě byla situace zcela odlišná. Poté co si soudce Švec na Místním národním výboru v Jiříčné zažádal o informace o Georgu Heintschelovi, bylo mu sděleno, že Heintschel byl obávaným nacistou a že obyvatelstvo obce žádá co nejpřísnější potrestání⁶³⁰.

Soudce Švec však měl v tuto dobu složitou úlohu – k soudnímu jednání musel nejprve svolat zástupce lidu jakožto porotu soudu, dále musel obeslat všechny svědky, také tlumočníka, obhájce a žalobce. Tím se však úloha soudce Švece výrazně komplikovala, protože svědků v Heintschelově případě bylo velmi mnoho a velká část obyvatel se navíc po válce nevyskytovala na místě svého trvalého bydliště. Švec proto trpělivě zapisoval poznámky, kam pošle další obsílku, když se mu nějaký jeho dopis vrátil s odůvodněním, že daná osoba se na příslušné adrese nenachází⁶³¹. Nicméně i tak se prošetřování Heintschelova případu začalo nepříjemně natahovat a hlavní přelíčení proto bylo posunuto na neurčito⁶³², později bylo určeno na 20. května⁶³³.

Na Mimořádný soud v Klatovech byly mezitím zasílány dopisy z různých služeben sboru národní bezpečnosti, které informovaly o tom, jaká udání na tamější četnickou služebnu učinil Georg Heintschel za doby Protektorátu a také jednotlivé služebny vyslyšaly svědky a protokoly z těchto výslechů posílaly soudci Švecovi na Mimořádný lidový soud do Klatov. Soudce Švec byl v tomto směru velmi systematický a všechna podezření a udání se snažil co nejdříve prošetřit.

Heintschelových udání bylo velmi mnoho. Nejvíce jich bylo od doby obsazení Sudet cca až do roku 1940. Vzhledem k ohromnému počtu udání, která Heintschel učinil ať už ústně či písemně, není možné se zabývat naprosto všemi. Na druhou stranu tato udání mimoděk ukazují i napětí, které panovalo mezi Čechy a Němci v době před začátkem druhé světové války. Z takovýchto informací jmenujme jen pro ilustraci, že např. Heintschel udal na vedení NSDAP a na klatovský Oberlandrat informaci, jak Češi v obci Vodolenka v dubnu 1939 ukradli veřejnou tabuli určenou pro pochvalné plakáty o Vůdci, nebo jak v té samé obci český

---

⁶³⁰ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – zpráva o pověsti z Obecního úřadu v Jiříčné ze 17. března 1946.

⁶³¹ Tamtéž – dopis tělocvičné jednoty Sokol z Královských Vinohrad z 15. března 1946 informuje, že Jan Strejc u ní není zaměstnán a ani není členem; také: SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – dopis z 18. března 1946 z SNB Skuteč, kde vrchní strážmistr František Zemanský informuje, že neví, zda se má dostavit k hlavní líčení vzhledem k velké vzdálenosti a také proto, že vyslyšán Okresním soudem v Sušici v létě 1945.

⁶³² SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – rukou psané usnesení z 21. března 1946.

⁶³³ Tamtéž – rukou psaná žádost o výslech Gertrudy Heintschelové v Salcburku z 25. dubna 1946.

majitel domu zakázal německým nájemníkům vyvěšovat nacistické vlajky, případně jak Češi straší německé ženy, že začne válka a jejich muži se z ní nevrátí⁶³⁴. Dále pak jistý rolník Rendl z Radvanic bránil své německé manželce a dětem, aby se stýkali s Němci. I jej Heintschel udal s tvrzením, že pokud to takto půjde dál, budou Rendlovy děti ztraceny pro Německo na dobro. Heintschel si ve svých udáních obecně stěžoval, že v obcích, kde ještě nikdy nebo už dlouhou dobu nezakročila Schutzpolizei, jsou Češi výbojnější⁶³⁵.

Heintschel se snažil nejen krotit českou „výbojnost“, ale zároveň se snažil poněmčovat české děti, jak dokládá nejen případ s rolníkem Rendlem, ale i případ, který popsala Anna Pfeiferová, která se náhodou v květnu 1946 dozvěděla, že je Georg Heintschel souzen Mimořádným lidovým soudem v Klatovech a sepsala dopis, v němž popsala svůj příběh. Pfeiferová byla několik let Heintschelovou zaměstnankyní. Heintschel neustále tuto matku nutil vychovávat její čtyři děti německy. Později jí nejstaršího syna dokonce odebral a nejmladšího, tehdy pětiletého, označil za žháře, který mu zapálil stodolu. Matka ještě v době, kdy psala dopis na Mimořádný lidový soud v Klatovech, tedy rok po konci války, nevěděla, kde se tento její nejmladší syn nachází⁶³⁶.

Heintschel udával i za zdánlivé drobnosti, které ale měly v době Protektorátu velký význam a na nichž nacisté lpěli, jako na svých důležitých symbolech. Takovým příkladem je nevyvěšení nacistické vlajky na Obecním úřadě v Petrovicích v době narozenin Adolfa Hitlera. Velkou aférou pro Heintschela bylo i zcizení nacistické vlajky z jeho statku, kde ji měl pověšenou na stožáru⁶³⁷. Z ukradení nacistické vlajky obvinil Heintschel zahradníka Václava Adamovského, toho velmi dobře znal, protože se jej snažil přesvědčit, aby se přihlásil k němectví, nicméně Adamovský toto permanentně odmítal⁶³⁸. Je tedy možné, že si svým udáním ohledně ztráty nacistické vlajky Heintschel ve skutečnosti vyřizoval účty s tímto mužem. Adamovský byl nejprve vyslýchán českými četníky, kteří zjistili, že Adamovský je nevinný. Heintschel si údajně výslovně zažádal o předvedení Adamovského na klatovské gestapo, z něj se Adamovský vrátil se silně podlomeným zdravím a nedlouho po návratu zemřel⁶³⁹.

---

⁶³⁴ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – dopis z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí o výslech svědků ze 4. dubna 1946.

⁶³⁵ Tamtéž – dopis z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí o výslech svědků ze 4. dubna 1946.

⁶³⁶ Tamtéž – dopis Anny Pfeiferové, rozené Vlkové, na Mimořádný lidový soud v Klatovech s žádostí o výslech svědků z 15. května 1946.

⁶³⁷ Tamtéž – dopis z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí o výslech svědků ze 4. dubna 1946.

⁶³⁸ Tamtéž – protokol z výslechu Růženy Mazánkové, rozené Adamovské z 10. dubna 1946.

⁶³⁹ Tamtéž – protokol z výslechu Karolíny Adamovské z 10. dubna 1946.

Vzhledem k tomu, že se sabotáže na heintschelovském velkostatku množily – ke krádeži vlajky přibyla ještě otrava dvou jalovic a krádež psa, vynutil si Heintschel na tomto základě na okresním sušickém hejtmanu Skramlíkovi vydání vyhlášky, v níž bylo obyvatelstvo varováno před dalšími sabotážemi pod pohrůzkou trestu smrti⁶⁴⁰. Sušický okresní hejtman Skramlík měl z Heintschela strach, tudíž se mu snažil být po vůli⁶⁴¹. Ostatně Heintschel dvakrát udal i samotného Skramlíka. Nejprve jej udal za to, že píše dopisy v češtině, ač podle německých jazykových nařízení měl použít němčinu. Později jej Heintschel udal za to, že se Skramlík vmísil do prodeje jistého statku, aby tento prodej nebyl řešen Oberlandratem, ale aby jej řešilo sušické okresní hejtmanství⁶⁴². S osobou okresního hejtmana Emiliána Skramlíka se nesetkáváme poprvé – Emilián Skramlík byl muž, který Josefa Windischgrätze učil česky⁶⁴³ a který mu pomáhal vyjednat státní podporu na opravu stropů a střechy velhartického zámku⁶⁴⁴. Po válce se však objevili informace o tom, že při svých schůzkách se Skramlík s Windischgrätzem měli vyjadřovat vulgárně o Čechách, který nadávali do bestii⁶⁴⁵. To se ale nikdy nepotvrdilo. Stejně tak máme doloženy kontakty mezi Skramlíkem a Otomarem Pelikánem, kteří spolu jednak řešili povinné dodávky obilí⁶⁴⁶ a jednak se Pelikán u Skramlíka zasadil o zřízení měšťanské školy v Hlavňovicích⁶⁴⁷. Soudce Švec chtěl v rámci vyšetřování Heintschelova případu urychleně vyslechnout i hejtmana Skramlíka. Ten se v té době nacházel v pankrácké věznici v rámci vyšetřování Mimořádného lidového soudu v Praze⁶⁴⁸, nicméně tento výsledek už pražští vyšetřovatelé nestihli.

Heintschel ve svých udáních nedělal rozdíly mezi Němci nebo Čechy. Pokud bylo potřeba, udával i Němce (jako např. v případě již zmiňovaného udání na Jana Strejce). Na druhou stranu Heintschel byl schopen svými udáními chránit své vlastní informátory a udavače. Takto například chránil Karla Wiletu z Velhartic, kterému Češi údajně vyhrožovali,

---

⁶⁴⁰ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – Výstraha obyvatelstvu obcí Jirčičná a Kojšice podepsaná Emiliánem Skramlíkem, nedatováno .

⁶⁴¹ Tamtéž – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁶⁴² Tamtéž – dopis z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí o výsledek svědků ze 4. dubna 1946.

⁶⁴³ SOkA Klatovy, f. ONV Sušice, k. 462, inv. č. 462 – protokol z výslechu Emiliána Skramlíka z 27. března 1946.

⁶⁴⁴ SOkA Klatovy, f. OÚ Sušice, sign. I S/9.

⁶⁴⁵ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – zpráva Oblastní úřadovny státní bezpečnosti Velhartice ze dne 8. prosince 1947 ohledně šetření ve věci Josefa Windischgrätze zaslaná v rámci dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

⁶⁴⁶ SOkA Klatovy, f. OÚ Sušice, presidiální spisy 1939-1945, k. 8, sign. I S/9 – výkaz Skramlíkových služebních cest.

⁶⁴⁷ SOA Plzeň, f. KS Klatovy, k. 219, číslo spisu Tk 311/46 – dopis Karla Kaisera ze dne 26. července 1945.

⁶⁴⁸ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – rukou psaná žádost ze 14. května 1946 o výsledek Emiliána Skramlíka, bývalého okresního hejtmana v Sušici.

že do něj vrazí nůž a údajně po něm někdo hodil lahev. Wileta byl svým udavačstvím poměrně známý, proto jej žádný český podnik nechtěl zaměstnat⁶⁴⁹. Když byl Wiletův případ vyšetřován, zjistilo se, že si celou situaci vymýšlí, s čímž se odmítal Heintschel smířit a nechal několikrát tento případ německými četníky prošetřit, nicméně ani ti na této verzi případu nic nezměnili⁶⁵⁰.

Heintschel si také velmi pravděpodobně vyřizoval pomocí udání úcty s některými obyvateli Jiříčné. Nejvíce mu vadil jiříčenský starosta Ladislav Kopačka, jehož Heintschel udal hned kvůli několika prohřeškům – jednak kvůli tomu, že odmítal vydat domovské listy některým německým osobám, avšak židovským osobám je vydal a jednak kvůli tomu, že Kopačka je „nacionální Čech, husita a škůdce“⁶⁵¹. Ladislava Kopačku znal Heintschel už z doby první republiky, kdy Heintschel Kopačku, jakožto starostu obce, vyzval, aby se za ním Kopačka zastavil ve věci jakéhosi úředního jednání. Kopačka prohlásil, že Heintschel má přijít za starostou a nikoliv obráceně⁶⁵². Později Heintschel zažaloval Kopačku a ještě jistého Valdmana, protože bez jeho svolení využívali tito dva muži pastvinu z jeho velkostatku⁶⁵³. Soud dal v tomto případě Heintschelovi za pravdu. Heintschel však dokázal využít doby Protektorátu a na Kopačku podával jedno udání za druhým, celá situace vyústila ve starostovu suspendaci a dosazení nového starosty Jana Strejce⁶⁵⁴.

Soud měl z hlediska dokazování zjednodušenou roli v tom, že se mnohá udání dochovala v písemné podobě. Heintschel se hájil tím, že jen musel plnit rozkazy a že to byla jeho povinnost funkcionáře NSDAP. Pokud tedy někdo Heintschelovi někoho udal, Heintschel tuto informaci musel poslat na krajské vedení. Heintschel nicméně tyto situace ve své výpovědi nenazývá udáním, ale hlášením⁶⁵⁵. Toto byl velmi častý argument všech nacistických funkcionářů. Ti omlouvali své chování tím, že jen poslouchali rozkazy a že z pozice své funkce zkrátka některé nepříjemné kroky dělat museli. Nicméně Heintschel do strany vstoupil zcela dobrovolně a z jeho chování v jiných situacích lze usuzovat, že vše dělal zcela záměrně a dobrovolně.

---

⁶⁴⁹ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – dopis z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí o výslech svědků ze 4. dubna 1946.

⁶⁵⁰ Tamtéž – protokol z výslechu Františka Zemanského z 11. dubna 1946.

⁶⁵¹ Tamtéž – dopis z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí o výslech svědků ze 4. dubna 1946.

⁶⁵² Tamtéž – protokol z výslechu Ladislava Kopačky z 8. dubna 1946.

⁶⁵³ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Jiříčná, k. 4 (nezpracováno) – obžaloba Antonína Valdmana a Ladislava Kopačky zastupovaných JUDr. Vladimírem Jarošem sepsaná JUDr. Oskarem Beckmannem zastupujícím Georga Heintschela.

⁶⁵⁴ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – protokol z výslechu Ladislava Kopačky z 8. dubna 1946.

⁶⁵⁵ Tamtéž – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

Heintschel se hájil tím, že sice hlášení na vedení NSDAP podával, nicméně nikdy se nikomu nic vážného nestalo⁶⁵⁶. V tomto měly všechny dotčené udané osoby štěstí – Heintschelova udání byla tak častá a leckdy značně banální, že je později i gestapo bralo spíše s rezervou a ne vždy vyšetřovalo vše zcela poctivě, avšak na samém počátku Protektorátu toto rozhodně neplatilo⁶⁵⁷.

Heintschel však dokázal po válce využít pozdějšího relativně liknavého přístupu gestapa k jeho udáním a použít tento argument ve svůj prospěch s odůvodněním, že vlastně nikomu se nic vážného nestalo. Nicméně už nezmínil, že ačkoliv gestapo nebralo Heintschelova udání vážně, tak pokud už zatýkalo, tak výsledky provádělo se stále stejnou razancí. Takže ačkoliv přímo během výsledků nikdo nezemřel, rozhodně se nedá hovořit o tom, že by gestapo slevilo ze svých násilných vyšetřovacích metod, jak doložili někteří vyslyšení, kterým během výsledků gestapo např. vyrazilo zuby nebo po návratu ne jeden z nich trpěl psychickými traumaty⁶⁵⁸.

V souvislosti s udáními byl vyslyšán i člen klatovského gestapa Richard Lindner. Ten potvrdil, že Heintschela velmi dobře zná, ale nevládly prý mezi ním a klatovskou úřadovnou gestapa vlídného vztahy, protože Heintschel byl „rabiát“ a udával za kdejaké maličkosti⁶⁵⁹. Ačkoliv Lindner sám byl v té době souzen na Mimořádném soudu v Klatovech a musel si tedy dávat velmi dobře pozor na to, co prozradí a co naopak nikoliv, tak v tomto případě řekl informaci, která je pro Heintschelova udání do značné míry typická. Heintschel byl vznětlivý a popudlivý muž, který věděl, jakou moc má momentálně v rukou a jakým užitečným nástrojem dokáže gestapo být v boji proti lidem, kteří se jakkoliv Heintschelovi znelíbili. Heintschel si této své pozice síly byl vědom a rád gestapo jakožto nástroj této síly využíval ke svým osobním vendetám. Vrchní asistent klatovského gestapa, Jindřich Wimmer, o Heintschelovi doslova řekl, že je to „asociální“⁶⁶⁰ muž „žádného charakteru“⁶⁶¹.

Heintschel využil svého nadřazeného postavení, do něhož se jakožto funkcionář nacistické NSDAP dostal a svými udáními si vyřizoval staré účty a mstil se nepřátelům. Na mnoha udáních lze ale také jasně vidět Heintschelova silná oddanost nacismu. Jediný, komu

---

⁶⁵⁶ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁶⁵⁷ Tamtéž – protokol z výsledku Richarda Lindnera z 16. dubna 1946.

⁶⁵⁸ Tamtéž – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁶⁵⁹ Tamtéž – protokol z výsledku Richarda Lindnera z 16. dubna 1946.

⁶⁶⁰ Tamtéž – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁶⁶¹ Tamtéž – protokol z výsledku Jindřicha Wimmera, bývalého vrchního asistenta gestapa v Klatovech, z 16. dubna 1946.

Heintschel svým chováním prospíval, byl on sám. Svými udáními se zbavoval jemu nepohodlných lidí a také z jeho chování profitovali další na něj napojení udavači.

Dalším velmi častým Heintschelovým prohřeškem byla snaha vnutit některým Čechům německou státní příslušnost. Údajně přihlášky k německé státní příslušnosti v roce 1939 měl v dané oblasti na svědomí primárně Heintschel⁶⁶². Je proto možné, že i Otomaru Pelikánovi Heintschel pomohl v rozhodování se, zda se skutečně přimknout ke Třetí říši.

Soud ale kromě objasnění Heintschelových udání zjišťoval, zda Heintschel uměl mluvit česky a pokud ano, zda tak skutečně mluvil. Pravděpodobně se tím soud snažil zjistit, jestli se Heintschel češtině záměrně nevyhýbal, protože pro něj byla podřadným jazykem vůči němčině. Heintschel během soudního přelíčení tvrdil, že česky neumí, proto také potřeboval tlumočníka. Dnes můžeme konstatovat, že Heintschel si zakládal na tom, že může mluvit německy a velmi razantně vyžadoval dodržování německých jazykových zákonů⁶⁶³. Nicméně používání němčiny v korespondenci vyžadoval Heintschel už v době předválečné s odůvodněním, že jednak je Němec a jednak česky nerozumí. Nicméně z poválečných výsledků svědků, kteří s Heintschelem mluvili mezi čtyřma očima, se dozvídáme, že se Heintschel zvládl česky domluvit, pokud to bylo nezbytně nutné k dorozumění se v dané situaci. Svědci se jen lišili v tom, jak dobře Heintschel česky uměl. Někteří tvrdili, že jeho čeština byla lámaná, nicméně objevil se i názor, že pokud Heintschel potřeboval někomu vyhrožovat, jeho čeština byla najednou zcela v pořádku⁶⁶⁴. Heintschel toto razantně popíral a tvrdil, že česky umí jen pár slov⁶⁶⁵. Je otázka, kde se Heintschel češtinu naučil, protože v rodině se pravděpodobně česky nemluvílo a že by se Heintschel dobrovolně učil česky, je spíše nepravděpodobné. Pokud tedy česky uměl, naučil se spíše přirozeně tím, že žil v dominantně české oblasti obklopen hlavně českým obyvatelstvem.

K Heintschelovu dorozumivacímu jazyku je ještě vhodné podotknout, že Heintschel tvrdil, že kromě německého jazyka ovládal také norštinu. Vzhledem k tomu, že nemáme žádné informace, že by Heintschel někdy v Norsku byl či že by k této zemi měl nějaký blízký vztah, nabízí se myšlenka, že Heintschel se norštinu naučil až v důsledku příklonu k nacistické ideologii, která v norském národu viděla onen árijský ideál vysokého, bílého a modrookého muže, který je navíc potomkem Vikingů jakožto známých válečníků⁶⁶⁶.

---

⁶⁶² SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – Sbor národní bezpečnosti Zejbiš v rámci šetření případu Heintschel z 12. dubna 1946.

⁶⁶³ Tamtéž – dopis z Mimořádného lidového soudu v Klatovech s žádostí o výsledk svědků ze 4. dubna 1946.

⁶⁶⁴ Tamtéž – protokol z výslechu Aleše Kopelenta z 11. dubna 1946.

⁶⁶⁵ Tamtéž – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁶⁶⁶ Deák, 2015, s. 45-46.

K hlavnímu líčení v případě Heintschel nakonec došlo 20. května 1946 v Klatovech. Seznam poškozených čítal podle soudu téměř 30 osob a skupin. Heintschel se hájil zejména tím, že nikdy nikoho nepřesvědčoval, aby vstoupil do strany nebo aby se přihlásil k německé národnosti, ale že sjednotit německé obyvatelstvo byl cíl NSDAP, jejímž byl Heintschel členem. Podle Heintschela byl ten cíl užitečný, proto se snažil vyhledávat osoby, které měly nějaké německé předky, a nabízel jim členství v NSDAP či doporučoval zažádat si o německou národnost. Heintschel chtěl podle svých slov sjednotit německé obyvatelstvo, aby mezi Němci nebyla taková „národnostní roztříštěnost“ a aby mezi nimi vládlo lepší národnostní uvědomění, protože to jim před tím dle Heintschelových slov chybělo. Nicméně nikdy na nikoho dle svých slov nevyvíjel nátlak, jednalo se pouze o propagaci této strany⁶⁶⁷. Heintschel v tomto případě značně zmírnil své chování, o němž mluvili svědci v jeho případě, ti se velmi často zmiňovali o nátlaku či vyhrožování. O jakémisi národnostním sjednocení Němců tedy nemůže být v Heintschelově případě vůbec řeč, vzhledem k tomu, že někteří Heintschelem přemlouvaní lidé byli Češi a chtěli Čechy zůstat.

Heintschel se musel také zodpovídat z některých svých výroků, které napsal v různých dopisech, v nichž oceňoval vznik Protektorátu a obsazení Československa Hitlerem a radoval se z nového začátku, kdy se konečně Němci sjednotí pod svým Vůdcem a svou stranou. Klatovský soud také velmi zajímaly i další výroky, které Heintschel napsal do svých dopisů, např. nazvání Sudet „osvobozeným územím“, označení doby mezi roky 1918 a 1938 jako „dvacetiletý útisk“ nebo výrazem „Benešova doba“ či případně obvinění některých Němců z útěku do „Benešovy republiky“. Heintschel tento systém a útisk před soudem popsal tak, že za první republiky byli Němci skutečně národnostně utiskováni, protože si nebyli rovni s Čechy. To chtěl Heintschel pomoci změnit právě za pomoci Třetí říše, která podle Heintschela přinesla pozitiva i pro české obyvatelstvo, které získalo například nový trh pro odbyt svých výrobků⁶⁶⁸. S tímto Heintschelovým výrokem lze souhlasit pouze částečně, protože je potřeba si uvědomit, že export do Říše byl de facto ekonomicky vynucený, protože poměr mezi říšskou markou a českou korunou byl uměle stanoven 1:10. Němci tak v Protektorátu nakupovali o poznání levněji než v Říši, nicméně pokud bylo to samé zboží exportováno do Říše a prodáno za říšské marky tam, bylo to pro obchodníky výhodnější⁶⁶⁹. Stejně tak Heintschel opomněl připomenout, že díky obsazení Sudet zkrachovaly některé

---

⁶⁶⁷ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁶⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁶⁹ Brandes, 2000, s. 179.

podniky a obchody na území sousedících se Sudety, protože často velkou část zákazníků měly právě v zabraných Sudetech a díky nově vytvořené hranici byly tyto vazby zpřetrhány, což některé podniky ekonomicky neustály a zkrachovaly⁶⁷⁰.

Vzhledem k množství svědků, kteří proti Heintschelovi svědčili, bylo pro Heintschela těžké zapřít vše, co říkají, proto se snažil změkčit tvrzení, např. že Němcům přímo nezakazoval stýkat se s Čechy, ale že je pouze káral, případně že pouze upozorňoval, že některé prohřešky bude muset hlásit a ne že je bude muset udávat. Jindy se hájil tím, že pokud nějakého muže opovržlivě nazýval například „legionářem“, tak že tím chtěl Němcům ukázat, aby si vzali příklad z české národní hrdosti a že toto oslovení tedy nechápal jako nadávku⁶⁷¹.

Vzhledem k tomu, že svědků bylo velmi mnoho a stejně tak počet udání, k nimž se museli vyjádřit, nestačil soud všechny projednat v jeden den. Soudní jednání nakonec trvalo s přestávkami 3 dny, od rána 20. května do 22. května večer. Heintschelův obhájce se ještě snažil zdržet soud tím, že si opět zažádal o výslech Gertrud Heintschelové, nicméně tento návrh byl zamítnut. Klatovský soud patrně dospěl k závěru, že Gertrudino svědectví už na případu nic nezmění a že tedy není potřeba na její výpověď čekat. Soudci z lidu se po konci hlavního líčení odebrali k poradě⁶⁷². Heintschel byl jednohlasně odsouzen k smrti provazem za úklady o republiku, členství v SA, NSDAP, dále pro zločin vydírání, zavinění ztráty svobody, těžkého ublížení na těle, udavačství, nepřátelství k českému státu a národu, propagaci a podporu nacismu v kvalifikovaném úmyslu. To vše navíc za okolností zvláště přitěžujících. Ačkoliv existovala udání, v jejichž rámci byl Heintschel zproštěn obvinění, tak seznam poškozených byl stále velmi dlouhý, čítal přes 20 osob a institucí⁶⁷³.

Trest smrti pověšením pro tzv. sušického K. H. Franka byl na Mimořádném lidovém soudu v Klatovech jednohlasně schválen. Trest byl vykonán ještě týž den, tedy 22. května 1946, o půl jedenácté v noci⁶⁷⁴. Shodou okolností ten samý den byl v Praze popraven skutečný Karl Hermann Frank⁶⁷⁵.

Heintschel před svou popravou ještě napsal několik dopisů na rozloučenou – jednak svým bratrům Wolfgangovi a Zdenkovi a také své nejstarší dceři Aglaje. Heintschel všechny tyto osoby žádal, aby se postaraly o Gertrud a její děti, stejně tak doufal, že Gertrud případně

---

⁶⁷⁰ Jirák, 2015, s. 35-40.

⁶⁷¹ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – hlavní přelíčení z 20. května 1946.

⁶⁷² Tamtéž – hlavní přelíčení z 22. května 1946.

⁶⁷³ Tamtéž – text rozsudku z 22. května 1946.

⁶⁷⁴ Tamtéž – zápis o výkonu trestu z 22. května 1946.

⁶⁷⁵ Tunys, 2010, s. 271.

pomůže Irene, Heintschelové první ženě. Samozřejmě jeden z Heintschelových dopisů také směřoval ke Gertrud Heintschelové, jednalo se o ten nejemotivnější dopis, v němž Heintschel děkoval své ženě za všechno, co pro něj udělala, a oznámil, že se spolu opět setkají⁶⁷⁶.

Paradoxem je, že Heintschel v tuto dobu žádal o to, aby soud počkal na výsledch jeho manželky Gertrud a soud mu toto zamítl. Nicméně k výsledku Heintschelovy ženy nakonec skutečně došlo, ačkoliv několik dní po Heintschelově popravě, konkrétně 31. května 1946. Protokol s Gertrudinou výpovědí však doputoval na mimořádný lidový soud v Klatovech až 15. července 1946. Gertrud Heintschelová ve svém výsledku jen potvrdila to, co psala ve svém dopise, tedy že její manžel žil stranou protektorátního dění, že rozhodně žádnou politickou činnost nevyvíjel. Zároveň však přiznala, že ji její manžel nenechal nahlédnout do své práce⁶⁷⁷.

Heintschelova žena Gertrud nakonec zůstala v rakouském Salcburku se svými třemi dětmi, kde žila v zařízení pro uprchlíky. V Salcburku žila celkem devět let⁶⁷⁸. Pravděpodobně poté odešla se svými dětmi do Spojených států amerických, protože Gertrudino jméno se objevuje v seznamech imigrantů⁶⁷⁹. Nicméně Gertrudina dcera Schwanhild uvádí, že do USA odešla pouze ona sama v roce 1958. Zde se později stala osobní asistentkou Roberta Kennedyho⁶⁸⁰. Jisté je, že Gertrud Heintschelová zemřela v Salcburku 6. června 2002 ve svých devadesáti letech⁶⁸¹.

---

⁶⁷⁶ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy, k. 10, Ls 125/1946, část II – přepisy dopisů na rozloučenou, které Heintschel napsal ve vězení 22. května 1946.

⁶⁷⁷ Tamtéž – dopis rakouského zmocněnce v ČSR z 15. července 1946.

⁶⁷⁸ Šego, 2011, s. 50.

⁶⁷⁹ All Immigration & Emigration results for Heintschel Heinegg. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <https://search.ancestry.com/cgi-bin/sse.dll?gl=40&rank=1&new=1&so=3&MSAV=0&msT=1&gss=genfact&gsln=Heintschel%20heinegg&uidh=000>.

⁶⁸⁰ Šego, 2011, s. 50.

⁶⁸¹ Archiv Pfarre 04. St. Karl Borromaeus, Taufbuch 01-29 (1907 – 1914) – přípis o smrti Gertrud Heintschelové. [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/wien/04-st-karl-borromaeus/01-29/?pg=161>.

3.3.5 HEINTSCHELOVA VERSUS PELIKÁNOVA KOLABORACE

Heintschel a Pelikán jsou muži, kteří vstupovali více či méně ochotně do nacistických struktur. Pojdme se tedy podívat na to, jaké Heintschel a Pelikán vykazují společné charakteristiky a v čem se naopak jejich vztah k nacismu odlišuje. V obou případech se jedná o německy mluvící osoby, pro něž němčina nebyla jen obcovacím jazykem, ale i jazykem mateřským. Stejně tak oba patřili mezi nově nobilitovanou šlechtu 19. století, jejichž předci získali šlechtický titul za zásluhy, ať už v oblasti průmyslu či vojenskou nebo úřednickou službu. Stejně tak oba tito muži vlastnili statky v nově ustaveném Protektorátě a částečně i na sudetském území, které bylo na podzim 1938 zabráno nacistickým Německem. Oba také byli členy nacistické NSDAP a SA, přičemž do obou těchto organizací vstoupili ještě před válkou.

Výčet společných charakteristik je tedy poměrně dlouhý, nicméně mezi Heintschelem a Pelikánem jsou i v tomto ohledu určité rozdíly. Z hlediska jazykového Pelikánovi nedělalo problém hovořit s Čechy českým jazykem. Heintschel vnímal češtinu jako méněcenný jazyk, kterým odmítal mluvit, dokud to nebylo opravdu nezbytně nutné a striktně vyžadoval používání němčiny v úřední i soukromé korespondenci – zpočátku s odůvodněním, že je Němec a česky nerozumí a později s odvoláním na německé jazykové zákony, které přikazovaly používání němčiny v oficiální korespondenci. Z hlediska šlechtického Pelikán i Heintschel patřili mezi nově nobilitovanou šlechtu, nicméně Pelikán se z matčiny linie Kotzů z Dobře mohl pochlubit přeci jen podstatně delší šlechtickou historií než Heintschel. Z hlediska majetkového na tom oba muži byli opravdu velmi podobně – vlastnili pozemky v rozsahu několika set hektarů a po záboru Sudet se menší část pozemků ocitla na území obsazeném nacistickým Německem. Zde však podobnosti končí. Heintschel chtěl posunout hranici Sudet ještě dále do vnitrozemí bývalého Československa, Pelikán nikoliv. Na Pelikánův zabraný majetek byla dosazena nucená správa, která tam zůstala až do konce války.

Ačkoliv byli oba po válce souzeni podle stejného prezidentského dekretu, tedy tzv. velkého retribučního dekretu, tak ale z poválečného vyšetřování zjišťujeme, že se oba muži v průběhu války začali názorově stále více rozcházet. Pelikán na konci 30. let vkládal své naděje do sudetoněmecké strany jednak ve snaze někam patřit a jednak si sliboval zlepšení ekonomické situace na svém velkostatku. Nicméně nemáme žádné informace o tom, že by se projevoval pronacisticky, ať už svým chováním či svými názory. Dokonce ani hlavňovičtí nevěděli, že Pelikán je členem nejedné nacistické organizace. A samozřejmě si musíme připočíst vliv Georga Heintschela, který se snažil donutit různé osoby k přihlášení se k německé národnosti či ke vstupu do nacistických organizací. Pokud si k tomu připočteme,

že byl Heintschel obávaným funkcionářem nacistické NSDAP, kterému se přezdívalo sušický K. H. Frank, tak měl Heintschel v ruce nemalou moc, kterou mohl působit na své okolí.

Oba muži nakonec dokázali svého postavení v nacistické hierarchie velmi dobře využít. Každý však svým specifickým způsobem. Heintschel svého postavení v nacistické hierarchii spíše zneužíval. Velmi dobře si uvědomoval, že díky nacismu získal obrovskou moc. Kdokoliv se Heintschelovi znelíbil, byl u něj okamžitě v nemilosti a hrozilo mu vyšetřování buď ze strany četnictva nebo gestapa a bylo jedno, zda šlo o Čecha, či Němce. Udání se tak pro Heintschela stala efektivním nástrojem moci a nadvlády. Pelikán svého členství v nacistických organizacích využíval zcela opačným způsobem než Heintschel. Pelikán měl přístup k informacím, které jiní neměli, např. věděl o různých udáních, o plánovaných kontrolách gestapa apod. Tyto informace dokázal Pelikán využít a upozorňoval či varoval případné dotčené osoby. Ačkoliv byl Pelikán obviněn ze dvou případů udavačství, tak jedno se při vyšetřování ukázalo jako zcela nepodložené a obvinění z druhého bylo nakonec staženo. Na rozdíl od Heintschelových udání, kterých bylo jednak poměrně mnoho a jednak žádný ze svědků svou výpověď proti Heintschelovi nestáhl či nějak nezmírnil. Naopak místní žádali soud o co nejpřísnější Heintschelovo potrestání.

Heintschel navíc neustále nutil některé osoby k přihlášení se k německé národnosti. Heintschel chápal přihlášení se k německé národnosti jako akt přidružení se k nadřazené národnostní skupině a jasné vymezení se vůči Čechům jakožto něčemu méněcennému. Pelikán pravděpodobně jakoukoliv nevraživost vůči Čechům neměl, což dokazuje nejen to, že během války Čechům pomáhal, ale že i 3 jeho sestry si vzaly za manžely Čechy. Pelikán chápal národnost jako něco subjektivního a jako osobní rozhodnutí každého jednotlivce, jak dokazují výpovědi očitých svědků. Z těchto výpovědí vyplývá, že Pelikán podporoval i ty osoby, které se odmítly k německé národnosti přihlásit. Pokud se jednalo o smíšené, česko-německé manželství, zdůraznil, že každý v tomto svazku má mít tu národnost, k níž sám osobně inklinuje.

Řečeno slovy Stanleyho Hoffmanna, Heintschelova kolaborace byla kolaborací dobrovolnou⁶⁸², protože Heintschel opravdu věřil nacistické ideologii a do nacistických organizací vstupoval velmi ochotně a vítal obsazení Sudet, které díky tomu nazýval „osvobozeným územím“ a 20 let první republiky pro něj bylo obdobím, na které nerad vzpomínal, protože v tuto dobu měl pocit, že najednou není v pozici moci a síly a žádal sjednocení německého obyvatelstva v Československu. Pelikán sám sebe chápal jako osobu

---

⁶⁸² Hoffmann, 1968, s. 378-381.

německé národnosti, avšak nikoliv s pronacistickými názory. Nicméně Pelikánovo jednání už patří do kategorie kolaborace, protože Pelikán byl nepopíratelně součástí nacistického establishmentu, který, mj. díky lidem jako byl právě Pelikán, nabýval na síle. Pelikánovu kolaboraci bychom však mohli nazvat nedobrovolnou, vynucenou v důsledku obavy o majetek a snaze vyhnout se konfrontaci s obávaným sousedem Georgem Heintschelem.

Na Heintschelovu kolaboraci lze také nahlížet jako na kolaboraci ideologickou. To znamená, že se Heintschel s touto ideologií ztotožnil a konvenovala s jeho názorovým přesvědčením. Heintschel se tímto směrem názorově profiloval už ve 30. letech, kdy byl organizován v Dollfussově Vlastenecké frontě a začal se díky tomu i politicky angažovat. Pelikánovu kolaboraci můžeme nazvat servilní, protože sloužila jeho osobním cílům, tedy snaze o ochranu jeho majetkového vlastnictví, avšak nacistická ideologie jako taková Pelikánovým názorům neodpovídala.

Ačkoliv se však v případě Heintschela a Pelikána jedná o dva odlišné muže, kteří svůj vliv během nacistické okupace využívali zcela opačným způsobem, byly jejich činy po válce souzeny podle stejného prezidentského dekretu.

4 SROVNÁNÍ ŠLECHTICKÝCH OSUDŮ

Na začátku této práce jsme si vytkli několik výzkumných otázek, pomocí nichž můžeme zmapovat názorový vývoj všech tří šlechticů a na jeho základě srovnat jejich poválečný osud.

1. Jakým **názorovým vývojem si každý šlechtic prošel před vytvořením Protektorátu Čechy a Morava**, tedy v době zániku Rakouska-Uherska, v době meziválečné a v době tzv. druhé republiky?

Všichni tři muži se narodili v době, která jim předurčovala slibnou kariéru. Velmi pravděpodobně byli všichni vychováváni v názorově konzervativním prostředí. Příčina konzervativismu byla jednoduchá – jakákoliv společenská změna mohla velmi výrazně ohrozit jejich privilegované postavení. První světová válka a následný rozpad Rakouska-Uherska však zasáhl do životů všech tří šlechticů, a nejen jich, velmi razantně a přirozeně se všichni tři muži k této změně stavěli negativně, protože to byl přesně ten druh změny, který výrazně změnil jejich výsadní společenské postavení. Nové společenské uspořádání bylo takové, které nikdo z nechtěl a přirozeně se k němu stavěl odmítavě. Po prvotním odmítnutí se však všichni museli na novou situaci přizpůsobit a naučit se v ní žít.

Windischgrätz měl ze všech tří mužů nejméně času na přizpůsobení se nové situaci. Vzhledem k tomu, že po válce ještě studoval, nebyl nucen si hledat okamžitě práci v Rakousku, kde šlechtictví přestalo mít jakýkoliv význam. Navíc tato země byla prohrou ve válce hospodářsky zcela zdevastovaná. S tvrdou realitou se Windischgrätz přímo setkal až ve 20. letech, kdy byl de facto permanentně v procesu hledání ideálního pracovního místa a neustále se mu nedařilo tohoto cíle dosáhnout. Windischgrätzovi rodiče se obávali, že tyto nezdary budou mít na názorovou orientaci jejich nejstaršího syna nežádoucí vliv. Jejich syn je však ubezpečoval, že žádný názorový zvrát se neděje. Díky tomu však zůstával názorově stranou, protože lidé kolem něj se neustále názorově profilovaly směrem k razantně levicovým názorům a ty byli mladému Windischgrätzovi vzdálené.

Ačkoliv Windischgrätz nebyl ani ve 30. letech nijak politicky angažován, tak rozhodně mu nebyl Dollfussův režim na obtíž, spíše naopak. Windischgrätz se dokonce snažil tento režim využít a uplatnit se v diplomacii. Nicméně nijak nepochodil a k jakékoliv politické angažovanosti jej to tudíž ani nepřimělo. A to i přestože Dollfussův režim založený na stavovství musel být Windischgrätzovi rozhodně blízký. Avšak ani nástup Hitlera k moci nenabídl Windischgrätzovi akceptovatelnou názorovou profilaci. Naopak Hitlerův vzestup znamenal pro Windischgrätze smutnou zprávu, protože právě díky Hitlerovi utekly dvě Windischgrätzovi mladší sestry do Anglie a jeden z jeho mladších bratrů se později přidal

do odboje proti nacistům. Mezitím Windischgrätz zůstával v německém Hamburku a později se během války přestěhoval na svůj nově zděděný velhartický velkostatek v okupovaném Protektorátě. O tento zděděný majetek se musel Windischgrätz postarat v době války, tedy v době všeobecného nedostatku. K tomu si navíc musíme připočíst, že na tom Windischgrätz nebyl nijak finančně dobře.

Windischgrätz se za neustálých peripetiích byl schopen adaptovat na nové uspořádání společnosti, ačkoliv mu politický vývoj první poloviny 20. století permanentně překládal nové a nové překážky.

Pelikán na rozdíl od Windischgrätze a Heintschela ve válce nebojoval. Jeho matka jej před narukováním uchránila. Ačkoliv však Otomar Pelikán hrůzy války přímo nezažil, dotkly se jej ze všech tří šlechticů nejcitelněji. Mladý Otomar Pelikán ve Velké válce ztratil otce. Vzhledem k tomu, že Pelikánův otec bojoval za Rakousko-Uhersko, které se však po válce rozpadlo na několik států, přičemž jeden z nich bylo i Československo, je dosti pravděpodobné, že Pelikánův počáteční vztah k nově vzniklé republice byl poznamenán právě ztrátou otce, který bojoval a padl za stát, který přestal existovat. Pelikánův vztah k Československu se tedy nesl v duchu negace stávajícího vývoje.

Pelikánovo odmítnutí nových poměrů ve společnosti bylo v zásadě přirozeným krokem, pokud si uvědomíme, že velmi brzy po vzniku republiky navíc došlo k pozemkové reformě, která Pelikána zastihla jakožto novopečeného a zároveň poměrně nezkušeného majitele velkostatku, kterému v dané době chyběla otcovská rada, kterou mu otec na dálku poskytoval i v napjaté době války. Pelikánova členství ve svazech československých a později německých velkostatkářů mu sice mohla částečně pomoci, ale sžívání se s novou rolí probíhalo v turbulentní a ekonomicky nestálé době. Přesto to všechno však Pelikán nakonec vstoupil do československé armády. Je otázka, co jej k tomuto kroku vedlo. Zda to se opravdu jednalo o adaptaci a přijetí nových společenských podmínek, či spíše navázání na rodinnou vojenskou tradici. Vzhledem k dalším Pelikánovým krokům se zdá, že vstup do československé armády byl spíše vynuceným krokem. Na druhou stranu nemáme doloženo, že by se Pelikán snažil se ze služby v československé armádě vymluvit, ačkoliv to samé udělala během války jeho matka, když měl Otomar narukovat na frontu.

Pelikánova pozdější inklinace k sudetoněmeckému hnutí naznačuje, že Pelikán v meziválečné době neustále cítil jakousi vykořeněnost a reminiscence na „staré časy“ rakouského mocnářství mu pravděpodobně zůstaly. Pelikán si stále připadal vykořeněný, zbavený jakéhokoliv pevného bodu ve světě. Proto když se ve 30. letech rozmáhalo sudetoněmecké hnutí, Pelikán byl jeden z těch, kteří toto hnutí podporovali. Měl totiž pocit,

že se může vrátit společenské uspořádání z dob rakousko-uherského císařství, v němž Pelikánova rodina patřila do privilegované vrstvy společnosti a tudíž nebyli menšinou ve svém vlastním státě. Pelikán v daném případě mohl vnímat dobu československé první republiky jako přechodné období, kdy právě díky nacistické Třetí říši se vše vrátí do jednoho sjednoceného soustátí, v němž si on, jakožto německy mluvící osoba, nebude připadat jako cizinec. To byly pravděpodobně důvody, proč Pelikán vstoupil do Sudetoněmecké strany, později do NSDAP, SA a následně si se svou rodinou zažádali o německou státní příslušnost. U žádosti o vstup do SA však můžeme pochybovat, zda byla iniciována Pelikánem, vzhledem k tomu, že ji pravděpodobně vyplnil Georg Heintschel a Pelikán ji pouze podepsal. Na druhou stranu ať se Pelikán chtěl stát členem SA, či nikoliv, jedno je dnes prokazatelné. Pelikán dokázal využít svého relativně výhodného postavení jakožto člena nacistické NSDAP k pomoci lidem okolo.

Žádost o německou státní příslušnost i vstupy do nacistických struktur se odehrály ještě před započítím druhé světové války. Po jejím zahájení už se Pelikán nijak politicky neangažoval. Pravděpodobně si uvědomil, že naděje, které do sjednocení s německy mluvící říší vkládal, zůstaly zcela nenaplněny. Ekonomicky na tom jeho velkostatek rozhodně nebyl lépe a sudetská část velkostatku stále byla pod nucenou správou. Všechny Pelikánovy předválečné kroky se tak musely jevit jako zbytečné. Pelikánovo radikální názorové smýšlení se začalo postupně proměňovat. Pelikán se stáhl do ústraní a snažil se vyhýbat i svému radikálnímu sousedovi Heintschelovi. Avšak „velká politika“ se už nedala vrátit do předválečné doby.

Heintschel byl po první světové válce v podobné situaci jako Windischgrätz. Z války se sice vracel bez šlechtického titulu, nicméně ještě krátká doba studia mu umožnila žít nějakou dobu v zákrytu před hospodářskými problémy Rakouska. V něčem se však Heintschelova situace od Windischgrätzovy lišila a byla podobné spíše té Pelikánově. Heintschel měl mít zodpovědnost za majetky v Československu, na které také dopadla první pozemková reforma. Pozemkovou reformu sledoval mladý Josef Windischgrätz pouze nepřímo na statcích svých příbuzných, nicméně přímo se jej netýkala. Heintschelovým cílem bylo stát se správcem majetku po rodičích, na tuto roli se v meziválečné době intenzivně připravoval, proto se zabýval se hospodářskými i finančními záležitostmi jednotlivých statků. Vstoupil do Svazu německých velkostatkářů, aby své majetky ochránil před první pozemkovou reformou. Ta je nakonec nijak výrazně ekonomicky neohrozila.

Heintschelova názorová profilace se začala projevovat až ve 30. letech, kdy vstoupil do rakouské Vlastenecké fronty Engelberta Dollfusse, tedy toho samého muže,

u něhož neúspěšně hledal Josef Windischgrätz místo v diplomacii. Avšak na rozdíl od Windischgrätze, pro něhož nástup Hitlera k moci a celé nacistické hnutí nebylo akceptovatelné, pro Heintschela se stalo výtahem k moci a k uplatnění nadvlády na těch, s nimiž byl Heintschel ve sporu. Ačkoliv se po válce hájil tím, že „názorově prozřel“, není to příliš pravděpodobné. Byly to spíše Heintschelovy finanční problémy na velkostatku a fakt, že už gestapo nebere Heintschelova udání vážně, které vedly k tomu, že Heintschel se stáhl z nacistických struktur. Nicméně stále podporoval různé nacistické akce a sbírky.

Pokud si to shrneme, všichni tři muži hledali po roce 1918 nějakou názorovou platformu či hnutí, díky němuž by překonali svou liminaritu a přestali být jakýmsi cizinci ve vlastních státech. Heintschelovi a částečně i Windischgrätzovi byla zpočátku touto platformou Vlastenecká fronta Engelberta Dollfusse. Pelikánovi se tato platforma nabídla až s rozmachem sudetoněmeckého hnutí v Československu, kdy najednou mohl někam patřit a přestal si připadat jako cizinec ve vlastním státě. Až teprve později mu došlo, že ve skutečnosti ani šlechta, ani německy mluvící obyvatelstvo v Československu není pro Hitlera prioritou a spíše je zneužil ke svým politickým cílům. Nicméně v době, kdy si toto uvědomil, zde byl neustále soused Heintschel, který se intenzivně snažil Pelikána zatáhnout do nacistických struktur a nechápal, proč najednou Pelikán klade odpor. Z hlediska postoje k nacismu byl Heintschel v opačné situaci než Pelikán – Heintschel využil nacistické hnutí, aby mohl zaujmout pozici síly a nemilosrdně se vypořádat s kýmkoliv, kdo mu zkříží plány. Sice Heintschelovo vzdání se funkce vedoucího místní buňky NSDAP může působit jako změna názoru, není to tak. Heintschel se chtěl stáhnout do ústraní jednak kvůli svým nemalým finančním problémům na svém velkostatku, ale hlavně kvůli tomu, že už jej nikdo z nacistů a pracovníků gestapa nebral vážně. Heintschelova udání najednou přestala mít svůj důraz, což Heintschelovi velmi silně vadilo, proto se stáhl do ústraní. Nacismu jako takovému však nadále věřil a přispíval, jak se dalo, na německé vojáky na frontě. Windischgrätz zdánlivě lákavým nacistickým heslům nepodleh, chtěl se uplatnit v diplomacii, uměl cizí jazyky, byl doma ve vícero státech, tudíž sjednocení všech německy mluvících osob jej nijak nelákalo a ekonomicky mu nic nenabízelo. Pokud si k tomu ještě přidáme Windischgrätzův přirozený pacifismus a odpor k válce, byl nacismus pro Windischgrätze něco zcela neakceptovatelného.

2. Jak se příslušný šlechtic **choval v době okupace Československa a během druhé světové války?**

Jak už jsme naznačili v rámci předchozí otázky. U Windischgrätze nelze nalézt jakékoli známky kolaborace, ať už dobrovolné či nedobrovolné. Je však pravda,

že Windischgrätz, díky tomu, že se urputně snažil rekonstruovat svůj velhartický velkostatek, musel se během druhé světové války vypořádat se zákazem staveb. To občas vyžadovalo využít svůj sociální kapitál a za pomoci kontaktů na rozhodujících administrativních pozicích si vymoci výjimku, byť jen na omezenou dobu. V tomto mu občas pomáhal i jeho bratr František. Tyto kontakty však dokázal Josef Windischgrätz využít i k pomoci druhým jako v případě Jana Pollaka, u něhož se mu ještě v době předválečné (v roce 1938) podařilo zajistit propuštění z vězení.

Po válce se však soudy nejvíce zabývaly Windischgrätzovými kontakty z oblasti Pošumaví, protože tito lidé byli často členy nacistických organizací. Mezi tyto kontakty patřili i velkostatkáři Pelikán a Heintschel, dále pak velkostatkáři Lumbe a Schreiner z nedalekých velkostatků Malonice a Nemilkov. To všechno byli členové NSDAP. Avšak po konci druhé světové války nebyly jejich soudní spory zdaleka tak jednoznačné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Pelikán byl odsunut z Československa a byl v jednu dobu dokonce vyšetřován na svobodě, to naznačuje, že jeho provinění zdaleka nebyla tak závažná. Podobný osud potkal i Georga Schreineru, který byl taktéž odsunut z Československa. Osud Rudolfa Lumbeho je zatím nejasný, objevují se informace, že byl zlynčován davem v květnu 1945. Georg Heintschel byl tedy jediný z těchto místních šlechticů, který byl odsouzen poválečným soudem. Dokonce nad ním byl vynesena nejvyšší trest. Dalším šlechticem, s nímž se Windischgrätz také setkával a jehož soudní proces také neskončil jednoznačným soudním verdiktem, byl sušický okresní hejtman Emilián Skramlík, který Windischgrätze učil češtinu. Emilián Skramlík sice nebyl členem NSDAP, nicméně jakožto okresní hejtman byl součástí nacistických politických struktur.

Dvě věci však měli všichni tito muži společné – jednak mluvili německy a jednak byli všichni šlechtici. Windischgrätzovi tak byli blízcí svým habitem a patřili do stejné in-group. Ačkoliv se Josef Windischgrätz snažil sžít s novým prostředím a místními obyvateli například tím, že se učil česky a češtinu aktivně používal, mohl se zpočátku cítit ve svém velhartickém bydlišti jako cizinec, který se vymyká jednak svým jazykem, protože česky sice nějaké základní fráze zvládal, nicméně velmi pravděpodobně mu souvislá konverzace dělala problémy. Stejně tak se lišil svým šlechtickým původem, který zákaz šlechtických titulů nemohl nijak odstranit, protože jej „prozrazovalo“ jeho příjmení, které navíc bylo Čechům poměrně nechvalně známé díky Josefovu pradědečkovi Alfrédu Windischgrätzovi. A právě v této situaci se kontakty se sousedy-šlechtici mohly hodit, protože Windischgrätzovi alespoň mohli zmírnit jeho dojmy vykořenění.

Avšak nelze si myslet, že by se Windischgrätz setkával pouze s místními šlechtici, kteří byli nějak zapojeni do nacistických struktur, Windischgrätz se stále také setkával i se svým dlouholetým přítelem Klementem Kerssenbrockem z Klatov, který podepsal šlechtické prohlášení věrnosti republice a do jehož vily přesídlil Windischgrätz poté, co mu byly po válce Velhartice zkonfiskovány. Stejně tak máme doloženy Windischgrätzovi návštěvy velhartické fary, protože Windischgrätz byl katolík a vzdělání získal na privátním jezuitském gymnáziu, proto měl ke katolické církvi blízko už od svého dětství. Po válce máme doloženy kontakty mezi Windischgrätzem a bývalým ministrem národní obrany Františkem Machníkem a důstojníkem československé armády Jindřichem Schlikem, který byl také jedním ze signatářů prohlášení šlechty ze září 1939 a který za druhé světové války spolupracoval s partyzány. Záběr Windischgrätzových kontaktů je opravdu široký, ale nelze z nich usuzovat na jeho pronacistické smýšlení, protože to, co je pro tyto osoby společné je primárně jejich šlechtictví. V druhé řadě se jednalo o osoby z vojenských či intelektuálních kruhů.

Windischgrätz není nikde veden ani jako konfident gestapa, SD či jakýchkoliv jiných organizací. Stejně tak jakékoliv důkazy Windischgrätzovy neobjevily ani lustrace Státní bezpečnosti z 50. let v rámci Akce „R“. Stejně negativně dopadly lustrace i v případě Windischgrätzových příbuzných. Ačkoliv Windischgrätz k nacismu nijak neinklinoval a ani s tímto systémem nespolečně pracoval, tak se ale musel naučit v době nacistické nadvlády žít, což s sebou občas neslo určité ústupky vůči vládnoucí moci. Ačkoliv tedy u Windischgrätze nemáme nikde doloženo, že by zdravil zdviženou pravici, máme doložen pouze jeden dokument, v němž Windischgrätz využil Heil Hitler. Jedná se o úřední dopis, v němž Windischgrätz děkuje Památkovému úřadu v Praze, že vyhověl jeho žádosti a zaslal mu dvě fotografie velhartického hradu⁶⁸³. Avšak ve Windischgrätzově soukromé korespondenci se nacistické oslovení neobjevuje. Windischgrätzovo chování za druhé světové války tedy je jednoznačné a nijak nenaznačuje, že by Windischgrätz kolaboroval.

Pelikánovo chování za druhé světové už tak jednoznačné není. Poté co Pelikán intenzivně vstupoval do německých struktur v době předválečné (vstup do SdP, NSDAP, SA) a žádost o německé státní občanství, by se dalo očekávat, že Pelikánovo zanícení pro nacistickou ideologii bude přetrvávat, nicméně jeho pronacistický postoj začal mít trhliny. Ačkoliv zpráva SD hovořila o Pelikánově kladném vztahu k nacismu, poválečné přímluvné dopisy hovoří o opaku. Kromě toho že varoval některé osoby před gestapem, přimlouval

---

⁶⁸³ NA, f. Státní památkové péče, k. 581, sign. Hrad Velhartice – dopis Josefa Windischgrätze Památkovému úřadu v Praze ze dne 29. května 1941 s poděkováním za dvě zaslání fotografie.

se za mírnější zacházení s některými vyslýchanými u gestapa, tak navíc úspěšně bránil některé osoby německé národnosti před nátlakem Georga Heintschela, pokud ten se je snažil přemluvit ke vstupu do SdP. Všechny tyto Pelikánovy kroky odpovídají spíše vlažnému postoji k nacistickému zřízení. Takový postoj k nacistickému zřízení můžeme vystopovat i za doby Protektorátu, těsně před druhou světovou válkou, kdy Pelikánova žádost o vstup do SA a žádosti o německou státní příslušnost celé Pelikánovy rodiny jsou psány zcela jiným rukopisem, než je ten Pelikánův. Je velmi pravděpodobné, že se jedná o rukopis Georga Heintschela. Je však potřeba si uvědomit, že Pelikánovy přihlášky do SdP a NSDAP se nedochovaly, takže je otázka, zda i ty nepsal Georg Heintschel.

V Pelikánově vztahu ke Georgu Heintschelovi se zrcadlí Pelikánův vztah k nacismu obecně. Jak Heintschel poznamenal ve svém poválečném výslechu, zpočátku měl s Pelikánem vřelé vztahy, nicméně jejich vztah postupně ochladl. Pelikán totiž neměl vstřícný vztah k nacismu jako takovému. Protože mu nacismus nic lákavého nenabízel, avšak sudetoněmecké hnutí ano. Nabídlo mu šanci někam patřit, přiznat se k německé identitě, tedy k té, k níž se hlásila jeho rodina a on sám také. Nacismu jako takového se Pelikán spíše bál a měl z něj strach, jednak odmítal válku a jednak se obával o své majetky, které byly v ohrožení nejprve díky první pozemkové reformě, později díky velké hospodářské krizi a Pelikán je nyní musel hájit znovu.

Je však pravděpodobné, že ještě před druhou světovou válkou nebyl Pelikánův vztah k nacismu nijak vyhocený. Možná právě proto jej nacistické úřady chtěly využít ke svému plánu propojit německy mluvící ostrůvky v Protektorátu. A právě Pelikán měl být jeden z nich. Avšak s postupující válka a hospodářský neklid pravděpodobně Pelikánův vztah k nacismu vyhrotil a tím pádem se změnil i Pelikánův vztah k Heintschelovi. Pelikán navíc zjišťoval, že se netěší v očích nacistických úřadů zdaleka takové přízni, jakou by očekával. Důkazem toho je Pelikánova zoufalá snaha zbavit se nucené správy na sudetské části hlavňovického velkostatku, kde Pelikán argumentoval ve svůj prospěch i tím, že je čekatel NSDAP. Tento argument nijak nepomohl, proto Pelikán neustále svou žádost urgoval, avšak situace se nezměnila.

O Pelikánově participaci v nacistických strukturách však pravděpodobně nikdo z místních nevěděl. Pelikán nenesl žádnou uniformu, nezdravil nacistickým pozdravem a ani jeho žena nebyla jakkoliv politicky aktivní. Je možné, že místní cosi tušili, pokud za Pelikánem chodili pro pomoc. Navíc Pelikán se setkával s okolními šlechtici, z nichž někteří byli členy NSDAP a bylo toto o nich známo, např. již zmiňovaný Georg Heintschel či Georg Schreiner. Nicméně řádné důkazy Pelikánova členství v nacistických

organizacích byly nalezeny až po válce v rámci soudního řízení. Obecně se Pelikánovy kontakty omezovaly na oblast okolo Hlavňovic, čímž byly tyto kontakty prakticky identické s těmi Windischgrätzovými. Na rozdíl od Windischgrätze však u Pelikána nemáme doloženy pravidelné či hlubší kontakty s lidmi mimo tento lokální okruh.

Pelikánovu kolaboraci s nacismem bychom mohli na tomto základě nazvat vynucenou, tedy nedobrovolnou. Ačkoliv byl Pelikán členem několika nacistických organizací, čímž svým drobným dílem pomohl nacistickým strukturám se etablovat, nestal se ale nikdy udavačem a jako nacista asi navenek nijak neprojevoval, naopak spíše svými drobnými přimluvami či radami chránil ty, kteří byli díky nacismu v nebezpečí.

Heintschelův postoj se od Windischgrätzova i Pelikánova lišil, ne však tak razantně, jak by se mohlo na první pohled zdát. Některé postoje měl Windischgrätz a Pelikán s Heintschelem společné. Heintschel, stejně jako Windischgrätz započal svou politickou aktivitu už ve 30. letech, kdy se stal součástí Dollfusovy Vlastenecké fronty. Windischgrätzova politická participace tímto skončila, Heintschelova naopak pokračovala dál a Heintschel se v rámci ní neustále více radikalizoval. Heintschel se stal, stejně jako Pelikán, členem NSDAP, avšak Heintschelova aktivita byla však mnohem rozsáhlejší než jen pouhé členství v nacistické straně. Heintschel nutil různé osoby k přihlášení k německé národnosti, udával za jakékoliv, byť sebemenší prohřešky, přičemž tato udání odůvodňoval obavou o nacistické zřízení a útok na svou osobu jakožto zástupce nacistického režimu. Pro Heintschela nacismus představoval možnost, jak zaujmout nadřazené postavení, jak něco znamenat. Pravděpodobně si také sliboval vylepšení hospodářské situace velkostatku, který už v meziválečné době nebyl v dobrém ekonomickém stavu, přestože první pozemková reforma jej nijak výrazně hospodářsky nezasáhla.

Heintschel svou dominantní roli silně využíval. Věděl, že v době Protektorátu je na straně síly a udával i za drobnosti. Po válce byla tato udání nalezena a spolu s výpověďmi svědků sloužila jako jasný důkaz proti Heintschelovi. Heintschel tak byl ve zcela odlišné situaci než Pelikán, za něhož se lidé přimlouvali, naopak na kojšického velkostatkáře si stěžovali a žádali jeho potrestání. Zatímco tedy proti Pelikánovi se po válce mezi svědky našli pouze dvě osoby, které byly potenciálně ochotny proti němu svědčit, nicméně Pelikánův švagr nakonec svou výpověď stáhnul a informace o tom, že by Pelikán někoho udal, se nakonec neprokázala, protože se zakládala pouze na nepodložených dohadách. Proti Heintschelovi svědčilo mnoho svědků, nejednou se přitom jednalo o provinění, která zapříčinila smrt poškozenému nebo minimálně fyzické nebo psychické problémy.

Na rozdíl od Pelikána, u něhož místní většinou přesně nevěděli, zda je součástí nacistických struktur, u Heintschela neměli místní pochyby. Nejen kvůli tomu, že vyvěšoval nacistickou vlajku na svém velkostatku, ale i díky jeho vznětlivé povaze, jeho permanentnímu vyhrožování gestapem a jeho neustálému nátlaku. Nikdo si nebyl před Heintschelem ničím jistý. Heintschel nedělal rozdíly mezi lidmi, které udával, je jedno, jestli se jednalo o Němce nebo Čecha, podstatné bylo na Heintschelových udáních to, že udával osoby, které se nějak protivily jeho vůli nebo se nechovaly tak, jak si Heintschel představoval. Příkladem budiž právě ztráta nacistické vlajky ze stožáru na Heintschelově velkostatku, z něhož Heintschel obvinil muže, který se, i přes Heintschelův nátlak, odmítal přihlásit k německé národnosti. Vina tomuto muži nikdy nebyla prokázána. Heintschel tak svým chováním kolem sebe šířil pouze strach.

Heintschel, na rozdíl od Pelikána, byl v nacistické straně stále velmi aktivní. Dohlížel nejen na vyvěšování vlajek v době narozenin Vůdce, ale podporoval i vojáky v boji, rozdával Mein Kampf a setkával se s jinými funkcionáři strany. Heintschelova žena nicméně nijak politicky činná nebyla. Byla ženou v domácnosti a snažila se zvládat pomoc s vedením velkostatku a velkou, neustále se rozrůstající, rodinu.

Heintschelova kolaborace byla těžko popiratelná. Jednalo se o zcela dobrovolnou, ideologickou kolaboraci, kdy se Heintschel dobrovolně rozhodl být součástí nacistických organizací a v tomto postoji vytrval až do konce války. Sice se později své funkce v NSDAP vzdal, avšak nejednalo se v jeho případě o změnu názoru, spíše své aktivity v rámci NSDAP jen omezil, avšak neustále tuto stranu podporoval a účastnil se akcí, které tato strana pořádala. Pravděpodobně se potřeboval více věnovat svému velkostatku, který hospodářsky strádal, což dokládá i to, že jako vzor dalším velkostatkářům byl nacistickými úřady zvolen nakonec Pelikán a nikoliv Heintschel, který se nedostal ani do užšího výběru – nakonec se totiž nacistické úřady rozhodovaly mezi Schreinerem a Pelikánem, Heintschelovo jméno nikde v seznamu vybraných nefiguruje, přestože byl v porovnání s ostatními značně politicky aktivní.

Pokud si to shrneme, daly by se důvody náklonosti vůči nacistickému režimu rozdělit na tři hlavní roviny – ekonomickou, sociální a psychologickou. Ekonomická tkví ve snaze o lepší hospodářské výsledky velkostatku, kdy nacismus sliboval jistější odbyt výrobků. Toto byl jeden z hlavních důvodů pro vstup do nacistických struktur u Georga Heintschela a částečně i u Pelikána. Heintschelovi se hospodaření na velkostatku příliš nedařilo, jak dokládají četné dluhy. A v Pelikánově případě se jednalo spíše o ochranu velkostatku než jeho ekonomické obohacení. Sociální navazuje na problém věčného cizince, kdy šlechtici po roce 1918 se cítili pomyslně vyčlenění ze společnosti, resp. snažili se vyřešit svou situaci

cizince ve vlastním státě, kdy jim nacismus sliboval obnovenou říši, která by opět sjednotila národy. Nacisté navíc obnovili šlechtické tituly, čímž se snažili šlechtice získat na svou stranu. Tento příslib byl vítaný opět zejména v Heintschelově a Pelikánově případě, protože oba se díky rozpadu Rakouska-Uherska stali cizinci ve vlastním státě. Windischgrätz byl více kosmopolitní a méně národnostně vyhraněný, než Heintschel a Pelikán, kteří oba vlastnili velkostatky v Československu, které se šlechtě postavilo zády. Psychologická rovina se týká osobnostního nastavení každého jedince. Windischgrätzovi nacismus nenabízel nic výrazně lákavého. Windischgrätz proto potřeboval pouze dobu okupace přežít stranou hlavního dění a opravit si zděděný majetek. Pelikán do nacistických struktur vstoupil z obavy o svůj majetek, nicméně nacismu jako takovému nedůvěřoval. Georg Heintschel našel v nacismu nástroj moci, jak se zbavit jemu nepohodlných lidí a jak se vymanit z méněcenné pozice, v níž se cítil být po celou dobu první republiky.

3. Jaké bylo **chování nacistické moci a nacistických úřadů vůči danému šlechtici?**

Windischgrätz se snažil nebýt pod dohledem nacistických úřadů. Pelikán a Heintschel, už z principu jejich funkce, byli pod větším dohledem nacistických úřadů. Windischgrätz se spíše snažil najít si svou cestu, jak v nelehké době nacistické okupace opravit chátrající památku, vytvořit z ní nový domov a ideálně pak žít bez jakéhokoliv vměšování se nacistických úřadů do svého života. Windischgrätz proto občas využil některých svých kontaktů ve snaze o získání povolení k pokračování oprav na velhartickém velkostatku. Nicméně pro Windischgrätze tím jakékoliv kontakty končily. Nacistické úřady nijak Windischgrätze ani nepotřebovaly, protože ke svým cílům si už mezi místními zvolily Pelikána jakožto vzor pro ostatní velkostatkáře a od Windischgrätze nemohli příliš počítat se vstřícným přístupem, protože nikdy nebyl nijak politicky činný. Navíc do Velhartic si přepsal své trvalé bydliště až v roce 1944, před tím na svém velhartickém velkostatku oficiálně nebydlel, těžko tedy mohl zastávat jakoukoliv funkci.

U Pelikána byla situace odlišná. Pelikán byl v hledáčku nacistických úřadů a ty si velmi pravděpodobně na počátku Protektorátu od Pelikána mnohé slibovaly. Jak dokládá zpráva SD hovořící velmi pochvalně o Pelikánově chování, která vyzdvihovala, že Pelikánův náhled na nacionální socialismus a židovskou otázku je „pozitivní“, že Pelikánův syn bojuje v německém wehrmachtu a také že pro Pelikána jeho katolická víra příliš neznamena apod. To byly jedny z hlavních důvodů, proč se Pelikán těšil důvěře nacistických úřadů v roce 1939, tedy v době, kdy pravděpodobně byla zpráva sepsána. Proto se také německé úřady rozhodly

Pelikána využít ke svým cílům – Pelikánův majetek se měl stát jedním z mnoha německých ostrůvků, které se měly spojit do jednolitého celku a v rámci Protektorátu tak rozdrobit souvislé české oblasti na menší, drobnější části. Nemáme však informace o tom, zda byl tento plán aplikován na Pelikánově velkostatku do praxe či nikoliv. Další pohled na Pelikána nabízí členové klatovského gestapa, ti po válce uváděli, že Pelikánovi příliš nedůvěřovali, protože byl příliš nábožensky založený. Tato informace si sice odporuje se zprávou SD, avšak je pravda, že Pelikán, ač člen nacistických organizací, nefiguruje v žádných dokumentech jako udavač či konfident.

Udavačství však bylo doménou Georga Heintschela. Jeho udání byla velmi různého charakteru a leckdy byla až zcela absurdní, jako například stížnost, že Heintschelův zaměstnanec přišel o 5 minut pozdě do práce, což chápal jako sabotáž, nebo když chápal prakem zničené okno u svého auta jako pokus o atentát, ze kterého obvinil malého chlapce. Vysoká četnost a absurdnost Heintschelových udání nakonec některým Heintschelovým obětem pomohla, protože gestapo se odmítalo zabývat takovýmito drobnostmi a museli mít také pocit, že je Heintschel pouze zneužívá k vyřizování si svých účtů. To byly pravděpodobně hlavní důvody, proč se nedochovala udání z doby po roce 1940. Heintschel pochopil, že gestapo už další jeho udání řešit nebude a žádné další psané udání už se nedochovalo. Tudíž buď Heintschel už skutečně žádné udání nepodal nebo se jimi gestapo už přestalo definitivně zabývat. Heintschelova horlivost a snaha mstít se každému, kdo mu nebyl po vůli, se nakonec stala záchranou pro všechny případné další Heintschelovy oběti jeho udání.

Přes veškerou Heintschelovu horlivost a zanícení pro nacistickou ideologii, tak nejvíce nadějí nacistické úřady vkládaly do jeho hlavňovického souseda Pelikána. Možná to byla právě Heintschelova nadměrná horlivost či případně jeho přílišná prchlivost, která nacistické úřady nakonec odradila. Nacistické úřady pravděpodobně nechtěly svěřit jakýkoliv důležitý úkol někomu, kdo využívá nacistické gestapo jako svou osobní policii. Místo toho raději zvolilo Pelikána, který byl ve své povaze umírněnější, ale zároveň organizovaný v mnoha nacistických organizacích, což slibovalo jeho oddanost nacismu. To ještě nacistické úřady netušily, že Pelikánovo počáteční nadšení bude postupně polevovat. Vůči Windischgrätzovi měla nacistická moc rezervovaný postoj. Windischgrätz se nacistickým úřadům stranil tak, jak to v dané situaci bylo maximálně možné a nacistické úřady jej nijak nemohly pro své cíle využít, byl pro ně zcela zbytečný.

4. Jaké přístupy zaujali šlechtici po válce?

Konec války byl plný zvrátů pro mnoho osob. Windischgrätz byl se svou ženou „zajištěn“. Dodnes není zcela jasné, co se přesně s Josefem a Gertrudou Windischgrätzovými během jejich zajištění dělo. Pravděpodobně bylo prošetřováno jejich chování za války. Nicméně už jen fakt, že byl Windischgrätz zajištěn, dokládá, že na Velharticku byli lidé, kteří Windischgrätzovi a jeho ženě nedůvěřovali. Nakonec však byli oba manželé propuštěni. Později byli manželé Windischgrätzovi zařazeni do odsunu se sudetskými Němci. I tento krok se jim podařilo odvrátit, pravděpodobně tím, že se prokázali potvrzením o rakouské státní příslušnosti. Windischgrätz také později tvrdil, že s ním proběhlo řízení před Místní rolnickou komisí ve Velharticích, které skončilo v jeho prospěch tím, že potvrdilo jeho bezúhonnost během války. O těchto řízeních dnes nelze archivních fondech cokoliv dohledat. Potvrzení o proběhlém řízení neměl po válce ani samotný Windischgrätz, který jej chtěl využít jako důkaz, proč by mu neměl být velhartický velkostatek konfiskován. V rámci své obhajoby u Nejvyššího správního soudu v Praze však informaci o takovémto řízení nezmínil. Buď si uvědomil, že bez jakéhokoliv důkazu je toto jeho tvrzení před soudem naprosto bezcenné, nebo žádné řízení ve skutečnosti neproběhlo, mohlo se pouze jednat o jakési ústní neoficiální potvrzení o Windischgrätzově bezúhonnosti.

Pokud se podíváme na Windischgrätzovu argumentaci před soudem, resp. argumentaci podepsanou jeho advokátem Boháčkem, je strukturována tak, že nejprve argumentuje tím, že na Windischgrätze (a jeho pět sourozenců) se konfiskační zemědělský dekret nemá vztahovat a pokud by existovaly přeci jen nějaké pochyby a bylo uznáno, že se vztahovat má, tak existuje několik důvodů, proč lze Windischgrätze z dekretu vyvinit. Argumentace žalované strany, tedy Zemského národního výboru v Praze, je založena na upozornění, že došlo k procesním pochybením ze strany Josefa Windischgrätze, protože v žalobě u Nejvyššího správního soudu uvádí argumenty, které nikdy před tím neuváděl, konkrétně obvinění ohledně nedoručení konfiskační vyhlášky. Z hlediska národnosti Zemský národní výbor označil národnost Josefa Windischgrätze a jeho sourozenců za věc všeobecně známou a nespornou. Taková argumentace byla značně nekonkrétní a zcela nepodložená, proto ji soudci na své první poradě neuznali jako platnou a chtěli rozhodnutí o konfiskaci zrušit. Až teprve porady po Únoru 1948 s tímto rozhodnutím souhlasily.

Windischgrätz se poté odhodlal ještě k jednomu pokusu o navrácení Velhartic, kdy se v emotivním dopise směřovaném Místnímu národnímu výboru ve Velharticích v červenci 1949 snažil s úřady domluvit, že obě strany budou Velhartice sdílet, tedy že Windischgrätz bude na Velharticích bydlet, ale část z nich zpřístupní veřejnosti. Tento

zoufalý krok měl při tehdejší společenské situaci jen pramalou šanci na úspěch. Windischgrätz si bezpochyby musel toto společenské klima uvědomovat, přesto však v tomto emotivním dopise píše o svém očekávaném vítězství u soudu. Windischgrätz tedy svůj boj nevzdal a snažil se získat Velhartice různými prostředky.

Windischgrätzova argumentace byla tedy založena primárně na tom, že není osobou německé národnosti a že nelze určovat národnost na základě obcovacího jazyka, což byl naopak hlavní argument protistrany, která ještě uváděla Windischgrätzův německý původ, Ten ale leckdy nijak nedokladovala a pouze konstatovala, že jeho německý původ je nepochybný. Jindy využila k argumentaci některé Windischgrätzovi předky, zejména jeho pradědečka polního maršála Alfréda Windischgrätze.

Pelikánova provinění byla oproti Windischgrätzovým závažnější. Pelikán se sám snažil zbavit obvinění, nezachraňoval majetek, ale primárně sebe. Při výsleších zvolil hlavňovický velkostatkář podobnou strategii jako Heintschel, tedy snahu zapřít vše, co se dá a hodně nepamatovat. Pelikán se sice hned při svém prvním výslechu doznal k členství v NSDAP, nicméně jaksí zapomněl připomenout, že byl před tím členem i SdP a SA. K tomuto se vyjádřil až při svém dalším výslechu, kdy byla nalezena jednak Pelikánova přihláška do SA a jednak dopis, kde je uvedeno, že Pelikán je členem sudetoněmecké strany. Na rozdíl od Windischgrätze si Pelikán navíc musel poradit i s obviněním z udavačství. To se nakonec neprokázalo. Jediný, kdo mohl Pelikána před soudem obvinít byl Pelikánův švagr, který se kvůli němu dostal na nucené práce do Třetí říše. Nicméně i tento muž své obvinění stáhl. Pelikán tedy požádal svou ženu, aby sehnala vyjádření lidí, kterým Pelikán za války drobně pomohl. Toto poměrně velké množství přímluv a tím také ambivalentnost Pelikánova provinění, kdy se zdálo, že Pelikán, ač člen několika nacistických organizací, se kromě samotného členství nijak proti komukoliv ve svém okolí neprovinil. Toto všechno pomohlo Pelikánovi být vyšetřován na svobodě, kde pracoval jako pomocník při polních pracích v zemědělství. Později byl odsunut i se svou ženou v rámci transportu sudetských Němců do Německa. Pelikán však v Československu nechal všechny své sestry, z nichž ani jedna svého bratra nenásledovala. Pelikán tak pravděpodobně využil odsunu do Německa, aby utekl před soudem, který poté uzavřel Pelikánův případ bez vynesení finálního rozsudku.

Heintschelův soud a předcházející vyšetřování v několika aspektech připomíná Pelikánovu poválečnou situaci. Heintschel se nejprve snažil utéct ze země, protože to se mu nepovedlo, musel vymyslet způsob, jak se před soudem obhájit, přičemž soud měl k dispozici Heintschelova psaná udání. Heintschel zvolil podobnou metodu jako Pelikán, tedy zpočátku dělal, že si na nic nepamatuje. A poté co mu bylo předloženy důkazy, tak se snažil vše zapřít

nebo upozorňoval na to, že se jednalo o úřední postup, který musel jakožto člen NSDAP dodržovat. Nicméně Heintschel se na svou pozici v NSDAP dostal sám a dobrovolně a rozhodně toho nelitoval, jak dokazují některé výroky v jeho korespondenci, kde si přeje vítězství německého lidu ve válce, kde oslavuje Vůdce či případně kde nazývá Sudety osvobozeným územím. Pelikán byl také členem nacistické NSDAP, avšak ten žádné kroky nepodnikal a nijak hlouběji se v nacistickém hnutí neangažoval, zůstal tedy „pouze“ na nejnižší příčce nacistické hierarchie, byl konkrétně Blockleiterem strany, kdežto Heintschel byl o něco výše, Ortsgruppenleiterem strany. Pelikán nechtěl nijak politicky stoupat či se více angažovat, zato Heintschel chtěl být hybnou silou nacistického hnutí v oblasti.

Pokud si tedy srovnáme poválečné jednání všech mužů, je patrné, že každý z mužů po válce mohl ztratit. Všichni přišli o svůj majetek, Pelikánovi a Heintschelovi hrozila ztráta občanské cti, Heintschelovi navíc hrozil trest smrti. Každý tedy měl co ztratit. Pelikán nakonec vyřešil svou situaci tím, že odešel z Československa spolu s odsunutými sudetskými Němci. Heintschel se snažil nejprve utéct spravedlnosti útekem z Československa. To se mu nepodařilo, byl zajištěn a nakonec jednomyslně na Mimořádném lidovém soudu v Klatovech odsouzen k trestu smrti. V Československu zůstával poté pouze Windischgrätz, který měl velkou snahu získat velhartický velkostatek zpět do svého vlastnictví. Neodradil jej ani zamítavý rozsudek soudu z dubna 1949. Windischgrätz v republice zůstával okolnostem navzdory a odmítal se připojit k odsunu. Nakonec však i on byl fakticky odsunut, ač nedobrovolně, na základě úředního rozhodnutí a musel tak už poněkolidikáté v životě začínat od nuly.

5. Jak šlechtici využívali svůj **sociální kapitál po válce?**

Windischgrätz i Heintschel využili potvrzení Zplnomocněnce k hájení zájmů rakouských státních příslušníků v ČSR a obstarali si potvrzení o svém rakouském státním občanství. Nicméně to se ukázalo být v obou případech zcela irelevantní. V případě konfiskace Windischgrätzova velhartického velkostatku se neřešilo Windischgrätzovo státní občanství, protože konfiskace proběhla na základě jeho národnosti, nikoliv státní příslušnosti. Je však možné, že Windischgrätzovi toto potvrzení pomohlo k setrvání v Československu a nezařazení do odsunu. V Heintschelově případě bylo toto potvrzení zcela bezcenné, protože Heintschel byl obžalován z velmi závažných deliktů, které museli být vyřešeny apriorně. Nicméně využití potvrzení o rakouském občanství nebylo po válce nic výjimečného.

Na rozdíl od Heintschela však rakouský zmocněnec intervenoval ve Windischgrätzově případě vícekrát. Nejprve jeho úřad žádal ministerstvo zemědělství o přezkum a poté se úřad

zmocněnce dotazoval ministerstva zahraničních věcí ještě jednou, jak byla tato záležitost vyřešena. Ministerstvo zemědělství přezkum skutečně provedlo a došlo k názoru, že národnost Josefa Windischgrätze i jeho sourozenců je nesporná. Rakouský zmocněnec se s touto odpovědí nespokojil a upozorňoval, že jednak nikdo důkladně neprošetřoval, jakou národnost mají sourozenci Windischgrätzovi a připomínal, že existuje rakouská národnost. Takovouto aktivitu rakouský zmocněnec v Heintschelově případě nevyvíjel.

Pelikán, na rozdíl od Windischgrätze a Heintschela, se nemohl vymluvit na jakékoliv cizí občanství. Měl však na své straně velké množství přímluvců, kteří se za něj postavili v době jeho soudního řízení, nebyli to sice vysoce postavení diplomaté, jako ve Windischgrätzově případě, ale byli to lidé z Pelikánova bezprostředního okolí. Tito přímluvci pomohli Pelikána dostat se z vězení. Díky nim mohl být vyšetřován pouze na svobodě, protože to byli právě oni, kdo Pelikánovi doložili, že nejenže ve své funkci v NSDAP nevykonával protičeskou aktivitu, ale že navíc se snažil lidem okolo sebe pomoci. Windischgrätz ani Heintschel žádné takové přímluvce na své straně neměli. Windischgrätz tak nemohl jednoznačně a nepopíratelně doložit své pročeské smýšlení.

Heintschel nakonec přeci jen jednoho velmi emotivního přímluvce měl. Byla jím jeho manželka Gertrud Heintschelová, která alespoň napsala dopis na klatovský soud, kde hovořila o manželově podlomeném zdraví, dětech bez otce a myšlenkovém poblouznění jejího manžela. Soud se však nenechal tímto dopisem obměkčit, vzhledem k velkému množství poškozených osob, které trpěly v důsledku Heintschelova chování.

6. **Měli kolaborující šlechtici nějaké společné charakteristiky, které determinovali jejich kolaboraci?**

V tomto případě rozumíme kolaborujícími šlechtici Heintschela a Pelikána, tedy ty, kteří nějak spolupracovali s nacistickým režim a stali se jeho součástí. Naopak Windischgrätze chápeme jako nekolaborujícího šlechtice. Windischgrätz pocházel z původně aristokratické rodiny, měl tendenci více cestovat, s tímto záměrem si dokonce hledal práci. Během svých cest chtěl navštěvovat své příbuzné a známé v cizině. Heintschel a Pelikán nikdy neměli takovou potřebu cestovat a většinou se pohybovali jen v Rakousku či Československu. Lze proto pochopit, že Windischgrätz přirozeně nebyl příznivcem rozdělování Evropy, protože to by mu jednoznačně omezilo jeho touhu po cestování a rozdělilo tím pádem i jeho rodinu či jeho příbuzné. Heintschel ani Pelikán takovouto obavu mít nemuseli, protože všichni jejich příbuzní žili v Rakousku či Československu.

Pelikán a Heintschel navíc patřili k nově nobilitované šlechtě, zatímco Windischgrätz mohl své urozené předky najít už v době středověku. Pelikán a Heintschel se tak mohli cítit více zavázáni Rakousku-Uhersku a jeho rozpad mohli chápat jako rychlou ztrátu velmi dlouho a složitě nabývaného společenského postavení. Na druhou stranu Windischgrätz rozpadem Rakouska-Uherska ztrácel mnohem více, protože jakožto aristokrat byl v rámci šlechtické hierarchie velmi vysoko. Windischgrätz se však mohl spolehnout na ekonomické zázemí své rodiny, i když ta nesla velmi nelibě svatbu jeho dědečka s neurozenou primabalerínou, nicméně nakonec mu pomohla, když bylo opravdu potřeba (např. byl Josef Windischgrätz zaměstnán na hospodářství Alfréda Windischgrätze). Otomar Pelikán, na rozdíl od Josefa Windischgrätze, se nemohl o nikoho takto opřít. Pelikán převzal vedení velkostatku v poměrně mladém věku. A ačkoliv byl přímým potomkem Kotzů z Dobrše, nemáme informace o jejich přímé pomoci Pelikánovi. Pelikán se stal velkostatkářem, tedy svým vlastním pánem a musel si tudíž pomoci sám a to jak v době první pozemkové reformy, tak i v době hospodářské krize, která jej velmi ekonomicky ničila a ne příliš úrodné Pošumaví rozhodně neslibovalo výrazné zlepšení.

Heintschel měl sice rozvětvenou rodinu a ekonomicky na tom byli velmi dobře, jejich tkalcovské firmě se dařilo a Heintschelové tak mohli nakupovat různě v Čechách nemovitosti a ani nadcházející první pozemková reforma je nijak výrazně nepoznamenala. To až hospodářská krize, během níž musela být jejich tkalcovská firma zavřena. Nacionální socialismus tedy mohl Heintschelovi i Pelikánovi nabízet ekonomický vzestup a vymanění se z ekonomických problémů. Což nabízel nacionální socialismus i Windischgrätzovi, který permanentně hledal trvalé pracovní místo a neustále jej nenacházel, nicméně Windischgrätzovi by rozdělení Evropy znemožnilo tolik toužené cestování za příbuznými a známými. Navíc byl Windischgrätz už jednou z německé firmy propuštěn, protože byl cizinec.

7. Měli šlechtici k dispozici nějaký **ekonomický kapitál**?

V tomto případě se ukazuje odlišný přístup úřadů k jednotlivým mužům. Pelikán ani Heintschel nemohli využívat žádné zdroje. Oběma byly jejich majetky zkonfiskovány a nemáme žádné informace o tom, že by tito muži mohli jakýmkoliv způsobem svůj majetek využívat. Pelikánova rodina se však nakonec k menší části svého majetku dostala. Pelikánovy sestry si zažádaly na Místní národním výboru v Milínově o vydání některých svých soukromých věcí z velkostatku, tyto věci jim byly postupně navraceny. Nicméně takovéto žádosti na Místní národní výbor zasílalo vícero místních obyvatel. A těm bylo také vyhověno

úplně stejně Pelikánovým sestřím. Oficiální cestou a skrze oficiální žádosti se tak de facto Pelikánův majetek rozdával každému, kdo si o něj požádal.

Heintschelova rodina se však ke svému majetku už nikdy nedostala. Gertrud Heintschelová utekla se svými dětmi z kojšického zámku bez prostředků. Nakonec se všichni usadili v Salcburku, kde žili v zařízení pro uprchlíky, jejich ekonomická situace tedy rozhodně nebyla ideální a zažádat si o vydání některých kusů majetku z jejich zámku bylo nereálné, vzhledem k tomu, že zámek patřil Gertrudin manželovi, který byl odsouzen za provinění podle tzv. velkého retribučního dekretu k trestu nejvyššímu.

Ačkoliv měl být Windischgrätzovi velhartický velkostatek beznáhradně a plně zkonfiskován, tak Windischgrätz měl oproti ostatním jisté výhody. Údajně měl neustále k dispozici klíče od zámku, měl tedy do něj neustále přístup. A navíc si mohl odvézt část vybavení zámku při svém přesídlení do Rakouska v roce 1950. Vzhledem k tomu, že tohoto vybavení bylo několik vagonů, lze hovořit o tom, že měl výhodnější postavení než ostatní šlechtici, kterým se takto konfiskoval majetek. I samotný Windischgrätz byl touto nenadálou vstřícností československých úřadů překvapen a velmi ho potěšila. Je otázka, zda Windischgrätz také věděl, že ještě než on sám dorazil na velhartický zámek vybrat si věci, které si s sebou později odveze, tak před ním na to samé místo zamířili úředníci a předem vytrídili některé věci pro stát. Přesto však byl Windischgrätz v nebyvale výhodné pozici, protože dostal možnost se alespoň k části svého majetku dostat. Otázkou však dodnes zůstává, proč byly úřady ve Windischgrätzově případě tak benevolentní. Je možné, že československý stát už část vybavení zámku vytrídil před rokem 1950 a je tedy otázka, zda nakonec bývalému majiteli nenabídl jen to, co československé úřady už nechtěly, protože pro ně dané věci neměly hodnotu.

8. Měly poválečné soudy a konfiskace majetku šlechticů **dohru ještě po Únoru 1948?**

Může se zdát, že z pohledu majetkového dopadly případy všech tří šlechticů stejně – všem byl majetek zkonfiskován bez jakékoliv náhrady. Heintschel byl nakonec odsouzen k trestu smrti a Windischgrätz a Pelikán museli Československo opustit. Ačkoliv Windischgrätzův „přečin“ byl oproti ostatním dvěma mužům zcela bezvýznamný, protože tkvěl pouze v tom, že Windischgrätz mluvil už od narození německy, byl i Windischgrätz z Československa de facto odsunut. Nicméně byl to právě Únor 1948, který zvrátil dosavadní vývoj Windischgrätzova soudního sporu u Nejvyššího správního soudu v Praze a který nakonec vyústil ve Windischgrätzův nucený odsun z Československa.

Nicméně definitivní dohra Windischgrätzova případu se odehrála ještě o několik let později, kdy československý stát usoudil, že beznáhradná konfiskace majetku cizích státních příslušníků je vskutku problematická a hrozí soudní žaloby. Proto se rozhodl odškodnit některé cizí státní příslušníky, včetně Josefa Windischgrätze. Československý stát se však nejprve snažil zjistit některé kompromitující informace o jednotlivých majitelích. Nechal si je i prolustrovat kvůli jejich případnému členství v nacistických organizacích. Takto důkladné prošetření Windischgrätzova chování československý stát neprováděl ani v době, kdy o konfiskaci rozhodoval Zemský národní výbor v Praze nebo poté Nejvyšší správní soud v Praze. Československo nakonec uznalo právo Windischgrätzů na odškodnění a toto odškodnění jim vyplatilo, nicméně pod podmínkou, že již nikdy si nebudou své majetky nárokovat.

5 ZÁVĚR

V úvodu této práce jsme si položili základní otázku, jaký byl vývoj životních osudů tří šlechticů z oblasti Pošumaví po roce 1945 s přesahem do doby válečné a předválečné, kde jsme hledali kořeny tohoto poválečného jednání.

Všichni tři muži se narodili jako šlechtici, narodili se do privilegované sociální vrstvy, kde jejich budoucí život měl jasně dané kontury přesně podle šlechtických zvyklostí. S rokem 1918 a rozpadem Rakouska-Uherska se jim tato budoucnost rozplynula a každý z nich si musel hledat své místo ve společnosti a svou kariéru. Což bylo extrémně náročné zejména v Rakousku, které patřilo mezi poražené státy. To nejrazantněji pocítil Josef Windischgrätz, jehož úsilí o nalezení ideálního pracovního místa, kde by mohl konečně uplatnit své jazykové schopnosti a zároveň mohl cestovat, vyznívalo permanentně na prázdno. Neustále se střídaly doby, kdy se zdálo, že už konečně jsou problémy zažehnány s obdobím, kdy musel Windischgrätz hledat nové pracovní uplatnění. Na druhou stranu měl Windischgrätz svým způsobem drobnou výhodu, protože po válce teprve dokončoval studia, proto bezprostřední dopady války jej minuly a vnímal je silně až ve 20. letech, kdy vstupoval na trh práce.

Tuto drobnou výhodu měl i Heintschel, který se také po válce věnoval dokončení studia. Heintschel se ale snažil zároveň etablovat jako dobrý hospodář a přebíral postupně vedení heintschelovských statků. Četné dluhy, které se nepodařilo splatit až prakticky do konce druhé světové války a konfiskace velkostatku dokazují, že se Heintschelovi ekonomicky příliš nedařilo. I Pelikán po válce přebíral velkostatek po rodičích. Pelikán však, na rozdíl od Heintschela, neměl takové zázemí, jaké mohla nabídnout průmyslnická rodina Heintschelů. Navíc byl na celý velkostatek zcela sám. Rodiče mu zemřeli v rozmezí několik měsíců a nebyl tedy nikdo, kdo mu pomohl. Z hlediska ekonomického měl nejlepší zázemí Josef Windischgrätz, avšak ani ten jej paradoxně nemohl využít, protože hledal uplatnění ve zcela jiné oblasti než v zemědělství.

Všichni tři muži nakonec ekonomické problémy 20. let a pozemkovou reformu přečkali bez závažnějších problémů. Velkým problémem byla až ekonomická krize 30. let. Windischgrätzovi neustále ve firmě Hermes snižovali plat, až byl nakonec z této firmy propuštěn a musel si opět hledat nové zaměstnání. Pelikána ekonomické problémy jeho velkostatku donutily začít uvažovat o prodeji svého majetkového vlastnictví. Tato transakce se však nakonec neuskutečnila. Heintschelova rodina musela v důsledku hospodářské krize zavřít svou tkalcovskou firmu a Heintschel jen složitě zachraňoval své majetky před dalšími dluhy.

Tyto hospodářské problémy však zejména u Pelikána a Heintschela zapříčinily jejich názorovou radikalizaci směrem ke krajně pravicovým myšlenkám nacionálního socialismu, od něhož si oba slibovali zlepšení jejich ekonomické situace.

Heintschel se snažil vést zděděné velkostatky, stejně jako Pelikán a později podobně jako Windischgrätz. Konec 30. let tyto tři muže svedl dohromady, vedle sebe tak měli velkostatky dva nově nobilitovaní šlechtici Pelikán a Heintschel a princ Windischgrätz z tradičního šlechtického rodu s dlouhou historií. Byli to tedy lidé, kteří si před rokem 1918 byli v rámci šlechtické hierarchie poměrně vzdálení. Tyto muže vázaly jednak hospodářské vztahy, kdy mezi sebou jejich velkostatky čile obchodovaly a zároveň si byli blízcí svým jazykem a sociálním, šlechtickým, původem. Nicméně se začali názorově jasně odlišovat – Windischgrätz se spíše snažil nijak nevyčnívat a pouze využíval některé své sociální kontakty k prosazení svých zájmů, aby mohl zrekonstruovat velhartický zámek a hrad, kam se chtěl se svou ženou nastěhovat. Pelikán měl velké obavy o svůj velkostatek – už při obsazení Sudet přišel o kus velkostatku a ten mu nikdy nebyl vrácen. Začal mít pocit zrady. Chtěl zůstat Němcem, kterým vždycky byl a kterým se vždy hlásil být, avšak nechtěl být nacistou a s postupující válkou se toto jeho přesvědčení ještě prohlubovalo. Heintschel naopak uvítal, že se mohl zařadit mezi nacisty. Od nacismu si sliboval nejen ekonomickou prosperitu, ale i pocit jakési nadřazenosti. Tento pocit si utvrzoval neustále svými četnými udáními, která později přestalo brát vážně i samotné gestapo. Heintschel se cítil zklamán a raději se stáhl do ústraní.

V průběhu války se však názory některých mužů začaly proměňovat. Windischgrätzovo stanovisko zůstat v ústraní se nijak neměnilo, Pelikánovo však ano, jak dokazuje i jeho odtahitý vztah ke Georgu Heintschelovi. Pelikán patrně na konci 30. let vkládal naděje do sudetoněmeckého hnutí, protože doufal ve sjednocení německého obyvatelstva. Vždyť i on sám se nakonec stal členem Svazu německých velkostatkářů a nikoliv československých, protože k nim měl názorově nejbližší. Avšak nacistou jako takovým nebyl, dokonce nebyl ani nijak protičesky naladěný. Jeho úporná snaha někam patřit a zachránit velkostatek za každou cenu jej vedla ke vstupu do nacistických organizací. Později však pochopil, že mu tento krok nijak výrazně nepomohl. Částečně mu však tato snaha pomohla zbavit se vlivu obávaného Georga Heintschela. Zároveň dokázal Pelikán svou participaci v nacistických organizacích zúročit tím, že pomáhal lidem ve svém okolí. Bez ohledu na to, zda se jednalo o Čechy či Němce. Pelikánovi se tedy dařilo vytvářet na své okolí dojem, že s nacismem nemá nic společného. Před nacistickými úřady vytvářel dojem muže oddaného nacistického myšlence

a před svým nejbližším okolím naopak vytvářel dojem člověka, který s nacismem nemá nic společného, ale má informace a kontakty, které někomu mohou pomoci.

Heintschel naopak svou kolaboraci nijak neskrýval, jednalo se o zcela dobrovolnou kolaboraci, kterou Heintschel využíval k prosazení svých zájmů a odstranění lidí, kteří mu byli nepohodlní. Avšak díky značné Heintschelově prchlivosti se počet nepohodlných lidí rozrůstal natolik, až přestal být Heintschel pro nacistické úřady důvěryhodným zdrojem informací. Heintschel byl zklamán a rozhodl se raději věnovat svému velkostatku a stáhnul se z politického života. Toto však nnesvědčí o jakékoliv názorové proměně, o níž během poválečného soudu mluvil a na kterou se odvolával.

Ačkoliv všem třem mužům byl po válce zkonfiskován majetek na základě konfiskačního zemědělského dekretu, tak jejich poválečné soudy byly v mnohém rozdílné. Windischgrätzův případ by se k soudu vůbec nedostal, kdyby Windischgrätz nepodal stížnost proti konfiskaci k Nejvyššímu správnímu soudu v Praze. Windischgrätz si stěžoval, že konfiskace se zakládá na administrativní chybě československých úřadů, kteří jej označili za osobu německé národnosti, ke které se Windischgrätz nikdy ani objektivně, ani subjektivně nepřihlásil, protože byl rakouským státním příslušníkem. Heintschel a Pelikán byli v jiné pozici než Windischgrätz, byli souzeni podle tzv. velkého retribučního dekretu pro své členství v nacistických organizacích a Heintschel ještě za několik dalších přečinů (udavačství, snahu o přivtělení části Československa k cizímu státu, podporu nacistického hnutí, za vyhrožování různým osobám a za neoprávněné obohacení se na úkor československého obyvatelstva).

Každý ze tří rozebíraných šlechticů zvolil u soudu jiný přístup. Windischgrätz prokázal značnou vytrvalost a zarputilost ve snaze získat svůj majetek zpátky. Byl však velmi rozčarován, když zjistil, že soudní proces se protahuje a navrácení majetku se stává čím dál tím nereálnějším snem. V červenci 1949 se pokusil o poslední krok, kdy nabídl obci, že by obýval jen několik pokojů velhartického zámku a zbytek by dal k veřejnému užívání a sám by pokračoval v rekonstrukci celé stavby. Ve svém emotivním dopise psal o tom, že přemýšlí nejen o zvelebení hradu a zámku, ale i celé obce. Nicméně nikdo z dotčených úřadů už v té době neměl zájem na tom, aby Windischgrätz na Velharticích zůstal, proto tato snaha vyšla opět naprázdno. Navíc Windischgrätz netušil, že už v té době bylo o osudu Velhartic rozhodnuto, zatím jen nebyl k dispozici písemný rozsudek. Ale ani poté co se Windischgrätz rozsudek dozvěděl, Československo neopustil a zůstal nedaleko svého bývalého velhartického bydliště do té doby, než československý stát v roce 1950 jeho pobyt na svém území definitivně neukončil neudělením povolení k pobytu. Podobná urputná snaha o navrácení konfiskovaného majetku je mezi šlechtici z oblasti Pošumaví zcela raritní.

Nemáme informace o tom, že se jakýkoliv jiný šlechtic zachoval podobným způsobem. Takovéto chování však nacházíme u jiných, nešumavských, šlechtických rodů. Windischgrätzův případ se velmi podobá tomu lichtenštejnskému. Hlavní argument knížat z Lichtenštejnu stojí na velmi podobném principu jako ten Windischgrätzův, tedy že knížata se nikdy dobrovolně nepřihlásila k německé národnosti, protože jsou občany Československem uznaného státu Lichtenštejnsko.

Pelikán zvolil taktiku zachránit sám sebe se za každou cenu. Už tušil, že jeho majetek je definitivně ztracen. Velkostatek v jeho držení tedy přežil první pozemkovou reformu, velkou hospodářskou krizi, obsazení Sudet i Protektorát, avšak poválečné období už nikoliv. Ačkoliv byl Pelikán členem několika nacistických organizací (SdP, NSDAP a SA) a zažádal si s celou svou rodinou v době tzv. druhé republiky o německou státní příslušnost, tak jeho případ zdaleka nebyl tak jednoznačný, jak se zpočátku jevílo. Pelikán měl totiž na své straně mnoho přímluvců nejen z řad hlavňovických obyvatel, kteří se vyjadřovali velmi pochvalně o chování Otomara Pelikána za války – Pelikán varoval některé osoby před gestapem, chránil je před nuceným nasazením ve Třetí říši, pomáhal jim plnit povinné dodávky obilí apod. Pelikán měl díky svému členství v nacistických organizacích cenné informace, které uměl velmi dobře využít v pomoci druhým. Ačkoliv tedy neustále před soudem tvrdil, že se velmi bál svého souseda Georga Heintschela jakožto oddaného nacisty, tak Pelikán prokázal za války poměrnou značnou odvalu, ačkoliv se nikdy přímo neúčastnil odboje, jeho rady pomáhaly některým lidem přežít bez vměšování se nacistických úřadů. Soud shledal, že Pelikán není nijak nebezpečný a rozhodl se jej vyšetřovat na svobodě. Ten této situace využil a odešel v rámci odsunu se svou ženou s Československa spolu se sudetskými Němci. Boj o svůj majetek tedy po mnoha peripetiích vzdal a jeho soudní případ díky tomu nikdy nebyl zcela dořešen.

Pelikánovu soudní případu se podobá ten s Pelikánovým známým, sušickým okresním hejtmanem z doby nacistické okupace, Emiliánem Skramlíkem. U Skramlíka musel soud také prošetřit, zda v rámci plnění svých úředních povinností nepřekročil hranici k dobrovolné kolaboraci. A stejně jako v případě Pelikána skončil Skramlíkův soud zcela bez vynesení jakéhokoliv rozsudku. Dalším podobným soudním procesem si prošel Adalbert Schönborn z velkostatku Hořákov, vzdáleného jen několik kilometrů od Hlavňovic. V jeho případě se také místní obyvatelé přimlouvali za jeho propuštění, protože jim za války pomohl radou či drobnou pomocí podobně jako Pelikán. Na rozdíl od Pelikána se však proti Schönbornovi ozvaly i negativní hlasy, které dokazovaly jeho pronacistické smýšlení. Protože ale nebylo možné všechny výpovědi, ať už v Schönbornův prospěch, či nepospěch, dokázat, byl Adalbert Schönborn nakonec odsouzen k jednomu roku vězení „pouze“ za členství v NSDAP.

Heintschel prožíval po válce také zklamání, nicméně díky tomu, že ideologie, do které vložil své naděje, se zhroutila. V Heintschelově případě se jen těžko dalo hovořit o polehčujících okolnostech. Heintschel se sice v rámci své obhajoby snažil upozorňovat na to, že si danou situaci už nepamatuje, případně že bylo nutné určitá udání podniknout pouze díky tomu, že byl Heintschel činovníkem strany a určité věci se hlásit musely. Heintschel navíc tvrdil, že prošel v průběhu války názorovou proměnou. Tato proměna byla spíše způsobena tím, že Heintschela přestala brát nacistická moc vážně a Heintschel měl pocit, že zůstal opuštěn. Nicméně nejednalo se o změnu názorů jako takovou. Paradoxní je, že se Heintschelovi přezdívalo sušický K. H. Frank, přičemž obhajoba skutečného K. H. Franka byla té Heintschelově velmi podobná. Frank se snažil se maximum svých provinění zapřít nebo omlouvat tím, že určité kroky musel udělat z pozice své funkce. To je logické, protože oběma muselo být jasné, že obžaloba proti nim má pádné důkazy, jednalo se často o psané dokumenty, nikoliv tedy o „pouhé“ výpovědi lidí a oběma mužům tudíž muselo být jasné, že jim jde v rámci soudního řízení o záchranu vlastního života.

Pokud si srovnáme všechny tři poválečné soudy, tak pouze ten Windischgrätzův se vyvíjel ve prospěch šlechtice, nicméně o tom samotný Windischgrätz nevěděl, vzhledem k tomu, že porady soudců byly tajné. Dodnes nevíme, co se přesně stalo, že soudci Nejvyššího správního soudu v Praze změnili svůj názor na Windischgrätzův případ natolik, že soud nakonec dopadl ve Windischgrätzův neprospěch, avšak velmi pravděpodobně měl vliv politický vývoj po Únoru 1948, který rozhodně nepřál navrácení poměrně rozsáhlého majetku do soukromých rukou. Pelikánův případ se na rozdíl od toho windischgrätzovského jevil zpočátku jednoznačně jako jasný příklad kolaborace, avšak po několika dobrozdáních místních byl Pelikán propuštěn na svobodu. Za tento svůj relativně benevolentní přístup vůči obžalovanému byla soudkyně Piřhová kritizována. V porovnání s Windischgrätzovým či Pelikánovým soudem byl ten Heintschelův soudcem Švecem veden značně rigorózně, přičemž o každém, byť sebemenším, detailu či rozhodnutí soudce se dochoval písemný zápis. Soudce vyšetřil každé podezření a u všech obvinění, kde panovaly pochyby, zda dané činy Heintschel skutečně spáchal, tak v takových případech byl obvinění zproštěn. Naopak v případě Windischgrätzova a Pelikánova soudního řízení nám tyto informace poněkud chybí – u Windischgrätzovy soudní pře chybí několik stran ze zápisu porad mezi soudci a u Pelikánova soudního případu chybí jakékoliv zdůvodnění, jak se mohlo stát, proč byl Pelikán odsunut z Československa, ačkoliv byl stále oficiálně vyšetřován na svobodě a definitivní verdikt soudu ještě v té době nebyl vyneseno.

Výraznější poučovací dohru měl pouze Windischgrätzův případ, který byl nakonec za konfiskaci i se svými sourozenci odškodněn, čímž československý stát fakticky přiznal, že konfiskace neproběhla zcela v souladu s právem. Josef Windischgrätz se však tohoto finálního rozuzlení celého případu nedožil.

Obecně nebyl kontext doby po roce 1945 nakloněn navrácení majetku šlechticům a hledaly se spíše přitěžující okolnosti. Jednalo se o poměrně velké majetkové vlastnictví, které se snažil leckdo přivlastnit a jednak už samotné šlechtictví bylo přitěžující okolností. Ačkoliv bylo šlechticům po roce 1918 zakázáno používání šlechtických titulů, tak šlechtická jména jako taková nezmizela, šlechtici stále v Československu žili. Teprve poválečná doba a specificky zejména doba po Únoru 1948 nabídla Československu šanci definitivně se těchto šlechticů zbavit. Na rozdíl od národních výborů byly pouze poválečné soudy jediné, které byly v době omezené demokracie uchráněny vlivu komunistů a nabízely alespoň jakousi možnost domoci se spravedlnosti. Avšak vzhledem k tomu, že byly soudy po válce zahlceny množstvím případů, protáhly se některé případy ještě do doby po Únoru 1948 a v této době již šance na spravedlivý soud byla prakticky nulová.

6 PRAMENY A LITERATURA

6.1 ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv bezpečnostních složek

- fond Akce R – Majetkové nároky rakouských občanů vůči ČSR
- fond Očistné komise
- fond Okresní správa SNB Klatovy
- fond Stíhání nacistických válečných zločinců
- fond Studijní ústav ministerstva vnitra

Archiv ministerstva zahraničních věcí

- fond TO-T Rakousko 1945-1954

Archiv Pfarre 04

- fond St. Karl Borromaues

Archiv Pfarre 09

- fond Rossau

Archiv Pfarre 19

- fond Doebbling

Archiv pozemkového úřadu Klatovy

- fond Velhartice

Archiv hlavního města Prahy

- fond Sběrka matrik

Národní archiv

- fond Klub československých turistů
- fond Ministerstva zemědělství II, IX. odbor
- fond Nejvyšší správní soud
- fond Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu (AMV 110)
- fond Německé státní občanství

- fond Schaffer Vilém, AMV 43
- fond Státní památkové péče v Praze
- fond Státní úřad statistický I - Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Praha
- fond Svaz československých velkostatkářů Praha
- fond Úřad říšského protektora
- fond Ústřední ředitelství státních lesů a statků
- fond Zemský úřad – vlastnické soubory majitelů velkostatků

Státní oblastní archiv Litoměřice

- fond Sběrka matrik Severočeského kraje

Státní oblastní archiv Plzeň

- fond Krajský soud Klatovy
- fond Mimořádný lidový soud Klatovy
- fond Sběrka matrik západních Čech
- fond Škola Klenová

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Nepomuk

- fond Rodový archiv Spiegel
- fond Velkostatek Hlavňovice
- fond Velkostatek Jiřičná
- fond Velkostatek Nemilkov, Rd Schreiner

Státní oblastní archiv Třeboň

- fond Sběrka matrik Jihočeského kraje

Státní okresní archiv Klatovy

- fond Archiv města Velhartice
- fond Archiv obce Milínov
- fond Archiv obce Velhartice
- fond Místní národní výbor Velhartice
- fond Okresní národní výbor Klatovy
- fond Obecní úřad Sušice

- fond Okresní národní výbor Sušice
- fond Okresní národní výbor Sušice, presidiální spisy 1918-1945
- fond Okresní soud Horažďovice
- fond Okresní úřad Sušice
- fond Základní škola Hlavňovice

Vojenský historický archiv

- fond Posádka Klatovy

Soukromé archivy

- Archiv Josefa Švece (*31. března 1944) – zná Pelikána z vyprávění svých rodičů.
- Kniha hostů Márie Sternbergové (*8. prosince 1943) – zdělila knihu hostů po Klementu Keressenbrockovi, v jehož vile bydle po válce Josef Windischgrätz.

6.2 VZPOMÍNKY PAMĚTNÍKŮ

Věra Fexová (*3. května 1929) – zná Otomara Pelikána a Josefa Windischgrätze z vyprávění svých rodičů, žila ve Velharticích v době, kdy tam pobýval i Josef Windischgrätz; rozhovor se konal 5. srpna 2014 ve Velharticích.

Josef Hosnedl (*14. listopadu 1929) – žil ve Velharticích v době, kdy tam pobýval i Josef Windischgrätz; rozhovor se konal 26. dubna 2013 ve Velharticích.

Karel Houra (*3. května 1902) – architekt, kterého si Josef Windischgrätz najal na opravu velhartického hradu a zámku. Za sepsané vzpomínky Karla Houry děkuji jeho vnučce Lence Kosové Křivancové.

Vladimíra Kasíková (*17. prosince 1937) – žila do roku 1947 se svými rodiči na velhartickém statku, jejím otcem byl Karel Šos, nájemce Josefa Windischgrätze; rozhovor se konal 26. dubna 2013 ve Velharticích.

Jaroslav Pruner (*25. ledna 1928) – žil ve Velharticích v době, kdy tam pobýval i Josef Windischgrätz; rozhovor se konal 26. dubna 2013 ve Velharticích.

Tomáš Šperl (*10. června 1927) – žil ve Velharticích v době, kdy tam pobýval i Josef Windischgrätz; rozhovor se konal 26. dubna 2013 ve Velharticích.

Hans-Martin Windischgrätz (*27. ledna 1953) – synovec Josefa Windischgrätze; rozhovor se konal 16. února 2015 skrze e-mailovou komunikaci.

6.3 OSTATNÍ ZDROJE

All Immigration & Emigration results for Heintschel Heinegg. *Ancestry* [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z:

<https://www.ancestry.com/search/categories/40/?name=Heintschel+heinegg>.

Helgi Heintschel-Heinegg. *Webtrees* [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z:

<https://service.chricar.at/webtrees/individual.php?pid=I519468&ged=Gassauer-Strakosch-Habig>.

Mimořádný lidový soud Klatovy. *Inventare.cz* [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z:

http://www.inventare.cz/pdf/soap-pn/soap-pn_ap0535_10365_mls-klatovy.pdf.

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [nedatováno]. *Středa 27. února 1946*.

[online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/034schuz/s034004.htm>.

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [nedatováno]. *Středa 10. prosince 1947*.

[online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/084schuz/s084003.htm>.

Vládní nařízení č. 8/1928 Sb. § 72, odst. 1 ze dne 13. ledna 1928 o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správním řízení). *www.epravo.cz* [online]. [cit.

2019-09-12]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-asp/?Id=4531&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

William Henry "Harry" Mason. *Find a grave* [online]. [cit. 2019-09-12]. Dostupné z:

<https://www.findagrave.com/memorial/31925136>.

6.4 DOBOVÁ LITERATURA

Der Deutsche Bote: Nachrichtenblatt der Deutschen in Südwestböhmen. Klattau: Gauverlag Bayreuth, 1939-1943.

HAHN, Sigmund, ed. *Reichsraths-Almanach für die Session 1867.* Prag: H. Carl J. Satow, 1867.

HALLA, Václav, ed. *Sušicko za okupace 1939 - 1945.* Sušice: Spořitelna města Sušice, 1947.

CHYTIL, Alois. *Chytilův místopis Československé republiky.* 2.vyd. Praha-Smíchov: nákl. vl., 1929.

KOŤÁTKO, Jiří. Osvobodíme navždy od Němců půdu čs. venkova. In: BERNARD, Vilém et al. *Za nové Československo.* Praha: Svoboda, 1945, s. 166-171.

LENZ, Josef. Velhartice v minulosti a přítomnosti. *Časopis turistů.* Praha: Klub českých turistů, 1942, **54**(10), 42-43.

LUSTIG, Rudolf a František SVĚTNIČKA. *Schematismus velkostatků v Čechách.* Praha: Mars, 1933.

MERAVIGLIA-CRIVELLI, Rudolf Johann. *Der böhmische Adel.* Nürnberg: Bauer und Raspe, 1885.

WINDISCH-GRAETZ, Hugo-Vinzenz. *Unsere Familiengeschichte. Bisherige Resultate, Erforschungen der Urfänge, Lose Zusammenhänge und Vermutungen Denkwürdiges.* Im Selbstverlage der Fürstl. Familie Windisch-Graetz, 1959, 200 s.

6.5 ODBORNÁ LITERATURA

- ANDĚL, Rudolf et al. *Frydlantsko: minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor*. Liberec: Nakladatelství 555, 2002. ISBN 80-864-2418-9.
- BENEŠ, Zdeněk et al. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002. ISBN 80-860-1055-4.
- BENZ, Wolfgang, Hermann GRAML a Hermann WEISS, ed. *Enzyklopädie des Nationalsozialismus*. Stuttgart: Klett-Cotta, c1997. ISBN 36-089-1805-1.
- BIMAN, Stanislav, Lydia BAŠTECKÁ a Marie BRETLOVÁ. *Kdo byl kdo v říšské župě Sudety: biografická příručka* [online]. Litoměřice: Státní oblastní archiv, 2008 [cit. 2018-05-22]. ISBN 978-80-254-3039-2.
- BLAŽEK, Petr. „Podkopávej ze všech sil dnešní režim!“: Ilegální tiskoviny odbojové skupiny Za pravdu (1949). *Paměť a dějiny*. 2007, 1(1), 134-161. ISSN 1802-8241.
- BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. ISBN 80-861-0107-X.
- BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. V čes. jaz. vyd. 2. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 80-726-0028-1.
- CLARY-ALDRINGEN, Alfons. *Vůně vzpomínek: kniže Clary-Aldringen vypráví o "starých zlatých časech"*. Praha: Brána, 2002. ISBN 80-724-3158-7.
- CONCINI, Wolftraud de, Matthias DÖRR, Michal PEHR a Otfried PUSTEJOVSKY. *Zeugen für Menschlichkeit: christlicher sudetendeutscher Widerstand 1938-1945 : Katalog zur Ausstellung = Svědkové lidskosti : odpůrci nacismu z řad sudetoněmeckých křesťanů v letech 1938-1945 : katalog výstavy*. Prag: Eliška Kosová, 2017. ISBN 978-80-905903-6-6.
- CONZE, Eckart. Rittergüter - Erbhöfe - Hegehöfe: Neuadelpvorstellungen des Nationalsozialismus und des Widerstands. In: CONZE, Eckart, Wencke METELING, Jörg SCHUSTER a Jochen STROBEL. *Aristokratismus und Moderne: Adel als politisches und kulturelles Konzept 1890-1945*. Köln: Böhlau Verlag, 2013, s. 339-352. ISBN 978-3-412-21007-6.
- CONZE, Eckart, ed. *Aristokratismus und Moderne: Adel als politisches und kulturelles Konzept, 1890-1945*. Köln: Böhlau, 2013. Adelswelten. ISBN 978-3-412-21007-6.

DEÁK, István. *Europe on trial: the story of collaboration, resistance, and retribution during World War II*. Boulder, CO: Westview Press, 2015. ISBN 978-0-8133-4790-5.

GÁBRIŠ, Tomáš. *Rytieri v republike: Zrušenie šľachtických titulov v Československu*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-8168-975-8.

GEORGIEV, Jiří. *Až do těch hrdel a statků?: konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 375 s. České dějiny; sv. 1. ISBN 978-80-7422-074-6.

GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: Garamond, 2012. ISBN 978-80-7407-140-9.

GLASSHEIM, Eagle. Genteel Nationalists: Nobles and Fascism in Czechoslovakia. In: URBACH, Karina, ed. *European aristocracies and the radical right 1918-1939*. London: German Historical Institute London, 2007, s. 149-160. ISBN 978-0-19-923173-7.

GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I., 1914-1945*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1028-0.

GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 3.sv. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0878-2.

GROSS, Jan T. Themes for Social History of War Experience and Collaboration. In: DEÁK, István, Jan T. GROSS a Tony JUDT, ed. *The Politics of Retribution in Europe: World War II and Its Aftermath*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2000, s. 15-35. ISBN 0-691-00954-6.

HARRINGTON, Austin. Klasická a sociální teorie I : Souvislosti a počátky. In: HARRINGTON, Austin et al. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006, s. 45-72. ISBN 80-7367-093-3.

HAZDRA, Zdeněk. *Šlechta ve službách Masarykovy republiky: mezi demokracií a totalitními režimy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska. ISBN 978-80-7422-337-2.

HAZDRA, Zdeněk. Šlechta v době Mnichova 1938 a za druhé světové války. In: KNOZ, Tomáš a Jan DVOŘÁK. *Šlechta v proměnách věků*. sv. 17. Brno: Vydala Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2011, s. 231-244. Země a kultura ve střední Evropě. ISBN 978-80-86488-71-4.

HAZDRA, Zdeněk, Václav HORČIČKA a Jan ŽUPANIČ, ed. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století: Der Adel Mitteleuropas in Konfrontation mit den totalitären Regimen des 20. Jahrhunderts*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-87211-52-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-.

HICKMAN, John. The occupier's dilemma: Problem collaborators. *Comparative Strategy*. 2017, **36**(3), 228-240. DOI: 10.1080/01495933.2017.1338480. ISSN 0149-5933. Dostupné také z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01495933.2017.1338480>

HOFFMANN, Stanley. Collaborationism in France during World War II. *The Journal of Modern History*. The University of Chicago Press, 1968, **40**(3), 375-395. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/1878146>

HOLÁ, Věra. *Okresní úřad Sušice – presidiální spisy, část 2. 1918 – 1938, část 3. 1939 – 1945 (inventář)*. 1978.

HORÁK, Ondřej. Konfiskační dekrety prezidenta republiky. Spor o jejich interpretaci jako výraz kontinuity a diskontinuity. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2013, **21**(2,5), 275-282. ISSN 1210-9126.

HORÁK, Ondřej. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním: příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*. Praha: Libri, 2010. Otazníky našich dějin. ISBN 978-80-7277-457-9.

HORČIČKA, Václav. Konfiskace majetku knížat z Lichtenštejna v ČSR po druhé světové válce. Pohled československých úřadů. In: HAZDRA, Zdeněk, Václav HORČIČKA a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 281-286. ISBN 978-80-87211-52-6.

HORČIČKA, Václav. *Lichtenštejnové v Československu*. Praha: Agentura Pankrác, 2014. ISBN 978-80-86781-22-8.

HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. ISBN 978-80-86781-33-4.

HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním: úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. Praha: Argo, 2009. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-0124-9.

HOŘEJŠ, Miloš. Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích. In: HAZDRA, Zdeněk, Václav HORČIČKA a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 177-199. ISBN 978-80-87211-52-6.

HOŘEJŠ, Miloš et al. *Jiří Kristián Lobkowicz: aristokrat s duší závodníka : kapitoly z dějin české aristokracie a automobilismu*. Praha: Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3694-8.

JACKSON, Julian. *Francie v temných letech 1940-1944*. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-734-1912-2.

JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska. ISBN 978-80-7422-520-8.

JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita a Zdeněk HAZDRA. *Ve znamení tří deklarací: šlechta v letech nacistického ohrožení československého státu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-14-0.

JEŘÁBEK, Martin. *Konec demokracie v Rakousku 1932-1938: politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*. Praha: Dokořán, 2004. ISBN 80-865-6951-9.

JIRÁK, Jan. *Klatovsko pod nacistickým útlakem: události na Klatovsku v letech 1933 až 1937*. Klatovy: Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, p.o., 2015. ISBN 978-80-86104-77-5.

JIŘÍK, Václav. *Klatovské oprátky*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-7238376-9.

JUDT, Tony. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. New York: The Penguin Press, 2005. ISBN 1-59420-065-3.

KLADIWA, Pavel, Dan GAWRECKI, Petr KADLEC, Andrea POKLUDOVÁ a Petr POPELKA. *Národnostní statistika v českých zemích 1880-1930: mechanismy, problémy a důsledky národnostní klasifikace*. II. díl. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016. ISBN 978-80-7422-551-2.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2475-6.

KNAPIKOVÁ, Jana. Rodina Boos-Waldeck se sídlem ve Vizovicích – konfrontace německé šlechtické tradice s nově vzniklým československým státem. In: HAZDRA, Zdeněk, Václav HORČIČKA a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století = Der Adel Mitteleuropas in Konfrontation mit den totalitären Regimen des 20. Jahrhunderts*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 87-95. ISBN 978-80-87211-52-6.

KNOZ, Tomáš a Jan DVOŘÁK, ed. *Šlechta v proměnách věků*. Vydala Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2011. Země a kultura ve střední Evropě. ISBN 978-80-86488-71-4.

KOBLASA, Pavel. *Uherská šlechta v nových časech*. České Budějovice: Historicko-vlastivědný spolek v Českých Budějovicích, 2011. ISBN 978-80-254-9315-1.

KOPECKÝ, Lukáš. Vojtěch hrabě Schönborn - šlechtic před Mimořádným lidovým soudem. *Historická penologie*. Praha: Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2015, **13**(1), 18-30. ISSN 2533-803X. Dostupné také z:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Historicka%20penologie/2015/HP_1_2015.pdf

KOPECKÝ, Lukáš. Zapomenutý sušický rodák Karel Viškovský (1868–1932). In: *Vlastivědný sborník Muzea Šumavy*. Sušice: Muzeum Šumavy, 2016, s. 313-354. ISBN 978-80-87235-10-2.

KOPECKÝ, Lukáš. Tito důstojníci jsou dodnes zavázáni mu vděčností...: Sledování bývalého ministra Františka Machníka a jeho přátel agenty OBZ za třetí republiky. *Paměť a dějiny*. 2014, **8**(4), 43-51.

KUBAČÁK, Antonín. Činnost Svazu československých velkostatkářů v letech 1919-1943. *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČSR, 1987, **37**(2), 325-373. ISSN 0036-5246.

KUIPER, Yme, Nicolaj BIJLEVELD a Jaap DRONKERS, ed. *Nobilities in Europe in the twentieth century: reconversion strategies, memory culture and elite formation*. Leuven: Peeters, 2015. Groningen studies in cultural change, v. 50. ISBN 978-90-429-3227-2

- KUKLÍK, Jan. *Do poslední penze: československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938-1982*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1332-1.
- KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-720-1352-1.
- LUŠTINEC, Jan. *Jan Nepomuk František hrabě Harrach: (1828-1909)*. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2006. ISBN 80-864-1860-X.
- MACEK, Josef. *Znárodnění a zlidovění české půdy*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1918.
- MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. 2. rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0760-X.
- NOZAR, Lukáš. JUDr. František hrabě Schönborn (1899-1964), úředník, voják a agent zpravodajské služby. In: HAZDRA, Zdeněk, Václav HORČIČKA a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 265-279. ISBN 978-80-87211-52-6.
- OEXLE, Otto Gerhard. Aspekte der Geschichte des Adels im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit. In: WEHLER, Hans-Ulrich, ed. *Europäischer Adel 1750-1950*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, s. 19-56. ISBN 3-525-36412-1.
- PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ, ed. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-718-4311-3.
- POGGI, Gianfranco. Klasická sociální teorie III: Max Weber a Georg Simmel. In: HARRINGTON, Austin et al. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006, s. 103-132. ISBN 80-7367-093-3.
- POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Brandýs nad Labem: Martin, 1999. ISBN 80-859-5513-X.
- POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů*. Brandýs nad Labem: Martin, 2011. ISBN 978-80-85955-39-2.
- PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. Díl 1., Období 1918-1945*. Brno: Doplněk, 2004. ISBN 80-723-9147-X.

- PULLMANN, Michal. Proměny třídních pozic v moderní společnosti: kulturní sociologie Pierra Bourdieua. In: ŠUBRT, Jiří, ed. *Historická sociologie: Teorie dlouhodobých procesů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 500-504. ISBN 978-80-7380-061-1.
- RUBÁŠ, Iwan a Josef PROTIVA. *Klatovy kdysi a dnes: netradiční pohled do historie města*. Klatovy: I. Rubáš, 2008. ISBN 978-802-5471-920.
- RYCHLÍK, Jan. Sociální a národnostní dimenze československé pozemkové reformy v mezinárodním kontextu. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti konané ve dnech 21.-22. dubna 1994 v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1994, s. 43-50.
- ŘEHÁČEK, Karel. Klatovská justice v roce 1945. In: KŘÍŽ, Martin, ed. *Cesta ke svobodě a její dozvuky: Konference k 70. výročí osvobození*. Klatovy: Město Klatovy, 2016, s. 74-84. Klatovy v prostoru a čase, 8. ISBN 978-80-906037-2-1.
- SHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Encyklopedie českých právních dějin*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2017. ISBN 978-80-7418-271-6.
- SCHULZE, Hagen. *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Utváření Evropy. ISBN 80-710-6393-2.
- SCHWARZENBERG, Karel a Karel HVÍŽĎALA. *Knižecí život: rozhovor s Karlem Hvížd'alou*. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0673-5.
- SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety: předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*. Praha: Oeconomica, 2004. ISBN 80-245-0755-2.
- STEKL, Hannes. *Adel und Bürgertum in der Habsburgermonarchie 18. bis 20. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004. Sozial- und wirtschaftshistorische Studien. ISBN 3-7028-0412-9.
- STEKL, Hannes a Marija WAKOUNIG. *Windisch-Graetz: ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*. Wien: Böhlau, c1992. ISBN 32-050-5468-7.
- ŠEGO, Ana. Bog nas po svojoj Majci uporno zove. *Glasnik mira*. Medugorje, 2011, 6(6), 50-51.

ŠTERNOVÁ, Petra et al, ed. *Soupis nemovitých kulturních památek v Libereckém kraji: okres Liberec*. V Liberci: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště, 2013. ISBN 978-80-903934-2-4.

ŠUBRT, Jiří. Časoprostorová dimenze analýzy sociálních procesů. In: ŠUBRT, Jiří, ed. *Historická sociologie: teorie dlouhodobých vývojových procesů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 439-454. ISBN 978-80-7380-061-1.

TUNYS, Ladislav. *K.H. Frank: noc před popravou*. V Praze: XYZ, 2010. ISBN 978-80-7388-403-1.

TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. Eseje/studie. ISBN 80-722-6900-3.

ÚLOVEC, Jiří. O bývalých panských sídlech v Kojšicích u Petrovic, okres Klatovy. *Paginae historiae*. Praha: Státní ústřední archiv, 1997, 5(1), 163-185. ISSN 1211-9768.

VACULÍK, Pavel. *Komunistická perzekuce šlechty*. Praha: Baset, 2004. ISBN 80-734-0026-X.

VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.

VAŠÁKOVÁ, Zuzana. *Vývoj výchovy v rakouských šlechtických rodinách od počátku 19. století do 1. poloviny 20. století*. Praha, 2012. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Vedoucí práce Jan Županič.

VAVŘÍNEK, Karel. *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů*. Brandýs nad Labem: Martin, 2011. ISBN 978-80-904241-2-8.

VEBER, Václav et al. *Dějiny Rakouska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-634-6.

VOTÝPKA, Vladimír. *Sedm životů: osudy hraběte Františka Podstatzkého-Lichtensteina*. V Praze: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-847-3.

VOTÝPKA, Vladimír. *Příběhy české šlechty*. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0529-1.

VOTÝPKA, Vladimír. *Paradoxy české šlechty*. Praha: Jaroslava Jiskrová - Máj, 2005. ISBN 80-736-3039-7.

VYBÍRAL, Jindřich. "Baron Spaun není jen nějaký první lepší.": Práce Leopolda Bauera pro majitele firmy Johann Lötze Witwe. *Umění: Art*. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, 2011, 59(5), 396-404. ISSN 1804 6509. Dostupné také z: <http://www.umeni-art.cz/admin/fileGet.aspx?v=issue-issue-287-category-288-paragraph-294-pdf&l=cz>.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006. ISBN 80-867-8108-9.

ŽUPANIČ, Jan. Mezi dvěma ohni. Colloredo-Mannsfeldové ve čtyřicátých letech 20. století. In: HAZDRA, Zdeněk, Václav HORČIČKA a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 229-250. ISBN 978-80-87211-52-6.

ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2001. ISBN 80-864-9300-8.